

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE A MOLDOVEI

Cu titlu de manuscris
C.Z.U. 911.3:[30 + 33](478-13):
339.922(4-672UE)(043)

REVENCO ADELINA

**PROBLEME ȘI OPORTUNITĂȚI ÎN DEZVOLTAREA REGIUNII DE
SUD ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE
(studiu de geografie umană a Republicii Moldova)**

Specialitatea: 154.01. Geografie economică și socială

Teză de doctor în științe geonomice

Conducător științific:

semnătura

MATEI Constantin,
dr. hab., prof. univ.

Autor:

semnătura

REVENCO Adelina

CHIȘINĂU, 2023

© REVENCO ADELINA, 2023

CUPRINS

ADNOTARE	7
LISTA TABELELOR	10
LISTA FIGURILOR	11
LISTA ABREVIERILOR	12
INTRODUCERE	13
1. BAZA METODOLOGICĂ ȘI INFORMATIVĂ A STUDIILOR.....	22
1.1. Aspecte metodologice ale studiilor regionale	22
1.2. Aspecte istoriografice de cercetare a Regiunii de Sud.....	30
1.3. Concluzii la Capitolul I.	50
2. CARACTERISTICILE GENERALE ALE REGIUNII. APRECIEREA CONDIȚIILOR ȘI RESURSELOR NATURALE	51
2.1. Caracteristici generale ale regiunii.....	51
2.2. Caracteristicile formelor de relief ale regiunii	55
2.3. Asigurarea cu resurse agroclimatice	60
2.4. Potențialul resurselor de apă ale regiunii	65
2.5. Evaluarea resurselor de sol și a impactului asupra dezvoltării agriculturii.....	68
2.6. Resursele minerale – factor de dezvoltare a industriei	71
2.7. Concluzii la Capitolul II.....	78
3. STUDIUL INDICATORILOR CANTITATIVI ȘI CALITATIVI AI POPULAȚIEI.....	80
3.1. Evoluția numărului și a densității populației.....	80
3.2. Particularitățile structurii demografice a populației.....	90
3.2.1. Structura pe sexe.....	90
3.2.2. Structura pe vârste	92
3.2.3. Particularitățile structurii etnice și structura confesională.....	95
3.2.4. Structura ocupațională a populației și gradul de asigurare cu forță de muncă ...	99
3.3. Structura pe medii a populației și particularitățile spațiale ale formării și evoluției habitatului uman.....	102
3.4. Concluzii la Capitolul III	112
4. APRECIEREA POTENȚIALULUI ECONOMIC ȘI IDENTIFICAREA POSIBILITĂȚILOR DE DEZVOLTARE.....	114
4.1. Importanța agriculturii în dezvoltarea economică a regiunii	114
4.1.1. Factorii de dezvoltare a agriculturii.....	115
4.1.2. Premisele și particularitățile de dezvoltare ale fitotehniei Regiunii de Sud	129

4.1.3. Premisele și caracteristicile de dezvoltare ale sectorului zootehnic în Regiunea de Sud	137
4.2. Potențialul industrial al Regiunii de Sud.....	142
4.3. Aspecte ale dezvoltării Sectorului Serviciilor.....	155
4.3.1. Transporturile și căile de comunicație.....	158
4.3.2. Servicii publice (educaționale și medicale, de asigurare cu apă)	165
4.3.3. Particularitățile dezvoltării turismului în Regiunea de Sud.....	169
4.4. Probleme și oportunități de dezvoltare.....	171
4.5. Concluzii la Capitolul IV	175
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	178
BIBLIOGRAFIE	184
ANEXE	196
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	256
CURRICULUM VITAE	257

Anexa 1	Categoriile de resurse minerale și extracțiile în Regiunea de Sud la 01.01.2022, mii t.	196
Anexa 2	Caracteristicile râurilor din Regiunea de Sud	197
Anexa 3	Tipurile de soluri și suprafața ocupată în Regiunea de Sud	197
Anexa 4	Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în UTA Găgăuzia la 01.01.2022, mii m3	198
Anexa 5	Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Cahul la 01.01.2022, mii m3	200
Anexa 6	Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în Raionul Cantemir la 01.01.2022, mii m3	201
Anexa 7	Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Căușeni la 01.01.2022, mii m3	202
Anexa 8	Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Ștefan Vodă la 01.01.2022, mii m3	202
Anexa 9	Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Cimișlia la 01.01.2022, mii m3	203
Anexa 10	Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Taraclia la 1.01.2022, mii m3	203
Anexa 11	Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Leova la 01.01.2022, mii m3	204
Anexa 12	Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Basarabeasca la 01.01.2022, mii m3	204
Anexa 13	Densitatea populației în Regiunea de Sud, 2004, loc/km2	205
Anexa 14	Densitatea populației în Regiunea de Sud, 2019, loc/km2	206
Anexa 15	Structura pe sexe a populației din mediul urban, Regiunea de Sud în comparație cu media pe republică, 1970-2019, %	207
Anexa 16	Structura pe sexe a populației din mediul rural, Regiunea de Sud în comparație cu media pe republică, 1970-2019, %	207
Anexă 17	Structura pe sexe a populației din mediul urban la nivel de unități administrative, 1959-2019, %	208

Anexa 18	Structura pe sexe a populației din mediul rural la nivel de unități administrative, 1959-2019, %	208
Anexa 19	Dinamica ponderii populației cu vârsta de 0-15 ani în raioanele Regiunii de Sud, 1959-2019, %	209
Anexa 20	Dinamica populației peste vârsta aptă de muncă în raioanele Regiunii de Sud, 1959-2019, %	209
Anexa 21	Structura etnică a populației Regiunii de Sud la nivel de unități administrative, 1979 -2014	210
Anexa 22	Structura etnică a populației pe raioane în Regiunea de Sud, anul 1989	211
Anexa 23	Structura etnică a populației pe raioane în Regiunea de Sud, anul 2014	212
Anexa 24	Ponderea confesiilor la nivel de raioane în Regiunii de Sud, la anul 2014	213
Anexa 25	Clasificarea localităților Regiunii de Sud în funcție de numărului populației, anul 2019	214
Anexa 26	Numărul și vechimea tractoarelor aflate în proprietate la 01.03.10, în profil teritorial, unități	215
Anexa 27	Numărul și vechimea autocamioanelor aflate în proprietate la 01.03.10, în profil teritorial, unități	215
Anexa 28	Numărul și vechimea combinelor și mașinilor de recoltat aflate în proprietate la 01.03.10, în profil teritorial, unități	216
Anexa 29	Utilizarea fertilizanților chimici în întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești, în mediu la 1 hectar de semănături, 2011-2021, kg	216
Anexa 30	Utilizarea fertilizanților naturali în întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești, în mediu la un ha de semănături, în profil teritorial, 2011-2021, kg	216
Anexa 31	Caracteristicile bazinelor acvatice din Regiunea de Sud, 2021	217
Anexa 32	Modul de folosință a lacurilor/iazurilor, 2021	217
Anexa 33	Dinamica structurii terenurilor cu destinație agricolă în Republica Moldova, 1950-2021	217
Anexa 34	Ponderea categoriilor de terenuri în structura fondului funciar pe raioane, în cadrul Regiunii de Sud, 1965 – 2021, %	218
Anexa 35	Ponderea terenurilor arabile pe raioane, în cadrul Regiunii de Sud, 1965-2021, %	219
Anexa 36	Ponderea plantațiilor multianuale pe raioane în cadrul Regiune de Sud, 1965-2021, %	219
Anexa 37	Dinamica suprafețelor principalelor culturi agricole anuale, pe raioane comparativ cu totalul pe țară, 2007-2021, ha	220
Anexa 38	Roda medie la hectar la principalele culturi agricole anuale, pe raioane, comparativ cu totalul pe țară 2007-2021, chintale	220
Anexa 39	Dinamica suprafețelor însămânțate cu grâu în anul 2021, comparativ cu anul 2007, (%)	221
Anexa 40	Roda medie de grâu la hectar în perioada 2007-2021, chintale/hectar	222
Anexa 41	Dinamica suprafețelor însămânțate cu porumb în anul 2021, comparativ cu anul 2007, (%)	223
Anexa 42	Roda medie de porumb la hectar în perioada 2007-2021, chintale/hectar	224
Anexa 43	Dinamica suprafețelor însămânțate cu floarea soarelui în anul 2021, comparativ cu anul 2007, (%)	225
Anexa 44	Roda medie la hectar de floarea soarelui în perioada 2007-2021, chintale/hectar	226
Anexa 45	Dinamica suprafețelor însămânțate cu legume de câmp în întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești, Regiunea de Sud comparativ cu totalul pe republică, 2007-2021, ha	227
Anexa 46	Dinamica suprafețelor cultivate cu culturi multianuale în întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești, 2021 comparativ cu 2007, ha	227
Anexa 47	Dinamica suprafețelor plantațiilor de viță de vie (soiuri tehnice), în anul 2021, comparativ cu anul 2007, (%)	228
Anexa 48	Roda medie la hectar de struguri (soiuri tehnice), pentru anii 2007-2021, chintale/hectar	229

Anexa 49	Dinamica suprafețelor plantațiilor de viță de vie (soiuri de masă), în anul 2021, comparativ cu anul 2007, (%)	230
Anexa 50	Roada medie la hectar de struguri (soiuri de masă), pentru anii 2007-2021, chintale/hectar	231
Anexa 51	Dinamica plantațiilor de fructe sămânțoase, în anul 2021, comparativ cu anul 2007, (%)	232
Anexa 52	Roada medie la hectar de fructe sămânțoase, valori medii pentru 2007-2021, chintale/hectar	233
Anexa 53	Dinamica plantațiilor de fructe sămburoase, în anul 2021, comparativ cu anul 2007, (%)	234
Anexa 54	Roada medie la hectar de fructe sămburoase, valori medii pentru 2007-2021, chintale/hectar	235
Anexa 55	Numărul de familii de albine în întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești, mii bucăți	236
Anexa 56	Efectivul de iepuri în gospodăriile de toate categoriile, 2007-2022, mii capete	236
Anexa 57	Efectivul de ovine și caprine în gospodăriile de toate categoriile, 2007-2022, mii capete	237
Anexa 58	Densitatea ovinelor și caprinelor la un hectar de pășune și fânețe, 2010, capete	238
Anexa 59	Densitatea ovinelor și caprinelor la un hectar de pășune și fânețe, 2021, capete	239
Anexa 60	Efectivul de bovine în gospodăriile de toate categoriile, 2007-2022, mii capete	240
Anexa 61	Densitatea bovinelor la un hectar de pășuni și fânețe, 2010, capete	241
Anexa 62	Densitatea bovinelor la un hectar de pășuni și fânețe, 2021, capete	242
Anexa 63	Valoarea producției industriale raportată la numărul populației raioanelor Regiunii de Sud, 2021	243
Anexa 64	Investițiile din remitențe pe raioane în cadrul programului pare 1+1, 2010-2013, lei MLD	243
Anexa 65	Structura PIB-ului Regional pe subramurile sferei serviciilor pe regiuni de dezvoltare și ani, %	244
Anexa 66	Numărul de întreprinderi pe activități ale sferei serviciilor, pe regiuni de dezvoltare, 2015; 2021	245
Anexa 67	Numărul de întreprinderi pe activități ale sferei serviciilor, pe unități administrative, 2015; 2021	246
Anexa 68	Numărul mediu de personal pe activități ale sferei serviciilor, pe regiuni de dezvoltare, 2015; 2021	247
Anexa 69	Numărul mediu de personal pe activități ale sferei serviciilor, pe unități administrative, 2015; 2021	248
Anexa 70	Dinamica veniturilor din vânzări pe activități ale sferei serviciilor, pe regiuni de dezvoltare, 2015; 2021	249
Anexa 71	Dinamica veniturilor din vânzări pe activități ale sferei serviciilor, pe unități administrative, 2015; 2021, mln lei	250
Anexa 72	Numărul mediu de elevi la 1000 locuitori și raportul elev/cadre didactice în instituțiile de învățământ primar și secundar general, 2013/2014 – 2020/2021	251
Anexa 73	Numărul medicilor și a paturilor în spitale la 1000 locuitori, 2003-2017	252
Anexa 74	Sisteme funcționale de alimentare cu apă, unități 2008-2018	252
Anexa 75	Propuneri pentru îmbunătățirea situației social-economice la nivel de unități administrativ-teritoriale din Regiunea de Sud	253

ADNOTARE

la teza de doctor în științe geonomice *Probleme și oportunități în dezvoltarea Regiunii de Sud în contextul integrării europene (studiu de geografie umană a Republicii Moldova)*, autor Adelina REVENCO, specialitatea 154.01. Geografie economică și socială, Chișinău, 2023

Structura tezei: introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 260 titluri, 75 anexe, 171 pagini text de bază, 32 tabele, 36 figuri. Rezultatele tezei sunt reflectate în 12 lucrări științifice (1 în revistă internațională categoria B⁺, 1 în revistă categoria B, 9 în materialele conferințelor, 1 în culegeri de articole).

Cuvinte-cheie: Regiunea de Sud, unități administrativ-teritoriale, oportunități de dezvoltare, resurse naturale, populație, resurse de forță de muncă, dezvoltare economică, întreprinderi industriale.

Scopul lucrării: aprecierea potențialului natural-geografic și socio-economic al Regiunii de Sud, identificarea problemelor și căilor de valorificare a oportunităților de dezvoltare în contextul sustenabilității regionale și a premiselor de integrare europeană.

Obiectivele cercetării: evaluarea componentelor naturale, sociale și economice, a factorilor ce favorizează și restricționează dezvoltarea regiunii; analiza premiselor de dezvoltare economică în raport cu situații de conjunctură spațială, temporală și geopolitică; studiul ramurilor sectorului terțiar din perspectiva creșterii calității serviciilor prestate; aprecierea potențialului turistic și a nivelului de valorificare ca premisă pentru sporirea vizibilității și dezvoltării economice a regiunii; identificarea problemelor și a oportunităților de dezvoltare ale Regiunii de Sud în contextul sustenabilității regionale și a premiselor de integrare europeană.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în faptul că pentru prima dată în literatura de specialitate s-a realizat o analiză regională detaliată a Regiunii de Sud, pornind de la elementele fizico-geografice, socio-culturale și încheind cu cele economico-geografice. La fel, pentru prima dată au fost identificate atuurile, problemele și oportunitățile de dezvoltare ale ramurilor economiei din Regiunea de Sud a Republicii Moldova, în raport cu situațiile de conjunctură spațială în contextul actual integraționist european.

Rezultatul care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante constă în identificarea problemelor și a oportunităților de valorificare rațională a potențialului natural, sociouman și economic al Regiunii de Sud în contextul sustenabilității regionale și a perspectivelor de integrare europeană. Au fost evaluate condițiile și resursele naturale, determinându-se rolul acestora în dezvoltarea durabilă a regiunii. Au fost identificate ramurile prioritare de dezvoltare a economiei și oportunitățile de modernizare prin dezvoltare și europenizare.

Semnificația teoretică se exprimă prin evaluarea complexă a componentelor naturale, sociale și economice, a factorilor ce favorizează și restricționează dezvoltarea economică și identificarea problemelor și a oportunităților ce servesc ca premisă de dezvoltare pe dimensiunea socio-economică, contribuind la apropierea de spațiul comunitar european și la creșterea bunăstării populației.

Valoarea aplicativă Rezultatele cercetării, concluziile și recomandările formulate pot fi utilizate în elaborarea politicilor de dezvoltare ale Ministerelor: Dezvoltării Economice și Digitalizării; Infrastructurii și Dezvoltării Regionale; Agriculturii și Industriei Alimentare, pot servi ca reper pentru elaborarea strategiilor de dezvoltare ale unităților administrative de nivelul II din Regiunea de Sud, dar și de către persoanele interesate în identificarea noilor oportunități de dezvoltare a sectorului industrial, agricol și a serviciilor din perspectiva creșterii volumului exportului. La fel, rezultatele cercetării își găsesc aplicabilitate în elaborarea cursurilor universitare în domeniu.

Implementarea rezultatelor științifice Rezultatele cercetării au servit în calitate de suport științific pentru elaborarea recomandărilor în vederea îmbunătățirii Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională pentru anii 2022-2028, în calitate de suport fezabil și argumentat în elaborarea propunerilor de programe de cercetare în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. Lucrarea este utilizată ca și material didactic în cadrul cursurilor de specialitate la Universitatea de Stat din Moldova. La fel, rezultatele cercetării sunt recunoscute de către Agenția de Dezvoltare Regională Sud în calitate de suport în elaboarea/ actualizarea documentelor strategice ale Regiunii de Dezvoltare Sud și a unităților administrativ-teritoriale de nivelul II din cadrul acesteia.

ANNOTATION

for the doctoral thesis in geonomics sciences *Problems and opportunities in the development of the Southern Region in the context of European integration (study of human geography of the Republic of Moldova)*, author Adelina REVENCO, specialty 154.01. Economic and social geography, Chisinau, 2023

Structure of the thesis: introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 260 titles, 75 appendices, 171 basic text pages, 32 tables, 36 figures. The results of the thesis are reflected in 12 scientific papers (1 in international journal category B+, 1 in journal category B, 9 conference materials, 1 collections of articles).

Key words: Southern Region, administrative-territorial units, development opportunities, natural resources, population, labor resources, economic development, industrial enterprises.

The purpose of the paper: the assessment of the natural-geographical and socio-economic potential of the Southern Region, the identification of problems and ways of capitalizing on development opportunities in the context of regional sustainability and the premises of European integration.

The objectives of the research: the evaluation of the natural, social and economic components, of the factors favoring and restricting the development of the region; analysis of economic development premises in relation to spatial, temporal and geopolitical situations; the study of the branches of the tertiary sector from the perspective of increasing the quality of services provided; appreciation of the tourist potential and the level of capitalization as a premise for increasing the visibility and economic development of the region; identifying the problems and development opportunities of the Southern Region in the context of regional sustainability and the premises of European integration.

The scientific novelty and originality lie in the fact that for the first time in the specialized literature, a detailed regional analysis of the Southern Region was carried out, starting from the physical-geographical, socio-cultural elements and ending with the economic-geographical ones. In the same way, the assets, problems and development opportunities of the branches of the economy were identified in relation to the spatial conjuncture situations in the current integrationist context.

The result that contributes to the solution of an important scientific problem consists in the identification of problems and opportunities for the rational exploitation of the natural, socio-human and economic potential of the Southern Region in the context of regional sustainability and European integration prospects. The conditions and natural resources were evaluated, determining their role in the sustainable development of the region. Priority branches of economic development and opportunities for modernization through development and Europeanization were identified.

The theoretical meaning is expressed through the complex evaluation of the natural, social and economic components, the factors that favor and restrict economic development and the identification of problems and opportunities that serve as a premise for development on the socio-economic dimension, contributing to the approach to community space and growth the well-being of the population.

Applicative value The research results, conclusions and recommendations formulated can be used in the development policies of the Ministries of: Economic Development and Digitalization; Infrastructure and Regional Development; Agriculture and the Food Industry, can serve as a benchmark for the elaboration of development strategies of level II administrative units in the Southern Region, but also by people interested in identifying new opportunities for the development of the industrial, agricultural and service sectors from the perspective of increasing the volume of exports. Likewise, the research results find applicability in the development of university courses in the field.

The implementation of the scientific results The research results served as scientific support for the development of recommendations for the improvement of the National Regional Development Strategy for the years 2022-2028, as feasible and reasoned support for the development of research program proposals within the Institute of Legal, Political and Sociological Research. The work is used as didactic material in specialized courses at the State University of Moldova. In the same way, the research results are recognized by the South Regional Development Agency as a support in the elaboration/updating of the strategic documents of the South Development Region and the level II administrative-territorial units within it.

АННОТАЦИЯ

кандидатской диссертации в области геонимических наук *Проблемы и возможности развития Южного региона в контексте европейской интеграции (исследование социальной географии Республики Молдова)*, автор Аделина РЕВЕНКО, специальность 154.01. Экономическая и социальная география, Кишинев, 2023 г.

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 260 наименований, 75 приложения, 171 страницы основного текста, 32 таблицы, 36 рисунков. Результаты диссертации отражены в 12 научных статьях (1 в международном журнале категории В+, 1 в журнале категории В, 9 в материалах конференций, 1 в сборнике работ).

Ключевые слова: Южный регион, возможности развития, природные ресурсы, население.

Цель диссертации: оценка природно-географического и социально-экономического потенциала Южного региона, выявление проблем и путей реализации возможностей развития в контексте региональной устойчивости и предпосылок евроинтеграции.

Задачи исследования: оценка природной, социальной и экономической составляющих, факторов, благоприятствующих и ограничивающих развитие региона; анализ предпосылок экономического развития в зависимости от пространственной, временной и геополитической ситуации; исследование третичного сектора с точки зрения повышения качества предоставляемых услуг; оценка туристского потенциала и уровня капитализации как предпосылка повышения узнаваемости и экономического развития региона; выявление проблем и возможностей развития Южного региона в контексте региональной устойчивости и предпосылок европейской интеграции.

Научная новизна и оригинальность: впервые в специальной литературе проведен подробный региональный анализ Южного региона, начиная с физико-географических, социокультурных элементов и заканчивая экономико-географическими. Также были выявлены активы, проблемы и возможности развития отраслей экономики применительно к пространственно-конъюнктурным ситуациям в современном интеграционистском контексте.

Результат, способствующий решению важной научной проблемы, заключается в выявлении проблем и возможностей рационального использования природного, социально-человеческого и экономического потенциала Южного региона в контексте региональной устойчивости и перспектив евроинтеграции. Оценены условия и природные ресурсы, определена их роль в устойчивом развитии региона. Определены приоритетные направления экономического развития и возможности модернизации через развитие и европеизацию.

Теоретический смысл выражается через комплексную оценку природной, социальной и экономической составляющих, факторов, благоприятствующих и ограничивающих экономическое развитие, и выявление проблем и возможностей, служащих предпосылкой развития в социально-экономическом измерении, способствующих приближению к европейскому общественному пространству и росту благосостояния населения.

Практическая ценность Результаты исследования, выводы и сформулированные рекомендации могут быть использованы при разработке политики развития министерств: Экономического развития и цифровизации; Инфраструктуры и регионального развития; Сельского хозяйства и пищевой промышленности, могут служить ориентиром при разработке стратегий развития административных единиц II уровня Южного региона, а также людьми, заинтересованными в выявлении новых возможностей для развития промышленности, сельского хозяйства и сферы услуг с точки зрения увеличения объема экспорта. Кроме того, результаты исследования находят применение при разработке университетских курсов в этой области.

Внедрение научных результатов Результаты исследования послужили научной поддержкой для разработки рекомендаций по совершенствованию Национальной стратегии развития региона на 2022-2028 годы, целесообразным и аргументированным обеспечением разработки предложений по программе исследований в рамках Института правовых, политических и социологических исследований. Работа используется в качестве дидактического материала на специализированных курсах Государственного университета Молдовы. Таким же образом, результаты исследования признаны Агентством регионального развития Юга как поддержка в разработке/актуализации стратегических документов Южного региона развития и административно-территориальных единиц II уровня в его составе.

LISTA TABELELOR

Tabelul 1.1.	Modificarea componenței administrative a Regiunii de Sud (perioada 1969 – 2020)	23
Tabelul 1.2.	Localități excluse din datele de evidență în perioada 01.01.1961 – 01.04.1968	23
Tabelul 2.1.	Caracteristicile morfometrice ale unităților de relief ale Regiunii de Sud	57
Tabelul 2.2.	Direcția de înclinare a versanților la nivel de formă de relief, %	59
Tabelul 2.3.	Repartizarea claselor de soluri în cadrul Regiunii de Sud	69
Tabelul 2.4.	Resursele minerale cercetate ale Regiunii de Sud, 01.01.2022	73
Tabelul 3.1.	Numărul populației Basarabiei, 1812-1914	82
Tabelul 3.2.	Numărul și ponderea etniilor pe teritoriul țării la anul 1817 și 1862	83
Tabelul 3.3.	Dinamica densității populației în perioada 2004-2019	89
Tabelul 3.4.	Structura etnică a Regiunii de Sud, 1979-2014, %	96
Tabelul 3.5.	Ponderea structurii profesionale a populației, 2004, 2014	98
Tabelul 3.6.	Structura ocupațională a populației Regiunii de Sud, 2016-2021	100
Tabelul 3.7.	Clasificarea localităților în funcție de numărul populației la anul 2019	109
Tabelul 4.1.	Repartizarea terenurilor aflate în proprietate privată după forma de gospodărire la 01.01.2018	118
Tabelul 4.2.	Repartizarea gospodăriilor țărănești în funcție de suprafață, 01.01.2021	119
Tabelul 4.3.	Repartiția gospodăriilor țărănești după forma de proprietate și suprafață, nr., 2021	120
Tabelul 4.4.	Repartizarea unităților tehnice aflate în proprietate în profil teritorial, unități	121
Tabelul 4.5.	Structura terenurilor erodate, 2021	125
Tabelul 4.6.	Roada medie (calculată reieșind din roada pentru 15 ani – 2007-2021), chintale	135
Tabelul 4.7.	Șeptelul de animale în total pe republică și în Regiunea de Sud, 2007-2022, mii	139
Tabelul 4.8.	Valoarea producției industriale fabricate în unitățile administrative în 2008-2021, mln lei	144
Tabelul 4.9.	Dinamica numărului de întreprinderi în Regiunea de Sud în perioada 2009-2021	145
Tabelul 4.10.	Valoarea producției industriale livrate 2009-2021, mln lei	146
Tabelul 4.11.	Activitatea întreprinderilor în profil teritorial, % din totalul cifrei de afaceri, 2021	148
Tabelul 4.12.	Producția de băuturi alcoolice la nivel de țară și regiuni de dezvoltare, 2008 și 2021	150
Tabelul 4.13.	Producția industriei conservelor la nivel de țară și regiuni de dezvoltare, 2008; 2021	151
Tabelul 4.14.	Producția industriei de morărit și panificație în anii 2008; 2021, tone	152
Tabelul 4.15.	Rețeaua de drumuri publice în anii 2008; 2018	161
Tabelul 4.16.	Transportul de mărfuri și pasageri în perioada 2008-2021, mii tone/pasageri	164
Tabelul 4.17.	Accesul populației la apeducte și rețele publice de distribuție a apei pe localități, 2020	168
Tabelul 4.18.	Dinamica numărului de camere și locuri-paturi în Regiunea de Sud în 2008-2021, nr.	171
Tabelul 4.19.	Analiza SWOT a sectoarelor economiei Regiunii de Sud	171

LISTA FIGURILOR

Figura 2.1.	Structura administrativă a Regiunii de Sud	53
Figura 2.2.	Ponderea grupelor de altitudine în structura reliefului Regiunii de Sud	56
Figura 2.3.	Ponderea suprafețelor în funcție de unghiul de înclinare a pantelor	58
Figura 2.4.	Direcția de înclinare a pantelor	59
Figura 2.5.	Repartizarea lacurilor de acumulare/iazurilor conform modului de folosință, 2021	67
Figura 2.6.	Ponderea zăcămintelor de resurse minerale după gradul de exploatare, 2022	72
Figura 2.7.	Localizarea zăcămintelor de resurse naturale ale Regiunii de Sud	77
Figura 3.1.	Dinamica numărului populației stabile a Regiunii de Sud în perioada 1959–1989	84
Figura 3.2.	Dinamica numărului populației stabile a Regiunii de Sud în perioada 1989–2019	85
Figura 3.3.	Dinamica populației localităților în anul 2019 în raport cu 1989, %	87
Figura 3.4.	Structura pe sexe a populației pe unități administrative, 1959-2019, %	92
Figura 3.5.	Dinamica ponderii categoriilor de vârstă a populației Regiunii de Sud, 1959-2019, %	93
Figura 3.6.	Structura etnică la nivel de unități administrative, 1979-2014, %	97
Figura 3.7.	Ponderea salariaților pe activități economice, anul 2021	100
Figura 3.8.	Distribuția populației apte de muncă pe grupe de vârste, 1959, %	101
Figura 3.9.	Distribuția populației apte de muncă pe grupe de vârste, 2014, %	102
Figura 3.10.	Distribuția populației pe medii în profil teritorial în intervalul 1959-2019,%	104
Figura 3.11.	Dinamica populației urbane a Regiunii de Sud în perioada 1959-2019, %	105
Figura 3.12.	Structura pe medii a populației unităților administrative, 1959-2019, %	106
Figura 3.13.	Anul atestării documentare a localităților	108
Figura 3.14.	Repartizarea localităților conform anului primei atestări documentare	109
Figura 3.15.	Ponderea categoriilor de localități în cadrul unităților administrative, %	111
Figura 4.1.	Forma de proprietate asupra terenurilor în Regiunea de Sud, 2021	117
Figura 4.2.	Ponderea terenurilor erodate în unitățile administrative ale Regiunii de Sud, anul 2021	126
Figura 4.3.	Suprafețele cultivate cu principalele culturi agricole anuale în anul 2007 și 2021, ha	129
Figura 4.4.	Roda medie la hectar pentru principalele culturi agricole, 2007-2021, chintale	131
Figura 4.5.	Ponderea efectivului de porcine, bovine, ovine, caprine, iepuri în gospodării țărănești și întreprinderi agricole, 2007-2022, %	138
Figura 4.6.	Dinamica șeptelului de porcine în perioada 2007-2019, număr	141
Figura 4.7.	Repartiția teritorială a întreprinderilor industriale în cadrul Regiunii de Sud în perioada 1945-1975	143
Figura 4.8.	Contribuția raioanelor la valoarea producției industriale regionale, 2021	143
Figura 4.9.	Valoarea producției industriale fabricate în unitățile administrativ-teritoriale, 2008-2021	144
Figura 4.10.	Ponderea producției industriale livrate pe piața externă din totalul producției fabricate, 2009-2021, %	147
Figura 4.11.	Valoarea producției industriale fabricate la cap de locuitor pe unități administrativ-teritoriale, anul 2021	148
Figura 4.12.	Rețelele de comunicații ale Regiunii de Sud	160
Figura 4.13.	Dinamica elevilor și a cadrelor didactice în intervalul 2013-2021, %	166
Figura 4.14.	Dinamica numărului de medici și a paturilor în spitale la 1000 locuitori, 2003-2017, %	166

LISTA ABREVIERILOR

ADR	Agenția de Dezvoltare Regională
AGRM	Agenția pentru Geologie și Resurse Minerale
ARFC	Agenția Relații Funciare și Cadastru
BNS	Biroul Național de Statistică
FAO	Organizația pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite
FNDR	Fondul Național pentru Dezvoltare Regională
GIZ	Agenția Germaniei pentru Dezvoltare Internațională
IDAM	Indicator de Deprivare a Ariilor Mici
IEG	Institutul de Ecologie și Geografie
IMM	Întreprinderi Mici și Mijlocii
ÎM	Întreprinderea Municipală
MDRC	Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor
MM	Ministerul Mediului
NUTS	Nomenclatorul unităților teritoriale de statistică (Nomenclature of territorial units for statistics)
ONG	Organizație non-guvernamentală
PIB	Produs Intern Brut
PILG	Portul Internațional Liber <i>Giurgiulești</i>
POR	Plan Operațional Regional
PRS	Program Regional Sectorial
RDC	Regiunea de Dezvoltare Centru
RDN	Regiunea de Dezvoltare Nord
RDS	Regiunea de Dezvoltare Sud
RC	Regiunea de Centru
RN	Regiunea de Nord
RS	Regiunea de Sud
SDR	Strategie de Dezvoltare Regională
SND	Strategia Națională de Dezvoltare
SNDR	Strategia Națională de Dezvoltare Regională
SRL	Societatea cu Răspundere Limitată
SUA	Statele Unite ale Americii
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (Puncte tari, Puncte slabe, Oportunități, Amenințări)
UE	Uniunea Europeană
URSS	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
USDA	United States Department of Agriculture
UTA Găgăuzia	Unitatea Teritorial-Autonomă Găgăuzia

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Amplasarea Republicii Moldova în sud-estul Europei, exprimarea intenției de integrare în familia europeană consemnată în cererea de aderare la UE și acordarea statutului de țară candidată de către Consiliul European, certificarea Acordului de instituire a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător și liberalizarea regimului de vize deschid noi perspective de dezvoltare și impun necesitatea studierii variilor aspecte ale economiei țării care, cu certitudine, pot determina intensitatea procesului de integrare europeană, facilitând atingerea obiectivelor stipulate în documentele vizate.

Aspirațiile europene ale Republicii Moldova sunt alimentate de succesul statelor ex-socialiste România, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia etc. care urmând traseul european au reușit un șir de transformări și modernizări atât în aspect politico-juridic, cât și economico-social, contribuind în final la democratizarea societății și la creșterea calității vieții populației.

Deși, actualmente, țara noastră constată o intensificare a proceselor de cooperare atât pe dimensiunea economică, cât și pe cea politică, procesul de integrare în structurile europene decurge lent. Prin urmare, devine deosebit de importantă evaluarea potențialului de dezvoltare economică a statului în condițiile apropiierii de UE și identificarea noilor posibilități de atragere a investițiilor în vederea dezvoltării durabile a țării. În același timp, atragerea fondurilor este determinată de o serie de factori macroeconomici: stabilitatea politică, prezența unui cadru legal prietenos mediului investițional, existența infrastructurii, a resurselor naturale, a forței de muncă etc. Astfel, studiile în complex ale factorilor de dezvoltare economică devin imperative pentru creșterea potențialului economic al statului, dar și a nivelului de trai al populației.

Analiza dezvoltării industriale a UE pune în evidență conceptul de „dezvoltare regională”, apărut în anii 50 ai secolului XX și menționat în premieră în politica de dezvoltare regională adoptată prin Tratatul de la Roma (prin care se instituie Comunitatea Economică Europeană). În spațiul sovietic, căruia îi aparține Republica Moldova la acel moment, se operează cu termenul „regiune geografică”, ce delimitează spațial arealele diferite după anumiți parametri geografici. Regionalizarea geografică nu presupunea și elaborarea politicilor de dezvoltare, or acestea existau sub formă de planuri cincinale elaborate la nivel de stat.

Odată cu fondarea UE, ideea dezvoltării regionale este intens promovată (fiind reflectată în cinci articole ale Tratatului privind înființarea UE), constituind unul dintre pilonii de funcționare și dezvoltare a comunității. Politica regională este axată pe principiul reducerii decalajelor economice, sociale și teritoriale dintre regiuni, prin susținerea și crearea locurilor

de muncă, creșterea economică și a competitivității, sporirea calității vieții și dezvoltare durabilă. Politica regională este o dovadă a solidarității, or principiul ce stă la bază este susținerea regiunilor mai puțin dezvoltate. O atenție deosebită în dezvoltarea UE este acordată stabilirii interrelațiilor dintre regiunile de dezvoltare (prioritar de natură economică), care urmează să diminueze lipsa de egalitate socială și economică la nivel de regiuni [220].

În evoluția sa, statele lumii se confruntă cu problema disparităților de ordin economic și social dintre diferite entități teritoriale. Cauzele acestora pot fi de ordin obiectiv: așezare geografică mai puțin favorabilă, prezența/ lipsa resurselor naturale etc., dar și de ordin subiectiv: valorificarea insuficientă a avantajelor comparative interne și externe. Asigurarea echilibrului în dezvoltarea socio-economică a întreg spațiului unei țării necesită promovarea politicilor coerente de dezvoltare regională, axate pe descentralizarea puterii, susținerea autorităților publice locale, consolidarea oportunităților instituționale, umane și economice și implicit menținerea competitivității și dezvoltarea socio-economică a regiunilor.

Pentru a identifica decalajele dintre regiunile de dezvoltare sunt stabilite criteriile de măsurare a dezechilibrelor așa ca: Curba Lorens, care reflectă nivelul bunăstării sociale și teritoriale, și Coeficientul Gini (sau indicele inegalității), aplicat în scopul reprezentării disparităților în distribuția veniturilor sau averilor populației unei țări.

Implementarea politicilor de dezvoltare regională în UE este reglementată de Regulamentul nr. 1059/2003 al Parlamentului European și al Consiliului privind stabilirea unei clasificări comune a unităților teritoriale de statistică (stabilite de NUTS), care prevede divizarea, determinată de numărul minim și maxim de locuitori. Potrivit acestuia, regiunile socio-economice majore (NUTS 1) cuprind minim 3 mln – maxim 7 mln locuitori, (NUTS 2) regiunile de bază pentru aplicarea politicilor regionale – minim 800 mii – maxim 3 mln, iar cele mici pentru anumite diagnostice (NUTS 3) – minim 150 mii – maxim 800 mii locuitori.

UE impune ca și condiție obligatorie pentru statele membre, candidate sau asociate, stabilirea regiunilor proprii de dezvoltare, care pot fi nu neapărat administrative. Majoritatea statelor au recurs la crearea unităților teritorial-administrative care corespund regiunilor de dezvoltare, facilitând gestionarea fondurilor și asigurând o mai bună eficiență în implementarea programelor de dezvoltare. Stabilirea nivelului NUTS la care se atribuie una dintre regiunile UE constituie premisă pentru identificarea eligibilității acesteia pentru anumite fonduri. De menționat că nivelul teritorial statistic NUTS 2 reprezintă cel mai important element al politicii de dezvoltare regională, concentrând cea mai mare parte din fondurile alocate.

În tendința de a se ralia la standardele europene RM a recurs la crearea regiunilor de dezvoltare proprii. Deși discuțiile cu privire la crearea regiunilor de dezvoltare au început încă

în 2000, primul pas l-a constituit aprobarea legii nr. 438-XVI *privind dezvoltarea regională în Republica Moldova* în 2006, prin care au fost create șase regiuni de dezvoltare funcționale [127]. Stimularea dezvoltării regionale are loc odată cu crearea unui minister separat (2009, Ministerul Dezvoltării Regionale) care gestionează activitatea Agențiilor de dezvoltare regională, fondate mai târziu, și elaborează documentele strategice naționale.

În pofida elaborării SNDR, a SRD pentru fiecare dintre regiuni, impulsivitatea dezvoltării regionale are loc lent. Un impediment este crearea numărului mare de regiuni, lipsit de o argumentare științifică [220]. În cadrul acestora nu se respectă un echilibru al potențialului demografic și economic, fiind neconforme NUTS. Stabilirea unor limite ale numărului populației încadrate în unitățile teritoriale este argumentată din punct de vedere științific, fiind determinate dimensiunile minime și maxime raționale pentru dezvoltare economică.

Divizarea spațiului cercetat în două regiuni de dezvoltare poartă amprenta unor interese geopolitice, or ambele regiuni deși însumează numărul de populație stabilit conform cerințelor sistemului NUTS, ar putea forma o singură regiune. Totodată, această divizare a condiționat într-o oarecare măsură lipsa de colaborare între unitățile structurale, izolarea administrativă, sporind discrepanțele alimentate și de contextul politic. De menționat și favorizarea relativă a UTA Găgăuzia de statutul special, de descentralizarea administrativă și financiară mai avansată, dar și de investițiile străine directe în extinderea Zonelor Economice Libere, care într-un final au condus la dezvoltarea mai dinamică a acesteia comparativ cu RDS. Potrivit Strategiei de Dezvoltare Moldova 2030, cele mai intense ritmuri de evoluție a dezvoltării social-economice în ultimii 10 ani sunt atestate în UTA Găgăuzia, iar cea mai subdezvoltată regiune de dezvoltare este RDS [206].

Dezvoltarea regională a R. Moldova este lipsită de omogenitate. Gradul de dotare și repartizare a resurselor economice, umane, a infrastructurii social-economice este neuniform și condiționează apariția diferențelor de potențial de creștere. Este dificil de abordat subiectul lichidării disparităților în dezvoltarea economică a regiunilor de dezvoltare, totodată, este absolut necesară accelerarea procesului de dezvoltare și valorificarea potențialului existent.

În scopul realizării acestui deziderat, sunt necesare studii aprofundate de cercetare a potențialului de dezvoltare și elaborarea politicilor regionale orientate spre stimularea progresului economic și reducerea discrepanțelor. În acest context se înscrie și prezentul studiu, care are ca scop *aprecierea potențialului natural-geografic și social-economic al Regiunii de Sud, al problemelor și căilor de valorificare a oportunităților de dezvoltare în contextul sustenabilității regionale și a premiselor de integrare europeană*. Pornind de la lipsa resurselor naturale, recunoașterea schimbărilor climatice care afectează tot mai sever sectoarele

economiei, pierderea celui mai important capital – uman, existența discrepanțelor mari în dezvoltarea unităților teritoriale în cadrul regiunii, este importantă identificarea oportunităților de dezvoltare și a soluțiilor viabile pentru a face față incertitudinii actuale, provocărilor de viitor și oportunităților oferite de apropierea de spațiul european comun.

Impulsionarea dezvoltării regionale este prioritatea strategică a statului. În acest sens, Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Infrastructurii și Dezvoltării Regionale și Mediului, au elaborat noul concept al Dezvoltării Regionale, cu obiectivul general: *creșterea competitivității și dezvoltării durabile a fiecărei regiuni, ajustarea disparităților și creșterea calității vieții cetățenilor* și a trasat obiectivele: *sprijin pentru creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a regiunilor; sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii; crearea condițiilor instituționale și legale pentru implementarea unei guvernări colective, care implică administrația națională, regională și locală prin parteneriat* [206].

Prezentul studiu își propune ca obiect de cercetare RS a RM, formată din RDS (constituită din unitățile administrative de nivelul II: Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Leova, Ștefan Vodă, Taraclia), creată în conformitate cu Legea nr. 438-XVI, 2006, *privind dezvoltarea regională în Republica Moldova*, și UTA Găgăuzia (întemeiată conform Legii nr. 344 din 23.12.1994 privind statutul special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)).

Realizând cercetarea prin prisma unui studiu geografic, vom face abstracție de la aprecierea nivelului de adaptare a cadrului normativ intern la standardele comunitare, lăsând acest aspect în seama politologilor și ne vom axa pe cercetarea problemelor de geografie fizică și umană, soluționarea cărora creează premise pentru transformări pe dimensiunea economico-socială și apropierea de spațiul comunitar.

Caracterul inovator al studiului rezidă în faptul că pentru prima dată în literatura de specialitate s-a realizat o analiză regională detaliată a RS, pornind de la particularitățile fizico și economico-geografice și ajungând la cele socio-culturale, având la bază intenția de a puncta problemele și oportunitățile de dezvoltare regională, cercetarea noilor aspecte și direcții ale cooperării cu statele europene în contextul procesului integraționist european.

Gradul de studiere a temei. Elaborarea studiilor complexe asupra RS necesită examinarea unui volum mare de informații din diferite ramuri ale cercetării științifice. Crearea regiunilor de dezvoltare în R. Moldova nu a fost urmată de cercetări complexe ale potențialului de dezvoltare și problemelor acestora. Prin urmare nu există studii detaliate care ar evalua caracteristicile, problemele și perspectivele de dezvoltare ale Regiunii de Sud. Acest vid a constituit premisă pentru elaborarea prezentului studiu, lăsând loc și pentru studiile ulterioare.

Majoritatea lucrărilor publicate ce țin de domeniul fizico și economico-geografic reflectă întreg arealul dintre Prut și Nistru, vizând astfel și regiunea cercetată. Frecvent, publicațiile sunt depășite din motivul modificărilor intervenite în aspectul economic, social, ori ca rezultat al schimbărilor climatice sesizate cu precădere în ultimii ani. Complexitatea studiului face necesară divizarea lucrărilor pe principalele domenii de cercetare geografică.

De un real folos în realizarea cercetărilor pe domeniul fizico-geografic, abordat prin prisma aprecierii impactului componentelor naturale asupra activităților umane, au servit lucrările în care sunt apreciate condițiile geologice, geomorfologice și de relief ce aparțin savanților G. Bilinkis, N. Boboc, N. Rîmbu, A. Drumea, Gh. Sîrodoev, Iu. Bejan ș.a.

Pornind de la caracterul agricol al regiunii, o atenție deosebită este acordată cercetărilor ce descriu condițiile agrometeorologice și de climă, vizate în lucrările T. Constantinov, C. Mihailescu, V. Sofroni, M. Coșcodan, M. Nedelcov, I. Boian. Cercetările asupra solurilor se axează pe lucrările savanților V. Dokucaev, I. Krupenikov, S. Andrieș, A. Ursu, V. Cerbari, V. Scorpan etc. Studiile asupra resurselor de apă au constituit un alt domeniu de preocupare, bazate pe cercetările savanților O. Melenciuc, Gh. Bejenaru, G. Bevza, R. Lozan etc. Evaluarea și studierea resurselor minerale reprezintă un alt domeniu de investigație, care poate stimula dezvoltarea economică a RS, motiv din care au fost studiate prin prisma cercetărilor savanților N. Rîmbu, V. Popovici, K. Nikitina, R. Suevalova, dar și a Balanței de stat a rezervelor de substanțe minerale, în baza căreia a fost evaluat nivelul de asigurare cu resurse minerale.

Un rol important în constituirea populației l-au jucat evenimentele istorice, studiate și descrise de către I. Meșceriuk, Zamfir C. Arbore, Ș. Ciobanu, P. Dmitriev, B. Kabuzan, I. Nistor etc. Actualmente un rol deosebit în studierea populației îl au lucrările savanților: C. Matei, Gh. Paladi, V. Sainsus, O. Gagauz, M. Hachi, M. Mățu, A. Grozav etc. Necesită a fi menționate contradicțiile în evidența numerică a populației semnalate în toate timpurile.

Unele lucrări în care sunt reflectate aspecte ale economiei RS aparțin autorilor O. Sârbu, E. Nirean, A. Blanovski, V. Sochircă, M. Mățu, A. Lupușor, A. Fala, D. Pântea, I. Morcoțflo.

În pofida existenței lucrărilor în care sunt abordate varii aspecte legate de tematica de cercetare, rămâne actuală problema studiilor complexe asupra regiunii cercetate, care oferă posibilitatea examinării plurivalente a factorilor de dezvoltare economică și a nivelului de valorificare a acestora. În cadrul IEG au fost realizate studii tematice la nivel de regiuni de dezvoltare, așa ca culegerea *Calitatea factorilor de mediu în contextul dezvoltării durabile a Regiunii de Dezvoltare Sud; Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru: factori de mediu și contribuții; Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice; Studiul diagnostic al ecosistemelor urbane și rurale din Regiunea de Dezvoltare*

Nord a Republicii Moldova. De menționat importanța acestora în calitate de suport metodologic și informațional în realizarea studiului. Totuși, acestea nu acoperă vidul existent în studierea regiunilor de dezvoltare. În contextul lichidării golului informațional, este elaborat prezentul studiu, în care sunt evaluate aspectele cadrului natural, economico-geografice și sociale, prin prisma problemelor și oportunităților ce se conturează în perspectiva integrării europene.

În intenția de a reflecta cât mai obiectiv realitățile ce țin de utilizarea resurselor minerale, populație, dezvoltare economică și socială, au fost analizate datele oferite de BNS, AGRM, portalurile guvernamentale și ministerele de resort.

Scopul lucrării: *aprecierea potențialului natural-geografic și socio-economic al Regiunii de Sud, identificarea problemelor și căilor de valorificare a oportunităților de dezvoltare în contextul sustenabilității regionale și a premiselor de integrare europeană.*

Obiectivele cercetării: *evaluarea componentelor naturale, sociale și economice, a factorilor ce favorizează și restricționează dezvoltarea regiunii; analiza premiselor de dezvoltare economică în raport cu situații de conjunctură spațială, temporală și geopolitică; studiul ramurilor sectorului terțiar din perspectiva creșterii calității serviciilor prestate; aprecierea potențialului turistic și a nivelului de valorificare ca premisă pentru sporirea vizibilității și dezvoltării economice a regiunii; identificarea problemelor și a oportunităților de dezvoltare ale Regiunii de Sud în contextul sustenabilității regionale și a premiselor de integrare europeană.*

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în faptul că pentru prima dată în literatura de specialitate s-a realizat analiza regională detaliată a Regiunii de Sud, pornind de la elementele fizico-geografice, socio-culturale și încheind cu cele economico-geografice. La fel, pentru prima dată au fost identificate atuurile, problemele și oportunitățile de dezvoltare ale ramurilor economiei din Regiunea de Sud a Republicii Moldova, în raport cu situațiile de conjunctură spațială în contextul actual integraționist european.

Rezultatul care contribuie la soluționarea unei probleme științifice constă în identificarea problemelor și oportunităților de valorificare rațională a potențialului natural, sociouman și economic al Regiunii de Sud în contextul sustenabilității regionale și a perspectivelor de integrare europeană. Au fost evaluate condițiile și resursele naturale determinându-se rolul acestora în dezvoltarea durabilă a regiunii, identificate ramurile prioritare ale economiei și oportunitățile de modernizare prin dezvoltare și europenizare.

Semnificația teoretică se exprimă prin evaluarea complexă a componentelor naturale, sociale și economice, a factorilor ce favorizează și restricționează dezvoltarea economică și identificarea problemelor și a oportunităților ce servesc ca premisă de dezvoltare pe

dimensiunea socio-economică, contribuind la apropierea de spațiul comunitar european și la creșterea bunăstării populației.

Valoarea aplicativă Rezultatele cercetării, concluziile și recomandările formulate pot fi utilizate în elaborarea politicilor de dezvoltare ale Ministerelor: Dezvoltării Economice și Digitalizării; Infrastructurii și Dezvoltării Regionale; Agriculturii și Industriei Alimentare, pot servi ca reper în elaborarea strategiilor de dezvoltare ale unităților administrative de nivelul II din RS, dar și de către persoanele interesate în identificarea noilor oportunități de dezvoltare a sectorului industrial, agricol și a serviciilor din perspectiva creșterii volumului exportului. La fel, rezultatele cercetării își găsesc aplicabilitate în elaborarea cursurilor universitare în domeniu.

Implementarea rezultatelor științifice Rezultatele cercetării au servit în calitate de suport științific pentru elaborarea recomandărilor în vederea îmbunătățirii Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională pentru anii 2022-2028, în calitate de suport fezabil și argumentat în elaborarea propunerilor de programe de cercetare în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. Lucrarea este utilizată ca și material didactic în cadrul cursurilor de specialitate la Universitatea de Stat din Moldova. La fel, rezultatele cercetării sunt recunoscute de către Agenția de Dezvoltare Regională Sud în calitate de suport în elaboarea/ actualizarea documentelor strategice ale Regiunii de Dezvoltare Sud și a unităților administrativ-teritoriale de nivelul II din cadrul acesteia.

Ipoteza cercetării În pofida disparităților economice și sociale dintre RS și celelalte regiuni de dezvoltare, RS dispune de potențialul economic și uman necesar pentru creșterea nivelului de dezvoltare economică și a bunăstării populației, iar accesul la structurile europene și tendința de raliere la standardele acestora creează premise certe în acest sens.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese.

Realizarea unui studiu în domeniul geografiei umane regionale necesită utilizarea metodologiei științifice bazate pe principiul repartiției și integrității spațiale, principiul cauzalității și cel al regionalizării. O astfel de abordare permite elaborarea unor cercetări complexe, în care este studiat sistematic fiecare element cu impact asupra dezvoltării economice a regiunii: factorii naturali, economici, sociali, politici etc. În unele cazuri, pentru a explica anumite procese și fenomene, s-a recurs la cercetarea evoluției istorice a teritoriului.

Complexitatea investigației a impus aplicarea metodelor generale utilizate pe larg și de alte științe, a celor geografice, dar și statistico-matematice. Dintre metodele utilizate mai frecvent se evidențiază: metoda analitică, inductiv-deductivă, logică, istorică, comparativă, metoda observației, descriptivă, matematică, statistică, analizei documentelor și documentarea

webografică, cartografică, expediționară. În scopul identificării punctelor forte ale ramurilor economiei și a oportunităților care necesită a fi fructificate de către societate au fost realizate analizele SWOT ale sectorului agricol și industrial. Pentru interpretarea cartografică a rezultatelor cercetării au fost utilizate instrumentele de lucru Statgraphics și GIS.

Studiile sunt axate pe diferite perioade cronologice, astfel în Capitolul III sunt analizate datele pentru perioada 1959-2021. Ținând cont de modificările frecvente în structura administrativă și variațiile mari ale numărului de localități din componența unităților administrative, pentru a exclude erorile, calculul numărului populației în perioada 1959-1989 a fost efectuat reieșind din structura unităților administrative la 2004. Datele cu privire la caracteristicile populației sunt analizate în dinamică din 1959 până în 2019. Modificarea evidenței statistice în calculul numărului populației aplicate după 2019 creează dificultăți în compararea datelor statistice cu referire la efectivul populației, a indicatorilor economici raportați la numărul populației comparativ cu următorii ani de referință, prezentând rezultate eronate. Astfel, numărul populației după 2019 nu este analizat comparativ cu 1959.

Schimbarea structurii administrative a republicii și revenirea în anul 2004 de la județe la raioane, lipsa unei evidențe statistice la nivel republican după anul 1991, face posibilă studierea activității economice pentru intervalul 2007-2021, or cel mai frecvent datele oferite de BNS prezintă informații pentru acest interval de timp.

Sumarul capitolelor tezei. Prezentul studiu este alcătuit din introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 260 titluri, 75 anexe, 171 pagini de text de bază, 32 tabele, 36 figuri.

În **Introducere** se prezintă actualitatea și importanța cercetării, încadrarea temei în preocupările cercetătorilor, prezentarea rezultatelor cercetărilor autorului la temă, scopul și obiectivele lucrării, ipoteza de cercetare, sinteza metodologiei de cercetare etc.

Capitolul I *Baza metodologică și informativă a studiilor* include informații cu privire la metodele utilizate în elaborarea studiului, fiind prezentate și argumentate exemple de aplicare. La fel, sunt analizate critic surse bibliografice, cercetate din perspectiva identificării caracteristicilor fizico-geografice, economico-geografice și cele ale populației, dar și a problemelor și perspectivelor de dezvoltare a regiunii în contextul integrării europene.

Capitolul II *Caracteristicile generale ale regiunii. Aprecierea condițiilor și resurselor naturale* include evaluarea structurii geologice și a reliefului ca premisă pentru intensificarea activității economice și creșterea bunăstării populației. La fel, este estimat gradul de asigurare cu resurse agroclimatice, sunt identificați factorii de risc pentru agricultură, este evaluat gradul de asigurare și calitatea resurselor de apă și potențialitatea utilizării în scop ameliorativ. Aici

sunt notate resursele funciare prin prisma analizei gradului de erodare, a notei de bonitate, evaluate resursele minerale, fiind identificate volumele și posibilitatea de extracție.

Capitolul III *Analiza dinamicii indicatorilor cantitativi și calitativi ai populației* include studiul detaliat al evoluției numărului populației în intervalul 1959-2019, identificarea cauzelor modificărilor și a impactului asupra densității populației. La fel, aici sunt identificate perioadele și cauzele dinamicii numărului populației, dar și structura calitativă a acesteia, realizată din perspectiva evoluției pe grupe de vârste, sexe, etnică, confesională, ocupațională etc., însoțită de un amplu material grafic și cartografic. Studiul amplasării populației în cadrul localităților rurale, clasificarea și analiza repartiției categoriilor de localități la nivel de unități administrative și identificarea potențialului de resurse umane prezent în cadrul acestora.

Capitolul IV *Analiza și identificarea posibilităților de dezvoltare a potențialului economic* reflectă evaluarea detaliată a nivelului de dezvoltare a agriculturii, industriei și sferei serviciilor, fiind identificate subramurile de o mai mare perspectivă la nivel de unități administrative. Sunt corelate datele cu privire la evoluția suprafețelor și productivitatea, fiind selectate culturile cu randament mai mare pentru fiecare unitate administrativă. Inclusiv, sunt identificate subramurile industriei cu potențial de dezvoltare, avantajele și problemele sectorului serviciilor, dar și soluțiile adaptate la nivel de unități administrative.

În **Concluzii și recomandări** sunt prezentate succint rezultatele cercetărilor axate pe subiectele reflectate în lucrare, fiind elaborate recomandări și identificate perspective de soluționare a problemei științifice.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Rezultatele cercetării au fost prezentate și discutate în cadrul a mai multor conferințe științifice naționale și internaționale: Conferință Științifică Internațională *Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii* (Chișinău, 2010, 2012); Conferință Științifică cu participare internațională *Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare* (Chișinău, 2011); Conferință Științifică internațională *The rural development in the context European competitiveness* (București, 2018); Conferința științifică națională cu participare internațională *Mediul și dezvoltarea durabilă* (Chișinău, 2018); Conferința științifică internațională „*Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice*” (Chișinău, 2018, 2019). Concepțiile și ideile prezentate în carul conferințelor au fost dezvoltate și aprofundate în prezenta lucrare. Rezultatele cercetărilor au fost expuse în 12 articole științifice, 1 în revistă de categoria B, 1 în revistă internațională, categoria B⁺, 1 în culegeri de articole, 9 în materialele conferințelor din RM și România.

1. BAZA METODOLOGICĂ ȘI INFORMATIVĂ A STUDIILOR

1.1. Aspecte metodologice ale studiilor regionale

Acumularea și selectarea materialelor necesare realizării unui studiu este o adevărată provocare pentru cercetători. La fel se poate menționa și în raport cu prezenta cercetare, elaborarea căreia a necesitat o amplă documentare. Sursele de date publicate în care este vizată RS reflectă un nivel mai avansat de cercetare a aspectelor fizico-geografice. Aprecierea economică a condițiilor și resurselor naturale este realizată în baza studiilor separate pe anumite componente. În elaborarea cercetărilor asupra gradului de asigurare cu resurse minerale, cea mai valoroasă sursă o constituie *Balanța de stat a rezervelor de substanțe minerale utile*, oferită de Agenția pentru Geologie și Resurse Minerale, gestionată de Ministerul Mediului al Republicii Moldova, care include date cu privire la volumul și calitatea resurselor minerale prezente în zăcămintelor din RS și a fost consultată începând cu anul 1975 și până în 2022 [4].

În scopul cercetării populației, ca surse importante de informare, sunt recensămintele populației din anii 1959, 1970, 1979, 1989, 2004, 2014, inclusiv datele anuale cu privire la structura demografică a populației oferite de BNS, Arhiva BNS și Secțiunile raionale de statistică. Multiplele modificări ale componenței și structurii administrative și erorile în datele prezentate au creat dificultăți în analizele statistice și au impus necesitatea deplasărilor în teren în scopul preluării informației din prima sursă. Astfel, constatăm că o serie de date statistice (structura pe grupe de vârste, sexe, medii etc.) sunt oferite la nivel de raion, iar numărul și componența acestora în perioada 1969 – 2018 a variat mult. De exemplu, în anul 1969 regiunea este formată din 8 raioane, în 1979 din 9, în 1988 din 12, urmată de perioada 2001-2003 în care întreaga republică este împărțită în județe, iar în 2004 se revine din nou la sistemul de raioane.

Diferențe semnificative sunt înregistrate și în numărul satelor din componența unui raion, astfel, raionul Cahul în anul 1969 include 64 localități, în 1988 – 33, iar din 2004 – 53 localități (Tabelul 1.1), raionul Cimișlia în 1969 numără 45 localități, în 1989 – 28, iar din 2004 până în prezent 38. Astfel de schimbări impun necesitatea cercetării evoluției populației la nivel de sate, ori analiza la nivel de raioane conduce la interpretarea eronată a acestora.

Dinamica numărului de localități din componența raioanelor de regulă este dictată de încercarea de a eficientiza activitatea economică și de a spori nivelul de asigurare socială a populației. În acest sens, în anul 1973, este întemeiat un nou raion, Cantemir, în componența căruia au intrat 38 localități, ce a condiționat scăderea numărului de localități din componența raioanelor Cahul, Leova și Comrat cu 22, 14 și 2 respectiv. Un impact asupra structurii administrative a regiunii l-a avut formarea la 24 aprilie 1994 a UTA Gagauzia (în baza

localităților populate prioritar de bulgari și găgăuzi din raioanele administrative Comrat, Ceadâr-Lunga și Vulcănești), și migrarea unor localități în raioanele: Cahul (20), Căușeni (18) și Cimișlia (10) (Tabelul 1.1.).

Tabelul 1.1 Modificarea componenței administrative a Regiunii de Sud (perioada 1969 – 2020)

Raionul/anul	Număr de localități rurale				
	1970	1979	1988	2004	2021
Basarabeasca			11	9	9
Dumbrăveni (Căinari)			17		
Cantemir		41	48	50	50
Cahul	64	42	33	53	53
Căușeni	35	37	23	41	45
Cimișlia	45	39	28	38	36
Leova	48	34	35	37	37
Ștefan Vodă (Suvorovo)	29	28	30	25	25
Taraclia			26	26	26
UTA Găgăuzia				29	28

Sursa: elaborat în baza surselor [10; 167; 211; 242; 243]

Dinamica numărului populației unui raion este determinată și de transformările administrative, formarea, scoaterea din evidență sau îmbinarea unor localități (Tabelul 1.2). Astfel de modificări au loc pe parcursul întregii perioade de cercetare, doar în 1961 – 1964 sunt scoase din evidență 6 sate, dintre care trei (Zaimul Nou; Cioban și Marianca Nouă) din componența raionului Căușeni, două (Lărgești și Valea Găvănoasa) din Cahul și una (Burtovca) din Vulcănești. Șapte sate dispar din motivul îmbinării sau concreșterii.

Tabelul 1.2 Localități excluse din datele de evidență în perioada 01.01.1961 – 01.04.1968

Raionul	Denumirea localității	
	excluse din evidență	îmbinate
Vulcănești	Burtovca	
Cahul	Valea Găvănoasă	Alexandrești cu Burlachi
	Lărgești	
Căușeni	Zaimul Nou	Dmitrovca cu Căinari
	Cioban	Cureni cu Constantinovca
	Marianovca Nouă	
Leova		Tighiceanca cu orașul Leova
		Butuceni cu Cârpești
		Măcrești cu Colibabovca
		Mihailovca cu Cania
Ceadâr-Lunga		Bisericuța de Sus cu Bisericuța de Jos într-un sat Orehovo
		Taraclia cu așezarea de tip orășenesc Taraclia
		Tiraspol cu orașul Ceadâr-Lunga

Sursa: elaborat în baza surselor [225; 226]

Patru localități îmbinate se numără în raionul Leova (Tighiceanca cu orașul Leova; Butuceni cu Cârpești; Măcrești cu Colibabovca; Mihailovca cu Cania) și Ceadâr-Lunga cu trei

localități îmbinate (Bisericuța de Sus cu Bisericuța de Jos într-un sat Orehovo; Taraclia cu așezarea de tip orășenesc Taraclia; Tirașpol cu orașul Ceadâr-Lunga).

Cercetările asupra activităților economice din regiune sunt mai puțin numeroase. Acumularea datelor privitor la activitățile economice desfășurate pe teritoriul regiunii s-a bazat pe informațiile furnizate de BNS, Agenția de Dezvoltare Regională Sud, Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Infrastructurii și Dezvoltării Regionale, Dezvoltării Economice și Digitalizării, Ministerul Transporturilor, Organizația pentru Dezvoltarea Sectorului Întreprinderilor Mici și Mijlocii, datele platformei B2B cu acoperire globală Kompas, alte surse de date veridice, care reflectă realitățile de dezvoltare a tuturor ramurilor economiei și ce este și mai important – tendințele de evoluție specifice acestora. Studiul sistematic în baza datelor statistice constituie punctul de pornire în identificarea oportunităților, a problemelor și elaborarea planurilor de dezvoltare strategică de perspectivă. Istoricul evoluției ramurilor economiei a fost urmărit în baza lucrărilor cu caracter istorico-economic, dar și din diverse publicații periodice, rapoarte de activitate în cadrul proiectelor de cercetare.

Realizarea unui studiu în domeniul geografiei umane regionale necesită utilizarea metodologiei științifice bazate pe principiile repartiției și integrității spațiale, principiul cauzalității și al regionalizării. O astfel de abordare permite elaborarea unor cercetări complexe, în care este studiat sistematic fiecare element cu impact asupra dezvoltării economice a regiunii: factorii naturali, economici, sociali, politici etc. În unele cazuri, pentru a explica anumite procese și fenomene, s-a recurs la cercetarea evoluției istorice a teritoriului.

Complexitatea investigației a necesitat aplicarea metodelor generale utilizate pe larg și de alte științe, în paralel cu cele geografice, dar și statistico-matematice care permit stabilirea unor legături cauzale între fenomene. În scopul identificării punctelor forte ale ramurilor economiei și a oportunităților care necesită a fi fructificate de către societate au fost realizate analizele SWOT ale sectorului agricol și industrial. Interpretarea cartografică a rezultatelor cercetărilor s-a bazat pe utilizarea instrumentelor de lucru Statgraphics și GIS.

Cercetarea în cadrul prezentei teze a fost realizată cu utilizarea mai multor metode:

Metoda analitică presupune divizarea conceptelor utilizate în elemente primare, ce exclud formarea unor opinii rupte de la realitatea empirică. Metoda analitică are ca premisă de existență prealabilă circumscrierea exactă între idei și cunoaștere și mobilizarea efortului cognitiv asupra momentelor și fenomenelor de importanță majoră pentru viață.

Utilizarea acestei metode permite stabilirea limitelor între opiniile proprii și cunoaștere și este aplicată pentru studierea particularităților așezării geografice a RS și a însușirilor fizico-

geografice caracteristice, a caracteristicilor climei, solului și apelor, în studierea evoluției populației, a legităților de repartitie a subramurilor de specializare a agriculturii și industriei, în alte cazuri. Prin aplicarea metodei au fost stabilite elementele cadrului natural care pot contribui la dezvoltarea regiunii, dar și aspectele ce pot acționa distructiv.

Metoda cartografică este instrumentul indispensabil în reprezentarea elementelor, fenomenelor, proceselor geografice la o scară redusă și este utilizată în cadrul prezentei cercetări atât pentru acumularea datelor, cât și pentru reprezentarea rezultatelor studiului pe anumite segmente. Hărțile prezintă un avantaj deosebit prin posibilitatea de a examina elementele componente ale landşaftului, facilitând formarea legăturilor cauzale între fenomenele geografice. Realizarea hărților presupune includerea acestora în categoria mijloacelor de studiu geografic, întrucât pot sta la baza efectuării studiilor geografice, stabilirea legităților sau relațiilor spațiale.

Studiul instrumentelor cartografice tradiționale este recunoscut și prin înlesnirea procesului de regionalizare geografică, bazat pe suprapunerea mai multor hărți care caracterizează elementele landşaftului. Importanța hărților este recunoscută de geografi din cele mai vechi timpuri. Astfel, S. Mehedinți susține că *...harta este al doilea ochi al geografului* [79, p.118]. În reprezentarea cartografică a anumitor informații au fost aplicate diverse metode cartografo-geografice așa ca: metoda semnelor dimensionale; a fondului calitativ; a punctului; cartogramei și cartodiagramei, selectate în funcție de specificul informațiilor prezentate.

Instrumentele cartografice sunt utilizate pentru a reda informația necesară în cadrul analizei materialelor cu referire la toate aspectele reflectate. Spre exemplu, pentru a caracteriza formele de relief ale RS a fost utilizată Harta reliefului [174], pentru caracterizarea aspectelor climatice a fost aplicată Harta temperaturilor medii ale lunii ianuarie; harta Temperatura medie a aerului în iulie [175] și Harta climatică. Republica Moldova [171], iar în aprecierea gradului de asigurare și resurse agroclimatice – Harta Agroclimatică [224].

În scopul identificării caracteristicilor morfometrice ale teritoriului supus studiului a fost utilizată harta Unitățile de relief [174], în aprecierea impactului proceselor geologo-geomorfologice asupra formării reliefului este utilizată harta Influența proceselor geologo-geomorfologice asupra formării reliefului [173], iar pentru aprecierea densității alunecărilor de teren este utilizată harta Frecvența distribuției alunecărilor de teren [172] etc.

Metoda istorică implică urmărirea evoluției în timp a întâmplărilor importante și faptelor geografice în ordinea apariției. Aplicarea metodei facilitează înțelegerea evenimentelor ce se desfășoară în prezent prin prisma tangențelor cu cele din trecut, ce facilitează elaborarea unor prognoze pentru viitor.

Specificul poziției geografice și geopolitice, evoluția geologică a teritoriului, condiționează utilizarea prioritar a metodei istorice. Aprecierea poziției geopolitice este realizată prin prisma analizei evenimentelor istorice care s-au desfășurat în ultimele 500 ani și care și-au lăsat amprenta până la etapa actuală. Deosebit de importantă este aplicarea metodei istorice pentru studierea structurii etnice a populației regiunii și formarea habitatului uman. Anume evenimentele istorice au condiționat modificarea și diversitatea structurii etnice a regiunii, iar cunoașterea lor facilitează elaborarea politicilor sociale în regiune.

Metoda istorică este parte a subpunctelor din Capitolul III. Dimensiunile și parcelarea excesivă a terenurilor este explicată prin impactul evoluției istorice din ultimul secol. La fel, bazele dezvoltării industriale a localităților au fost puse în mare parte în ultimele două secole, iar cercetările asupra istoriei dezvoltării ramurilor servesc ca temei pentru elaborarea strategiilor noi de dezvoltare a localităților din regiune.

Metoda comparativă a permis de a identifica asemănările și deosebirile dintre faptele geografice, care, în cazul când sunt utilizate sistematic, pot contribui la identificarea unor legități importante. Metoda comparativă este parte a cercetărilor lui A. Humboldt și alții.

În caracterizarea regiunii se recurge la fiecare etapă la compararea indicatorilor cu media republicană ori cu mediile înregistrate de celelalte regiuni, țări. Aplicarea metodei permite evaluarea nivelului de dezvoltare, dar și identificarea similitudinilor sau a divergențelor de dezvoltare a ramurilor/ subramurilor respective. Spre exemplu, utilizarea metodei comparative în Capitolul I, pentru compararea condițiilor de climă ale regiunii cu alte regiuni cu caracteristici climatice și de relief similare în condițiile schimbărilor climatice, permite identificarea de noi culturi agricole cu un randament înalt, care ar putea fi incluse în asolament. Ca urmare a comparării productivității culturilor agricole în cadrul raioanelor administrative, sunt identificați factorii ce joacă un rol important în obținerea roadelor și respectiv propuse soluții similare pentru obținerea randamentului mai înalt al acestora.

Metoda expediționară, a observației și descriptive sunt utilizate prioritar în cadrul studiilor de geografie fizică sau a elementelor din acest domeniu. În cercetarea propusă s-a recurs la aplicarea metodei expediționare în alte scopuri decât cele clasice. Motivul principal fiind lipsa datelor și necesitatea de a le colecta din teritoriu de la organe abilitate, pentru a fi analizate în prezenta cercetare. În acest scop, s-au desfășurat expediții în toate centrele raionale din regiune, în cadrul cărora au fost acumulate date statistice cu privire la gradul de asigurare cu unități tehnice pentru prelucrarea terenurilor agricole, nivelul de asigurare și utilizare a sistemelor de irigare, fiind realizate observații în teren pentru studierea amenajării localităților urbane și rurale, și întreținute discuții cu responsabilii Consiliilor raionale pe domeniile

Agricultură și Alimentație, Economie și Atragerea Investițiilor, direcțiile de Statistică regionale etc. De menționat deschiderea acestora către discuții și mai puțin către oferirea datelor din motive obiective (executarea prevederilor legii cu privire la protecția datelor cu caracter personal).

În cadrul studiilor geografice, un rol important îl joacă observațiile directe, realizate în teritoriu, în cadrul cărora au fost obținute date inițiale utilizate ca și suport pentru aplicarea altor metode de cercetare. Realizarea deplasărilor în teritoriul studiat a permis evidențierea nivelului mai înalt de dotare cu sisteme de irigare a raionului Ștefan Vodă, Basarabeasca, Leova, dar și utilizarea inefficientă a apei prin folosirea sistemelor vechi și degradarea solurilor din motivul irigării nechibzuite. Observațiile în teren au oferit posibilitatea de a evidenția calitatea precară a mijloacelor tehnice utilizate în scopul prelucrării terenurilor agricole, nivelul de dezvoltare și calitatea traseelor de importanță locală, regională etc.

În rezultatul expedițiilor și observațiilor din teren s-au descris mai amply caracteristicile evenimentelor cu impact asupra dezvoltării regiunii, au fost expuse elementele contextului geografic. Prin aplicarea acestei metode au fost analizate și utilizate diverse surse de informații, expuse opiniile cercetătorilor, a responsabililor de anumite activități economice din regiune, a angajaților în diverse structuri, ce a permis evidențierea principalelor caracteristici și aprecierea rolului acestora în dezvoltarea regiunii.

Metoda matematică și statistică reprezintă unele dintre metodele de demonstrare a calității argumentelor prin analiza datelor concrete ce confirmă tendințele de dezvoltare a regiunii. Metodele care au un rol deosebit de important în analiza indicatorilor ce țin de domeniul economic și social. Evoluția societății bazate pe cunoaștere a creat premise pentru dezvoltarea metodei matematice și aplicarea ei în coroborare cu **metoda statistică**, care asigură mijloacele necesare pentru analiza datelor și verificarea supozițiilor bazate pe aceste date. Caracterul aleatoriu al numeroaselor procese demografice și economice creează premise pentru aplicarea metodei statistice și explicarea în termeni probabilistici a acestora.

Pentru a facilita procesul de analiză statistică a datelor, este aplicat programul Statgraphics, care reprezintă un produs Windows vast ce permite vizualizarea și cercetarea deductivă. Este important că programul permite analiza unor serii de timp și calculul indicilor statistici generali și diverse analize statistice și prezentări ale informațiilor în format grafic.

Pe lângă indicii cantitativi oferți de aceste metode, actualmente ele furnizează instrumentele de calcul care asigură transpunerea datelor și prognozelor pe suprafața hărților prin aplicarea structurilor spațiale și a sistemelor geografice informaționale. În cadrul prezentei cercetări, metoda statistico-matematică este utilizată în analiza datelor oferite de BNS

reflectate în numeroase tabele, grafice și figuri care însoțesc și confirmă ipotezele reflectate în lucrare. Analizele efectuate oferă posibilitatea de a evidenția particularitățile structurii demografice așa ca evoluția numărului populației, structura pe sexe, pe medii, pe vârste, etnică, profesională etc.

Aplicarea metodei statistico-matematice a permis stabilirea unor ipoteze noi cu privire la evoluția suprafețelor ocupate de anumite culturi agricole, a corelărilor dintre suprafețele ocupate și productivitatea culturilor, dar și elaborarea unor concepte cu privire la evoluția suprafețelor ocupate de culturile agricole în perioadele imediat următoare. Utilizarea acestor materialelor a permis de a supune analizei întreprinderile industriale, veniturile obținute, volumul de producție fabricată etc. O astfel de analiza oferă un tablou real al evoluției populației, subramurilor agriculturii, industriei și sferei serviciilor ce permite elaborarea prognozelor de lungă durată și a strategiilor de dezvoltare la nivelul localităților rurale, a raioanelor, dar și a regiunii în ansamblu.

Metoda inductiv-deductivă pornește de la cunoașterea anumitor premise care servesc ca și condiție pentru stabilirea unor fapte individuale, îmbinând în analiza și discutarea argumentelor contradictorii, metoda inducției și deducției. În baza tezelor concepute de Fr. Bacon, inducția este fundamentată pe o serie de norme pornind de la trecerea de la cazurile singulare la cele particulare și ulterior la principii generale și universale excluzând trecerea directă de la cazurile singulare la principii generale sau universale [212, p.78]. Prin aplicarea metodei deductive au fost stabilite cauzele care au determinat extinderea suprafețelor ocupate de terenurile cu destinație agricolă, repartiției spațiale a culturilor agricole, a speciilor de animale crescute și a creșterii efectivului acestora. La fel, această metodă este utilizată pentru a explica motivele dominării localităților rurale de dimensiuni mari în UTA Găgăuzia, raionului Taraclia și Ștefan Vodă, a impactului evenimentelor istorice asupra structurii pe vârste și sexe, a cauzelor ce stimulează modificarea structurii pe medii a populației etc.

Metoda informațional-geografică face posibilă prelucrarea datelor cu ajutorul Sistemelor Informaționale Geografice ce oferă o extindere mai largă pentru analiză, modelare și prezentarea imaginilor, proceselor sau fenomenelor din natură.

Metoda analizei documentelor și documentarea webografică se utilizează în scopul suplinderii surselor informaționale și examinării unei ipoteze prin constatarea corespunderii la adevăr. Aplicarea acesteia asigură realizarea unei cercetări obiective, bazate pe sursele veridice de informare. Exceptând cercetările realizate în baza cărților și culegerilor de articole de specialitate examinate în bibliotecile din republică, în baza acestei metode sunt examinate și utilizate studii ale strategiilor de dezvoltare în varii domenii, legi organice, hotărâri de guvern,

date statistice, articole din presa scrisă, alte documente ce reflectă tematica studiului. Exemple de documente analizate pe perioada studiului sunt: *Moldova 2020 Strategia Națională de dezvoltare: 7 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei*; *Hotărârea Guvernului Nr. 972 din 18.10.2010 cu privire la Programul de atragere a remitențelor în economie „PARE 1+1” pentru anii 2010-2021*; *Legea nr. 182 din 15.07.2010 cu privire la parcurile industriale*; *Regulamentul privind acordarea de plăți directe per cap de animal*; *Strategia de creștere economică și reducere a sărăciei (SCERS)*, *Programul Național „Satul Moldovenesc”*; *Planul de Acțiuni Republica Moldova - Uniunea Europeană, precum și Planurile Naționale de Dezvoltare*; *Strategia națională de dezvoltare durabilă a complexului agroindustrial al Republicii Moldova (2008-2015)*; *Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014-2020* etc. Documentele menționate, dar și altele, au servit drept suport informațional pentru elaborarea tuturor compartimentelor studiului prezentat.

Documentarea webografică este unul dintre avantajele dezvoltării tehnologiilor informaționale, care permite utilizarea în termeni proximi a informațiilor actuale, economisind cel mai insuficient element al vieții – timpul. Actualmente, majoritatea bibliotecilor sunt prezente pe Internet, prin urmare aplicarea metodei documentării webografice a permis consultarea surselor din diverse biblioteci on-line.

Un rol aparte în cadrul cercetării l-a jucat consultarea paginilor web ale instituțiilor de stat: Guvernul RM [93]; Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării [147]; Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare [145]; ADR Sud [3]; Biroul Național de Statistică [30]; Consiliilor Raionale [64; 65; 66] etc., utilizate pentru a completa cercetarea cu anumite elemente de actualitate.

Metoda analiza SWOT. Conceptul de analiză SWOT, elaborat de Institutul de Cercetare Stanford din SUA, are drept scop identificarea punctelor tari și slabe ale subiectului analizat prin prisma interdependenței cu oportunitățile și amenințările existente. Utilizarea acesteia este argumentată prin posibilitatea de a concepe o imagine generală asupra situației în domeniul de aplicare, care ajută la realizarea unui management strategic al subramurilor. În cadrul studiului prezentat, analiza SWOT a fost realizată în Capitolului III.

În cazul subramurilor pentru a identifica punctele tari se recurge la descrierea trăsăturilor specifice în ultima perioadă de timp, iar recunoașterea punctelor slabe se realizează prin stabilirea elementelor care specifică caracterul defectuos al dezvoltării subramurilor menționate. Pentru a specifica oportunitățile de dezvoltare a subramurilor, s-a recurs la identificarea atuurilor care pot conduce la creșterea competitivității pe plan național și internațional, dar și a pericolelor care pot cauza daune la etapa actuală și în perspectivă.

Urmare a aplicării metodei analiza SWOT, pentru dezvoltarea armonioasă a subramurilor Agricultură, Industria și Sectorul Serviciilor este necesară elaborarea planurilor de dezvoltare strategică, fundamentate pe punctele tari și oportunitățile identificate, care să prevadă măsurile necesare pentru înlăturarea punctelor slabe și a amenințărilor existente.

1.2. Aspecte istoriografice de cercetare a Regiunii de Sud

Năzuința R. Moldova de a se integra în structurile europene este stabilită ca și obiectiv principal al politicii interne și externe, care din păcate se realizează lent, prioritar pe dimensiunea externă, făcând posibilă semnarea Acordului de Asociere și de instituire a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător. Cauza principală fiind lipsa unui dialog politic consecvent între R. Moldova și Uniunea Europeană [122, p.109]. Modificările intervenite în rezultatul ultimilor alegeri au determinat reorientarea vectorului politic și intensificarea reformelor. UE încurajează realizarea reformelor, acordă suport pentru susținerea proiectelor de perspectivă și soluționarea problemelor de integrare. În consecință, relațiile de colaborare dintre RM și UE devin mai strânse, volumul de mărfuri exportate pe această piață este în creștere, la fel ca și posibilitățile producătorilor interni de raliere la standardele UE, ceea ce servește ca și temei pentru elaborarea de noi studii de prospecțiune ale țării. În acest context se înscrie și prezenta cercetare, care are ca și scop identificarea posibilităților economiei RS de a face față provocărilor și tendințelor de dezvoltare la nivel național și regional. Pornind de la lipsa resurselor naturale, recunoașterea schimbărilor climatice care afectează tot mai sever sectoarele economiei, pierderea celui mai important capital – cel uman, este importantă identificarea oportunităților de dezvoltare și a soluțiilor viabile pentru a face față incertitudinii și provocărilor de viitor.

Pornind de la ideea realizării cercetării prin prisma unui studiu geografic, nu ne propunem ca și scop să evaluăm nivelul de adaptare a cadrului normativ intern la standardele comunitare, lăsând acest aspect în grija organelor competente, ci ne vom axa pe analiza problemelor de geografie fizică și umană, remedierea cărora creează premise pentru schimbări pozitive în aspect economico-social și apropierea de spațiul comunitar.

În procesul de evaluare a gradului de studiere a temei de cercetare se constată lipsa studiilor geografice cu caracter complex ale spațiului vizat. Singura lucrare de prospecțiune asupra regiunii cercetate este elaborată în anul 1971 de cercetătorul V. Țapu, în Tbilisi, având ca și obiective de bază studierea complexului agroindustrial, dar lipsește în bibliotecile din R. Moldova. Cele mai multe cercetări în care este vizată RS reflectă componente separate ale mediului, populației, activității economice și nu evaluează potențialul fizico-geografic și

economico-geografic. Lipsesc studii actuale ale problemelor de dezvoltare ale regiunii. La fel, sunt insuficiente cercetările care ar încerca să urmărească tendințele de dezvoltare ale regiunii în contextul schimbărilor socio-economice, climatice și politice, ceea ce face și mai actuală prezenta lucrare.

Un sprijin în realizarea cercetărilor regionale este oferit de o primă descriere a unei regiuni a R. Moldova după obținerea independenței, realizată de Gh. Cuciureanu în studiul de doctorat *Subregiunea Economică centrală a Republicii Moldova. Studiu de Geografie umană*. Autorul prezintă un studiu regional detaliat, unde analizează aspectele specifice cadrului natural, populației, economiei, dar și legăturile în cadrul republicii și înafara acesteia. O valoare autentică lucrării îi oferă materialul cartografic, care reflectă mai multe componente. Din punct de vedere a utilității tezei în prezentul studiu, este de menționat exemplul de studiu metodologic al unei regiuni, de elaborare de pronosticuri de dezvoltare regională [68].

La fel de util din punct de vedere metodologic este și studiul *Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice*. Monografia este orientată spre cercetarea condițiilor geografice, demografice, activităților socio-economice și impactului asupra mediului. Deosebit de relevant și sugestiv este materialul cartografic asociat. Autorii prezintă și elemente de studii inovative asupra toponimiei localităților, indicelui dezvoltării umane etc. [17].

Dintre cercetările regionale se evidențiază monografia *Studiul diagnostic al ecosistemelor urbane și rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord a Republicii Moldova* utilizat ca suport metodologic în elaborarea lucrării. Autorii prezintă o caracterizare amplă a regiunii atât pe segmentul fizico, cât și economico-geografic, dar și acordă o atenție sporită problemelor de mediu. O valoare deosebită îi oferă materialul grafic și cartografic bogat și relevant [53].

Un suport informațional important din punct de vedere metodologic a constituit culegerea de articole *Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru: factori de mediu și contribuții*, în care colaboratorii IEG au realizat studii tematice asupra componentelor mediului din perspectiva asigurării dezvoltării durabile a regiunii. De menționat efortul IEG în cercetarea hazardurilor de mediu și antropice care afectează dezvoltarea durabilă a regiunii, dar și de identificare a soluțiilor care vor impulsiona dezvoltarea regiunii și vor reduce impactul hazardurilor [70].

Printre puținele lucrări care vizează doar Regiunea de Sud este *Calitatea factorilor de mediu în contextul dezvoltării durabile a Regiunii de Dezvoltare Sud*. Autorii reflectă aspecte ale componentei fizico-geografice, de protecție a mediului, dar și contribuția ADR Sud la îmbunătățirea factorilor de mediu. Valoarea publicației crește grație implicației personalităților

notorii în studierea detaliată a particularităților geomorfologice, calității și stării învelișului de sol, particularităților climei etc., dar și identificarea soluțiilor în cazul tuturor problemelor semnalate. Autorii atenționează asupra ritmului accelerat al schimbărilor climatice atestat în regiune și necesității implicării autorităților în gestionarea acestei probleme [57].

Un alt studiu complex supra unei părți componente a regiunii de cercetare este prezentat în *Atlasul UTA Găgăuzia*. Autorii realizează hărți detaliate ale structurii administrative, condițiilor fizico-geografice, populației, economiei, transportului etc. Pe lângă cartografierea detaliată a elementelor menționate, și nu numai, atlasul include și un șir de hărți etno-istorice deosebit de valoroase. Paralel este prezentat și un bogat material statistic colectat din diverse surse: BNS, Direcția generală a complexului agroindustrial, ecologie și gospodărie silvică al UTAG, Agenția Teritorială Ecologică din Găgăuzia, Direcția generală de dezvoltare economică a UTAG etc. [12]. De menționat unele contradicții semnalate în prezentarea datelor de către autoritățile locale ale UTAG și cele centrale (BNS, ARFC etc.).

Un rol important pentru cercetarea RS îl au lucrările ce tratează întreaga republică în contexte aferente subiectelor analizate în carul studiului. Dintre primele lucrări complexe în care este analizat teritoriul, populația, ocupațiile, obiceiurile este monografia lui D. Cantemir *Descrierea Moldovei* scrisă în 1716 [244]. Autorul realizează prima diviziune teritorială a țării în trei părți: Țara de Jos; Țara de Sus și Basarabia, ce corespunde în linii mari cu regionalizarea actuală. Teritoriul RS ar coincide cu o parte din Basarabia, divizată de autor în patru părți: Bugeac, Ackerman, Chilia și Ismail, populate de tătarii nogai și turci.

Studii detaliate asupra teritoriului sunt legate de creșterea interesului expansionist al Rusiei față de teritoriul republicii și necesitatea de a cunoaște caracteristicile acestui teritoriu. În acest sens cea mai renumită și mai bogată lucrare este scrisă de căpitanul comandamentului general al armatei ruse din Basarabia A. Zașciuk [239], care oferă o caracteristică complexă a tuturor elementelor geografice. Autorul menționează că începând cu anul 1807-1808 începe colonizarea teritoriului de către ocupanți, dar și bulgari, germani [239, p.147], ce conduce la creșterea numărului populației. La fel, dânsul caracterizează structura etnică, confesională, economică a populației, menționând ca și etnii băștinașe moldovenii/români, care constituie 66,1% din populație [239, p. 180].

O contribuție deosebită în studierea țării o are lucrarea apărută în anul 1898 la București *Basarabia în secolul XIX*, autor Zamfir C. Arbure, care tratează particularitățile istorice, geografice, economice, demografice ș.a. Autorul acordă o atenție deosebită analizei procesului de populare a Bugeacului, menționând interesul Guvernului Rus de a atrage aici pentru trai permanent populația altor țări. Dânsul consemnează că în anul 1814 sunt aduse 1443 familii

germane (care au întemeiat șapte colonii – satele: Borodino, Tarutino, Culm, Maloiaroslaveț, Crasnoe, Leipzig etc.), în 1816 alte patru sate noi (Fere-Champenoise, Brienne, Paris și Arcis) și în 1817 – satul Teplița cu 96 familii germane, ce diversifică structura etnică [217, p. 92].

În 1918 L. Berg publică o lucrare valoroasă *Бессарабия: страна, люди, хозяйство*, în care sunt reflectate aspectele economico-geografice ale ținutului, prezentate din perspectivă istorică, geografică și demografică. Valoarea lucrării este amplificată prin faptul că autorul face tentative de a reflecta și date statistice cu privire la efectivul populației menționând cu referire la RS că în pofida diversității etnice a regiunii și prezenței albanezilor, ucrainenilor, rușilor, nemților, găgăuzilor, bulgarilor, romilor, care în majoritate s-au bucurat de privilegiile în popularea teritoriului, băștinașii constituie cea mai mare parte din populație [230, p. 54-56].

Caracterizarea amplă a teritoriului, așezărilor, populației, ocupațiilor acesteia, inclusiv a dezvoltării agriculturii, structurii exportului, altele, sunt oferite de Șt. Ciobanu în *Basarabia* (1926). Cu privire la RS, autorul menționează prezența formelor mai netede de relief, densitatea mai mică a populației ca urmare a expulzării tătarilor și a epidemiei de ciumă din 1812-1814, diversitatea mai mare etnică determinată de acordarea de privilegii colonizatorilor bulgari, sârbi, ruși, nemți, elvețieni, etc., suprafețele mai mari de arături (în medie 70% în perioada 1901-1909) și de vița de vie, creșterea importanței zootehniei etc. [62, p.318; 324;337...].

În perioada interbelică sporește atenția cercetătorilor români față de teritoriul Basarabiei, care își propun ca prin creșterea gradului de cunoaștere a regiunii să contribuie la apropierea poporului de pe malurile Prutului, fapt menționat de C. Filipescu, E. Giurgea, P. Dedulescu etc. care consideră că *...e momentul când Țara Mamă trebuie să studieze cele mai mici detalii cu privire la teritoriul Basarabiei și numai atunci când se vor cunoaște toate, va avea loc adevărata unire...* [83, p. 3] Cea mai mare parte a acestor lucrări este cunoscută în spațiul pruto-nistean după anul 1990, când literatura română capătă acces în bibliotecile din țară. Dintre lucrările care reflectă această perioadă se evidențiază o sinteză complexă a aspectelor demografice, sociologice, geografice, economice, etc. ale Basarabiei – *Opere complete* [88]. Autorul menționează cu privire la RS nivelul mai redus de populare a teritoriului, prezența zonelor de câmpie ce face posibilă concentrarea unui număr mare de populație în localitățile rurale, nivelul slab de industrializare și dezvoltarea insuficientă a localităților urbane, alte aspecte [88, p.555].

Studiile geografice complexe se reînnoiesc după anii 50, odată cu deschiderea institutelor de cercetare științifică. Printre primele lucrări cu caracter economico-geografic scrise în această perioadă aparțin geografului A. Odud [257]. Lucrarea este importantă prin prezentarea în premieră a hărților dezvoltării și repartiției ramurilor economiei, a centrelor urbane, densității populației și a caracterului complex al elementelor descrise.

În același context de analiză generală se înscriu și lucrările publicate în următoarele decenii, care, în pofida aspectului ideologic bine pronunțat, sunt valoroase prin prisma informației detaliate cu privire la configurația geografică, socială, economică a teritoriului vizat. Astfel de exemple sunt:

- primul manual școlar, *Geografia RSSM*, publicat la începutul anilor 60 ai secolului XX, care pe lângă descrierea elementelor geografice prezintă un interes deosebit datorită înzestrării cu un valoros material cartografic și statistic;

- volumul *Молдавия* [254], din seria din 22 volume „Uniunea Sovietică” publicate la începutul anilor 70, include o caracteristică complexă a tuturor elementelor componente ale cadrului natural, structurii demografice, activităților umane, edificiilor de cultură și artă din țară;

- primul *Atlas RCCM (Atlas Молдавской СССР)* [224], publicat în 1978, cu o valoare incontestabilă datorită volumului deosebit de mare de hărți detaliate pe toate compartimentele științei geografice. De menționat că în premieră hărțile sunt elaborate, în funcție de specific, atât la nivel de unități administrative, cât și de primării sau gospodării;

- manualul *Geografia fizică a RSSM* [186], în care sunt oglindite perfect toate aspectele fizico-geografice ale țării, fiind specificate trăsăturile RS: relieful cu forme mai netede, ariditatea mai mare a teritoriului, răspândirea mai largă a speciilor xerofite, altele.

- manualul *Geografia umană a R. Moldova* [195] în care este realizat un studiu complex economico-geografic la nivel republican și în premieră sunt caracterizate regiunile R. Moldova, propunând spre analiză un vast material cartografic și statistic. Cu privire la RS, autorii menționează componența etnică pestriță, gradul redus de dezvoltare a sectorului industrial, predominarea în zootehnie a creșterii ovinelor, prezența speciilor de ovine mai productive.

Paralel sunt publicate diverse alte studii atât în țară, cât și peste hotare ce oglindesc domenii înguste, care intră în aria de cercetare a prezentului studiu.

În contextul prezentei cercetări, atenția este orientată asupra poziției geografice și circumstanțelor geopolitice în care se regăsește R. Moldova, care constituie factorii determinativi ai încercărilor de a apropia statul de țările comunității. Prezența hotarului direct și a legăturilor de rudenie cu România – țară membră a UE și a Alianței Nord Atlantice, favorizează și stimulează procesul de raliere la standardele europene. Studiile realizate de O. Serebrian [191] sunt axate pe analiza ideii integrării europene, a conceptelor politice și geopolitice etc.: *...Analizând implicațiile geopolitice ale dependenței economice în general și energetice în special a Republicii Moldova vizavi de Rusia și Ucraina, trebuie să conștientizăm faptul, că unica soluție rezonabilă a acestei probleme ar fi integrarea plenară – economică și politică – a Republicii Moldova în Uniunea Europeană* [192, p.26]. Printre avantajele

procesului de aderare, dânsul menționează ...*dimensiunile mari ale pieței interne europene și cel al beneficiilor pe care le va obține economia moldovenească de la stimularea capacității de concurență...* [192, p. 27]. Cu referire la RS, autorul abordează aspectul integrității teritoriale, ca fiind o modalitate de soluționare a problemei minorităților etnolingvistice din RS: ...*Ideea europeană însă este o idee antagonistă atât ideii naționale cât și celei de suveranitate stato-națională. A fi european și mai ales federalist european înseamnă a pleda pentru o dimensiune identitară supra-națională și regională...* [192, p. 56].

Reflecții asupra impactului așezării geopolitice sunt atestate și în studiul analitic elaborat de V. Berbeca [29, p. 6.] care constată creșterea discrepanțelor între autoritățile centrale de la Chișinău și cele din UTA Găgăuzia, motiv din care stagnează colaborarea pe toate domeniile. O mare importanță o are identificarea cauzelor acestor disensiuni. Autorul relevă impactul negativ al mass-mediei Federației Ruse asupra opiniei publice din regiune și incapacitatea organelor centrale competente de a demonstra populației din UTA Găgăuzia avantajele integrării europene. Astfel, unele probleme de ordin economic sunt condiționate de dimensiunea geopolitică.

O importanță majoră pentru dezvoltarea regiunii și participarea acesteia în circuitul de mărfuri inter-republican și regional o are justa apreciere a condițiilor cadrului natural. O sinteză a acestora este realizată în lucrarea *Geografia fizică a RSSM* autor N. Rîmbu, în care paralel cu prezentarea caracteristicii tuturor componentelor reliefului se oferă și un model al raionării geomorfologice a R. Moldova. Potrivit acestuia, în RS se disting 3 unități de relief: *Câmpia deluroasă a Moldovei de Sud (N-V); Înălțimea Tigheciului (V); Câmpia Bugeacului (S; S-V)...*, caracterizate de altitudini relative mai mici comparativ cu restul republicii [186, p.23]. Autorul mai propune și o ierarhizare a formelor de relief în trei trepte de înălțime, menționând cu referire la RS că prima treaptă lipsește din cauza altitudinilor mici ale reliefului [186, p.15].

Regionarea formelor de relief este propusă și de N. Boboc [43], care identifică regiuni și subregiuni fizico-geografice, bazate în premieră pe principiul complexității, potrivit căruia hotarele regiunilor sunt trasate în baza caracteristicilor morfometrice ale reliefului și vârstei substratului și structurii geologice, care determină intensitatea proceselor de modelare și distribuție spațială a elementelor biopedoclimatice [43, p. 161-169]. Autorul include RS în cadrul a trei regiuni fizico-geografice: Câmpiilor și podișurilor de silvostepă ale Moldovei de Sud; Câmpiilor și Podișurilor de stepă ale Moldovei de Sud și Câmpiei de stepă a Nistrului.

Un alt principiu de regionalizare a reliefului republicii, axat pe analiza unchiului de înclinație și a gradului de dezmembrare verticală și orizontală a reliefului este propus de M. Bilinkis [231]. Autorul evidențiază regiunile de Nord, Centru și Sud, care coincid în linii mari

cu regiunile geomorfologice, și le divizează în raioane și zone ce corespund morfostructurilor separate. Autorul menționează rolul evoluției geologice și proceselor de răcire bruscă din pliocenul timpuriu caracteristice RS în formarea reliefului ce determină gradul înalt de dezmembrare pe orizontală și pe verticală a terenului [231, p. 133]. În susținerea aceleiași idei vine și Gh. Sîrodoev, care în harta [173] atribuie RS un grad mare și foarte mare de influență a proceselor geologo-geomorfologice asupra formării reliefului.

Iu. Bejan divizează teritoriul R. Moldova în patru regiuni [28] menționând amplasarea pe teritoriul RS a interfluviului Lunga-Lunguța, care înregistrează cel mai înalt grad de fragmentare verticală din republică, de 5,8 km/km². Autorul demonstrează corelarea dintre valoarea fragmentării verticale, ponderea terenurilor agricole și a structurii acestora [28, p. 13].

Studiul aprofundat asupra RS este imposibil fără examinarea aspectelor climei și ale condițiilor agroclimatice, cunoașterea cărora facilitează dezvoltarea sectorului agricol. În contextul schimbărilor climatice și creșterii incidenței fenomenelor de risc, un rol important joacă cercetarea *Factorii naturali și antropici de risc* [11].

Una dintre primele descrieri ale condițiilor agroclimatice este realizată în lucrarea *Агроклиматические ресурсы Молдавской ССР*, în care pentru prima dată este realizată regionalizarea agroclimatică și apreciat nivelul de asigurare cu resurse de căldură și umiditate. Autorii identifică problemele specifice regiunilor agroclimatice și recomandă culturile cu un potențial economic mai mare. Potrivit autorilor, cea mai severă problemă cu care se confruntă RS este nivelul slab de asigurată cu umiditate. Condiții de umiditate suficientă pentru perioada de vegetație fiind caracteristice pentru mai puțin de 5% din ani, aride – pentru 60-70 %, iar 30-40 % din ani se caracterizează prin condiții de umiditate foarte redusă [227, p. 29-31].

Dintre cele mai recente studii aprofundate asupra climei se evidențiază lucrarea *Climatologia RM*, autor I. Boian, în care pentru prima dată sunt prezentate rezultatele cercetărilor detaliate și actualizate asupra climei, factorilor de climatogeneză, elementelor și resurselor climatice, dar și o amplă caracterizare a hazardurilor meteorologice care afectează teritoriul țării. Autorul abordează și problemele oscilațiilor și schimbărilor climatice la nivel regional și global, atenționând asupra unor scenarii posibile de evoluție a climei R. Moldova [46]. Cu privire la RS dânsul menționează cantitatea mai mare de radiație solară globală recepționată anual (116-118 ccal/cm² comparativ cu 110-114 ccal/cm² pe restul teritoriului) [46, p.55], durata mai mare anuală de strălucire a Soarelui (2300 ore comparativ cu 2100-2200 ore în restul regiunilor republicii) [46, p.64], cantitatea mai redusă de precipitații recepționată anual (de 400-500mm, comparativ cu 450-550mm în restul republicii), alte diferențe.

Gradul redus de asigurare a RS cu umiditate este confirmat și de autorii atlasului *Resursele climatice ale Republicii Moldova* M. Nedealcov, V. Raileanu, L. Chirică care [175, p. 69; 71; 73] estimează căderea în jur de 460-540 mm precipitații, dintre care 235-275 mm pe durata perioadei de vegetație a plantelor fiind insuficientă pentru cultivarea culturilor agricole. Lucrarea prezintă una dintre cele mai recente analize a resurselor climatice ale republicii, fiind detaliate trăsăturile caracteristice fiecărei luni ale anului. O valoare deosebită hărților le oferă aplicarea în elaborare a metodelor SIG, care permite identificarea tuturor factorilor ce influențează asupra răpartiției radiației solare, precipitațiilor, etc. [152, p. 259-264]

Pornind de la faptul că cea mai importantă activitate umană în RS este agricultura, un rol deosebit îl au studiile din domeniul agroclimatologiei. Exemplu în acest sens este lucrarea autorilor M. Nedealcov, V. Țurcan [154], în care se analizează nivelul de asigurare cu umiditate a regiunii în ansamblu și a unor culturi agricole în particular. Autorii estimează diferența de umiditate relativă a aerului în lunile de vară dintre RS și RN de 6,9–12,0% în favoarea RN, atenționând asupra importanței irigațiilor. La fel, se menționează nivelul insuficient de asigurare cu umiditate a gramineelor și porumbului (în proporție de 40-65%) și a viței de vie variabil între 46% și de 10% (în raionul Cahul și Comrat respectiv) [154, p.173-176].

Aceiași autori [153] atenționează asupra a patru probleme cu care se confruntă sectorul agricol în R Moldova ce derivă din disponibilitatea resurselor de apă: seceta, ariditatea, deficitul de apă și deșertificarea. Cercetătorii concluzionează că schimbările climatice vor conduce la creșterea stresului hidric și a riscurilor de secetă în sudul și sud-estul Europei, paralel cu creșterea frecvenței și intensității evenimentelor pluviale extreme și a riscului de inundații [153, p. 96-99].

Un alt fenomen de risc intens cercetat ce înregistrează creșterea frecvenței este seceta. Potrivit autorilor C. Mihailescu, I. Boian, *...analiza detaliată a stării agriculturii din Basarabia din sec. al XIX-lea, arată că din cei 40 de ani (1830-1870) 11 au fost secetoși și fără roade, iar 14 cu roade scăzute și mijlocii* [144, p. 8]. Problema confruntării secetei rămâne până astăzi pe agenda cercetătorilor. Astfel, I. Boian [48] menționează importanța adaptării și evaluării nivelului de adaptare a agriculturii la condițiile de secetă. Autorul estimează pierderile înregistrate de sectorul agricol în urma secetei în 2015 la grupele de cereale din categoria I și a II la peste 3 mlrd lei, menționând gradul redus de adaptare a sectorului agricol confirmat și de impactul secetelor în 2018, 2019, 2020 [48, p. 120-121].

Calitatea solurilor R. Moldova este înalt apreciată încă de V. Dokuceaev care în 1893 și 1897, organizează expediții în Basarabia, în timpul cărora atribuie ciornoziomurile la cea mai înaltă categorie de soluri. Dânsul prelevează de aici probele de sol pe care le utilizează ca și

etalon (după valoarea lor naturală) pentru toate tipurile de soluri din lume, demonstrându-le la expozițiile internaționale din Paris (1900) și Chicago (1902).

Academicianul A. Ursu menționează [214] că în RS cele mai importante soluri sunt cernoziomurile tipice și obișnuite, slab alcaline și carbonatice, care se extind pe circa 70% din suprafața regiunii. Datorită notei de bonitate înalte (variabilă între 82 și 100 puncte, cu excepția celor carbonatice) aici pot fi cultivate o varietate mare de culturi, cum ar fi culturile cerealiere (în special soiurile de grâu tare), porumbul, soia, floarea soarelui, tutunul etc. [214, p. 15]

Dezvoltarea intensă a agriculturii bazate pe practici neprietenoase mediului a condus la degradarea și contaminarea solului, sporirea suprafețelor erodate și a celor afectate de alunecări de teren. Astfel, cercetătorii V. Cerbari, V. Scorpan, M. Țăranu și I. Bacean [61] atenționează asupra pierderii conținutului inițial de humus (de circa 40%) în cazul cernoziomurilor, care ocupă circa 80% din terenurile agricole, deteriorării structurii și compactizării puternice a stratului arabil și propun în calitate de măsuri de redresare a situației aplicarea lucrărilor de conservare a solului și creștere a volumului de substanță organică din sol [61, p. 38].

Aceiași părere este împărtășită în articolul *Calitatea solurilor în Moldova, probleme și soluții* de S. Andrieș, V. Cerbari, V. Filipciuc. Colectivul de autori vine cu soluții de creștere a productivității culturilor agricole, susținând că sporirea cu 1% a conținutului de humus asigură creșterea roadei, în cazul porumbului cu 1 t/ha, iar a grâului de toamnă cu 0,8t/ha. Autorii menționează că arderea resturilor vegetale, reducerea cantităților de îngrășăminte organice (de 60 de ori), diminuarea suprafețelor ocupate de ierburile perene (de 4-5 ori) au condus la crearea unui bilanț negativ al humusului în sol (minus 1,1 t/ha). Cercetătorii estimează pierderile anuale de humus de pe terenurile agricole de 2,4 mln t și propun măsuri de sporire a cantităților de substanță organică: utilizarea îngrășămintelor organice, respectarea asolamentului culturilor, creșterea suprafețelor ocupate de ierburi perene etc.” [6, p. 55].

Problema degradării solului este abordată de S. Andrieș în publicația *Evoluția bilanțului materiei organice din solurile Moldovei și productivitatea plantelor de cultură*, în care menționează impactul negativ al privatizării asupra solului. Autorul susține că lipsa suportului științific în procesul de privatizare a terenurilor agricole a condiționat renunțarea la măsurile de conservare și creștere a fertilității solului. Dânsul menționează factorii cu impact negativ asupra solului: reducerea cotei ierburilor perene în asolament (de 6 ori în intervalul 2000-2015), al culturilor leguminoase rădăcinile cărora fixează azotul din aer îmbogățind solul (de trei ori), sporirea cotei culturilor prășitoare (până la 65%), reducerii cantităților de îngrășăminte biologice (până la 0,02-0,03 t/ha, cantitatea optimă fiind de 10 t/ha) etc. [5, p. 31]

În studiile sale, V. Cerbari, V. Scorpan, M. Țăranu [60] demonstrează acțiunea pozitivă a mazărichei asupra calității solului. Ei menționează că cultivarea mazăricii în calitate de îngrășământ într-un singur an a determinat creșterea volumului producției agricole cu 20-30%. Potrivit acestora, rezultatele impresionante se datorează sporirii conținutului de substanță organică în sol (cu 0,19%) și ameliorării stării fizice a stratului arabil de sol [60, p. 75].

R. Moldova este slab asigurată cu resurse acvatice, iar în RS pe lângă insuficiența resurselor acvatice se conturează și problema gradului înalt de mineralizare care influențează negativ asupra sănătății populației, calității solului și a produselor industriale. Cercetarea acestui subiect devine imperativă, or lipsa resurselor acvatice creează mari dificultăți în gospodăria casnică, practicarea activităților cu caracter agricol sau industrial.

Asigurarea populației și a necesităților economiei cu resurse de apă potabilă de calitate reprezintă o problemă majoră cu care se confruntă RS. Una dintre cele mai recente și complexe lucrări în care se încearcă soluționarea acesteia este atlasul ecologic *Resursele acvatice ale Republicii Moldova. Fântâni și izvoare* din colecția Resursele naturale ale Republicii Moldova, care prezintă interes pentru complexitatea caracteristicilor fântânilor și izvoarelor din republică. Valoarea aplicativă a acestui studiu crește grație analizei stării apei la nivel regional, sesizării problemelor cu care se confruntă populația și identificării soluțiilor pentru ameliorare. Cu referire la RS, potrivit autorilor, în peste 50% din fântâni și izvoare gradul de mineralizare depășește concentrația maxim admisibilă, prin urmare pentru asigurarea populației cu resurse acvatice calitative este necesară identificarea altor surse decât a celor menționate [142, p. 196]. Aceleași concluzii notăm și în cadrul studiului *Sănătatea în relația cu mediul*, unde autorii studiază corelația dintre calitatea apelor și gradul de îmbolnăvire a populației. Rezultatele denotă că concentrația de elemente chimice din orizonturile de ape freatice din RS depășește minima admisibilă, ceea ce se reflectă asupra stării de sănătate a populației [189, p. 25].

Recent este realizat un studiu asupra utilizării sistemelor de aprovizionare cu apă și sanitație în ecosistemele urbane și rurale în RDN. Valoarea lucrării este amplificată de evaluarea stării sistemelor de aprovizionare cu apă și sanitație, a calității apelor destinate consumului uman din rețelele de aprovizionare cu apă, a variației prețului în intervalul 2010-2020, etc. pe teritoriul republicii. În raport cu RS, se menționează că calitatea apei din rețelele de aprovizionare cu apă destinate consumului uman nu corespunde normativelor stabilite de cadrul legislativ. Ponderea apeductelor urbane neconforme normativelor aprobate corespunde cu media pe republică și constituie circa 55%. Parametrii fizico-chimici nu corespund în cazul a 50% din probe (cu 8% mai puțin decât media pe republică), iar parametrii microbiologici în 16,7% din cazuri (cu 4,2% mai mult decât media pe republică). În RS concentrația de bor

depășește normativele stabilite (0,5 mg/l), constituind 27,8% [17, p. 31]. În pofida calității joasă a apei din rețelele de aprovizionare, cuantumul mediu al tarifelor pentru apa livrată în UTA Găgăuzia este cel mai mare din republică, constituind 16,8 lei/m³, pe când în RDS se înregistrează cel mai mic tarif dintre regiunile de dezvoltare, de 14,5 lei/m³ [17, p. 107].

Caracterul agricol al regiunii impune studierea gradului de mineralizare a apelor râurilor. Rezultatele cercetărilor R. Lozan [132] demonstrează că toți afluenții râului Ialpuș și Prut, râurile Sărata și Larga au ape salmastre și nu sunt recomandate pentru a fi utilizate în scopuri agricole, sau în alimentația populației. Apele râurilor Prut, Cahul și Cogâlnic (concentrația sărurilor variază între 0-1g/kg) au un grad redus de salinizare și pot fi utilizate de populație, ceea ce nu satisface necesitățile acestora [132, p.30]. Cu aceleași concluzii vine și G. Bevza [229] menționând cu privire la RS râurile Ialpuș și afluenții Lunga și Taraclia cu grad de mineralizare înalt (între 4,6 g/l și 1 g/l), iar Cahul și Cogâlnic cu 0,3 g/l și 0,2 gr./l respectiv [229, p. 30].

Studiul bazinelor de acumulare are o importanță deosebită pentru republică în ansamblu, dar și pentru regiune în particular, apele cărora pot soluționa în mod special problema irigațiilor terenurilor. Unul dintre cele mai valoroase studii pe acest subiect este *Resursele acvatice ale Republicii Moldova, Apele de suprafață* în care pentru prima dată este propusă cititorului caracterizarea amplă a bazinelor de acumulare de pe teritoriul republicii. Cu privire la RS, autorii constată prezența unui număr mai mic de lacuri artificiale, dar și construcția a 19 lacuri pe râul Ialpuș care însumează o suprafață totală de 3192 ha și un volum de 92,9 mil. m³ ceea ce determină secarea albiei râului în verile secetoase [141, p. 208].

O primă tentativă de evaluare complexă a resurselor naturale este realizată de N. Rîmbu [259]. El reușește să îmbine datele cu privire la componentele principale ale mediului geografic, evaluând și impactul omului asupra acestora. Cu privire la resursele minerale, autorul reflectă atât geneza, cât și poziția geografică și locul de utilizare, menționând resursele de argilă bentonică, rezervele mici de cărbuni, petrol și gaze naturale prezente în RS [259].

Evaluarea complexă a resurselor naturale este realizată de autorii volumului I al colecției *Mediul geografic al Republicii Moldova. Resursele naturale* [143]. În lucrare sunt caracterizate detaliat resursele naturale din țară. Un element important îl reprezintă materialul grafic și cartografic bogat, asociat zăcămintelor, prezentarea statisticilor cu referire la volumele estimate și extrase la nivel de zăcăminte [143, p. 33-55].

Dintre cele mai recente publicații în care sunt analizate zăcămintele de minerale utile se remarcă ediția enciclopedică *Republica Moldova* [168] în care sunt prezentate informații cu privire la explorarea resurselor, localizarea și volumele exploatare, datele fiind grupate pe

categorii de resurse. Astfel, în RS sunt consemnate resurse de: argilele nisipoase (Ceadâr-Lunga și Comrat), argile (Roșu (Cahul) și Comrat), argilele bentonice (Cociulia și Lărguța (Cantemir)), nisip (Cahul, Ceadâr-Lunga, Comrat), cărbune brun (Cahul, Etulia-Vlădiceni, Vulcănești), petrol (Văleni (Cahul)), gaze naturale (Victorovca (Cantemir)).

Studiile asupra populației cuprind o varietate mare de aspecte, ce argumentează divizarea acestora în funcție de domeniile de interes ale cercetătorilor. Dintre cele mai discutate și cercetate sunt lucrările ce abordează istoricul populării teritoriului. O lucrare valoroasă ce vizează acest aspect și reflectă popularea timpurie a teritoriului regiunii aparține autorilor Ioan-Aurel Pop și I. Bolovan [161]. Importanța lucrării rezidă în consemnarea prezenței urmelor primelor așezări apărute în perioada mezolitică pe teritoriul românesc (depistate de arheologi în așezările de la Zaim sau Căușani), demonstrarea prezenței culturii Gumelnița din perioada eneolitică, Cucuteni-Tripolie și a tracilor (la hotarele mileniului 3-2) ca și rezultat al migrațiilor și transformărilor etno-demografice [161, p. 9-29].

Analiza procesului de romanizare este propusă de A. Bejan [27], care cercetează perioada apariției romanilor (prin constituirea provinciei Moesia la sud de Dunăre în prima jumătate a sec. I î. H.). Autorul reflectă și impactul acestor evenimente asupra romanizării teritoriului de după Retragerea Aureliană din 271 menționând rolul populației care rămâne în regiune alături de veteranii legiunilor și a romanilor împrăștiți aici [27, p. 158-190].

În lucrarea lui P. Panaintescu [159] se menționează că interacțiunea dintre popoarele romanizate cu slavii are loc în perioada *Marii migrări a popoarelor* din sec. V-IX și indică asupra împrumuturilor de tradiții, obiceiuri, etc., dovedite de artefactele depistate de arheologi, dar și de impactul acestui popor asupra formării populației țării [159, p. 43-57].

Impactul dominației turce din secolele XVI - XIX asupra formării populației RS este reflectat în mai multe lucrări din domeniul istoriei și geografiei. Autorii E. Zagorodnaia, V. Zelenciuk [238] menționează modificările în structura etnică a populației condiționate de impunerea tatarilor nogai să populeze suprafețe tot mai mari, ocupând către anul 1672 teritorii până la linia lui Halil-Pașa (trasată după Valul lui Traian de Sus) și râul Botna [238, p. 10].

Același subiect este cercetat și de P. Dimitriev [237] care prezintă dovezi ale modificării structurii etnice și a numărului populației, menționând creșterea efectivului populației regiunii în perioada 1772-1803 de la 105 mii în anul 1772-1773, la 213 mii în 1803. Autorul menționează că, în perioada 1807-1811, aici s-au stabilit cu traiul încă 47 mii emigranți din Imperiul Rus și Ucraina [237, p. 20-21]. Modificări similare sunt reflectate în lucrările lui A. Bacinskii [228], V. Kabuzan [245], V. Zelenciuk [240], N. Mohov [256].

N. Mohov în lucrarea *Очерки истории молдавско-русско-украинских связей* menționează că creșterea numărului populației în regiune este marcată de natalitatea mare și de politica de atragere a populației promovată de Guvernul Rus. Autorul atenționează asupra presiunii exercitate de Guvernul Țarist în raport cu nogaii din Bugeac impunându-i să emigreze în regiunea Caucaz și unele județe din Novorusia [256, p. 154-156]. Aceleași acțiuni ale puterii sunt descrise de către V. Zelenciuk în lucrarea *Население Молдавии*, unde semnalează că după ocuparea cetății Bender de armatele rusești, din regiune au fost permutați cu traiul (preferențial în Crimeea) 12 mii nogai, iar în anul 1806 încă circa 25 mii persoane [240, p.8].

Un aport important în studierea procesului de populare cu bulgari și găgăuzi îl aduce I. Meșceriuk, care în lucrările sale [248, 249, 250] se expune nu numai asupra procesului de populare a teritoriului, dar descrie cauzele sosirii în masă a bulgarilor, specificul prelucrării de ei a terenurilor agricole, dinamica suprafețelor ocupate de diverse culturi în cadrul acestor localități, particularitățile practicării viticulturii, pomiculturii, legumiculturii, zootehniei etc. [249, p. 126].

A. Bacinskii reflectă procesul de populare, indicând asupra măsurilor de atragere pentru trai permanent a anumitor etnii. Astfel, în 1772-1774, aici s-au stabilit cu traiul circa 400 familii de sârbi, iar rușii au format în jur de 70 de sate [228, p. 326]. La fel, V. Kabuzan menționează stabilirea cu traiul în regiune în 1807-1811 a 47 mii emigranți din Imperiul Rus [245, p. 24].

Studii detaliate cu privire la migrarea bulgarilor sunt reflectate de I. Nistor în publicația *Așezările bulgare și găgăuze din Basarabia*, în care semnalează că în urma războiul ruso-turc din anii 1806-1812 un flux mare de populație de origine bulgară s-a orientat spre teritoriul stepei Bugeacului în teama de a fi pedepsiți de turci pentru susținerea armatei ruse [157, p. 12].

Motivele din care populația de origine bulgară este atrasă pe acest teritoriu reprezintă obiectul cercetărilor realizate de mai mulți savanți. I. Duminică acordă o atenție sporită decretului semnat de țarul Alexandru I, potrivit căruia coloniștilor bulgari din Basarabia li se acordă drepturi și înlesniri deosebite, așa ca: oferirea statutului de coloniști care prevedea împrumutarea cu câte 60 desetine de pământ (celor care nu dețineau dreptul de proprietate); scutirea de orice impozit și prestație către stat pentru o perioadă de 7 ani; eliberarea de orice dare către fisc la vinderea vinului și rachiului produs și de obligația de a vinde aceste produse numai în coloniile lor; scutirea de serviciul militar; acordarea libertății culturii și obiceiurilor. În condițiile unor înlesniri atât de atractive, numărul solicitanților este în creștere [81, p. 102].

O lucrare în care este descrisă evoluția numărului populației, modificările ce intervin la mijlocul secolului XIX în componența etnică, activitățile desfășurate, etc. aparține lui Șt. Ciobanu *Basarabia (populația, istoria, cultura)*. Autorul estimează creșterea numărului populației pentru anii 1817 și 1862 cu 47,2% (sau cu 432049 loc.) dintre care 13,1% (56988

loc.) constituie etniile noi, care nu erau atestate în anul 1817 (nemții, rușii, romii, polonezii, elvețienii). Dânsul estimează ponderea românilor în regiune în anul 1817 la 86%, iar în 1862 la 65,5%, o pondere cu mult mai mare comparativ cu cea calculată de L. Berg [62, p.24; p.41].

Deși subiectul populației este tratat în multe lucrări științifice, nu există o claritate privind numărul populației în anumite perioade istorice, ori datele prezentate sunt contradictorii. Spre exemplu, Zamfir C. Arbure, în lucrarea *Basarabia în secolul XIX*, menționează că primele tentative de a duce evidența statistică a populației Basarabiei se realizează în perioada guvernării lui Voronțov M. S. (1828-1845). Astfel, în anul 1828 se desfășoară un recensământ, în urma căruia se indică în documentele oficiale cifra de 550.000 locuitori, cu 161.000 mai mult decât datele oferite pentru anul 1818. Aceste date sunt considerate a fi incorecte, dat fiind faptul că pentru 1828 numărul populației regiunii este estimat la 409.110 locuitori, iar scăderea atât de evidentă a numărului populației nu are explicații. Mai mult ca atât, pentru următorii ani creșterea numărului populației este mai lentă. Astfel, pentru anul 1829 Zamfir C. Arbure oferă cifra de 412.429, iar pentru 1830 – 469.783 locuitori [217, p.96]. Autorul explică creșterea populației regiunii în perioada 1828-1829 prin războiul urmat și de ciumă, după care într-un mod natural numărul populației este în ascensiune, dar și prin revenirea a mai multor familii emigrate de frica robiei, sosirea rușilor numiți *necrasovți* și a bulgarilor. Ulterior (până la 1837), populația crește în fond pe contul sporului natural și al imigranților bulgari.

Prezentarea datelor eronate cu privire la numărul populației este specifică și următoarelor perioade. O altă dificultate ce îngreunează cercetările și creează situații confuze este determinată de modificările frecvente ale denumirilor localităților și a componenței administrative a acestora. Din aceste considerente, perioada de cercetare a numărului populației în cadrul lucrării cuprinde intervalul 1959-2019, iar ca și bază sunt luate informațiile BNS publicate și on-line.

Dintre lucrările fundamentale elaborate în prezent în care se analizează evoluția numărului populației republicii, menționăm studiul istorico-demografic *Formarea populației Republicii Moldova* coordonatori C. Matei, M. Hachi, V. Sainsus [136]. Importanța majoră a lucrării rezidă din abordările în premieră ale aspectelor teoretico-metodice ale studiului numeric al populației, analiza particularităților evoluției demografice la diferite etape de dezvoltare a societății și a impactului social și economic asupra situației demografice în perioada 1950-2016. Cu privire la tematica de cercetare a prezentului studiu, autorii prezintă rezultatele cercetărilor asupra evoluției demografice a RDS și UTAG menționând asupra evoluției constante a populației în perioada 1989-2004 și declinul acesteia în următoarea

perioadă 2005-2016 indicând asupra cauzelor de ordin socio-economic cu impact negativ asupra populației [136, p. 285-294].

Problema managementului populației R. Moldova este tratată detaliat în lucrarea *Managementul demografic* în care se atenționează asupra necesității implicării urgente a structurilor de conducere ale statului în soluționarea problemelor de creștere a numărului și a calității vieții populației. Autorii demonstrează importanța studiilor aprofundate asupra caracteristicilor populației și obligativitatea elaborării strategiei de securitate demografică a populației RM, a prognozei demografice și a Programului Național de Dezvoltare Demografică a Republicii Moldova. La fel, sunt propuse sugestii pentru politicile demografice, prognoze pentru dezvoltarea localităților urbane, implementarea cărora ar putea ameliora parțial problemele demografice [138, p. 40; 48-49]. Valoarea lucrării este amplificată și de tratarea subiectelor în profil teritorial și compararea indicatorilor prezentați cu situația din alte țări.

Una dintre lucrările recente asupra populației și localităților din Regiunea de Nord, în care este detaliată situația demografică din RN, capătă importanță prin prisma analizei comparative realizate la nivel de regiuni de dezvoltare. Un rol important o are analiza formării și evoluției numărului populației, paralel cu care sunt identificate și cauzele declinului numărului populației constat în toate unitățile administrative și regiunile de dezvoltare, a dinamicii mișcării naturale a populației, stării de sănătate, dinamicii spațiale etc. Cu privire la regiunea de cercetare autorii menționează gradul redus de concentrare a populației, scăderea ratei natalității, a fertilității, creșterea ratei mortalității etc. [193, p. 31; 44, 46, 47]

Cercetări detaliate ale evoluției numărului populației în perioada 1950-1990 sunt prezentate de C. Matei în studiul *Particularitățile evoluției numerice a populației*. Autorul evidențiază două perioade mari ale evoluției populației argumentând cauzele creșterii sau descreșterii numărului, dar și disparitățile din profil teritorial. Autorul indică asupra oscilațiilor semnificative în creșterea anuală a numărului populației variabilă între 101 mii, în anul 1950, 24,0 în anul 1988-1989 și balanța negativă caracteristică după anul 1991 [135, p. 9].

Subiectul creșterii numărului populației este tratat și de Grozav A. [90]. Argumentând descreșterea numărului populației în intervalul 1989-2014, autorul menționează prezența unei legături directe între majorarea perioadei în care o femeie este antrenată în procesul de studii, nivelul de instruire a femeilor și descreșterea numărului de copii născuți. La celălalt pol autorul plasează femeile cu un nivel redus de instruire, care nasc mai mulți copii și cele neștiutoare de carte care nasc numărul maxim de copii. Creșterea nivelului de instruire a femeilor de rând cu criza economică, emigrarea masivă a persoanelor tinere, prolifică, emigrarea unui membru al familiei etc. sunt factorii principali care conduc la scăderea numărului populației [90, p. 152].

Aceeași părere este împărtășită și de M. Hachi și V. Sainsus, care identifică corelarea dintre vârsta căsătoriei, a nașterii primului copil și următoarele nașteri [96]. În cadrul studiului autorii evidențiază tendința de amânare a nașterii primului copil, menționând că în 1980 circa 53,3% din copii erau născuți de mame sub vârsta de 24 ani, comparativ cu 41% în anul 2012. O altă constatare ține de următoarele nașteri: nașterea primului copil la o vârstă înaintată reduce din probabilitatea următoarelor nașteri atât în mediul urban, cât și în cel rural [96, p. 68-70].

Studiile asupra structurii pe sexe denotă similitudini cu statele europene înalt industrializate. Astfel, autorul C. Matei [134] menționează că actualmente structura pe sexe a populației RM este similară acestora, cu predominarea sexului feminin (95 bărbați la 100 femei). Savantul cercetează structura pe sexe în aspect evolutiv, constatând o structură echilibrată în 1940, urmată de modificări semnificative legate de perioada de război și alte evenimente și revenirea la structura pe sexe just proporționată peste câteva decenii [134, p. 42].

Procesul de îmbătrânire demografică prezintă interes pentru un număr mare de savanți. În cadrul cercetării *Îmbătrânirea demografică din perspectiva indicatorilor noi de măsurare* autorul O. Gagauz analizează comparativ procesele de îmbătrânire demografică în state cu diferit nivel de dezvoltare și concluzionează că procesul de îmbătrânire demografică este condiționat de valorile scăzute ale indicatorului speranței de viață la naștere. Autorul menționează că în statele înalt industrializate, vârsta la care persoana este considerată bătrână este mare. Dacă în grupul țărilor avansate pragul bătrâneții depășește 70 de ani, atunci în RM acesta este cu circa 10 ani mai mic și constituie 61,7 ani. Situația constatată de autor este și mai deplorabilă din motivul trendului negativ al speranței de viață calculat în baza indicilor în intervalul 1970-2014, care a scăzut la femei în vârstă de 60 ani de la 19,3 până la 18,5 ani, iar la bărbați – de la 16,3 până la 14,4 ani” [85, p. 5-13].

Îmbătrânirea demografică condiționează evoluția unui alt fenomen ce se manifestă acut în republică – depopularea. Cercetătorul V. Sainsus [187] constată în perioada dintre recensămintele din 1989 și 2004 o descreștere de circa 8% a densității populației, caracterizând fenomenul ca un proces continuu, care, în condițiile lipsei unei strategii viabile de susținere a creșterii numărului populației și a condițiilor pentru realizarea acesteia, va căpăta o amploare mare, prognozând către 2100 un număr de populație de 1,5 mln persoane [187, p.28].

Ca și bază statistică pentru cercetarea dezvoltării economice a RS servesc datele oferite de BNS ce vizează diverși indicatori economici relevanți. Ca și suport informațional valoros au constituit datele Ministerului Economiei, Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare, Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale, ADR Sud, ADR Găgăuzia, Agenției Relații Funciare și Cadastru, Agenției de Mediu etc., dar și diverse strategii de dezvoltare ca *Strategia*

Națională de dezvoltare: 7 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei cu modificările operate, Strategia Națională de Dezvoltare Regională pentru anii 2016-2020, Strategia de Dezvoltare Regională Regiunea de Dezvoltare Sud 2016-2020, Strategia de Dezvoltare Regională Regiunea de Dezvoltare UTA Găgăuzia 2017-2020, Strategia națională de dezvoltare Moldova 2030 și altele.

Analiza nivelului de dezvoltare economică a regiunii s-a bazat și pe lucrările ce caracterizează perioada sovietică, care însă sunt depășite din punct de vedere a actualității și nu reprezintă obiectul de studiu al prezentei cercetări.

O caracteristică amplă asupra nivelului de dezvoltare a economiei regiunii este realizată de autorii lucrării *Geografia umană a R. Moldova* [195]. În lucrare, autorii caracterizează toate ramurile economiei menționând și asupra nivelului de dezvoltare a acestora pe teritoriul RS. În același timp autorii identifică trăsăturile caracteristice ale economiei RS și realizează o caracterizare mai amplă a regiunii și tuturor ramurilor dezvoltate pe teritoriul acesteia.

Publicația *Republica Moldova* reflectă evoluția ramurilor și subramurilor economiei. Autorii prezintă un vast material informativ cu privire la evoluția subramurilor industriei, repartiția teritorială a întreprinderilor, volumele de producție produse în anumite intervale. Cu referire la regiunea de dezvoltate, este menționată construcția fabricii de vinuri cu cel mai nou utilaj *AurVin* la Vulcănești, reconstrucția fabricii de vin din Purcari (Ștefan Vodă) [168, p. 332]

Problema stării economiei țării după tranziția la economia de piață este tratată de O. Sîrbu, E. Nirean. Autorii reflectă tendințele negative în dezvoltarea economică a țării și concluzionează că după obținerea independenței în 1991, industria cedează sectorului agricol conform indicatorilor, după cum urmează: ponderea în formarea PIB-ului; utilizarea fondurilor fixe de producție; aportul ramurii în structura exporturilor. Cu privire la dezvoltarea economică a RS, se menționează că la fel ca și întreaga țară s-a transformat din industrial-agrară în agrar-industrială, ceea ce constituie o involuție evidentă. Autorii constată modificările pozitive care conduc la restructurarea și modernizarea economiei naționale, iar începând cu anul 2000 atestă creșterea nesemnificativă a volumului PIB-ului și a PIB-lui pe locuitor [190, p. 22].

A. Balan consideră că îmbunătățirea climatului investițional reprezintă elementul cheie care necesită consolidarea eforturilor factorilor de decizie [19]. Autorul identifică factorii care favorizează atragerea investițiilor pe teritoriul statului, menționând, de rând cu poziția geografică favorabilă și prezența resurselor de forță de muncă, stabilitatea macroeconomică și semnarea acordului de liber schimb la nivel mondial și regional, altele. În lucrare sunt identificate și problemele care diminuează din atractivitatea investițională, printre care se

regăsește atât lipsa resurselor naturale și a infrastructurii, cât și instabilitatea politică, emigrarea populației, existența corupției, a economiei tenebre etc. [19, p. 45-64]

Problemele menționate mai sus sunt sesizate și de către autorități, soluționarea cărora este stipulată ca și prioritate în strategiile sectoriale elaborate la nivel de stat și regiuni de dezvoltare. *SND Moldova 2020* prevede *...ameliorarea climatului de afaceri, promovarea politicii concurențiale, optimizarea cadrului de reglementare și aplicare a tehnologiilor informaționale în serviciile publice destinate mediului de afaceri și cetățenilor...* [123, p. 3]

Lipsa dinamicii pozitive în aspectul îmbunătățirii climatului investițional în perioada de aplicare a strategiei sus-menționate este confirmată de indicatorii cu privire la dezvoltarea economică specificați în *Strategia Națională de dezvoltare Moldova 2030* *.....rolul investițiilor continuă să fie unul minor, cu o pondere de numai 23,3% în 2017 și fără schimbări esențiale pe parcursul ultimilor ani. Aceasta scoate în evidență carențele mediului de afaceri din țară, care, în paralel cu ponderea redusă a exporturilor în PIB și a deficitului comercial înalt, relevă competitivitatea scăzută – vulnerabilitate sistemică a economiei țării...* [206, p. 16].

Incapacitatea autorităților de a stimula activitatea investițională este oglindită și în studiul *Realitatea economică*, autori A. Lupușor, A. Fală, D. Pîntea și alții. În opinia acestora, RM nu a reușit să utilizeze avantajele trecerii la economia de piață de care a beneficiat la începutul anilor 90, de aceea astăzi cedează în atractivitatea investițională țărilor din regiune. Cauză a acestei involuții este lipsa de viziune a conducerii *...deficiențele existente în mediul de afacere din țară nu au fost abordate într-un mod sistemic pe parcursul timpului...* [133, p. 3]

Modul de utilizare a fondului funciar are o importanță deosebită pentru obținerea cantităților necesare de roade. Primele date privitor la utilizarea terenurilor sunt publicate la mijlocul sec. XIX de către A. Zaściuk, care estimează suprafața terenurilor agricole la 73%, a pădurilor la 8% și a terenurilor cu alte utilizări la 19% [239, p. 134].

Studiile cu privire la modul de utilizare a fondului funciar realizate de către Iu. Bejan notează extinderea suprafețelor ocupate de terenuri agricole, care se înregistrează până la începutul sec. XX fiind determinată de mărirea suprafețelor ocupate de plantații multianuale, pășuni și fânețe care ocupă terenurile degradate. Autorul estimează ponderea terenurilor agricole în cadrul republicii variabilă între 82,6 în anul 1934 și 90,4% în 1900-1909 [28, p. 51-53] și constată descreșterea suprafețelor ocupate de păduri (de la 6,1% în 1900-1909 la 4,5% în anul 1934) și creșterea suprafețelor ocupate de construcții și drumuri, urmare a extinderii localităților și a terenurilor neutilizate (ca și consecință a primului război mondial).

Caracterizarea complexă a dezvoltării sectorului agricol la nivel de țară este realizată în publicația enciclopedică *Republica Moldova* [168]. Complexitatea studiului este determinată

de aspectele abordate de cercetători, care analizând istoricul dezvoltării agriculturii (după cel de Al Doilea Război Mondial și până în 2010) menționează asupra impunerii de către regim a recomandărilor șablonate asupra agrotehnicii și structurii suprafețelor cultivate (începând cu anii 1950), concentrarea producției agricole și industrializarea din anii 1980, ce contribuie la sporirea nivelului de dezvoltare. Autorii atenționează asupra parcelării excesive a terenurilor agricole după anul 1999, ce reduce drastic nivelul de concentrare a agriculturii și respectiv rentabilitatea acesteia și sporind volumul producției destinate autoconsumului (până la 75%) [168, p. 338]. La fel, autorii menționează riscurile cu care se confruntă agricultura: suprafața mare (peste 80 ha (care depășește de 5 ori media europeană)) ce revine unui tractor, suprafața mică (de circa 7,5 ha (comparativ cu 14,5 ha în UE)) prelucrată de un agricultor, capacitatea productivă redusă a terenurilor agricole (de circa 330 euro (comparativ cu 1690 euro în UE)), altele.

Agricultura este caracterizată de autorii manualului *Geografia umană a Republicii Moldova* [195], care menționează importanța culturii plantelor și a condițiilor agroclimatice favorabile pentru cultivarea unei varietăți mari de culturi, dar și a producerii de cereale, utilizate pe larg în alimentația omului și ca furaj pentru animale. Autorii se expun și asupra posibilității de extindere a suprafețelor cultivate cu plante tehnice, culturi pomicole și viță de vie, datorită condițiilor naturale favorabile și a eficienței economice înalte. Cu privire la RS, atenționează asupra necesității plantării culturilor mai rezistente la secetă, așa ca orzul, floarea soarelui, vița de vie, persicul etc., dar și a existenței suprafețelor mai mari de pășuni care servesc ca și premisă pentru dezvoltarea oieritului din cele mai vechi timpuri [195, p. 69-85].

Aceeași idee este susținută de Federația Agricultorilor din Moldova *AGROinform* în cadrul studiului asupra sectorului de producere a fructelor [208]. Autorii menționează potențialul înalt de creștere a profitului populației oferit de creșterea fructelor (datorită posibilității de export pe piața europeană) și atenționează asupra eficienței scăzute a sectorului agricol rezultat din legătura ineficientă cu piața, nivelul scăzut de competitivitate a produselor, necesitatea modificării formei de evidență a suprafețelor cultivate și de separare a celor ocupate de livezi bătrâne, care necesită a fi defrișate, de cele noi, cu randament sporit, solicită acordarea de suport pentru încurajarea aplicării tehnologiilor moderne de producere a fructelor, de asociere în organizații profesionale și de cooperare în vederea promovării produselor [208, p. 8-35].

Sectorul serviciilor în RS este mai slab studiat, însă o descriere detaliată la nivel de țară este realizată în publicația *Republica Moldova* [168, p. 389-690; 763-791]. Dintre problemele sectorului serviciilor cu un impact mai mare asupra populației RS o atenție sporită este acordată problemei asigurării cu resurse de apă, dat fiind faptul că densitatea rețelei fluviale este mai mică, la fel ca și volumul precipitațiilor recepționate. Potrivit *Planului de gestionare al bazinului*

hidrografic Prut Ciclul I, regiunea este caracterizată de un nivel slab de asigurare a populației cu resurse acvatice. În același timp, urmare a consolidării eforturilor administrației la nivel național și local, a populației, dar și grație suportului extern oferit de SUA, UE, actualmente în RS se constată cea mai mare pondere a populației conectate la serviciul public de alimentare cu apă (de 63,4%, sau cu 12,3% mai mult decât în RC și cu 19,5% decât în RN).

Potrivit autorilor studiului *Evaluarea transparenței utilizării Fondului Rutier* [51, p. 8], ponderea mare a drumurilor fără acoperire rigidă în RS și calitatea lor joasă conduce la creșterea prețului de cost pentru transportarea mărfurilor și pasagerilor și reduce tranzitul de mărfuri din regiune. În pofida creșterii volumului de investiții în reparația traseelor auto din RS, problema calității drumurilor nu este soluționată definitiv. Atenția cercetătorilor este concentrată și asupra liniilor de cale ferată slab utilizate din cauza lipsei investițiilor care au generat învechirea unităților de transport, scăderea calității și siguranței [216, p. 286-287].

Activitatea PLIG este reflectată anual în *Raport PIL Giurgiulești* [163, 165] potrivit căruia dinamica fluxului de mărfuri este pozitivă. Încercările autorităților de a dezvolta transportul acvatic deocamdată nu s-au încununat cu succes. Agenții economici, dar și populația manifestă un interes redus față de acest mijloc de transport.

Resursele turistice pot contribui la sporirea vizibilității RS, dar și a nivelului de dezvoltare economică. O contribuție valoroasă în cercetarea acestora au adus-o S. Florea, I. Sîrodoev, V. Verina, P. Ghermanov, A. Rahuba, I. Hâncu, L. Ilvițchi, P. Bacal, I. Cucos [16, 84, 97, 120, 194, 233]. În publicațiile sale autorii menționează potențialul turistic al regiunii și nivelul slab de valorificare a acestuia. Una dintre cele mai detaliate descrieri ale obiectivelor turistice este realizată de către savantul S. Florea, care oferă detalii atât cu privire la obiectivele cadrului natural, atrăgând atenția cititorului asupra resurselor balneoclimatice și de ape minerale cu efecte terapeutice și termale [84, p.169], cât și asupra potențialului antropoc, descriind localitățile mai atractive în acest sens. O amplă caracterizare a obiectivelor religioase este realizată de către L. Ilvițchi care oferă informații nu numai cu privire la amplasarea și ornamentarea acestora, dar și detalii privind construcția și parcursul istoric al acestora [120].

Analiza surselor bibliografice denotă lipsa cercetărilor complexe asupra tuturor componentelor cadrului natural și a activităților economice desfășurate în RS. Sursele bibliografice consultate în procesul de elaborare a prezentului studiu fie sunt învechite, fie tratează tangențial regiunea și nu permit evaluarea complexă a potențialului și resurselor acesteia, argumentând o dată în plus necesitatea prezentului studiu.

1.3. Concluzii la Capitolul I.

Ca rezultat al studiului, se constată:

1. Lipsa cercetărilor detaliate cu caracter complex asupra RS, care ar oferi un tablou integrat al potențialului natural, uman și economic, al posibilităților de dezvoltare a regiunii în contextul integrării în spațiul european, rețin dezvoltarea socio-economică a regiunii.
2. Un element important în realizarea cercetării l-a constituit prezența unui număr mare de publicații care tratează doar tangențial RS, vizând numai anumite aspecte (prioritar cadrul natural și populația).
3. Lucrarea reflectă varii domenii de cercetare, ce argumentează utilizarea metodelor de studiu (specifice și nespecifice cercetărilor geografice), corespunzător domeniilor vizate.

2. CARACTERISTICILE GENERALE ALE REGIUNII. APRECIEREA CONDIȚIILOR ȘI RESURSELOR NATURALE

2.1. Caracteristici generale ale regiunii

RS a R. Moldova include în componența sa opt raioane administrative (Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Leova, Ștefan Vodă, Taraclia) și o regiune autonomă UTA Găgăuzia întemeiată în conformitate cu Legea numărul 344 din 23.12.1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) (Fig. 2.1). RS ocupă o suprafață de 9227 km² sau 27% din teritoriul țării și însumează 658 mii locuitori sau 16% din populație, având și cea mai mică densitate (de 72 loc/km²). Populația este concentrată în 310 localități, organizate în 200 comune (dintre care 13 urbane și 297 rurale). Hotarul de Nord este împărțit cu RC a R. Moldova, cel de Est cu Ucraina, iar de Vest cu România. Unele raioane beneficiază de oportunitatea de a se afla în componența euroregiunilor, după cum urmează: *Siret-Prut-Nistru* – Cimișlia, Leova și Basarabeasca; *Dunărea de Jos* – Cahul și Cantemir; *Marea Neagră* – Cahul.

Vecinătatea cu România – membră a UE, Ucraina - bogată în resurse naturale, dar și cu RDC a R. Moldova – regiunea mai dezvoltată economic, creează premise pentru întreținerea legăturilor economice atât în cadrul țării, cât și în afara ei.

În același timp, existența UTA Găgăuzia, care conform statutului juridic se bucură de autonomie economică, socio-culturală și politică, creează dificultăți în comunicarea dintre unitățile administrative de nivelul II din componența regiunii, or, actualmente, UTA Găgăuzia și-a asumat prea multe prerogative politice, ceea ce conduce la înrăutățirea relațiilor cu autoritățile publice centrale și integrarea slabă în cadrul RS.

Poziția geografică a regiunii este favorizată de un șir de avantaje, cum ar fi:

a) poziția favorabilă față de căile de transport naționale și internaționale datorită: *portului Internațional Liber Giurgiulești (în continuare PILG); rețelelor de cale ferată; auto magistralelor de importanță internațională și locală; conductei magistrale de transportare a gazelor naturale; liniei de tensiune înaltă; aeroportului internațional Cahul.*

b) amplasarea centrelor economice, culturale și științifice din statele vecine la distanțe mici: Galați, Brăila, Tulcea, Constanța (România) și Odesa, Ismail (Ucraina) [197, p. 265-268]

Un rol aparte în dezvoltarea economiei regiunii îl are deschiderea PILG (care activează în conformitate cu Legea *cu privire la PIL Giurgiulești* nr. 8 – XV din 17 februarie 2005; Acordul de investiții *cu privire la PIL Giurgiulești* dintre Guvernul R. Moldova și Azpetrol

S.R.L, prin Legea nr. 8-XV din 17 februarie 2005 actelor normative de punere în funcțiune și Acordului între Guvernul R. Moldova și ÎCS *Danube Logistics* S.R.L. din 21 aprilie 2005). Obiectivul asigură întreținerea legăturilor comerciale cu statele din bazinul Mării Negre și Mediterane și implicit conectarea la traseele maritime internaționale. Portul oferă posibilitatea de a valorifica potențialul râului Dunărea prin intermediul căruia se întreține legătura cu 14 state europene (inclusiv, datorită canalelor ce asigură conexiunea râurilor Rin-Main-Dunăre și accesul la Marea Nordului).

Un avantaj deosebit îl constituie poziția strategică și infrastructura de transport tri-modală, dar și un excelent potențial pentru stimularea și încurajarea dezvoltării afacerilor, datorită mediului cu cost redus și regim vamal preferențial. Pentru a asigura posibilitatea de transbordare a lichidelor și a mărfurilor uscate (inclusiv a celor containerizate) pe cale ferată direct din/ în R. Moldova, CSI și țările UE a fost construit terminalul feroviar (privat) cu ecartament mixt.

Regiunea dispune de o rețea de căi ferate cu o densitate de 4,7 km/100 km² (cu 1,4 km mai mult decât media pe republică) și de posibilitatea de a transporta mărfuri datorită tronsoanelor interconectate la rețelele statelor vecine: Basarabeasca–Reni; Basarabeasca–Ackerman (Belgorod-Dnestrovsc) (Ucraina); Basarabeasca–Cantemir–Cahul–Giurgiulești–Galați și Cantemir–Fălciu (România). Din motive tehnice, în prezent nu sunt utilizate tronsoanele Cahul – Giurgiulești (dat în exploatare în anul 2008) și Cantemir – Fălciu, ce reduce din capacitatea de transport a mărfurilor.

Rețeaua de drumuri naționale ale regiunii concentrează în anul 2020 [38] – 27,5 % din lungimea totală a drumurilor naționale din țară și constituie 1619,4 km. Suplimentar, în cadrul regiunii se desfășoară 902,3 km de drumuri locale (sau 25,2% din total republică), dintre care 762,3 km sunt acoperite cu îmbrăcăminte rigidă (sau 23,4% din totalul pe republică).

O importanță deosebită pentru dezvoltarea economică a regiunii o are conectarea drumurilor naționale la câteva rețele internaționale de transport: E 581 Cantemir – Buzău – Brașov – Cluj – Oradea – Budapesta; E80 Chișinău – Cimișlia – Giurgiulești – Galați– Tulcea – Constanța – Varna – Istanbul, inclusiv cu ieșire de la Giurgiulești spre Reni – Ismail; R30 – Chișinău – Ștefan-Vodă – Palanca – Odesa – Nicolaev – Herson – Ialta etc.

Prezența punctelor vamale Cahul – Oancea și Giurgiulești – Galați la hotar cu România și Palanca – Maiaki – Udobne și Tudora – Starokazacie la hotarul cu Ucraina, dar și a celor de trecere rutieră cu regim simplificat - Cantemir la hotar cu România și Vulcănești, Basarabeasca, Tocuz la hotar cu Ucraina stimulează dezvoltarea relațiilor bilaterale cu statele vecine.

RS este străbătută de conducta de gaze magistrale cu presiune înaltă – Grebenchi-Tocuz-Orlovka de la care urmează ramificații spre Chișinău, Hîncești și Leova. Aceasta asigură în 2020 conectarea la rețeaua de gaze naturale a unei ponderi mai mari din fondul locativ decât în alte regiuni (de 66,4%, cu 20% mai mult decât în RDC și RDN (de 45,1 și 45,4%). [40]

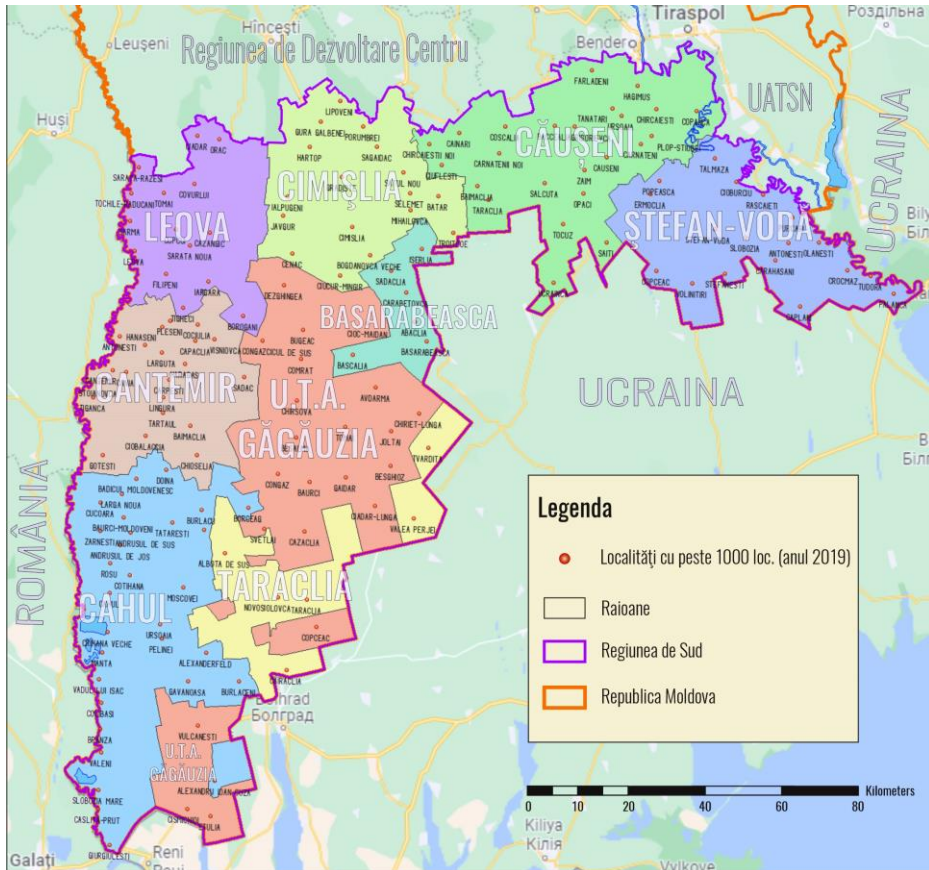

Fig. 2.1. Structura administrativă a Regiunii de Sud

Sursa: elaborată în baza sursei [127]

Construcția liniei de tensiune înaltă Anenii-Noi – Căușeni a îmbunătățit nivelul de alimentare cu energie electrică, iar consumatorii din raioanele Ștefan Vodă și Căușeni au obținut acces la surse alternative de energie. Regiunea este conectată la rețelele electrice europene prin linia Gotești (Cantemir) – Fălciu (România) ce asigură diversificarea surselor de livrare a energiei.

Pe teritoriul regiunii există un aeroport internațional la 8 km de la orașul Cahul, activitatea căruia începând cu anul 2004 a fost sistată [2]. Utilizarea acestuia poate influența pozitiv asupra dezvoltării economice a regiunii, economisind timp pentru parcurgerea distanțelor, diversificând modalitățile de transportare a unor produse ușor alterabile din/spre regiune și a populației.

Amplasarea la distanțe mici a centrelor economice, culturale și științifice din statele vecine joacă un rol deosebit în dezvoltarea relațiilor de colaborare pe toate segmentele, exemple fiind

centrele din România – Galați (la o distanță de 20-220 km.), Iași (70-300 km) și Constanța (160-320 km), iar din Ucraina Ismail (99-216 km) și Odesa (50-160 km).

Din punct de vedere **geopolitic** regiunea are o poziție-cheie, fiind considerată *poartă* între Balcani și Europa Centrală grație posibilității de a exporta mărfuri pe Dunăre și în Marea Neagră, inclusiv și relațiile dintre țările balcanice și din Europa de Est. De-a lungul istoriei, multe popoare au manifestat interes pentru aceste teritorii. *Grecii* în antichitate și-au creat în sudul Bugeacului colonii și empolii necesare pentru a asigura navigația de cabotaj, de până la crearea caravelor și galiotelor (care nu aveau nevoie de vâslași și puteau să se îndepărteze considerabil de la țarm). *Romanii* au menționat importanța regiunii prin construcția Valurilor lui Traian în încercarea de a o proteja de invaziile popoarelor de stepă. *Negustorii genovezi* au construit și întreținut în epoca Medievală în stepa Bugeacului cetăți și castele, confruntând atacurile continue ale nomazilor. *Turcii* au întreprins numeroase raiduri pentru a cuceri localitățile din Bugeac - Chilia și Cetatea Albă, iar ulterior, pentru a asigura protecție maximă noilor raiale, sultanii au permis ceambururilor tătarilor nogai să-și creeze în Bugeac un micro-hanat (*tantalic*) luptând ulterior pentru păstrarea influenței asupra acestor teritorii. *Rușii*, în intenția de a controla situația în Balcani, au cucerit în 1711 teritoriul stepei Bugeacului, urmând apoi anexarea în 1792 a spațiilor dintre fluviile Nistru și Bugul de Sud la Imperiul Rus, iar din 1812 anexarea Basarabiei.

Un impact negativ asupra dezvoltării ulterioare a regiunii îl are reanexarea Basarabiei în 1940, când Moscova a recurs la încorporarea abuzivă a Bugeacului de Sud (împreună cu porturile dunărene și Cetatea Albă) la RSS Ucraineană. Odată cu destrămarea URSS, Moscova provoacă și susține mișcările separatiste din RM. Atât UTA Găgăuzia, cât și regiunea transnistreană a R. Moldova sunt influențate politic de Federația Rusă, care încercă să mențină controlul asupra R. Moldova (*zonă tampon* între Federația Rusă și UE).

Poziția geografică a RS este una favorabilă, însă, potențialul existent nu este valorificat eficient. Impulsionarea dezvoltării poate fi susținută de activitatea euroregiunilor și a zonelor economice libere „Dunărea de Jos”, „Siret-Prut-Nistru și Marea Neagră”, „PIL Giurgiulești”, „Tvardița” și „Taraclia” ce oferă agenților economici avantajul de a beneficia de un regim fiscal și vamal special; posibilitatea de a valorifica ofertele acordului de micul trafic la frontiere; de susținere a activității portului Giurgiulești, a terminalelor acestuia etc.

Diversitatea etnică a RS influențează unicitatea regiunii și dezvoltarea economică armonioasă [191, p.149]. Implicarea guvernelor altor state în susținerea minorităților etnice și solicitarea de către acestea a unor autonomii mai largi, paralel cu campaniile de dezinformare, conduc la creșterea discrepanței dintre autoritățile centrale de la Chișinău și cele din UTA

Găgăuzia [29, p.6] și reduce din efectele eforturilor autorităților europene în vederea susținerii proiectelor sociale în UTA Găgăuzia. În consecință, majoritatea populației UTAG respinge ideea integrării europene [234]. În acest context, prosperarea relațiilor interregionale în RS este destul de anevoioasă, iar crearea unei entități de dezvoltare economică integră în RS ar putea conduce la intensificarea colaborării interregionale și dezvoltarea armonioasă a acesteia.

2.2. Caracteristicile formelor de relief ale regiunii

Condițiile și resursele naturale reprezintă elementele principale care influențează și stimulează dezvoltarea economică. Aprecierea impactului elementelor fizico-geografice asupra activităților umane, identificarea mecanismelor ce asigură utilizarea eficientă și rațională a resurselor existente poate contribui la creșterea performanțelor economice. Întrucât majoritatea populației RS utilizează în mod direct condițiile și resursele naturale, este important să se identifice noi oportunități de dezvoltare a agriculturii, industriei, construcțiilor etc. Aceasta face necesară analiza și aprecierea reliefului, climei, hidrografiei, resurselor de sol și subsol etc.

Relieful este factorul cu influența majoră asupra activităților umane. Caracteristicile sale: densitatea fragmentării, energia, specificul versanților, influențează posibilitatea utilizării terenurilor în agricultură, de ameliorare și utilizare a tehnicilor agricole, de construcție a obiectivelor industriale, rețele de transport etc. Aceste motive argumentează studierea proceselor geomorfologice, dinamica și impactul lor asupra modificării reliefului.

Din punct de vedere geomorfologic, RS este alcătuită din mai multe unități structurale. Teritoriul este inclus de G. Blinkis în componența regiunii geomorfologice de sud, fiind divizat în raioanele: Prutul Inferior, Comrat și Cișmichioi. Aici predomină formele de relief erozional-acumulativ, cu excepția extremității vestice, unde se extind terase și văi ale râurilor, și sudice, pentru care este caracteristic relieful acumulativ [231, p. 103].

Potrivit raionării geomorfologice realizate de N. Rîmbu [186, p. 23], regiunea include trei unități de relief: Câmpia deluroasă a Moldovei de Sud (N-V); Înălțimea Tigheciului (V); Câmpia Bugeacului (S; S-V). În scopul estimării suprafețelor care pot fi utilizate pentru cultivarea anumitor culturi, relieful regiunii a fost clasificat în șase etaje, după cum urmează: <50; 50-100; 100-150; 150-200; 200-250; >250 m.

În urma evaluării ponderii suprafețelor ocupate de formele de relief cu diferită altitudine, se constată predominarea celor cu altitudinea cuprinsă între 100-150 m ce constituie 31,8%, urmate de trei etaje de relief cu proporții asemănătoare: 50-100 m – 22,4%; 150-200 m

– 20,6% și <50 – 19,7%. Cea mai mică pondere o au suprafețele cu altitudine mai mare de 200 m, astfel 200-250 m sunt înregistrate pe 4,9% din teritoriu, iar >250 m pe circa pe 0,5%.

În pofida variațiilor mici ale altitudinilor, reflectate în Figura 2.2., ele influențează asupra condițiilor climatice, hidrice și de formare a solurilor ce constituie potențialul natural productiv și determină zonarea culturilor agricole și distribuția fondului forestier. Altitudinea reliefului RS nu servește ca factor limitativ pentru practicarea activităților umane.

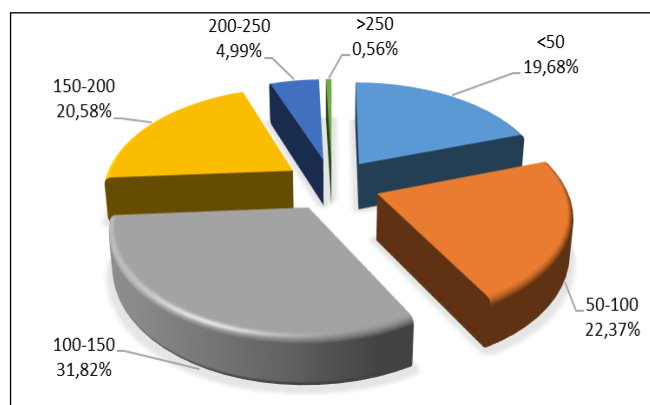

Fig. 2.2. Ponderea grupelor de altitudine în structura reliefului Regiunii de Sud

Sursa: elaborat de autor, în baza modelului numeric al terenului

Analiza diferențierii spațiale a geosistemului și a materialelor cartografice a permis evidențierea unor unități mai mici de relief, cu similitudini morfometrice bine exprimate. Potrivit autorilor N. Boboc, E. Mițul, Gh. Sîrodoev [174], în RS sunt identificate regiunile geomorfologice: *Podișul Moldovei de Sud* în cadrul căruia se evidențiază:

Depresiunea Săratei; Dealurile Tigheciilor; Depresiunea Ialpugului; Podișul Cogâlnicului de mijloc și *Câmpia Moldovei Meridionale* (mai denumită *Câmpia Moldovei de Sud/Bugeacului*) cu unitățile: *Câmpia Cahulului* și *Câmpia Hadjiderului Superior* (Tabelul 2.1.).

O importanță majoră pentru dezvoltarea agriculturii o are analiza densității fragmentării reliefului. Regiunea este caracterizată de un grad înalt de fragmentare a reliefului comparativ cu unitățile de relief similare din republică. Pe teritoriul regiunii este situată unitatea de relief cu cel mai înalt grad de fragmentare din republică, *Câmpia/Depresiunea Ialpugului* - 5,8 km/km² (situată în interfluviul Lunga-Lunguța). Relativ înalt este gradul de fragmentare și în partea de nord-vest a teritoriului (*Podișul Tigheciului* și *Depresiunea Săratei*) de 2,4-2,8 km/km². Pentru restul teritoriului sunt specifice tendințe de descreștere a gradului de fragmentare (partea de sud și vest) până la valori variabile între 1 și 2 km/km² în limitele *Câmpiei Cahulului* și *Hadjiderului Superior*. Ca rezultat, zonele de câmpie sunt caracterizate printr-un nivel mai înalt de utilizare a terenurilor în agricultură (85%) comparativ cu sectoarele ocupate de podișuri, unde terenurile agricole constituie circa 75-80% [28, p. 14] (Tabelul 2.1.).

Tabelul 2.1. Caracteristicile morfometrice ale unităților de relief ale Regiunii de Sud

Unități de relief		Altitudinea, m	Densitatea fragmentării km/km ²	Fragmentarea verticală, m	Unghiul de înclinare a versanților, %	Tipurile de sol	Ponderea terenurilor agricole, %
mezoforme	microforme						
Podișul Moldovei de Sud	<i>Podișul Tigheciului</i>	250 - 300	2,4 - 2,8	150-200 – media; 230 maximă	0...2 ⁰ - 23; 2...6 ⁰ - 56; 6...10 ⁰ – 19; m. mare 10 ⁰ - 2	cenășii molice și cernoziomuri levigate	75-80
	<i>Depresiunea Săratei</i>	200 - 250	2,4 - 2,8	100 – media; 150 – maximă	0...2 ⁰ - 32 2...6 ⁰ - 47; 6...10 ⁰ - 17; m. mare 10 ⁰ - 5	cenășii molice; cernoziomuri tipice moderat humifere	
	<i>Câmpia/ Podișul Cogâlnicului de Mijloc</i>	200 - 250	1,5-3,0	100 – media; 150 – maximă	0...2 ⁰ - 23 2...6 ⁰ - 56; 6...10 ⁰ – 19; m. mare 10 ⁰ - 2	cernoziomurile tipice slab humifere și cernoziomurile levigate	
	<i>Câmpia/ depresiunea Ialpugului</i>	120 - 150	cel mai înalt grad de fragmentare din țară 5,8	100 – media; 150 – maximă	0...2 ⁰ - 32; 2...6 ⁰ - 56; 6...10 ⁰ – 11; m. mare 10 ⁰ - 1	cenășii molice și cernoziomuri levigate	
Câmpia Moldovei de Sud/ Bugeacului	<i>Câmpia Hadjiderului Superior</i>	130 - 150	1,4 – 1,8	50 – 80	0...2 ⁰ - 48; 2 ⁰ ...6 ⁰ - 43; 6 ⁰ ...10 ⁰ – 8; m. mare 10 ⁰ – 1	cernoziomurile tipice slab humifere și cernoziomurile carbonatice	75-85
	<i>Câmpia Cahulului</i>	120 – 150	1,4 – 1,8	50 - 80	0 ⁰ ...2 ⁰ - 49; 2 ⁰ ...6 ⁰ - 42; 6 ⁰ ...10 ⁰ – 7; m. mare 10 ⁰ - 1	cernoziomurile tipice slab humifere și cernoziomurile carbonatice	

Sursa: elaborat în baza sursei [28, 224]

Fragmentarea verticală a terenurilor impune necesitatea utilizării măsurilor suplimentare, deseori costisitoare de întreținere atât pentru construcția căilor de acces sau a edificiilor umane, cât și pentru utilizarea în agricultură. Din acest motiv se creează condițiile necesare pentru creșterea suprafețelor plantate cu culturi multianuale, pășuni și finețe.

Potrivit cercetătorilor N. Boboc și Iu. Bejan, la nivelul regiunii fragmentarea verticală atestă valori medii variabile între 50-230 m, cele mai mari fiind pe Podișul Tigheciului -150-200 m (cu cca 120-150 m mai puțin decât mediile maxime în republică de 300-320 m pe Podișul Codrilor). Valorile minime ale fragmentării verticale depășesc minimele pe republică cu circa 25-50 m, astfel, în Câmpia Cahulului și Hadjiderului Superior se atestă 50-80 m (comparativ cu Câmpia Nistrului Inferior cu 25-30 m). Dacă în Câmpia Cuboltei terenurile

arabile dețin 69,3% din suprafața totală, iar cele ocupate de plantații multianuale doar 3,5%, apoi în Depresiunea Săratei și Colinele Tigheciului terenurile arabile dețin 51,3-62,3%, plantațiile multianuale 7,3-13,0%, iar pajiștile 11,1-19,1% [44, p. 35,36]. Evoluția geologică și procesele de răcire bruscă din pliocenul timpuriu, caracteristice RS, determină gradul înalt de dezmembrare pe orizontală și verticală, în pofida predominării pantelor cu un unghi de înclinație de 2-6° (Tabelul 2.1.).

Densitatea fragmentării în asociere cu fragmentarea pe verticală influențează asupra dimensiunilor solilor de culturi agricole și implicit asupra productivității acestora. În condițiile fragmentării mari a reliefului scade posibilitatea de utilizare a tehnicii agricole, descrește calitatea stratului de sol și se micșorează productivitatea culturilor agricole.

Unghiul de înclinare a pantelor determină domeniul și intensitatea utilizării terenurilor. În baza modelului numeric al teritoriului realizat de autorul cercetării, se constată prezența versanților în proporție de 65,5% (comparativ cu 68,4% în mediu pe țară). Cota procentuală a pantelor cu unghi diferit de înclinație este reflectată în Figura 2.3. Predominant se întâlnesc pantele cu un unghi de înclinare între 2-6° care constituie 50%, urmate de suprafețele cu 0-2° ce ocupă 34,5%, de 6 - 10° cu 13,5%, iar cele cu înclinare mai mare de 10° ocupă circa 2%.

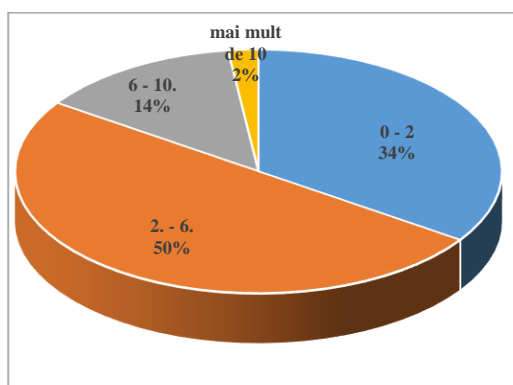

Fig. 2.3. Ponderele suprafețelor în funcție de unghiul de înclinare a pantelor

Sursa: elaborată în baza modelului numeric al terenului

RS este caracterizată de prezența condițiilor favorabile pentru cultivarea culturilor cerealiere și tehnice anuale, datorită prezenței suprafețelor plane și a celor cu un unghi de înclinație de până la 6° (84%) și permite utilizarea mijloacelor agrotehnice. Plantarea culturilor cerealiere pe astfel de suprafețe se recomandă și ca măsură de protecție a solului împotriva eroziunii. Pe suprafețele mai înclinate se creează condiții

termice favorabile pentru cultivarea viței de vie și a pomilor fructiferi.

Unghiul de înclinare a pantelor, deopotrivă cu stabilitatea geomorfologică, joacă un rol important în construcția obiectivelor economice și sociale. Suprafețele cu unghiul de înclinație de până la 6° pot fi utilizate pentru construcția caselor de locuit, liniilor de cale ferată, drumurilor, obiectivelor industriale etc. În același timp, dacă pantele sunt alcătuite din roci nisipo-argiloase sau argiloase, ele prezintă risc sporit de alunecări pe teren și în cazul unui unghi de înclinație de 4°, ceea ce impune necesitatea studierii structurii litologice a terenurilor înainte de a executa anumite construcții.

Expoziția versanților determină cantitatea de radiație solară și de umezeală recepționată ce influențează răspândirea culturilor. Urmare a calcului efectuat de autorul cercetării în baza modelului numeric al regiunii, cea mai mare suprafață o ocupă versanții cu expoziție estică - 20%, urmați de 18% cu expoziție vestică (Fig. 2.4). Versanții cu înclinație sudică (Sud, Sud-Est și Sud-Vest) însumează 38% și predomină cu 15% asupra celor cu expoziție nordică (Nord, Nord-Est; Nord-Vest).

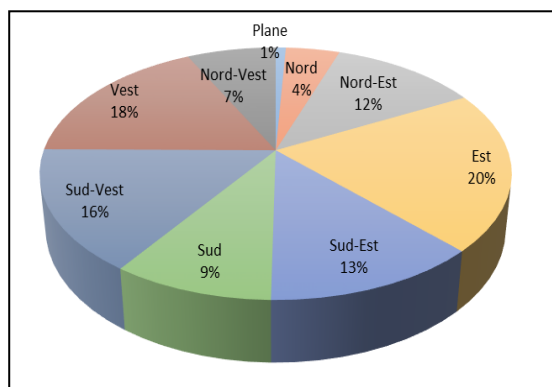

Fig. 2.4. Direcția de înclinare a pantelor
Sursa: elaborată în baza modelului numeric al terenului

Nord-Est; Nord-Vest). Pondere mai mare a suprafețelor cu expoziție sudică creează premise pentru cultivarea culturilor termofile datorită recepționării cantităților mai mari de căldură primăvara și toamna, topirii mai grabnice a stratului de zăpadă, începerii mai devreme a perioadei de vegetație și coacerii mai timpurii a culturilor. Versanții cu expoziție vestică și estică primesc o cantitate de căldură mai mare decât suprafețele plane,

iar pantele orientate spre nord primesc cea mai puțină radiație solară [227, p. 25].

La nivel de forme de relief versanții cu expoziție estică, vestică, sud-vestică și sud-estică însumează 70% din suprafața Câmpiei Cahulului și 59,6 % din Podișul Cogâlnicului de Mijloc, recepționând cantități mari de radiație solară și creând condiții pentru plantarea culturilor multianuale termofile. Totodată, gradul sporit de ariditate al acestora constituie un impediment în condițiile unui potențial modest de irigare caracteristic regiunii (Tabelul 2.2.).

Tabelul 2.2. Direcția de înclinare a versanților la nivel de formă de relief, %

Denumirea unității de relief	Direcția de înclinare a versanților, %								
	Plane	Nord	Nord - Est	Est	Sud-Est	Sud	Sud - Vest	Vest	Nord-Vest
<i>Podișul Tigheciului</i>	0,2	3,9	13,1	23,6	10,8	8,1	16,2	17,8	6,3
<i>Depresiunea Săratei</i>	0,6	4,5	9	20,2	14,6	10,4	16,8	15,8	8,1
<i>Podișul Cogâlnicului de Mijloc</i>	0,5	6,3	16,3	17,4	10,4	10,8	16,7	15,1	6,5
<i>Depresiunea Ialpugului</i>	0,4	4,3	9,5	22	14,3	8,9	12,8	18,2	9,6
<i>Câmpia Hadjiderului Superior</i>	2,6	4,3	14,7	19,9	10,7	8,7	16	17,6	5,5
<i>Câmpia Cahulului</i>	0,7	3,2	9,3	20	14,3	9,1	14,7	21	7,7
Total	0,83	4,42	11,98	20,52	12,52	9,33	15,53	17,58	7,28

Sursa: calcul efectuat în baza modelului numeric al terenului

Pantele cu înclinație în direcția Nord, Nord-Est, Nord-Vest ocupă o pondere mult mai redusă, variabilă între 20,2% în Câmpia Cahulului și 29,1% în Podișul Cogâlnicului de Mijloc.

Evoluția geologică și răcirea bruscă din pleistocen se răsfrânge asupra proceselor de eroziune și alunecărilor de teren. Acest factor este menționat și de cercetătorul Gh. Sîrodoev,

care atribuie regiunii un grad mare și foarte mare de influență a proceselor geologo-geomorfologice asupra formării reliefului [173]. Potrivit opiniei savanților N. Boboc, E. Mițul, Gh. Sîrodoev, RS este mai slab afectată de alunecări de teren decât RC și RN [172]. Densitatea mai mare a alunecărilor de teren este înregistrată în regiunile geomorfologice Podișul Tigheciului (numărul alunecărilor la 100 km² între 50 și 10), partea de Nord a Câmpiei Ialpușului și Hadjiderului Superior (numărul alunecărilor este între 10 și 30 la 100 km²). Restul teritoriului regiunii este caracterizat de un număr mic de alunecări, variabil între 1 și 10 și sub 1 alunecări la 100 km².

Un obstacol pentru construcția obiectivelor mari industriale, în mod special pe Podișul Tigheciului și în partea de Nord a Câmpiei Ialpușului și Hadjiderului Superior, îl prezintă densitatea mare a alunecărilor de teren. La fel, pe întreaga suprafață a teritoriului, în construcția obiectivelor mari, trebuie să se țină cont de necesitatea de a executa lucrări de fortificare artificială a terenurilor pentru fundații din cauza depunerilor de nisipuri și lehmuri liosoidale care în stare umedă își pot micșora volumul [195, p. 30-31].

2.3. Asigurarea cu resurse agroclimatice

Cadrul natural este reprezentat și de climă – cel mai dinamic element. Întrucât agricultura este activitatea de bază a populației, pentru obținerea roadelor bogate este importantă cunoașterea și utilizarea caracteristicilor climei și a condițiilor agroclimatice. Cel mai mare impact asupra dezvoltării agriculturii îl are regimul termic și de umiditate. Cerințele termice ale culturilor specifice RS sunt asigurate de suma temperaturilor active de 3200 – 3400⁰C [224, p. 18-19]. De regulă, ultimele înghețuri au loc în intervalul 10 – 20 aprilie, iar primele înghețuri toamna între 15 – 20 octombrie. Temperatura medie a celei mai calde luni (iulie) variază între 21,5 – 22,0⁰C, iar cele mai reci (ianuarie) – 3,0 – 3,5⁰C [171]. Temperaturile aerului iarna ating valorile minime de – 27 – 31⁰C, în același timp, condițiile de iernare a culturilor cerealiere sunt favorabile, deoarece temperatura medie minimală a solului la adâncimea nodului de înfrățire nu coboară mai jos de – 6,0 – 6,5⁰C. Adâncimea maximală de îngheț a solului constituie 55 – 85 cm, fiind acoperit cu un strat stabil de zăpadă în mai puțin de 50 % din ierni. În cazul iernilor reci, cu strat subțire de zăpadă, culturile de toamnă, semănate târziu, la fel și soiurile de viță de vie europeană neacoperită îngheață.

Durata mare a perioadei de vegetație asigură posibilitatea de cultivare a două roade pe an pentru un șir de culturi, cum ar fi: cartoful timpuriu, meiul, varza, porumbul (de regulă, reușește să atingă doar faza de lapte a boabelor și poate fi folosit ca hrană pentru animale).

Coeficientul hidrotermic în limitele regiunii variază între 0,7-0,8 unități. Condiții de umiditate suficientă pentru perioada de vegetație sunt caracteristice pentru mai puțin de 5% din ani, aride – 60-70%, iar 30-40% din ani sunt caracterizați de umiditate redusă [227, p. 29-31]

Recepționarea cantităților mari de radiație anuală totală (4746 MG/m² sau 114-118 kkal/cm²) și durata de strălucire a soarelui de 2200-2300 ore, prezintă condiții favorabile pentru: încălzirea apei până la 50-70°C, construcția uscătoriilor de fructe, dezvoltarea gospodăriilor de seră, a centrelor terapeutice și de agrement, dar și pentru obținerea energiei electrice. Deosebit de favorabilă este utilizarea acesteia în perioada caldă a anului (lunile aprilie-octombrie), or suma radiației totale constituie 3906 MG/m², sau 86-90 kkal/cm² (82% din radiația solară anuală totală). Pentru a utiliza rațional resursele helioterme, în Comrat a fost montat un complex demonstrativ de instalații eoliene incluse în *Catalogul de inovații în energie* [252, p. 417].

Utilizarea radiației solare poate fi îngreunată de nebulozitate, care iarna poate constitui peste 65%. Media anuală a nebulozității variază între 35-46 zile, iar cea maximală diferă în limitele 47 zile în partea de Nord-Est a regiunii la 77 zile în extrema de Sud.

În *dinamica maselor* de aer rolul principal îi aparține circulației vestice, cu predominarea maselor de aer temperat continentale. În opinia cercetătorului I. Boian, 70% din masele de aer, de obicei, se formează în rezultatul continentalizării maselor de aer maritime și a încălzirii celor arctice [46, p. 109]. Conform afirmației autorului, în 17-25 % din cazuri teritoriul este invadat de masele de aer temperat continentale, cu timp uscat, ierni reci și senine și veri aride. Aerul tropical continental domină 17-25% din cazuri pe an, prioritar în timpul verii, și condiționează stabilirea unei vremi foarte calde și uscate. Masele de aer arctice înaintază în 10-15 % din cazuri aducând vreme geroasă, uscată și senină iarna, înghețuri târzii primăvara și timpurii toamna și răcirea vremii vara. Pătrunderea maselor de aer temperat-maritime din direcția Oceanului Atlantic se manifestă în 10-12% din cazuri pe an, ierni blânde, nebulozitate sporită și ceață; micșorarea temperaturii și căderea unor cantități mari de precipitații în anotimpul cald.

Caracteristicile suprafeței subiacente de rând cu celelalte elemente climatice determină formarea condițiilor de climă. În regiunile cu relief mai fragmentat și în cele acoperite de păduri se atestă dinamică locală a maselor de aer și formarea condițiilor topoclimatice specifice. Diferența de 200 m în altitudine condiționează scăderea sumei temperaturilor anuale ale aerului mai mari de 0°, 5° și 10° – cu 380, 360 și 340° respectiv, iar numărul de zile cu astfel de temperaturi – cu 14, 10 și 8 respectiv. Creșterea altitudinii cu 100 m determină sporirea

perioadei fără îngheț cu 4-6 zile, iar a cantității de precipitații cu 60 mm. Aceste particularități necesită a fi luate în calcul în cazul plantării anumitor culturi.

Expoziția versanților influențează semnificativ variația climei. Astfel, versanții sudici recepționează cu 10-150 mm mai multe precipitații, iar suma temperaturii aerului mai mare de 10^0 este cu 400-460⁰ mai mare decât a celor cu expoziție nordică.

Direcția vântului influențează activitatea umană și reprezintă un factor important în proiectarea localităților, zonelor industriale, a întreprinderilor, obiectivelor de menire socială etc. În RS, repartizarea vânturilor pe anotimpuri este următoarea: în perioada rece predomină direcțiile: nordică - 21-39, nord-vestică - 24-30, sudică - 12-33%; în perioada caldă: nordice 18-39; sudice 9-21; nord-vestice 36-21%. Uneori, în timpul iernii, înaintează crivățul din direcția maximului Siberian, ce provoacă răcirea bruscă a vremii, iar în lipsa stratului de zăpadă conduce la înghețarea viței de vie, pomilor fructiferi, gramineelor de toamnă.

Formarea vântului este influențată de caracteristicile formelor de relief. Potrivit opiniei cercetătoarei G. Mleavaia, cele mai puternice vânturi se atestă pe dealurile izolate, cumpenele de apă, platourile deschise, unde viteza medie anuală atinge 4-4,5 m/s, iar în depresiuni, pe partea inferioară a versanților, în zonele protejate de construcții și vegetație constituie 2-3 m/s. Ponderea vânturilor cu diferită intensitate este: 25% - viteză de până la 1 m/s; 30-50 - 2-5 m/s; 12-20 - 6-9 m/s; o pondere de până la 5% o au cele cu viteza de 10-15 m/s care provoacă daune. Deosebit de important este potențialul energetic inepuizabil al vântului care nu este valorificat. RS este una din cele mai efective regiuni din punct de vedere al asigurării cu potențial energetic eolian. Viteza vântului constituie 5-5,5 m/s², iar instalațiile eoliene se recomandă a fi instalate la înălțimea de 50-100m pentru a asigura eficiența economică [251, pag. 120-121].

Deși regiunea posedă potențialul necesar pentru a produce la centralele eoliene peste 100% din energia electrică consumată, actualmente sunt exploatate în jur de 20 de mori de vânt și stații eoliene, ce asigură necesitățile minime de utilizare a energiei (iluminarea încăperilor și teritoriilor adiacente, activitatea mijloacelor de comunicare, aparatelor electrocasnice).

Regimul de umiditate are o importanță deosebită pentru regiunea de cercetare, în mod special în contextul orientării agrare a acesteia și a nivelului slab de asigurare cu infrastructură pentru irigare. Conform constatărilor profesorului M. Nedealcov, regiunea cercetată primește în mediu anual 375-500 mm precipitații, dintre care 235-275 mm cad pe durata perioadei de vegetație a plantelor [175, p. 69; 71; 73], fiind insuficientă pentru cultivarea culturilor agricole. Astfel, gramineele și porumbul sunt asigurate cu umiditate în proporție de 40-65%, vița de vie în raionul Cahul – în proporție de 46%, iar în Comrat – de 10 %. Umiditatea relativă a aerului

în lunile de vară în RS este mai mică decât în partea de nord a țării cu 6,9 – 12,0% [154, p.173-176]. Astfel, dezvoltarea durabilă a agriculturii este posibilă doar în cazul irigațiilor terenurilor.

Gradul de asigurare cu umiditate este influențat de mai mulți factori, printre care se evidențiază: cantitatea de precipitații, forma de relief, tipul de sol etc. Spre exemplu, sectoarele cu altitudini mai mari beneficiază de cantități mai mari de precipitații (la 100 m cantitatea de precipitații crește cu 60 mm). Podișul Tigheciului, mai înalt cu circa 80 m decât sectoarele vecine, recepționează cu 50 mm mai multe precipitații [171, p. 8].

Culturile plantate consumă cantități diferite de apă din sol. În împrejurimile Cahulului porumbul consumă cele mai mari cantități din umiditatea solului (din 144 mm disponibili la 100 cm, de la momentul semănatului până la recoltare se consumă 80 mm), vița de vie la aceeași latitudine consumă 40 mm, iar grâul de toamnă – 18 mm [227, p. 67]. Pentru utilizarea rentabilă a terenurilor și garantarea recoltelor, este necesar să se țină cont de aceste diferențe.

Cantitatea și mersul anual al precipitațiilor influențează densitatea rețelei hidrografice și numărul lacurilor artificiale. Regiunea este caracterizată de o densitate mică a rețelei hidrografice (0,1 km/km², comparativ cu 0,4 km/km² în partea centrală și de nord a republicii), dar și de posibilități reduse de construcție a lacurilor de acumulare [169, p. 22].

În RS se manifestă un șir de *fenomene meteorologice de risc* cu impact negativ asupra activităților umane. În sezonul cald, deseori, cad *ploi torențiale* (în mediu în 30-35 zile pe an) care aduc pagube serioase căilor de transport auto și feroviar, culturilor agricole, dar și solurilor (cantitatea de humus erodată poate constitui până la 37m³ de pe un hectar).

RS este expusă acțiunii a două tipuri de *secete*: atmosferică și a solului, care se pot manifesta separat, dar și împreună. Incidența acestora în RS este mai mare, în jur de 5-6 la zece ani, comparativ cu 1-2 în RN și 2-3 în RC [46 p.167]. Deși în ultimii 25 de ani frecvența secetelor a crescut, fenomenul a fost caracteristic din cele mai vechi timpuri. Astfel, cercetătorii C. Mihailescu, I. Boian menționează *...analizând detaliat starea agriculturii din Basarabia din sec. al XIX-lea, arată că în cei 40 de ani (1830-1870) 11 au fost secetoși și fără roade, iar 14 cu roade scăzute și mijlocii* [144, p.8]. Răspândirea secetelor pe sezoane este astfel: de toamnă însumează 34%, se manifestă în septembrie timp de 25-30 zile și afectează culturile cerealiere de toamnă și porumbul (dacă n-a reușit să formeze roada); de vară (iunie-august) au o periodicitate de 26% reducând cantitatea de roadă a tuturor culturilor; de primăvară (aprilie-mai) afectează prioritar culturile cerealiere de toamnă și pomii fructiferi [48, p. 120-121].

Suhoveiul – intensitatea acestora variază de la unu la patru grade. Studiile confirmă, că în cadrul regiunii se manifestă o probabilitate de declanșare/durată medie de: gradul I – 100% și 40 zile; II – de 98% și 12,3 zile; III – 49,6% și 1,33 zile, IV – 6,6% și 0,1 zile. Deși durata

suhoveiului de gradul IV este mică (de 1-2 zile), ariditatea mare caracteristică distruge masa vegetală [227, p.70]. Suhoveiurile cu o intensitate medie sunt mai frecvente în sudul țării, cu o durată de 15 zile (4 zile în nord), similar regiunilor semiaride ale globului [198, p. 85].

Furtunile cu intensitatea vântului până la 15m/s și mai mult se declanșează în mediu în 3-17 zile pe an (maxim 45–50 zile). Mai dăunătoare pentru agricultură în anotimpul de primăvară sunt furtunile de praf, care erodează stratul de sol. Incidența furtunilor este mai mare în anotimpul cald, fiind însoțite de ploi puternice și grindină.

Anual se înregistrează în mediu 36–46 zile cu *ceață* (la est maxim 47, iar la sud 77 zile), mai răspândită în timpul iernii (decembrie – ianuarie în jur de 14 zile). Deși creează dificultăți sectorului transporturilor, ceața poate constitui un fenomen pozitiv pentru culturile agricole în cazul umidității relative scăzute a aerului, la fel poate micșora transpirația plantelor, iar în perioada de toamnă și primăvară protejează plantele de îngheț.

Numărul de zile cu *grindină* este de 1- 2 zile/an (maxim 4 zile pe Podișul Tigheciului), cu o durată de la câteva secunde la 30 min, cu diametru până la 2 cm, provocând daune mari agriculturii. În scopul diminuării acesteia, o eficacitate înaltă demonstrează plasele antigrindină din material plastic, cu rezistență la razele ultraviolete. Incidența grindinei cu impact negativ asupra sectorului construcțiilor, industriei și gospodăriilor casnice este în creștere [47, p. 210].

În RS, ultimele *înghețuri* de primăvară se pot declanșa cu o probabilitate de 10% în intervalul 26.III-3.IV; de 25% - 3-11.IV; de 50% - 10-18.IV; de 75% - 18-26.IV și de 90% - 26.IV – 4.V., iar primele înghețuri de toamnă de 10% între 29.IX-3.X; de 25% - 6-10.X; de 50% - 14 – 18.X; de 75% - 22-26.X; de 90% - 31.X -4.XI [246]. Culturile agricole specifice regiunii manifestă rezistență diferită la îngheț. Astfel, conform gradului de rezistență, acestea se clasifică în cinci categorii, după cum urmează: *foarte rezistente*: grâul de toamnă, ovăzul, orzul și mazărea; *rezistente*– floarea soarelui, morcovul, bobul; *mediu rezistente* – varza, soia; *puțin rezistente* – porumbul, sorgul, meiul, cartoful; *nerezistente* – fasolea, tutunul, castraveții, roșiile, mărul, părul, prunul, cireșul, vișinul, vița de vie.

Viscoalele se declanșează în RS în lunile ianuarie-februarie cu o incidență medie de 5-10 pe an (maxim 9 în Vest și 21 în Nord-Est), predominant pe povârnișuri sau pe câmpuri deschise și prezintă dificultăți atât în funcționarea mijloacelor de transport, cât și pentru culturile agricole.

Lapovița, înghețul, dezghețul repetat și temperaturile foarte joase sunt fenomene asociate sezonului rece, cu impact negativ asupra vegetației arboricole, producând distrugerii la nivelul coroanei arborilor, dar și culturilor cerealiere de toamnă.

2.4. Potențialul resurselor de apă ale regiunii

Practicarea oricăror activități umane este imposibilă fără utilizarea resurselor de apă. Pentru a obține cantitatea de hrană necesară zilnic unei persoane se consumă 4-8 m³ de apă, irigarea unui hectar de culturi cerealiere necesită 1,5-3,0 mii m³ de apă, iar la producerea unui borcan de conserve din fructe sau legume se consumă 40 litri [229, p. 7].

Majoritatea orizonturilor de *ape freatică* s-au format în perioada cuaternară și sunt lipsite de roci impermeabile la suprafață, ce favorizează alimentarea din apele atmosferice și sporește riscul de impurificare și evaporare. Spre deosebire de apele freatică din alte regiuni, cele din RS au un grad mai înalt de mineralizare, adâncime mai mare de localizare și calitate mai joasă.

Potrivit rezultatelor cercetărilor Institutului de Geologie și Seismologie, Universității de Stat de Medicină și Farmacie *Nicolae TESTEMIȚANU* și Centrului Științifico-Practic de Medicină Preventivă, concentrația de elemente chimice din orizonturile de ape freatică din RS depășește minima admisibilă. Ponderea surselor de apă de profunzime care nu corespund normelor igienice (din cele examinate) constituie 21,5% în RS și 15% în UTAG [189, p. 25]. Gradul de mineralizare depășește concentrația maxim admisibilă în peste 50% din cazuri. Calitatea joasă a apelor din orizonturile freatică influențează starea sănătății populației și impune necesitatea studierii detaliate a apelor din fântânile și izvoarele folosite [141, p. 196].

Rețeaua hidrografică a RS este slab dezvoltată, formată de Nistru și Prut (în cursurile inferioare), afluenții acestora și câteva râuri mici ce aparțin a trei bazine de scurgere: Dunărean (râul Prut împreună cu afluenții), bazinul lacurilor dunărene (Ialpuș și Cahul) și cel mai mic este al Mării Negre (Cogâlnic, Sărata, Hajider), pe o porțiune de 700 m este scăldat de apele Dunării). Râurile au debite modeste și salinitate sporită (exceptând Prut și Nistru). După densitatea rețelei fluviale, RS este împărțită în zona: de Est, cu 0,2-0,3 km/km²; de Vest cu 0,1-0,2 și de Sud-Est cu mai puțin de 0,1 km/km² [224, p. 46].

Actualmente, scurgerea râurilor Nistru și Prut este în scădere și poate crea dificultăți în implementarea programelor de dezvoltare strategică atât la nivel local cât și național, variind între 0,5-1,0 l/km² în partea de Nord și 0,2 l/km² în partea Centrală și de Sud [58, p. 33-38].

Regimul anual al scurgerii râurilor facilitează utilizarea apei în scopuri agricole, or perioada de viituri corespunde cu cea de vegetație a plantelor. Spre exemplu, scurgerea anuală a râului Prut (are cel mai mare volum mediu al scurgerii 2,5-2,7 mlrd m³/an, variabil între 1,4 km³ și 2,96 km³/an [105]) este repartizată pe anotimpuri în anii cu ape medii astfel: 39,1% primăvara; 33,5% vara; 12,2% toamna și 15,2% iarna [255, 164]. Râurile mici au un grad înalt de salinitate, iar în timpul verii seacă și se transformă în cursuri stabile doar după căderea

ploilor abundente. Din punct de vedere al salinității, apele râurilor (Anexa 2) sunt divizate conform normelor de clasificare a apelor naturale în: *râuri cu ape dulci* - Prut, Cahul și Cogâlnic (concentrația sărurilor variază între 0-1g/kg); *râuri cu ape salmastre* - Ialpug cu toți afluenții și afluenții râului Prut – Sărata și Larga (1-25 g/kg) [132, pag. 30]. Cel mai înalt grad de mineralizare înregistrează râul Ialpug și afluenții (de la 4,6 g/l în râul Lunga până la 1 g/l în Taraclia), cel mai mic - râul Cahul (0,3 g/l) și Cogâlnic (0,2 gr./l). Totodată, apa potabilă pentru om poate avea un grad de mineralizare de 3-4g/l, în cazuri excepționale 5 g/l. [229, p.30] Apa cu gradul de mineralizare mai mare de 6g/l poate fi utilizată pentru adăpatul animalelor.

Cea mai importantă sursă de aprovizionare cu apă a locuitorilor RS este râul Prut. În scopul gestionării corecte a apelor acestuia, conform Directivei 2000/60/CE din 23.10.2000 a Parlamentului European și a Consiliului privind stabilirea unui cadru de politică comunitară în domeniul apei, la fel și în baza Legii Apelor nr. 272 din 23.11.2011, a fost elaborat Planul de gestionare al bazinului hidrografic Prut Ciclul I, 2017-2022, care prevede acțiuni orientate spre îmbunătățirea accesului populației la apele râului și spre protecția resurselor acvatice [160].

În limitele râului Prut există mai multe bazine naturale de acumulare a apei (lacul Beleu (8,538 km²), sistemul de lacuri Manta (6,546 km²) constituit din lacurile Badelnic, Dracele, Rotunda), care constituie părți componente ale Rezervației Științifice *Prutul de Jos* și sunt incluse în cadrul zonei Ramsar nr. 1029 drept zone umede de importanță internațională. Din motivul colmatării lacurilor și a canalelor de drenaj și a gârlelor prin care este asigurată legătura cu râul Prut, dar și din cauza desecării masive a terenurilor din lunca Prutului, acest sistem de lacuri se află în pericol de dispariție. În același timp, debitul râului Prut actualmente se află în declin, ceea ce influențează negativ asupra asigurării necesarului populației [58, p. 37].

În regiune sunt circa 640 de bazine artificiale amenajate în special în jurul râurilor, construite pornind cu anul 1945 (satului Tomai, UTA Găgăuzia, suprafață de 248 m² și un volum de 1,49 mln m³). Majoritatea lacurilor sunt construite în perioada 1970-1980 (circa 60%). Cele mai multe au fost amenajate pe râul Ialpug, 19 lacuri artificiale, ce reprezintă un valoros rezervor de apă pentru anotimpul de vară, care însă au perturbat cursul normal al râului. Odată cu aprobarea Regulamentului-tip de exploatare a lacurilor de acumulare/iazurilor (cu următoarele modificări), a fost definit modul de folosință a apelor, stabilite limitele în organizarea exploatării, regimul hidrologic de funcționare, măsurile de exploatare de protecție civilă și de prevenire și lichidare a consecințelor în caz de pericol, de apariție a inundațiilor etc. La fel, sunt prevăzute restricții și responsabilități la folosința apei, axate cu precădere pe situațiile de secetă, pentru a evita secarea acestora [100; 102].

Potrivit datelor Inspectoratului pentru protecția mediului ...*modul de folosință a apelor lacurilor de acumulare/iazurilor poate fi: generală, piscicultură, irigare, agrement, antierozivune...* [146]. La nivel de regiune, în 2021, sunt înregistrate 379 (59%) lacuri destinate pisciculturii, 204 (32%) cu utilizare generală, 32 (5%) pentru irigație, 16 (3%) sunt uscate, 8 (1%) antierozionale și unul de agrement. Dacă lacurile cu utilizare generală și în piscicultură sunt prezente în toate unitățile administrative, iar cele pentru irigație se întâlnesc în: raionul Cahul (13), Cimișlia (12), Căușeni (6) și Basarabeasca (1). În tentativa de a extinde suprafețele irigate în contextul promovării dezvoltării unui sector agricol durabil, raioanele Basarabeasca, Cantemir, Căușeni, Leova, Ștefan Vodă și UTA Găgăuzia se vor confrunta cu problema insuficienței lacurilor pentru irigare (Fig. 2.5).

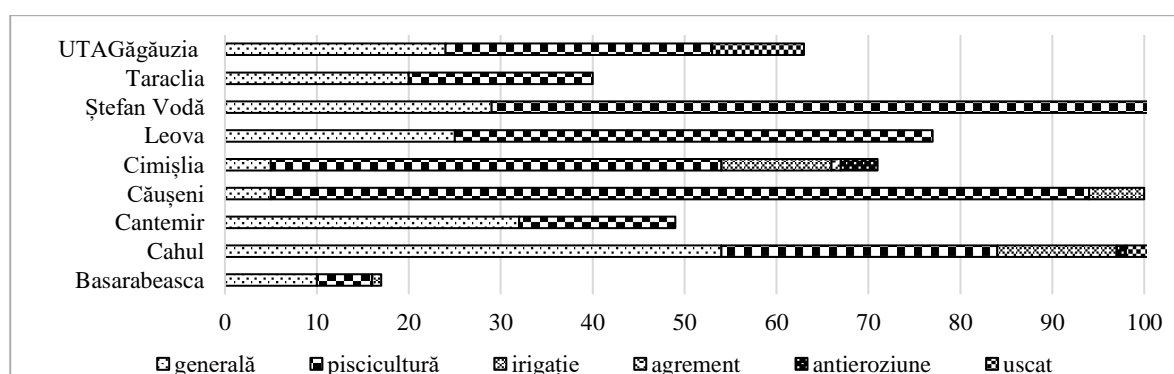

Fig. 2.5. Repartizarea lacurilor de acumulare/iazurilor conform modului de folosință, 2021

Sursa: elaborat în baza [146]

În contextul creșterii incidenței anilor secetoși, construcția bazinelor artificiale poate fi una din soluții în asigurarea cu apă pentru irigație. În scopul excluderii salinizării terenurilor irigate, o importanță deosebită necesită a fi acordată modului de irigare, cantității și calității apei. În RS sunt cunoscute practici defectuoase în acest sens. Astfel, în urma irigării pe parcursul a trei ani a terenurilor adiacente lacului de acumulare Taraclia (grad de mineralizare de 3,0 g/l), cernoziomurile au devenit solonețizate. În raionul Ceadâr-Lunga, utilizarea apei cu un grad de mineralizare de 2,5-3,5 g/l pe parcursul a cinci ani a condus la trecerea cernoziomurilor obișnuite în mediu solonețizate. Utilizarea apei cu un grad de salinizare mai mare de 1,5g/l, provoacă degradarea structurii solului, scăderea cantității de humus, peptizarea (*trecerea din stare de gel în stare dispersă*) și scăderea notei de bonitare a solului [236, p. 266].

Dezvoltarea afacerilor durabile în agricultură necesită crearea condițiilor optime pentru irigarea corectă a terenurilor. Irigarea prin aerosoli în combinație cu umezirea solului prin aspersion contribuie la diminuarea efectelor negative ale vânturilor secetoase, stimularea condițiilor fitoclimatice de creștere a plantelor, utilizarea rațională a apei și scăderea temperaturii la suprafața solului cu 5-12°C [50, p.111]. Agricultură este ramura care în RM utilizează cea mai mare cantitate de apă – 25,2% (valoarea medie pentru anii 2007-2014, în

descreștere de 75 ori față de 1990 și 27 ori față de 1995) [160, p.38]. La nivel de republică se constată o reducere semnificativă, constituind peste 30 mii ha (comparativ cu 457 mii ha irigate până la inițierea reformei funciare), deși potențialul economic irigabil constituie 300 mii ha (sau 20% din suprafața arabilă) [91, p.6]. Astfel, una dintre prioritățile strategice ale statului trebuie să fie creșterea suprafețelor irigate, ce poate contribui cu o creștere de 50% a roadei la ha.

Un impact favorabil asupra dezvoltării sectorului serviciilor poate avea utilizarea apelor iodurare și bromurare din Cahul, Chioselia, Gotești, Ciurnai, cu un grad înalt de mineralizare (40 g/l) și concentrație înaltă de brom și iod (până la 54 mg/l iod, 300 mg/l brom), recomandate în tratarea bolilor aparatului locomotor, cardiovascular, nervos, a ficatului ș.a. În Vulcănești și Ceadâr-Lunga sunt localizate ape cu acțiuni curative similare după proprietățile terapeutice cu cele din Esentuki, care pot trata boli cronice ale tractului gastro-intestinal, boli metabolice, diabet, obezitate, eczeme etc. Utilizarea *apelor cu caracter termal* în zona faliei Baimaclia, temperatura cărora uneori atinge +46°C, pentru tratarea bolilor aparatului cardiovascular, afecțiunilor articulare, respiratorii, în special cu componentă alergică, etc. poate aduce beneficii regiunii [194, p. 29]. Deosebit de valoroase pentru folosirea în scopuri curative pot fi apele nevalorificate hidrocarbonate clorosodice (cu mineralizarea de 1,2 g/l) din satul Șamalia (raionul Cantemir) și ape clorosodice cu mineralizare de 11,8 g/l din satul Moscovei (raionul Cahul), care pot fi utilizate pentru tratarea afecțiunilor posttraumatice ale aparatului locomotor, reumatisme degenerative, dereglări funcționale endocrine, boli de piele etc. [233, p.146].

2.5. Evaluarea resurselor de sol și a impactului asupra dezvoltării agriculturii

Solul reprezintă cea mai importantă categorie de resurse prezentă în regiune, dar și mijloc de producție în agricultură. Formarea solului necesită condiții optime și perioade îndelungate de timp, în același timp, el ușor poate fi expus eroziunii, motiv din care necesită a fi utilizat cu mare grijă. În condițiile creșterii numărului populației și a suprasolicitării solurilor, preocuparea de bază a agricultorilor pe lângă obținerea roadelor bogate trebuie să constituie utilizarea eficientă a acestora, or actualmente ne confruntăm cu problema distrugerii structurii naturale, tasării excesive a solului și diminuării rezervelor de humus.

În cadrul RS sunt prezente toate 5 clase de soluri (automorfe în proporție de 73,9%, dinamomorfe 10,3, halomorfe 6,4, litomorfe 1,3, hidromorfe 0,6 %), diferențiate în 13 tipuri și 36 de subtipuri. Formarea acestora este determinată de textura rocilor materne, condițiile bioclimatice ale teritoriului, vegetația caracteristică ș.a. (Tabelul 2.3), (Anexa 3) .

Importanță majoră o au cernoziomurile tipice moderat și slab humifere și carbonatice, situate prioritar pe formele netede de relief, sau cu un unghi de înclinație de până la 2° (care

ocupă 34,5% din teritoriul regiunii) și sunt slab, sau neafectate de procese erozionale. Datorită notei înalte de bonitate (variabilă între 82 și 100 puncte, cu excepția celor carbonatice) [214, p. 15], aici sunt cultivate o varietate mare de culturi, cum ar fi culturile cerealiere (în special soiurile de grâu tare), porumbul, soia, floarea soarelui, tutunul etc.

Cea mai largă răspândire (pe 6908 km² sau 74,8%) o au cernoziomurile cu un conținut de humus de până la 300-450 t într-un metru de sol. Dintre subtipurile cernoziomurilor, cele

Tabelul 2.3. Repartizarea claselor de soluri în cadrul Regiunii de Sud

Nr.	Clasa solurilor	Suprafața ocupată	
		km ²	%
1.	Automorfe	6818,75	73,9
2.	Dinamomorfe	951,30	10,3
3.	Halomorfe	589,61	6,4
4.	Litomorfe	117,18	1,3
5.	Hidromorfe	59,98	0,6

Sursa: Calcule efectuate de autor în baza hărții solurilor, [Fondul național de date geospațiale]

carbonatice sunt mai răspândite și ocupă o suprafață de 3255 km² sau 35,6% din totalul regiunii; tipice slab humifere cu 2536 km² sau 27,5% și cele levigate cu 566 km² sau 6,1%. Solurile levigate și cele slab humifere sunt caracterizate de o notă de bonitate înaltă de 94 și 82 respectiv, comparativ cu cele carbonatice cu 71 grade/ha (Anexa 3).

Cernoziomurile levigate sunt caracterizate de un potențial de productivitate și rezistență la degradare înaltă și pot oferi roade bogate la toate tipurile de culturi agricole.

Cernoziomurile tipice slab humifere [214, p. 171] opun rezistență scăzută la eroziune, iar în regiunea pantelor sunt puternic erodate. Pentru utilizarea în scopuri agricole este recomandată respectarea asolamentelor cu culturi perene sau plantarea pomilor fructiferi.

Cernoziomurile carbonatice sunt considerate mai puțin productive dintre cernoziomuri, în același timp pe ele pot fi cultivate culturi cerealiere (cu excepția porumbului), floarea soarelui (în cazul irigațiilor), tutunul și vița de vie (care oferă o productivitate înaltă datorită carbonaților prezenți în sol). Dintre speciile pomicole, cele mai indicate sunt caisul și piersicul (merii și perii nu pot fi plantați din motivul intoleranței la carbonați).

Solul cu alunecări de teren este răspândit pe 189 ha, sau 2% din teritoriu, și poate fi folosit pentru plantarea livezilor. Solul tipic moderat humifer ocupă o suprafață de 171 km², sau 1,8%, are o notă de bonitate înaltă (100) și poate fi utilizat în cultivarea tuturor culturilor.

Solurile aluviale ocupă 13,5% (sau 1242 km²) urmate de solurile deluviale cu 3,2% (276 km²), solurile cernoziomoide, cenușii, mocrilele și solonețurile au o răspândire modestă, de 0,7 (66 km²), 0,5 (425 km²), 0,01 (0,9 km²) și 0,01% (0,9 km²) respectiv (Anexa 3).

În categoria solurilor aluviale intră și subtipuri de soluri salinizate, salmațizate sau solonețizate, care au în componența lor săruri solubile cloro-sulfatice sub formă de pete fie pe

suprafață, fie în adâncime. Utilizarea lor în scopuri agricole este asociată cu cheltuieli suplimentare pentru tratare, aplicarea îngrășămintelor minerale și organice [247, p. 208].

Solurile aluviale au o răspândire mai mare în șesurile râurilor Prut, Ialpuș, Cogâlnic, Cahul, sunt slab aerate și au o textură grea, de aceea nu prezintă mare interes pentru agricultori, decât pentru cultivarea culturilor legumicole și furajere.

Solurile deluviale sunt răspândite pe un areal de 275 km², sau circa 3,0% din suprafața regiunii, fiind reprezentate de două subtipuri – molic (274 km², sau circa 3,0%) și oric (1,8 km² sau 0,02%). Datorită prezenței depozitelor de material sedimentar erodat de pe versanți, stratul superior al solului poate fi folosit pentru ameliorarea terenurilor erodate.

Suprafețe mici sunt ocupate de solul cernoziomoid care poate fi folosit pentru cultivarea pomilor fructiferi și a legumelor; mocrila indicată pentru culturile legumicole și furajere (necesită măsuri de ameliorare) și solonețul.

RS este caracterizată de prezența solurilor cu o notă medie de bonitate variabilă între 66-61 grade/ha, cedând RN (71-81 grade/ha). Mai dezavantajate în acest sens sunt raioanele Leova, Cantemir, Cahul, unde nota medie de bonitate variază între 61-65 grade/ha [224, p. 55].

În dezvoltarea fitotehnicii este important să se țină cont de favorabilitatea solului pentru anumite culturi. De exemplu, cernoziomurile carbonatice luto-nisipoase, cu o bonitate de 71 grade/ha, prezintă cel mai favorabil sol pentru vița de vie care oferă un randament de 100%, iar porumbul nu poate fi plantat pe un astfel de sol din cauza intoleranței la carbonați, preferând cernoziomurile freatic-umede și tipice. La fel de importantă este și problema sporirii fertilității solului, tentative de soluționare a căreia sunt întreprinse de savanți [224, p. 75].

Nerespectarea alternării culturilor în asolamente, aratul greșit și plantarea culturilor prășitoare pe pante, sporirea cotei culturilor prășitoare în asolamente, tăierea fâșiilor de păduri sunt unele dintre cauzele care provoacă fenomenul de erodare a solului. Solurile erodate sunt caracterizate de un potențial productiv scăzut, recoltele culturilor se micșorează cu 40-60 % în cazul celor moderat erodate și cu 60-80 % în cazul celor puternic erodate [7, p. 62]. Problema eroziunii solurilor este și mai acută din cauza că solurile erodate devin foarte vulnerabile și opun o rezistență mai slabă factorilor de eroziune. Conform datelor Agenției Relații Funciare și Cadastru, în regiune, din circa 268294 hectare de teren erodat (dintre care 37600 hectare sunt puternic erodate), doar 781,48 hectare de terenuri se află în stadiu de ameliorare (ce constituie 2,08% din totalul terenurilor puternic erodate) ce reflectă atitudinea irațională față de sol [55].

În scopul monitorizării și sporirii calității solurilor, Guvernul R. Moldova a aprobat Hotărârea nr. 626 din 20 august 2011 *cu privire la aprobarea Programului de conservare și sporire a fertilității solurilor pentru anii 2011-2020*, care are ca obiectiv păstrarea pe termen

lung a calității și capacității de producție a solurilor [107]. În același context, conform Hotărârii de Guvern nr. 1001 din 10.12.2014 *cu privire la aprobarea Concepției Sistemului informațional Registrul solurilor Republicii Moldova*, este realizat controlul utilizării terenurilor în vederea excluderii cazurilor de utilizare a solurilor cu bonitate înaltă în alte scopuri decât agricole și este dusă evidența bonitetului solului pe întreaga suprafață a republicii [104]. Ulterior, în 2020, este aprobată Hotărârea de Guvern nr. 864 *cu privire la aprobarea Programului de îmbunătățiri funciare în scopul asigurării managementului durabil al resurselor de sol pentru anii 2021-2025 și Planul de acțiuni pentru anii 2021-2013 privind implementarea acestuia* [108].

2.6. Resursele minerale – factor de dezvoltare a industriei

Omenirea a folosit substanțe minerale utile pentru a-și asigura traiul de la începutul existenței sale. Odată cu evoluția umanității, varietatea și volumul acestora a crescut, oglindind ritmurile de dezvoltare economică ale statelor lumii. Progresul umanității este influențat de prezența, cercetarea și valorificarea resurselor minerale.

Formarea resurselor minerale este o consecință a evoluției geologice a Platformei Moldovenești și a Plăcii Scitice. Pe suprafața acestora se formează roci cristaline, arhaico-proterozoice care reprezintă cele mai vechi formațiuni geologice și roci sedimentare-terigene și sedimentare-vulcanogene, de vârstă rifeu-vendiană, care sunt tinere. Majoritatea resurselor minerale utile care se regăsesc astăzi în cadrul regiunii datează cu perioada neogenului. În sarmațianul târziu, meotic, miocenul superior are loc formarea nisipurilor, gresiilor și argilelor cu starturi de alevrite. Transgresia mării în Pontianul Superior conduce la formarea nisipurilor maritime, argilelor, a depozitelor argilo-nisipoase cu grosimi de până la 60 m. [232, p.33-55].

Blinkis evocă că în pliocenul timpuriu se formează nisipuri și argile cu straturi subțiri de cărbuni brun, petrolul și gazele naturale datează cu perioada neogenului, iar argilele brun-roșcate se formează în pliocenul mijlociu, în condiții de climă continentală aridă [232, p.102].

Regiunea dispune de zăcăminte nemetalifere folosite prioritar în calitate de materiale de construcții, în industria cimentului, producerea sticlei. Se întâlnesc cantități neînsemnate de resurse energetice: petrol, gaze naturale și cărbune brun (de importanță locală) [258, p. 215].

RS este cea mai săracă în resurse naturale dintre regiunile țării, aici fiind concentrate în 2022 circa 98 de zăcăminte (21% din totalul pe republică). În subsolul RS, în 2022, se conține prioritar nisip (38 zăcăminte), argilă nisipoasă (22) și argilă (20), dar și nisip degresant (8), argilă pentru cheramzit (5) etc. [24].

Exploatarea mai dinamică a resurselor minerale coincide cu perioada intensificării activității economice (1970-1990), când este atestată creșterea numărului de obiective cu menire economică și socială, dar și a caselor de locuit (numărul populației crește în perioada 1969-1979 în 50% din localități (sau 144 sate), iar în perioada 1979-1989 în 42 % (sau 122 sate). Sfârșitul perioadei sovietice este marcat de începutul unui crizei economice profunde, motiv din care se stopează și extracția materiilor prime. Astfel, dacă în 1975 sunt exploatare 7 din circa 30 zăcăminte cunoscute (23,33%) [20], în 2000 din peste 60 – nici unul nu este utilizat [21]. Ieșirea lentă din criza economică post-sovietică este consemnată și de începutul extracției minereurilor utile. În 2010, din 93 de zăcăminte atestate documentar extracțiile se realizează din 10 (11,11%) [22], în 2016 din 96 zăcăminte 16 (16,66%) sunt valorificate [23] și 2022 din 98 zăcăminte 19 (19,4%) sunt valorificate [24].

În conformitate cu criteriile ONU de clasificare, pe teritoriul regiunii se întâlnesc trei categorii de resurse minerale: A - rezerve normal exploatabile, sau sigure; B - condiționat exploatabile; C₁ - potențial exploatabile; C₂ - posibil economice (Anexa 1).

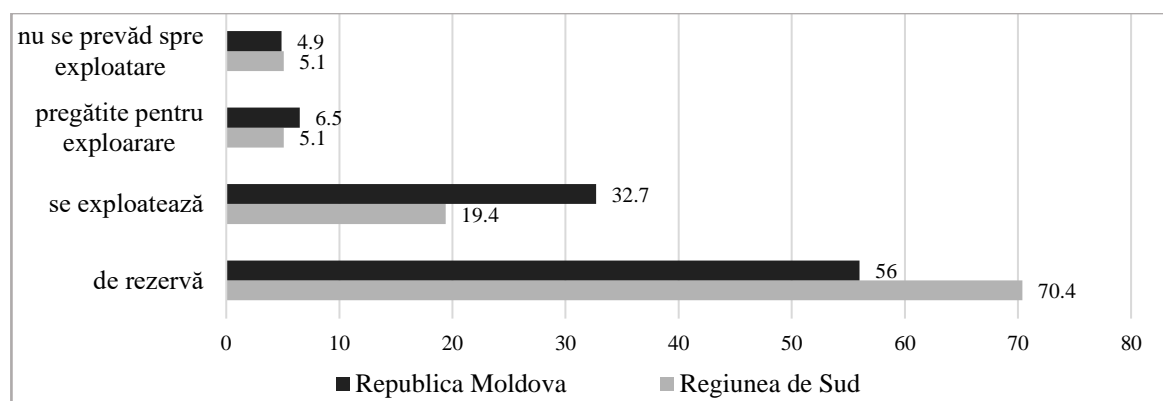

Fig. 2.6. Ponderea zăcămintelor minerale după gradul de exploatare, 01.01.2022

Sursa: elaborat în baza [24]

Confruntând volumul rezervelor cu cel al extracțiilor din unele zăcăminte, constatăm un randament scăzut al ultimelor și respectiv, posibilități de extindere a extracțiilor. În RS predomină categoriile C₁ (potențial exploatabile), dintre care o parte nu se valorifică: nisip pentru producere de silicați, argilă bentonică, argilă nisipoasă, argilă, nisip degresant, argilă pentru cheramzit etc. Argila nisipoasă și nisipul prezente în cantități mari se valorifică foarte puțin, deși pot fi utilizate în calitate de materiale de construcții, materie primă pentru producerea cimentului, mortarului, produselor silicioase, a blocurilor de beton, plăcilor termoizolante etc.

Conform clasificării AGEOM cea mai mare parte dintre zăcăminte se atribuie categoriei explorare de rezervă 70,4% (comparativ cu 56% la nivel de republică), 5,1% sunt

pregătite pentru exploatare (6,5% pe republică), 5,1% nu se prevăd pentru valorificare (4,9% pe republică) și 19,4% (32,6) le constituie cele exploatare (Fig. 2.6).

Dintre resursele minerale, cea mai largă răspândire o au rocile sedimentare (concentrate în 97,8% din zăcămintele cercetate), comparativ cu RDC și RDN, unde predomină rocile cristaline magmatice și metamorfice, reprezentate de calcare, gresii, granit și marmură.

Nisipurile au cea mai largă răspândire, fiind întâlnite în 37 din zăcăminte, în toate raioanele, dintre care în UTAG și Cahul – câte șapte, Ștefan Vodă – șase, Cimișlia – cinci, iar cele mai puține în Basarabeasca, Taraclia și Leova – câte unu (Tabelul 2.4.).

Discuții controversate sunt purtate în jurul rezervelor de hidrocarburi prezente în regiune (petrol, gaze naturale). Primele cercetări încep în anul 1946 cu forarea în intervalul 1949-1954 a 27 de sonde la adâncimea de 3000 m, dintre care în circa 16 se atestă manifestări petroliere, iar în 8 sonde s-au obținut debite industriale de petrol. Lucrările de prospecțiune sunt stopate în anii 1970, odată cu descoperirea rezervelor imense de hidrocarburi în Siberia.

Tabelul 2.4. Resursele minerale cercetate ale Regiunii de Sud, 01.01.2022

Unitatea administrativ teritorială	Tipul de resurse											Total zăcăminte	
	Petrol	Gaze naturale	Argilă	Argilă bentonică	Argilă pentru cheramzit	Argilă nisipoasă	Nisip	Nisip degresant	Calcar	Nisip pentru produse din silicați	Nisip și prundiș	nr.	%
Basarabeasca			1				1	1				3	3,1
Cahul	1		2			3	7					13	13,3
Căușeni			3			2	3	1			1	10	10,2
Cantemir		1	2	1	3	2	2					11	11,2
Cimișlia			2				5					7	7,1
Leova			2				3	2				7	7,1
Taraclia						3	3	1				7	7,1
Ștefan Vodă			1			1	6		1			9	9,2
UTA Găgăuzia			7		2	11	7	3		1		31	31,6
Total	1	1	20	1	5	22	37	8	1	1	1	98	100

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [24]

După anul 1995, rezervele de petrol și gaze din regiune revin în atenția cetățenilor. Un imbold în acest sens îl are aprobarea la 06.07.1995 a *Acordului de concesiune între Guvernul R. Moldova și Compania de explorare a resurselor REDECO LTD din SUA*, care prevede prospecțiunea și exploatarea resurselor de țiței și gaze în R. Moldova [99]. Adoptarea a Legii nr. 534-XIII din 13.07.1995 *cu privire la concesiuni*, care prevede că *...terenurile destinate ocrotirii naturii nu pot fi concesionate...* stopează aplicarea acordului [124]. Întrucât compania REDECO nu-și onorează obligațiunile contractuale, conform Hotărârii de Guvern nr. 1102 din 10.10.2007, VALIEXCHIMP S.R.L. preia cesiunea drepturilor și obligațiilor.

La 20.06. 2016, prin Hotărârea de Guvern nr. 895 *cu privire la concesiunea lucrărilor de explorare geologică a hidrocarburilor pe teritoriul RM, cu ulterioara lor exploatare se*

acceptă concesiunea lucrărilor de explorare geologică a hidrocarburilor, fiind stipulate condițiile de concesiune a lucrărilor de exploatare, de organizare și desfășurare a concursului de selectare a concesiionarului [101]. Semnarea *Contractului de concesiune a lucrărilor de explorare geologică a hidrocarburilor (gaze naturale și petrol) pe teritoriul RM și exploatarea ulterioară* cu compania americană Frontera Resources International LLC (la 02.01.2017) și a *Declarației comune privind explorarea, producția și dezvoltarea resurselor de hidrocarburi în RM* (la 03.03.2017) a provocat iarăși societatea. Sursele oficiale au anunțat privind intenția de a investi 6 mln de dolari într-un interval de cinci ani, cu potențial de creștere. Contractul mai prevedea ca statul va primi nu mai puțin de 1% din veniturile din vânzări, iar 60% din personalul angajat îl vor constitui localnicii. Din motive neelucidate oficial compania nu și-a dezvoltat afacerea.

Cu referire la rezervele de țiței estimate, potrivit studiilor geologice din 1964, acestea constituiau 1.256 mii t, amplasate în trei straturi S-1 – 199 mii t; S-2 – 487 mii t; S-3 – 580 mii t. După anul 1995, compania REDECO identifică straturile S-4 și S-5, în care se pot găsi rezerve de țiței. Urmare a cercetărilor realizate de societatea românească PROSPECTIUNI SA, au fost identificate resurse importante de petrol și gaze naturale (minim 375 mii m³ t de țiței și 870 mln m³ gaz) [205]. Din perspectivă tectonică, suprafața reprezintă partea de Nord-Est a masivului cutat al Dobrogei de Nord, cu depozite sedimentare formate din cuaternar până în sarmațianul mediu. Rezervele productive de petrol sunt concentrate în cinci niveluri de calcare, predominant oolitice și detritice organogene, intercalate de argile și marne. Fiind o zonă de mare presiune, prielnică pentru formarea și conservarea țițeiului, există presupuneri că în depozitele mezozoice și cele paleozoice ar putea fi concentrate rezerve importante de petrol, iar zona cercetată Văleni reprezintă partea superficială a zăcământului. În acest context, există probabilitatea concentrării cantităților mari de hidrocarburi în raioanele Cantemir, Leova, Cahul și Taraclia [218]. Dacă se vor confirma noile teorii relativiste (susțin existența zăcămintelor importante în sudul Ucrainei și României), cantitatea rezervelor geologice ar putea să crească de minim 10 ori. De menționat interesul în creștere al Ucrainei în raport cu lucrările de prospecțiune a șelfului Mării Negre.

Zăcământul de petrol este amplasat în lunca râului Prut, pe teritoriul unei meandre extinse, reprezentată de un teren mlăștinos acoperit cu stuf și rogoz. Pe circa 15 km² din luncă se extinde lacul Belev, cu o adâncime de circa 1,5 m, sub apele căruia sunt amplasate circa 90% din zăcămintele de petrol. În același timp, teritoriul menționat este situat în limitele ariei protejate a zonei RAMSAR *Lacurile Prutului de Jos*, pe suprafața căruia, conform legislației în vigoare, nu se pot desfășura activități de extracție a resurselor naturale.

Datele cu privire la rezervele și extracțiile de petrol sunt contradictorii. Potrivit AGEOM, rezervele totale de petrol în zăcămintul Văleni constituie 1.668.620 t de țiței. În orizontul C1 sunt concentrate circa 907 mii t, dintre care pot fi explorate 272 mii t, ce ar permite extracția unor cantități mai mari de petrol și utilizarea acestora pe scară mai largă. Până în prezent, anual s-au extras 1,2 – 1,8 mii t petrol [184, p. 363-367]. În anul 2022, AGEOM estimează rezervele de petrol (orizontul C1) la 616,1 mii t, iar extracțiile au constituit 4972 t [24]. În același timp, publicația ZIG oferă informații cu privire la extracția a 6200-6500 tone de țiței pe an [205].

Pe suprafața zonei de exploatare accesul persoanelor străine este interzis. Sursele neoficiale confirmă existența a circa 40 de sonde, dintre care peste 23 sunt exploatare de compania *Valiexchimp* S.R.L. (declarată falimentară), cel puțin 4 fiind noi. Aceleași surse susțin că zilnic se estrag în jur de 450-500 t de petrol exportat în România pentru rafinare.

În urma cercetărilor în teren, în localitatea Văleni au fost identificați angajați ai companiei *Valiexchimp* S.R.L, care în discuțiile neoficiale au menționat că și-au acumulat experiență în extragerea petrolului în Federația Rusă și constată că în Văleni adâncimea de zacere a petrolului este mai mică (circa 3000 m), iar calitatea e mai înaltă. Dâșii susțin că petrolul este transportat în România, la rafinăria din Ploiești, unde din peste 50% se produc uleiuri tehnice, mai costisitoare decât benzina, motorina și păcura. Încercările de a discuta cu conducerea companiei *Valiexchimp* S.R.L asupra explorării petrolului nu s-au soldat cu succes. La fel, reprezentanții companiei REDECO au refuzat să discute cu privire la rezultatele activității de prospecțiune invocând caracterul confidențial al informației.

Potrivit datelor oferite de Ziarul de Gardă [205] din urma extracției ilicite de petrol firma *Bio Fertiland* S.R.L. (afiliată companiei *Valiexchimp* SRL aflată în proces de insolabilitate) a raportat în 2020 venituri din vânzări de 3,4 mln lei și un profit de 653 mii lei, iar în 2021 veniturile din vânzări constituie 29 mln lei cu un profit net raportat de peste 10 mln lei. Totodată, prin neachitarea impozitelor pentru utilizarea terenurilor, compania *Valiexchimp* S.R.L. în perioada 2007-2017 a prejudiciat bugetul statului cu suma de 28 mln lei.

Rezervele de gaze naturale și cărbuni sunt mai puțin mediatizate. În preajma localității Chioselia Mare, se află zăcămintul de gaze naturale Victorovca, valorificat fără aprobarea instanțelor responsabile. Prin construcția a șase sonde unite prin țevi se asigură consumul populației și a unor organizații bugetare din localitățile: Baimaclia, Ciobalaccia, Suhat. Rezervele de cărbune brun din Cahul și Vulcănești nu sunt exploatare, fiind reprezentate de lentile cu grosimi variabile între 0,1-1,2 m aflate la o adâncime de 9-57 m și 400-500 m respectiv [143, p.12-13].

Gradul de asigurare cu resurse a unităților administrative variază, evidențiindu-se UTAG cu 32% din totalul zăcămintelor, raioanele Cahul cu 13%, Cantemir 11%, Căușeni 10% [24]. Conform datelor cu privire la categoria zăcămintelor și rezervele de balanță specifice la 01.01.2022, este estimat potențialul de resurse al UTA Găgăuzia, care însumează 31 zăcăminte. Dintre acestea se valorifică 4, 1 este pregătit pentru exploatare, 21 sunt în rezervă, iar 5 nu pot fi valorificate. La categoria *se exploatează* se atribuie zăcămintele: de argilă (Cazaclia, Ceadâr-Lunga) și nisip (Copceac, Ceadâr-Lunga), *pregătite pentru exploatare*: de argilă nisipoasă (Congaz); *de rezervă*: de argilă nisipoasă (Avdarma, Cișmichioi, Baurci, Vulcănești, altele), argilă (Comrat, Congaz, Cioc-Madan), nisip (Vulcănești, Cîrlăneni, Ceadâr-Lunga), etc. La categoria *nu se prevede spre valorificare* sunt atribuite: zăcămintele Ceadâr-Lunga de nisip degresat, Ceadâr-Lunga și Comrat I de argilă, Vulcănești III de argilă nisipoasă și Comrat de nisip (Anexa 4).

Raionul Cahul concentrează 13% din zăcămintele din regiune, dintre care 6 se exploatează, iar altele 7 sunt incluse în categoria de rezervă. La prima categorie se atribuie petrolul din Văleni și zăcămintele de nisip din Borceag, Moscovei, Tatarscoe, Manta II, Cahul. În categoria *de rezervă* sunt incluse zăcămintele de argilă nisipoasă (Colibași, Slobozia Mare, Taraclia de Salcie), de argilă (Roșu, Roșu II), nisip (Manta, Frumușica) (Anexa 5).

Raionul Cantemir are în total 11 zăcăminte (11%), din care unul se valorifică (de gaze naturale de la Victorovca). La categoria *de rezervă* sunt atribuite zăcămintele de: argilă (Baimaclia, Cociulia); argilă bentonică (Lărguța), argilă pentru cheramzit (Lărguța, Baimaclia, Cociulia), argilă nisipoasă (Porumbeshti, Tartaul), de nisip (Capaclia, Cociulia) (Anexa 6).

În raionul Căușeni sunt localizate 10 zăcăminte, dintre care *se exploatează* zăcămintul de nisip din Căușeni Vechi și de nisip și prundiș din Cârnațeni. În categoria *de rezervă* sunt incluse zăcămintele de nisip (Fârlădeni, Copanca), nisip degresat (Taraclia), argilă nisipoasă (Copanca, Căușeni II), argilă (Căușeni, Cârnațeni, Taraclia) (Anexa 7).

Raionul Ștefan Vodă are atestate nouă zăcăminte, dintre care doar unul *se exploatează* (nisip, Cioburciu). La categoria *pregătit pentru exploatare* este atribuit zăcămintul de nisip Popeasca, *de rezervă* - de nisip (Tudora, Crocmaz, Răscăeți, Răscăeți II), argilă nisipoasă (Suvorovca), argilă (Suvorovca), calcar (Purcari) (Anexa 8).

În raionul Cimișlia sunt atestate șapte zăcăminte, repartizate la categoria: *se exploatează* - două de nisip (Batâr și Selemet); *de rezervă* - zăcămintele de nisip (Troitșcoe, Porumbeni, Lipoveni) și de argilă (Cimișlia, Mihailovca) (Anexa 9).

Raionul Taraclia are șapte zăcăminte: categoriei *se exploatează* se atribuie un zăcămint de nisip (Albota de Jos) și unul de argilă nisipoasă (Tvardița). Categoriei *pregătit pentru*

exploatare sunt atribuite două zăcăminte de nisip (Musaitu și Chirilovca), categoriei *de rezervă* – zăcămintul de nisip degresant (Taraclia) și două de argilă nisipoasă (Taraclia II, Albota) (Anexa 10).

În raionul Leova sunt atestate șapte zăcăminte. La categoria *se exploatează* se atribuie zăcămintul de nisip (Sărata Răzești), iar în categoria *de rezervă* sunt incluse două zăcăminte de nisip (Hănășenii Noi și Sărata Răzești), două de argilă (Leova și Leova III) și unul de nisip degresant (Leova și Leova III) (Anexa 11).

Raionul Basarabeasca este cel mai slab asigurat cu resurse, având trei zăcăminte, dintre care unul *se exploatează* (nisip, Abaclia), iar două se află în Basarabeasca și se atribuie la categoria *de rezervă* (argilă și nisip degresant) (Anexa 12).

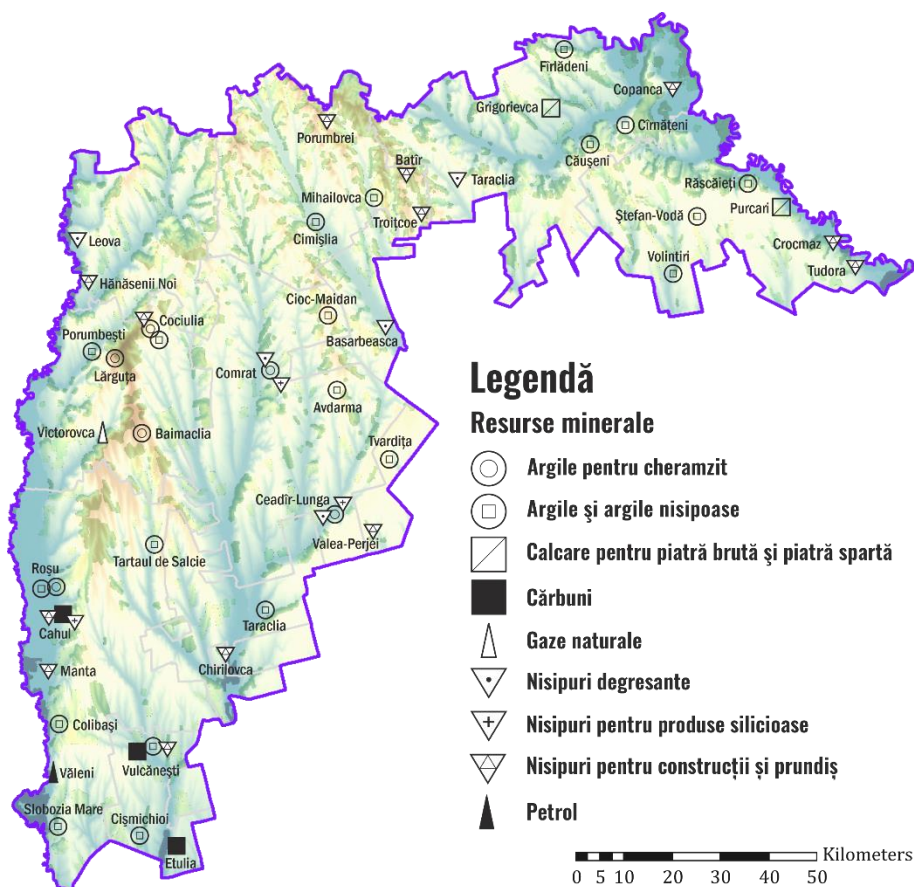

Fig.2.7. Localizarea zăcămintelor minerale, Regiunea de Sud

Sursa: elaborată în baza sursei [143]

Pentru sporirea eficienței economice a regiunii este absolut necesară cercetarea detaliată a resurselor naturale reprezentate în Figura 2.7. și a posibilităților de valorificare a zăcămintelor de *argilă*: Basarabeasca, Leova, Mihailovca, Suvorovca, Cîrnățeni, Cociulia, Comrat; *argilă pentru cheramzit*: Ceadâr-Lunga, Comrat, Roșu, Cociulia, Lărguța etc., a *nisipului degresant* din Vulcănești, Ceadâr-Lunga, Comrat, Basarabeasca, Taraclia, Leova etc., *argilei nisipoase*: Cazaclia, Avdarma, Cișmicioi, Colibaș, Slobozia Mare, Albota, Tvardița, Vulcănești II, Taraclia, Căușeni II, Tartaul, Porumbestii etc.; *argilă bentonică* din Lărguța;

nisipului: Fîrlădeni, Cociulia, Comrat, Manta, Cahul, Abaclia, Tudora, Crocmaz, Vulcănești, Batîr, Troițcoe, *nisipului pentru produse din silicați* Ceadîr-Lunga etc. [179, p. 354-361]

Autoritățile responsabile de managementul public al resurselor naturale atenționează asupra lipsei evidenței rezervelor și a controlului volumelor de materii prime extrase din sol și utilizate. Cauza apariției situațiilor de acest gen este ignorarea de către beneficiari a cerințelor cadrului normativ din domeniu susținută de punerea selectivă în practică a acțiunilor administrative, dar și de înclinarea spre tănuirea informației cu privire la volumele extrase [15, pag. 68-79, pag. 74-75]. Dintre problemele care necesită a fi soluționate se evidențiază lipsa unui mecanism clar de evidență și control al valorificării zăcămintelor, administrarea proastă a acestora, dar și lipsa întreprinderilor industriale care ar utiliza materiile prime [148, p. 36].

2.7. Concluzii la Capitolul II

1. RS are o așezare geografică favorabilă, la intersecția căilor comerciale și de comunicații care leagă Europa de la est la vest și de la nord la sud. În același timp, interesul geopolitic al mai multor state mari (Federația Rusă, Turcia, de-a lungul istoriei) a avut un impact predominant negativ asupra dezvoltării economice a acestui spațiu.

2. Prezența râurilor Prut și Dunărea și apropierea de Marea Neagră sunt factori de importanță deosebită în perspectivele dezvoltării regionale.

3. Vecinătatea cu state mari și bogate, ca Ucraina și România, influențează favorabil dezvoltarea regională. Totodată, numărul mic de puncte de traversare a frontierei cu România și a conexiunilor de căi ferate îngreunează transportarea mărfurilor, sporește costurile și reduce din avantajele poziției geografice și posibilitățile prevăzute de Acordul de Mic Trafic la Frontieră.

4. Pornind de la reticența relațiilor între UTA Găgăuzia și autoritățile publice centrale, considerăm necesară limitarea prerogativei politice și concentrarea pe problemele sociale, culturale și economice.

5. Poziția fizico-geografică favorabilă a RS este determinată de predominarea formelor de relief netede, cu un unghi de înclinare de până la 60 (pe 84% din teritoriu), a condițiilor climatice propice practicării activităților umane (suma temperaturilor active fiind 3200-34000C) și a prezenței unei game variate de materii prime pentru industria materialelor de construcții.

6. Condițiile naturale ale regiunii sunt favorabile pentru dezvoltarea tuturor ramurilor economiei. Însă condițiile climatice și deficitul de resurse de apă au un impact negativ asupra dezvoltării și repartizării teritoriale a ramurilor agriculturii și industriei. În același timp, gradul

înalt de dezmembrare pe orizontală și verticală a terenurilor și densitatea mare a alunecărilor de teren determină, în mare măsură, reducerea dimensiunilor solurilor de culturi agricole, favorizează eroziunea solului și diminuează productivitatea agriculturii. Totodată, existența depunerilor de nisipuri și lehmuri liosoidale (care în stare umedă își măresc volumul) impune necesitatea executării lucrărilor de fortificare artificială a terenurilor pentru fundații în construcția obiectivelor mari.

7. Condițiile agroclimatice asigură cerințele termice ale unei game largi de culturi agricole (așa ca: hrișca, meiul, sorgul, ovăzul, deficitul căroră se resimte pe piața europeană) ce pot oferi o rentabilitate economică mai mare agriculturii și pot contribui la dinamizarea dezvoltării gospodăriilor agricole. Totodată, cantitatea insuficientă de precipitații atmosferice înregistrate în perioada de vegetație a culturilor (5% din ani sunt asigurați cu umiditate suficientă, 60-70% sunt arizi, iar în 30-40% umiditatea este foarte redusă), dar și cantitățile reduse de resurse de apă creează dificultăți în dezvoltarea agriculturii și industriei.

8. Prezența râurilor Nistru și Prut creează premise favorabile pentru o bună asigurare a populației cu resurse de apă. Totodată, apele acestor râuri sunt puțin utilizate, iar resursele de apă folosite de populație sunt insuficiente și de calitate joasă. Regiunea este slab asigurată cu lacuri pentru irigare (8% din total), care sunt repartizate neuniform și pot crea dificultăți în dezvoltarea agriculturii durabile, în mod special în partea de est și sud-est a regiunii.

9. RS dispune de resurse funciare bogate, reprezentate de cernoziomuri (pe 74,8% din teritoriu), ce creează premise pentru cultivarea cu succes a unei game largi de culturi agricole. În același timp, se constată creșterea suprafețelor de teren erodat (268 mii ha), ce opun rezistență mai slabă la factorii de eroziune și au un potențial productiv redus. Problema devine acută, întrucât doar 781 ha (2,1%) din totalul terenurilor puternic erodate se află în stadiu de ameliorare.

10. Cantitatea de resurse minerale prezente în regiune este modestă, fiind reprezentată de materialele de construcții (97,8% din zăcăminte), care pot fi utilizate pentru producerea cărămidei, cheramzitului, cimentului, mortarului, produselor silicioase, blocurilor de beton, plăcilor termoizolante etc. În cantități mici se extrag carburanți. Totodată, pentru sporirea eficienței economice, este necesară cercetarea detaliată a posibilităților de valorificare a resurselor de argilă, argilă pentru cheramzit, argilă nisipoasă, argilă bentonică, nisip, nisip degresant, nisip pentru produse din silicați. La fel, se impune necesitatea elaborării unui mecanism clar de evidență și control a valorificării zăcămintelor extrase, de administrare eficientă a acestora, dar și crearea întreprinderilor industriale care ar utiliza materiile prime menționate.

3. STUDIUL INDICATORILOR CANTITATIVI ȘI CALITATIVI AI POPULAȚIEI

3.1. Evoluția numărului și a densității populației

Condițiile naturale favorabile au determinat popularea timpurie a teritoriului. Odată cu retragerea ghețarilor (15.000 ani î. H.), în perioada mezolitică apar primele așezări umane. Aici au fost descrise de arheologi mai multe așezări vechi la Zaim sau Căușeni. În perioada eneolitică este specifică inițial cultura Gumelnița, care treptat se schimbă prin cultura Cucuteni-Tripolie, iar la hotarele mileniului III-II p.H., datorită migrațiilor și transformărilor etno-demografice, teritoriul este populat de traci [161, p. 9-29], care împrumută elemente de cultură și dezvoltare economică de la orașele-colonii grecești de pe malul Mării Negre, din care importă bijuterii, armament, vase și exportă pâine, animale, robi capturați în războaie.

Romanii își fac apariția în acest spațiu în prima jumătate a sec. I î. H. prin constituirea la sud de Dunăre a provinciei Moesia. Teritoriul studiat a rămas în afara provinciilor romane, aici fiind semnalati dacii liberi. Sub presiunea triburilor barbare romanii sunt nevoiți să se retragă în 271 – act cunoscut în lucrările istorice ca Retragerea Aureliană. În pofida retragerii unităților militare, o bună parte a populației romanizate rămâne în regiune, de rând cu veteranii legiunilor și o parte din populația romană ce a fost aici împrumutată [27, p. 158-190].

În sec. III-IV pe teritoriul Moldovei se dezvoltă cultura Cerheacov reprezentată de triburile sarmate, venete, gotice, tracice și alții. Toate triburile erau sedentare, se ocupau de prelucrarea pământului și de creșterea animalelor. La ei au apărut primele începuturi ale circulației monetare, însă către finele secolului IV hunii au distrus această cultură.

Perioada secolelor V-IX este caracterizată de fenomenul numit *marea migrație a popoarelor*, care duce la interacțiunea pe teritoriile cercetate a populației autohtone romanizate cu slavii. Conform datelor oferite de arheologi, lingviști, toponimiști, popoarele romanizate au împrumutat tradiții, obiceiuri, cuvinte și altele de la slavi [159, p. 43-57].

Secolul al XIII-lea este marcat de invaziile hoardelor tătaro-mongole care au distrus cele mai importante centre umane și culturale. În a doua jumătate a secolului al XIII-lea o parte dintre tătarii-mongoli s-au stabilit cu traiul pe câmpiile din preajma Dunării, incluzând partea sud-vestică a pământurilor nistrene în componența Hoardei de Aur. În secolul XIV Hoarda de Aur este caracterizată printr-un declin economic, astfel, Moldova, aflându-se la marginea posesiilor sale, a reușit să scape de sub dominație. Anii 40 ai secolului al XIV-lea au fost marcați de presiunile exercitate de maghiari asupra Hoardei de Aur, armata căreia a cedat, iar partea de vest a Moldovei a fost anexată la Regatul Ungar [199, p.231-236].

În 1359 moldovenii și maramureșenii sub conducerea lui Bogdan I Întemeietorul se răscoală împotriva dominației ungare și proclamă independența Țării Moldovei. Într-un interval scurt de timp, hotarele țării se largesc, în 1392 conducătorul Țării Moldave, Roman I Mușat s-a declarat stăpân al tuturor pământurilor moldave de la munte până la mare, iar către anul 1400 în componența Moldovei a fost inclusă cetatea Cetatea Albă. Granița de vest a statului era trasată pe culmele Carpaților, cea de sud pe litoralul Mării Negre, râurile Dunăre, Siret, Milcov, iar cea de est pe râul Nistru. Partea cea mai mare a populației o alcătuiau românii (moldovenii), în orașe se mai întâlneau armeni, nemți, unguri, ucraineni [209, p. 39-59].

De la începutul sec. XVI-lea până în sec. XIX Țara Moldovei devine vasală, cu autonomie largă față de Imperiului Otoman. În acest interval de timp turcii stabilesc garnizoane în cinci cetăți care împreună cu satele din împrejurimi formează districte turcești – raiale. În 1484 se formează raialele Chilia și Cetatea Albă, în 1538 – Bender, 1596 – Ismail, iar în 1714 – raiaua Hotin. În a doua jumătate a sec. al XVI-lea, în zona de sud a Moldovei numită Bugeac, Imperiul Otoman a permis colonizarea tătarilor nogai. Aceștia au înaintat treptat în interiorul teritoriului, ocupându-l către 1672 până la linia lui Halil-Pașa (trasată după Valul lui Traian de Sus) și râul Botna. La nord de aceste teritorii nogaii s-au extins după înfrângerea armatelor ruso-moldave în 1711, astfel, în anii 60-70 ai sec. al XVIII-lea, raialele turcești ocupau 25,5 mii km² din teritoriul dintre Nistru și Prut, ceea ce constituia ½ din suprafața interfluviului sau ¼ din cea a întregii Moldove și întreaga suprafață a regiunii cercetate [238, p. 10].

Modificarea frecvență a granițelor și a locului de trai și lipsa unor evidențe stricte îngreunează cercetările asupra dinamicii populației în perioadele mai vechi istorice. Estimarea numărului populației este imposibilă și din motivul lipsei unor cercetări axate pe unități teritorial- administrative separate, astfel, putem analiza acest subiect doar prin prisma datelor care cuprind în ansamblu teritoriul Moldovei. Mai mult ca atât, analiza dinamicii populației în această perioadă este realizată din perspectiva identificării factorilor care au determinat diversificarea componenței etnice, fără a avea ca și scop detalierea numărului populației specifice regiunii.

Dintre cele mai vechi surse în care este precizat numărul populației Țării Moldovei este recensământul populației din 1591, organizat pe vremea lui Aron Vodă Tiranul (1591-1595). Conform reviziei, în Țara Moldovei au fost înregistrate 474-475 mii persoane [237, p. 15].

P. Dmitriev realizează primele estimări ale numărului populației, menționând că în interfluviul Prut-Nistru, în ajunul anexării Basarabiei la Imperiul Rus, locuiau 16640 familii (93 mii locuitori), concentrați în 430 sate [237, p. 20-21]. Autorul invocă creșterea populației regiunii în anii 1772-1812 de la 105 mii locuitori 1772-1773, la 213 mii în 1803 [237, p. 72].

Creșterea numărului populației este marcată de natalitatea mare și de politica de atragere a populației în regiune, promovată de Imperiul Rus. Acesta impune populația Bugeacului, formată din nogai, să se evacueze, relocându-i în regiunea Caucazului și unele gubernii din Novorusia [256, p. 154-156]. După ocuparea de către armatele rusești a cetății Bender au fost strămutați cu traiul (preferențial în Crimeea) 12 mii nogai, iar în 1806 încă circa 25 mii persoane [240, p.8]. În 1807 au fost forțați să emigreze 11 mii nogai [239, p.24].

Paralel sunt aplicate măsuri de atragere pentru trai permanent a anumitor etnii, prioritar din grupa slavă a familiei Indo-Europene, care populează stepele Bugeacului atât în limitele actualei RS, cât și înafara acesteia. În 1772-1774 s-au stabilit cu traiul circa 400 familii de sârbi, iar rușii au format în jur de 70 de sate [228, p.156]. Ulterior, în 1807-1811 sunt aduși încă 47 mii emigranți din Imperiul Rus [245, p.26]. Deși datele oferite de cercetători nu se referă doar la RS, este cert faptul că o parte dintre emigranți sau stabilit cu traiul în limitele spațiului cercetat.

În urma războiului ruso-turc din 1806-1812 un flux mare de populație din Balcani, de origine bulgară și găgăuză, s-a orientat spre stepa Bugeacului în teama de a fi pedepsiți de turci pentru susținerea armatei ruse, a creșterii presiunii economice și a dezmațului din partea autorităților turce pe teritoriul Bulgariei [157, p.12]. Etnicii bulgari creează așezări în care prelucurează terenurile într-un mod diferit de localnici. Printre diferențe se enumeră: prelucrarea în comun a terenurilor, specializarea în legumicultură, viticultură, pomicultură și zootehnie, ramuri ce oferă un venit mai mare [249, p.126]. Potrivit lui Meșceriuk, către 1818 este finalizat recensământul populației de origine bulgară și găgăuză stabilit pe teritoriul Basarabiei, care oferă o cifră de 27 mii persoane, dinte care 3,5 mii de țărani sunt dependenți de boierii I. Sturdza, V. Blanesu, P. Cazimir, C. Codreanu și alții [248, p.99-100]. Localnicii au conviețuit pașnic în cadrul localităților cu popoarele care au emigrat aici. Exemple în acest sens sunt: Valea Perjei, Bașcalia - bulgari și români; Fântâna Zânelor- bulgari și ucraineni; Caracurt - albanezi și bulgari [80, p. 21-24].

Tabel 3.1. Numărul populației Basarabiei, 1812-1914

Anul	Numărul populației, mii loc.	Anul	Numărul populației, mii loc.	Anul	Numărul populației, mii loc.	Anul	Numărul populației, mii loc.
1812*	332	1829**	412,4	1845**	785	1897*	1935
1817**	483	1830**	469,8	1850**	873	1900***	2040
1828**	550	1842***	696	1855**	993		

Sursa: [230*, p. 62] [217**, p. 96] [239***, p.16]

După ocuparea Basarabiei de către Imperiul Rus se înregistrează o creștere rapidă a numărului populației, însoțită de transformări în structura etnică. Guvernul Rus își propune ca

și prerogativă popularea Bugeacului și creează condiții preferențiale pentru coloniștii creștini. Structura etnică a regiunii se diversifică, atestându-se prezența reprezentanților popoarelor: ucraineni, ruteni, germani, bulgari, găgăuzi, polonezi, evrei, elvețieni, romi, etc. (Tabelul 3.1.)

Datele expuse mai sus sunt contradictorii, iar argumente care ar permite acordarea preferințelor unui autor nu avem, astfel fiind analizate doar în scop consultativ. Cert este faptul, că acordarea de Imperiul Rus a atenției sporite și a privilegiilor pentru anumite popoare a condus la creșterea numărului populației, dar și la diversificarea structurii etnice (Tabelul 3.2).

Tabelul 3.2. Numărul și ponderea etniilor pe teritoriul Basarabiei la anul 1817 și 1862

Naționalitatea	Număr de locuitori		Ponderea din totalul populației	
	1817	1862	1817	1862
Români	419240	600000	86	65,5
Ruteni	30000	120000	6,5	13,1
Evrei	19130	78750	4,2	8,6
Lipoveni	6000	6000	1,5	0,7
Greci	3200	2000	0,7	0,2
Armeni	2650	2725	0,6	0,3
Bulgari	1205	48216	0,25	5,3
Găgăuzi	1205	0	0,25	0,0
Germani		24160		2,6
Ruși		20000		2,2
Romi		11490		1,3
Greci		2000		0,2
Polonezi		800		0,1
Elvețieni		538		0,1
Total	482630	916679	100	100

Sursa: [62; 230; 245]

În perioada 1912-1940, în interfluviul Pruto-Nistrean, din cauza instabilității politice determinate de conflictele militare și războiul civil din Rusia, destrămarea Imperiului Austro-Ungar și Marea Unire a Românilor, un număr mare de populație migrează peste hotare. Spre exemplu, în perioada 1913-1914, circa 55 mii de țărani rămân fără pământ și surse de existență, iar în 1939 numărul acestora ajunge la 86 mii [238, p.16], majoritatea aleg să plece în România.

Intervalul 1940-1950 este caracterizat de un dezechilibru demografic (genocid politic), determinat de schimbarea regimului politic, război, foamete organizată, deportări și pierderea teritoriilor trecute în componența Ucrainei. Studiile asupra populației în această perioadă sunt lipsă, iar cele realizate se referă în mod special la structura etnică.

Studiile efectuate au ca perioadă de reper anii 1959–2019, în care recensăminte ale populației au fost organizate în fond regulat, iar datele sunt oferite de BNS. Întrucât perioada socialistă este caracterizată de modificări ale formei de organizare teritorială, a numărului de raioane și de localități incluse în componența acestora, în scopul reducerii riscului de prezentate

a unor informații eronate, dinamica numărului populației este analizată reieșind din componența raioanelor administrative la nivelul anului 2019.

Analiza dinamicii numărului populației regiunii, prezentată în Figura 3.1., în acest interval de timp, pune în evidență două perioade caracteristice:

Perioada I - de creștere a numărului populației (I) cuprinde anii 1959-1989, caracterizată de creșterea medie a populației regiunii cu 22,7%, în care se disting anii 1959-1970 cu cea mai mare creștere a populației (216497 locuitori) de circa 50,3%. Basarabeasca și UTAG atestă cea mai mare creștere, mai mult de două ori, la celălalt pol aflându-se Căușeni și Ștefan Vodă cu 20,2 și 13,3% respectiv. În această perioadă, indicatorii natalității atestă valori de circa 29,3–29,4 copii născuți la 1000 locuitori (în descreștere cu circa 25% în raport cu deceniul anterior), iar valorile ratei mortalității variază între 6,4 și 7,4 decesuri la 1000 locuitori. Dintre cauzele descreșterii natalității se evidențiază: consecințele războiului și represiile, implicarea femeilor în câmpul muncii, începutul mecanizării, creșterea gradului de alfabetizare a femeilor etc.

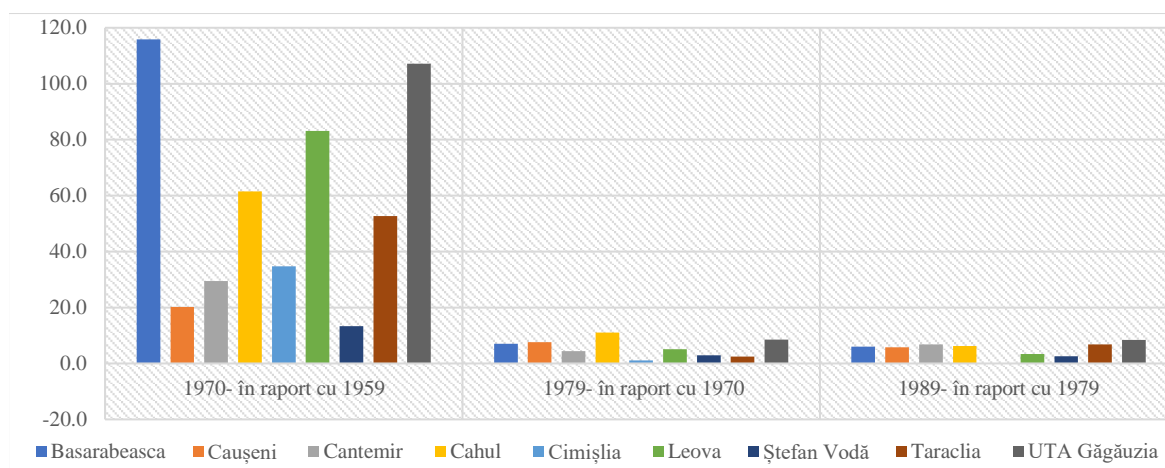

Fig. 3.1. Dinamica numărului populației stabile a Regiunii de Sud în perioada 1959–1989

Sursa: elaborat în baza sursei [211, 241, 242, 243]

Un rol pozitiv în creșterea numărului populației îl are sporirea nivelului de asigurare medicală, a bunăstării economice și sociale (ce contribuie la scăderea ratei mortalității) și migrația așa numitor *specialiști* din republicile unionale, care se reflectă și în structura etnică.

Următorul deceniu este caracterizat de valori reduse ale creșterii numărului populației. Astfel, în intervalul 1970-1979 în RS populația crește cu 41475 locuitori ceea ce constituie circa 6,4%, sau cu 43,9% mai puțin decât în deceniul precedent. La nivel de raioane, ponderea populației a crescut cu valori cuprinse între 11,0 și 1,1% (Figura 3.1.). Cele mai înalte ritmuri de creștere rămân a fi înregistrate în Cahul (11,1%), iar cele mai reduse în Cimișlia (1,1%). În această perioadă sunt în scădere indicatorii natalității (în 1979 se nasc cu circa 32,6% mai puțini

copii decât în 1970), iar rata mortalității atestă ritmuri mai ridicate cu 26,7% comparativ cu același an. Scăderea valorilor natalității este condiționată de creșterea importanței calității urmașilor (creșterea prețului de cost al întreținerii copiilor), sporirea nivelului de industrializare și implicit creșterea gradului de urbanizare (care a modificat comportamentul reproductiv) și creșterea vârstei medii a populației rurale. Predominarea găgăuzilor și bulgarilor, în familiile cărora se nasc mai mulți copii, determină ritmurile mai înalte de creștere în UTA Găgăuzia, cu 8,6%. Sporirea ratei mortalității determinată de creșterea ponderii populației vârstnice (constituie cu 63,1% mai mult decât în 1959), la fel influențează negativ asupra creșterii numărului populației.

Intervalul anilor 1979-1989 este determinat de intrarea RS în faza tranziției demografice (cu o întârziere de 20 de ani în raport cu RN și de 10 ani față de RC) [137, p. 9], caracterizată de diminuarea ritmurilor natalității cu circa 13,6% în raport cu anul 1979, în același timp rata mortalității rămâne în fond nemodificată. Populația regiunii crește cu circa 38102 locuitori (5,5%), variind între 8,4 și -0,1% la nivel de raioane. Creștere maximală se constată în UTA Găgăuzia (8,4%) și raionul Cimișlia cu valori negative de 0,1%. În perioada respectivă nu se evidențiază noi factori de influență a evoluției numerice a populației, astfel continuând să se *manifeste* factorii enumerați în perioadele anterioare.

Perioada II - de descreștere a numărului populației cuprinde intervalul 1989–2014 cu o scădere a numărului populației de 12% în raport cu anul 1989 (Fig.3.2), procesele demografice fiind influențate de creșterea nivelului de trai, a numărului de femei ocupate în câmpul muncii, a nivelului educațional al femeilor [90, p. 152]. Un alt factor important este vârsta mamei în momentul nașterii primului copil [96, p. 68-70]. În același timp, un impact negativ o are criza politică și economică, ce conduce la descreșterea ratei natalității, dar și alți factori.

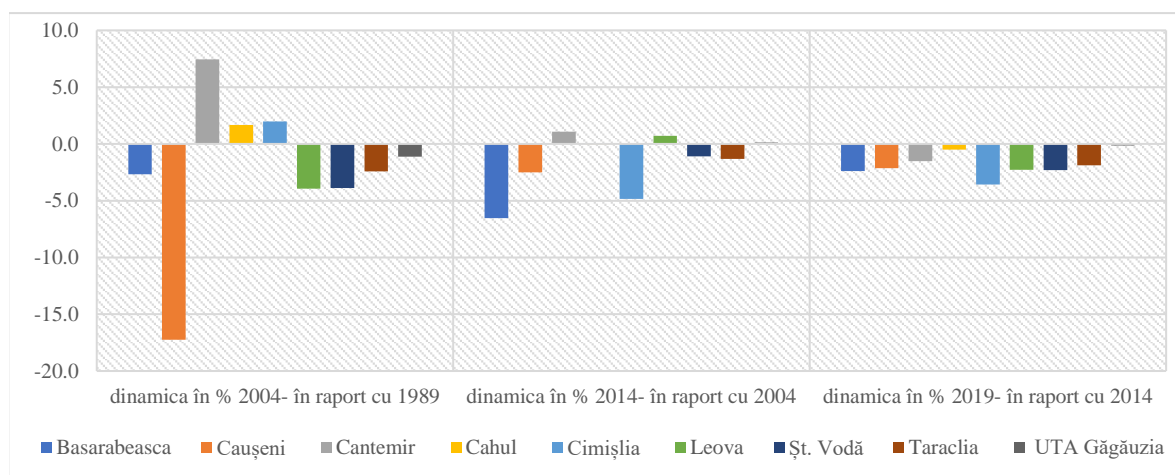

Fig. 3.2. Dinamica numărului populației stabile a Regiunii de Sud în perioada 1989-2019
Sursa: elaborat de autor în baza sursei [30, 34, 167, 211]

În intervalul 1989-2019 (Fig. 3.2), dinamica numărului populației stabile în cadrul unităților administrative din regiune poate fi divizată în câteva subperioade (BNS oferă informații cu privire la numărul populației stabile până la anul 2019):

- 2004 – 1989 - numărul populației prezintă o dinamică negativă, micșorându-se cu circa 20863 locuitori (sau -2,8%), iar valorile negative sunt caracteristice pentru 66,6% din raioanele regiunii [135, p. 9]. Cea mai mare scădere de -17,3% față de anul 1989 aparținând raionului Căușeni condiționată de scăderea indicatorilor natalității cu circa 38,6% în anul 2004 față de 1989, dar și creșterea ratei mortalității cu 14,2%. În raioanele Cantemir, Cimișlia și Cahul numărul populației a crescut în 2004 în raport cu 1989 cu 7,5; 1,9 și 1,6% respectiv.

- în 2014-2004 numărul populației stabile descrește în toate raioanele, însumând 7655 locuitori. Raionul Basarabeasca înregistrează cota maximă de scădere a numărului populației (-6,5%), urmat de raioanele limitrofe RDC, Cimișlia (-4,85%) și Căușeni (-2,5%). O situație mai favorabilă se constată în Cantemir (creștere de 1,1%), UTA Găgăuzia (creștere de 0,1%) și Cahul (reducere de 0,01%), unde activitatea economică este mai intensă și respectiv exodul populației este mai redus. Această dinamică se conturează pe fondul valorilor mai înalte ale natalității în raport cu anul 2004 (cu 5,7%) și a scăderii ratei mortalității cu 2,7%. Prin urmare, cauza principală a scăderii numărului populației este exodul necontrolat care conduce la apariția unor fenomene noi pentru R. Moldova: depopularea teritoriului și îmbătrânirea demografică.

În intervalul 2019-2014 numărul populației stabile scade pe întreg teritoriul RS cu o pondere variabilă între -3,6% în Cimișlia și 0,1% în UTA Găgăuzia. Indicatorii natalității atestă valori negative în toate raioanele (cu valori între 0,3 copii la 1000 locuitori în Basarabeasca și -2,8 copii în Cantemir). În această perioadă se atestă și o diminuare a ratei fertilității, care înregistrează valori minime (de 1,16 copii născuți per femeie de vârstă fertilă) în RDS și cu 0,04 copii născuți per femeie mai mult în UTAG (1,20) [138, p. 45]. Valorile mortalității sunt în descreștere în toate raioanele (cu valori între 0,4 persoane la 1000 locuitori în Basarabeasca și 1,5 în Cantemir și UTA Găgăuzia), cu excepția raionului Cimișlia în care indicatorul este în creștere cu 0,6 la 1000 locuitori. Creșterea ușoară a activității industriale, sporirea veniturilor populației, acordarea ajutoarelor de șomaj în mediul rural, augmentarea volumului indemnizațiilor la naștere și pentru întreținerea copiilor nu se reflectă pozitiv asupra dinamicii numărului populației.

Reducerea indicatorilor nupțialității (cu valori cuprinse între 0,7 și 1,5 casatorii la 1000 locuitori) și scăderea natalității în localitățile rurale cu valori cuprinse între 3,3 și 6,2% (în satele din raionul Taraclia și Ștefan Vodă) denotă trecerea la un alt model de formare a

famiilor atât în orașe, cât și în sate. Satele, care tradițional asigurau creșterea numărului populației, astăzi înregistrează o natalitate scăzută. Prin urmare, susținerea dezvoltării în cadrul localităților rurale a infrastructurii sociale, activităților industriale, agriculturii durabile, poate spori nivelul de trai al populației și condiționa creșterea natalității. În același timp, sunt necesare studii detaliate asupra potențialului de dezvoltare a localităților rurale și elaborarea planurilor de dezvoltare strategică a acestora, pentru a identifica problemele și soluțiile raționale pentru fiecare localitate.

Analiza dinamicii populației la nivel de localități în perioada 1989-2019 reflectă ponderea mare a localităților în care numărul populației scade. Astfel, din totalul de 209 comune, dinamică negativă se atestă în 172 (82,3%), din care în 93 de comune (44,5%) populația scade cu 10-25%, iar în 29 (13,9%) cu 25-50%. În același timp, în 37 (17,7%) localități se atestă o dinamică pozitivă a numărului populației. Dintre factorii care contribuie la creșterea numărului populației se evidențiază apropierea căilor de transport, a centrelor urbane mai dezvoltate, a hotarelor cu alte state și altele. Astfel, creșteri mai mari ale numărului populației se constată în localitățile Cazangic, Sîrma (Leova); Porumbesti, Țiganca (Cantemir); Andrușul de Jos, Crihana Veche (Cahul), dar și în Beșghioz, Copceac, Cotovscoie (UTA Găgăuzia) (Fig. 3.3).

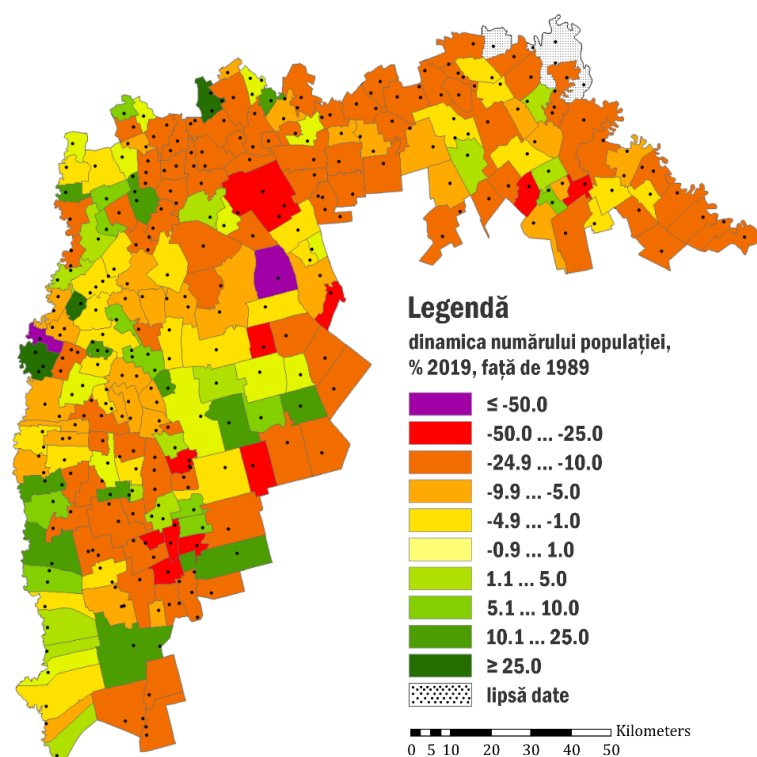

Fig. 3.3. Dinamica populației localităților în anul 2019 în raport cu 1989, %
Sursa: elaborată de autor în baza sursei [34, 211]

Cauzele care determină descreșterea numărului populației sunt amplasarea la hotarul dintre raioane, la distanțe mari în raport cu căile de transport și centrele raionale, accesul redus la infrastructura socială, mai puține posibilități pentru dezvoltarea serviciilor, accesul redus la piața de realizare a mărfurilor, la locurile de muncă bine plătite etc. Exemplu în acest sens sunt localitățile Moscovei (Cahul) și Svetlîi, Carbalia, Ferapontevca, Chioselia Rusă (UTA Găgăuzia), Beștemac, Cneazevca (Leova), Javgur, Ialpujeni, Topala, Ciucur-Mingir (Cimișlia) etc.

Creșterea nivelului de trai, al asistenței sociale, a imigranților dirijate în perioada de după anii 1950 condiționează sporirea densității populației, apogeul căreia se înregistrează în anul 1989, când în mediu în republică se atestă 128,6 locuitori la km², iar în RS 113 locuitori la km². Trecerea la noul sistem de organizare statală, soldată cu o criză economică profundă și fenomene asociate descrise anterior, conduc la scăderea numărului populației, stabilesc un pronostic de involuție a acesteia în deceniile ce urmează și implicit conduc la depopularea teritoriului.

Modificările teritoriale legate de formarea UTA Găgăuzia impun realizarea cercetărilor la nivel de RS în raport cu anul 2004. În mediu în anul 2004 se atestă o densitate de 76,2 locuitori la km², iar în 2018 – 71,6 locuitori la km² comparativ cu 116,9 în mediu pe republică.

În toate raioanele în perioada 2004-2019 se constată scăderea densității populației. Astfel, dacă în 2004-2014 densitatea populației scade cu valori între -1,5 - 0,1 locuitori (exceptând raionul Basarabeasca, cu o scădere de 6,7 locuitori), atunci în 2014-2019 fenomenul se amplifică, fiind atestate valori între -2,0 și -0,2 locuitori la km². În a doua perioadă 2014-2019 excepția o constituie UTAG, în care valorile densității populației rămân constante (Tabelul 3.3).

Prin urmare, asistăm la un proces de depopulare a regiunii, în condițiile în care depopularea este specifică pentru întreg teritoriul țării, cu trăsături mai dramatice în mediul rural, cauzate de ... *creșterea mortalității populației, mai accentuată în rândul reprezentanților sexului masculin, diminuarea drastică a natalității populației rurale (de la 17,6 în 1991 la 10,7% în 2019), emigrarea intensă a populației în căutarea unui loc de muncă în proporții nemaicunoscute....* [89, p. 418-423]. Raioanele de top sunt: Basarabeasca, Leova, Ștefan Vodă.

Întrucât numărul de emigranți este în creștere, iar printre caracteristicile acestora se numără vârsta relativ tânără (79% au vârsta cuprinsă între 18-30 ani) și profilul educațional destul de avansat, în perspectivă se conturează riscul depopulării masive a regiunilor neatractive din punct de vedere economic. În scopul redresării fenomenului exodului de

intelență, se impun măsuri cât mai efective de susținere a migrației de reântoarcere a forței de muncă.

Tabelul 3.3 Dinamica densității populației în perioada 2004-2019

Unitatea administrativă	Densitatea populației		Dinamica în 2014 în raport cu 2004	Densitatea populației 2019	Dinamica în 2019 în raport cu 2014
	2004	2014			
Basarabeasca	104,5	97,4	-6,7	95,4	-2,0
Cahul	80,6	80,7	-0,1	80,5	-0,2
Cantemir	70,5	71,7	1,2	70,9	-0,8
Căușeni	71,2	69,7	-1,5	68,5	-1,2
Cimișlia	66,3	65,8	-0,5	64,0	-1,8
Leova	68,9	69,6	0,7	68,3	-1,3
Ștefan Vodă	71,3	71,1	-0,2	69,9	-1,2
Taraclia	64,4	65,3	-0,9	64,3	-1,0
UTA Găgăuzia	88,5	87,6	-0,8	87,6	0,0
Densitatea medie RS	76,24	75,43	-0,98	74,38	-1,06

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [30, 34, 167]

În starea sa inițială, fenomenul depopulării presupune o reacție a populației la creșterea nivelului de urbanizare. Întrucât dezvoltarea economică a RS este mai lentă decât a celorlalte regiuni ale republicii și fenomenul de depopulare este mai puțin intens. În același timp, prognozele demografilor privind creșterea numărului populației pe întreg teritoriul țării sunt pesimiste, prin urmare este necesar să se elaboreze strategii de soluționare a problemei reducerii numărului populației și al deficitului de forță de muncă care se agravează.

Analiza comparativă a densității populației în anul 2010 și 2019 pune în evidență dinamica negativă în raioanele din nordul regiunii (Căușeni, Ștefan Vodă, Cantemir), care în 2004 se atribuie categoriei 70,1 – 80,0 locuitori la km², iar în 2018 în categoria sub 70,0 locuitori la km². Raioanele Basarabeasca și Cahul și UTA Găgăuzia rămân în aceleași categorii ale densității: peste 90 locuitori la km² și între 80,1 și 90,0 locuitori respectiv. (Anexa 13; Anexa 14)

Prezența unui număr mai mare de întreprinderi industriale și implicit de locuri de muncă în UTA Găgăuzia și raionului Cahul, comparativ cu alte raioane ale regiunii, se constată a fi unul dintre factorii de importanță majoră a densității populației.

Diferențe teritoriale în scăderea densității populației sunt cauzate de: diminuarea natalității, creșterea ponderii populației înaintate în vârstă, structura etnică și prolificitatea populației, nivelul de instruire, rata emigrațiilor, structura pe medii etc. Un impact mai mare asupra densității populației RS îl are: *scăderea densității în raioanele amplasate la hotar cu RC* (condiționată de migrația populației spre regiunea cu potențial mai mare de angajare și salarii mai atractive); *hotarul cu regiunea transnistreană* (focar de instabilitate politică); *prolificitatea*

mai înaltă și nivelului mai jos de instruire al femeilor de etniile bulgară și găgăuză (determină indicatorii mai stabili ai densității cauzăți de posibilitățile reduse de integrare în alte raioane/țări).

3.2. Particularitățile structurii demografice a populației

3.2.1. Structura pe sexe

Potrivind opiniei mai multor cercetători, unele dintre cele mai importante aspecte ale structurii demografice sunt structura pe vârste și sexe a populației. Ele determină: fertilitatea, natalitatea, continuitatea generațiilor, mortalitatea, dar și echilibrul și comportamentul economic al acesteia. Structura pe vârste și sexe a populației reprezintă *cele mai importante caracteristici demografice numite caracteristici fundamentale* [210, p.74], opinie împărtășită și de alți autori [213, p. 119]. Perfecțiunea naturii este confirmată și prin stabilirea formării unei structuri pe sexe just proporționate, însă, în anumite situații, sub influența factorilor politici, economici sau sociali, se pot forma decalaje care conduc la apariția problemelor în societate. Analiza dinamicii în funcție de nivelul de dezvoltare economic și industrial al statelor evidențiază faptul că: în statele cu nivel înalt de dezvoltate, sexul feminin predomină numeric asupra sexului masculin (97 bărbați la 100 femei), în statele cu un nivel slab de dezvoltare economic și industrial predomină sexul masculin (la 109 bărbați – 100 femei) [82, p. 66].

Datele cu privire la natalitate denotă, că de regulă se nasc mai puține fete decât băieți (la 100 fete se nasc 104-107 băieți), astfel, sexul masculin domină la vârste fragede. În același timp, mortalitatea în rândul populației de sex masculin este mai mare din cauza gradului mai înalt de îmbolnăvire, astfel către vârsta de 20-25 ani se stabilește un echilibru de scurtă durată în acest sens [134, p.41]. Expunerea bărbaților la munci mai grele, dar și gradul mai sporit de îmbolnăvire condiționează schimbarea dezechilibrului în favoarea femeilor, determinând predominarea de regulă a sexului feminin în următoarele categorii de vârste.

Analiza structurii pe sexe a populației reflectă prezența decalajului în funcție de medii și în profil teritorial, dar și anumite diferențe comparativ cu mediile pe republică. În perioada anilor 1970-2019, în cadrul RS structura pe sexe este mai echilibrată decât media pe republică, cu predominarea sexului feminin. Spre exemplu, în anul 1970, decalajul dintre femei și bărbați la nivel de republică constituie 6,8% în favoarea femeilor (sau cu 2,2 puncte procentuale mai mult decât în cadrul regiunii, unde se atesta o diferență de 4,6%) manifestând tendința de echilibrare. Astfel, în 2019 diferența de raport se micșorează atingând 3,8% la nivelul republicii și 1,8% de regiune. Structura pe sexe mai echilibrată influențează pozitiv asupra indicatorilor nupțialității și implicit ai natalității, determinând descreșterea mai redusă populației.

În urma analizei comparative a structurii pe sexe și medii, reieșind din numărul populației cu reședință obișnuită pentru anul 2019-2021, constatăm că ponderea femeilor în mediul urban în 2019 este mai mare atât în mediu pe țară 53,7 (cu 7,4% mai mult decât bărbați), cât și la nivel de regiune 52,9 (cu 5,8%). Cea mai mare diferență se înregistrează în raionul Cantemir 55,1 (5,8%), iar cea mai mică în Taraclia, unde ponderea femeilor în mediul rural (51,9) predomină cu 1,5% comparativ cu mediul urban. O situație contrară este înregistrată în 2021, când ponderea femeilor în mediul rural predomină cu 2,4% la nivel de țară (51,2%) și 1,8% în regiune (50,9%). Întrucât într-un interval de 2 ani nu e posibil să se modifice atât de considerabil structura pe sexe, constatăm că diferențele sunt marcate de trecerea la o nouă metodologie de calcul a datelor.

Constatăm discrepanțe în funcție de mediu în ambele cazuri analizate. În mediul urban, în anul 1970 femeile predomină cu 6,3% la nivel de republică, cu 3,1% mai mult decât media pe regiune (3,3%). Către anul 1989 situația se echilibrează, constatându-se aceleași valori ale raportului bărbați/femei atât în mediu pe republică, cât și în cadrul regiunii (de circa 4,2% în favoarea femeilor). În următorul interval (până în 2019) se atestă aceeași tendință, când la nivel de republică ponderea femeilor în mediul urban o depășește cu 6,4% pe cea a bărbaților (Anexa 15), iar la nivel de RS discrepanțele sunt mai mici cu 1,8% - femeile predomină cu circa 4,6%.

În mediu rural situația este mai dezechilibrată, astfel, în 1970 sexul feminin predomină în mediu pe republică cu circa 6,6%, iar în RS diferența constituie cu 0,5 puncte procentuale mai puțin. Către anul 1979 se micșorează vădit (cu circa 5,1%) decalajul dintre sexe în mediul rural la nivel de republică, atingând 1,6%, în următorul deceniu se mărește cu 4,4%, constituind 5,9%, iar până în 2019 decalajului dintre sexe în mediul rural manifestă tendința de micșorare, atestând în mediu pe republică o diferență de 2,0%, iar RS de 0,6%. (Anexa 16).

Raioanele administrative în perioada 1959-2019 sunt caracterizate de o structură pe sexe asemănătoare, cu predominarea femeilor și tendința de a egala raportul (Figura 3.4). În toate unitățile teritoriale cele mai mari decalaje sunt atestate în 1959 când femeile atestă o componență numerică mai numeroasă, cu valori variabile între 9,8 și 3,6% (specifică pentru Cahul și UTA Găgăuzia respectiv) și între 0,2 și 3,9% în 2019 (Leova și Cantemir și UTA Găgăuzia respectiv).

Analiza structurii pe sexe la nivel de unitate administrativă și mediu de trai denotă diferențieri mai semnificative specifice mediului urban, astfel în 1959 cel mai mare decalaj dintre sexe este atestat în raionul Cahul, unde cota procentuală a femeilor o depășește cu 12,6% pe cea a bărbaților, iar cea mai mică în raioanele din componența actuali UTA Găgăuzia – 2,9%. Pe lângă procesele naturale – natalitate și mortalitate, în localitățile urbane un rol

important în structura populației îl au emigrările și imigrările. Dezechilibrul dintre sexe rămâne bine exprimat în cadrul tuturor raioanelor, variind în 2019 de la 7,2% în Cahul, la 2,2% în Leova (Anexă 17).

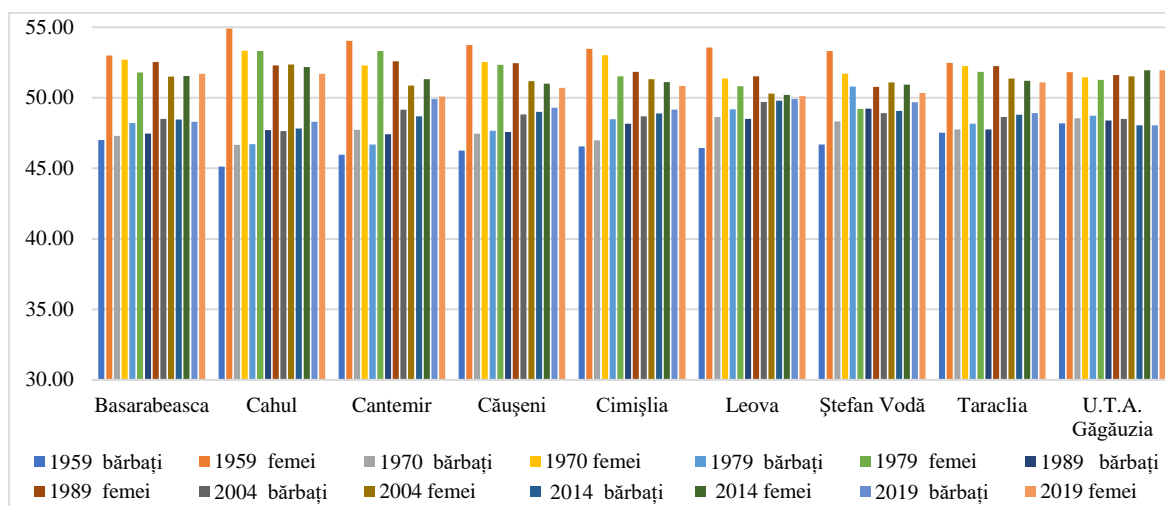

Fig.3.4. Structura pe sexe a populației la nivel de unități administrative, 1959-2019, %

Sursa: elaborată în baza sursei [30,34,167,211,241,242,243]

Pentru mediul rural este caracteristic un decalaj mai mare între sexe, care în perioada anilor 1959-2019 s-a diminuat. Astfel, dacă în anul 1959 cea mai mare pondere a femeilor în regiune se atesta în raionul Leova de 54,1% (cu 8,3% mai multe decât bărbați), iar cel mai mic în raioanele din componența actuală UTA Găgăuzia de 4,3%, apoi către anul 2019 situația se inversează și în raionul Leova predomină sexul masculin cu 0,6%, iar cel mai mare decalaj este în UTA Găgăuzia unde femeile predomină cu 2,9% constituind 51,5% (Anexa 18).

În intervalul de timp cercetat, uniformizarea proporțiilor dintre sexe are loc în mod natural, ca și consecință a pierderii generației respective, a natalității înalte specifice mediului rural, morbidității mai mari în rândul reprezentanților sexului masculin, a ponderii mari a femeilor în rândul emigranților etc. În același timp, decalajul în structura pe sexe crește odată cu înaintarea în vârstă, element analizat în cadrul subcapitolului următor.

3.2.2. Structura pe vârste

Structura pe vârste a populației reprezintă un parametru fundamental pentru studiile geografice, economice, sociologice, psihologice etc. Analiza structurii populației pe grupe de vârste oferă posibilitatea estimării evoluției altor fenomene demografice, cum ar fi: nupțialitatea, natalitatea, mortalitatea etc., dar și potențialitatea estimării apariției unor probleme de ordin social și economic de lungă durată. O importanță deosebită pentru structura pe vârste a populației o are fenomenul migrației, care, din moment ce capătă proporții mari, conduce la scăderea efectivului populației tinere și implicit contribuie la diminuarea ratei nupțialității și natalității.

Studiul structurii pe vârste a populației regiunii cuprinde un interval de circa 60 de ani, timp în care populația a parcurs o evoluție furtunoasă, trecând de la un mod tradițional de reproducere la unul european și ajungând într-un final la o fază a tranziției demografice de la o populație tânără la una îmbătrânită. Analiza dinamicii populației pe anumite categorii de vârstă pune în evidență două perioade:

Prima perioadă (anii 1959-1989) - populația cu vârsta cuprinsă între 0-15 și peste 60 ani atestă o cotă procentuală înaltă, în descreștere cu 6,7% în 1989 față de anul 1959 (de la 25,9 la 32,6%), iar a celei de peste 60 ani în creștere de 9% în 1989 față de 1959 (de la 8,8 la 17,8%). Aceste modificări sunt determinate de stabilitatea economică aparentă, ritmurile înalte de creștere a natalității, scăderea ratei mortalității și creșterea speranței de viață la naștere (Figura 3.5).

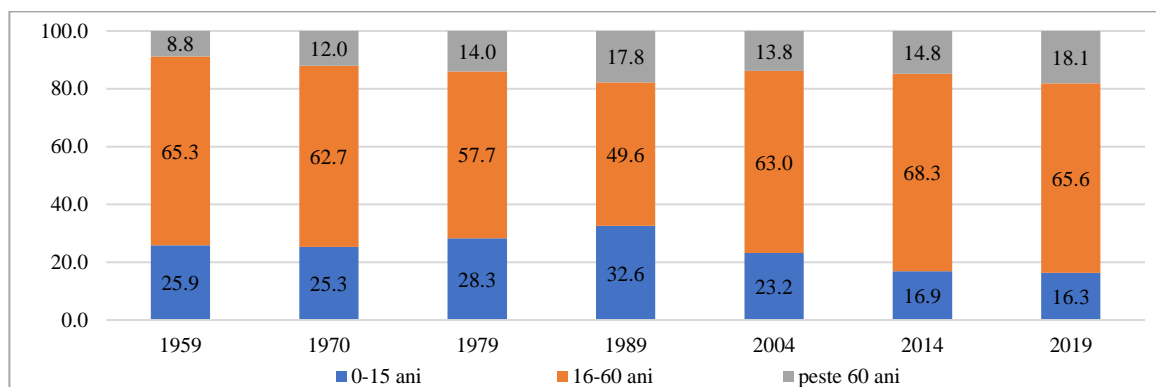

Fig. 3.5. Dinamica ponderii categoriilor de vârstă a populației Regiunii de Sud, 1959-2019, %
Sursa: elaborat de autor în baza sursei [30,34,167,211,241,242,243]

În acest interval are loc descreșterea ponderii populației apte de muncă cu circa 17,7% în raport cu anul 1959 (de la 65,3 la 49,6%), care însă nu creează probleme economiei regiunii, datorită creșterii gradului de asigurare tehnică atât în agricultură, cât și în industrie. În același timp, pentru activitățile de recoltare care necesită un volum mai mare de forță de muncă se practica cu succes utilizarea studenților și chiar a copiilor.

Cea de a doua perioadă (anii 1989-2019) – caracterizată de creșterea ponderii populației senile și a celei apte de muncă și descreșterea ponderii grupei de vârstă 0-15 ani determinată de: descreșterea ratei natalității, emigrării masive a populației de vârstă reproductivă, modificarea comportamentului social și planificării familiei, descreșterea ratei mortalității și creșterea speranței de viață la naștere etc. Pe parcursul acestei perioade este dezechilibrat raportul optim între grupele de vârste. Astfel, se atestă scăderea ponderii populației de până la 15 ani de la 32,6 % în anul 1989 la 16,3% în 2019 și creșterea treptată a ponderii grupei de peste 60 ani de la 17,8 în 1989 la 18,1 în 2019. Raportul optim între grupele de vârste fiind 20/65/15% [95, p.177-182].

Dinamica grupelor de vârstă la nivel de unități administrative reflectă asemănări pentru toate grupele de vârstă. În toate raioane se constată scăderea ponderii grupei 0-15 ani, cu o mică abatere în 1989, când se atestă o ușoară creștere în raport cu anul 1979 (o consecință întârziată a politicii demografice promovate la începutul anilor '70 (exceptând raionul Cimișlia, în care nu se înregistrează aceasta abatere, din motivul apropierii de modelul de reproducere specific REC)). Scăderi mai drastice a ponderii acestei grupe de vârstă se atestă în anul 2004 în raport cu 1989, dar și în 2014 față de 2004. Diminuarea ponderii grupei de vârstă de până la 15 ani va avea consecințe grave în perspectivă, determinând pierderea potențialului reproductiv, de forță de muncă, creșterea nivelului de îmbătrânire demografică și depopularea terenurilor. (Anexa 19)

Evoluția numărului populației peste vârsta aptă de muncă la nivel de raioane administrative este caracterizată de prezența a două intervale de creștere, de până la anul 1989 inclusiv, urmată de o descreștere în cazul tuturor raioanelor în anul 2004, după care se atestă o altă perioadă de creștere până în 2019 (Anexa 20). Creșterea ponderii acestei categorii după 2004 este o consecință a modificării legislației, care prevede majorarea vârstei de pensionare la bărbați până la 63 ani, iar la femei până la 57 ani (cu majorarea de 6 luni anual în fiecare an până la atingerea vârstei de pensionare de 63 ani în 2028), ce determină creșterea ponderii populației apte de muncă cu 3,9%. O altă cauză este intrarea în vârsta de pensionare a unui efectiv numeric mai mic, ca urmare a numărului redus de nașteri pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial. Pe termen scurt, acest fapt aduce beneficii statului, însă în perspectivă se urmărește o creștere a procentului populației care va intra în vârsta de pensionare, ce va avea impact negativ asupra indicatorilor social-economici, sistemului de pensionare, de asigurări sociale, medical etc.

În intervalul 2004-2019, în toate raioanele este atestată a doua creștere a ponderii populației peste vârsta aptă de muncă, în mediu cu 4,3%. Cea mai mare diferență se înregistrează în UTA Găgăuzia de 5,8%, iar cea mai mică în Leova de 2,9%. Motivele unei astfel de involuții sunt: intrarea în vârsta de pensionare a unui efectiv numeric mai mare al populației născute după cel de-al Doilea Război Mondial, migrația populației tinere, creșterea speranței de viață la naștere, micșorarea efectivului numeric al populației regiunii. În consecință constatăm o ușoară descreștere a ponderii populației apte de muncă la nivel de regiune de 2,7% (68,3 pentru 2014 și 65,6 în 2019). Aceeași tendință se conturează și pentru următoarele decenii, când ponderea populației de vârstă pensionară va atesta cote procentuale mari, iar statul se va confrunta cu problema insuficienței forței de muncă și a surselor financiare necesare pentru susținerea populației vârstnice. Totodată, creșterea ponderii vârstnicilor este

determinată de descreșterea celorlalte categorii de populație din motivul emigrării sau scăderii ratelor natalității și nu din cauza creșterii speranței de viață.

Comparând nivelul de îmbătrânire a populației din RS cu restul republicii în 2014 se constată o situație mai favorabilă, majoritatea raioanelor fiind incluse în cea de a doua categorie (din cinci), cu o pondere de 12-14% a populației îmbătrânite în raioanele Cantemir, Cahul, Basarabeasca, Cimișlia, Leova, Căușeni, Ștefan Vodă, UTA Găgăuzia, exceptând raionul Taraclia plasat în categoria a IV, cu 16,9%. Către 2019 ponderea populației peste vârsta aptă de muncă crește semnificativ, doar raionul Cantemir plasându-se în categoria a III-a cu 15,7%, Leova și Cahul în a IV-a cu 16,6 și 17% respectiv, restul atribuindu-se categoriei a V-a cu valori cuprinse între 18,4 și 20% (valoarea maximă fiind specifică pentru Taraclia) [187, p.260]

Cercetările recente în domeniul demografiei stabilesc pragul de îmbătrânire la vârsta, când media speranței de viață rămasă în grupa lor de vârstă este mai mică de 15 ani. Potrivit noului prag al bătrâneții ... țările cu speranță de viață mai mare înregistrează și vârste mai mari la care persoana poate fi considerată bătrână..... În RM valoarea acestui indicator a constituit doar circa 61,7 ani. Aceasta este urmarea lipsei de progres în creșterea speranței la viață ... Mai mult, în perioada 1970-2014 speranța de viață la femei în vârstă de 60 ani a scăzut de la 19,3 până la 18,5 ani, iar la bărbați – de la 16,3 până la 14,4 ani... [85, p. 5-13]. Problemele legate de creșterea speranței de viață au rămas nesoluționate, cauza fiind nivelul jos de trai și persistența stresului economic asupra populației, dar și nivelul înalt al morbidității.

3.2.3. Particularitățile structurii etnice și structura profesională

Structura națională a populației prezintă un interes sporit pentru cercetători din mai multe perspective. Perceperea distribuției spațiale a etniilor face posibilă planificarea durabilă a localităților, obiectivelor economice și socioeconomice. Cunoscând particularitățile demografice ale etniilor conlocuitoare: natalitatea mai sporită în familiile găgăuzilor și mai joasă în familiile de ucraineni și ruși, tendința găgăuzilor și bulgarilor de a popula spațiul rural, este posibilă elaborarea politicilor mai viabile, precum și unele estimări cu caracter prospectiv.

Parcursul istoric al regiunii, migrațiile popoarelor, așezarea geografică și nu în ultimul rând interesele politice ale autorităților își lasă amprenta asupra structurii etnice a regiunii, care se diversifică în secolele XVII-XIX, când guvernul Rusiei Țariste depune eforturi în vederea atragerii bulgarilor, rușilor, nemților, ucrainenilor, găgăuzilor, etc. să populeze aceste teritorii [250, p. 67-101]. În perioada sovietică are loc o nouă etapă de modificare a structurii etnice, urmare a promovării ideii deznaționalizării teritoriilor. Autoritățile încurajează migrația populației în cadrul republicilor unionale, căsătoriile mixte, instituirea în școlile ruse etc.

Analiza structurii etnice este realizată în baza datelor recensămintelor oferite de Biroul Național de Statistică și cuprinde intervalul de ani 1979-2014. Potrivit acestora, în cadrul regiunii predomină moldovenii care conviețuiesc cu găgăuzi, bulgari, ruși, ucraineni, evrei, nemți, romi etc. Datele recensămintelor populației din anul 2004 și 2014 denotă că o parte dintre moldoveni s-au identificat români (1% din populație în anul 2004 și 4,7% la recensământul din 2014).

Analiza comparativă a structurii etnice a regiunii în anii 1979 – 2014 (Tabelul 3.4) este destul de dificilă, or modificările urmărite în perioada 1979-2004 sunt logice și pot fi explicate prin prisma evenimentelor și caracteristicilor diferitor etnii. Cât privește datele prezentate la recensământul din 2014, diferențele constatăte în cazul moldovenilor/ românilor (în creștere cu 10,7%) și a găgăuzilor (în descreștere cu 11,1%) nu pot fi explicate.

Tabelul 3.4. Structura etnică a Regiunii de Sud, 1979-2014, %

Anul	Moldoveni/ Români	Găgăuzi	Bulgari	Ruși	Ucraineni	Evrei	Belaruși	Nemți	Romi	Altele
1979	59,1	19,4	8,6	5,2	5,6	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4
1989	58,3	21,1	8,7	5,5	5,2	0,3	0,2	0,1	0,3	0,4
2004	59,2	22,8	8,8	4,3	4,2	0	0	0	0	0,7
2014	69,8	11,7	10,7	3,7	3,4	0	0,0	0,0	0,3	0,4

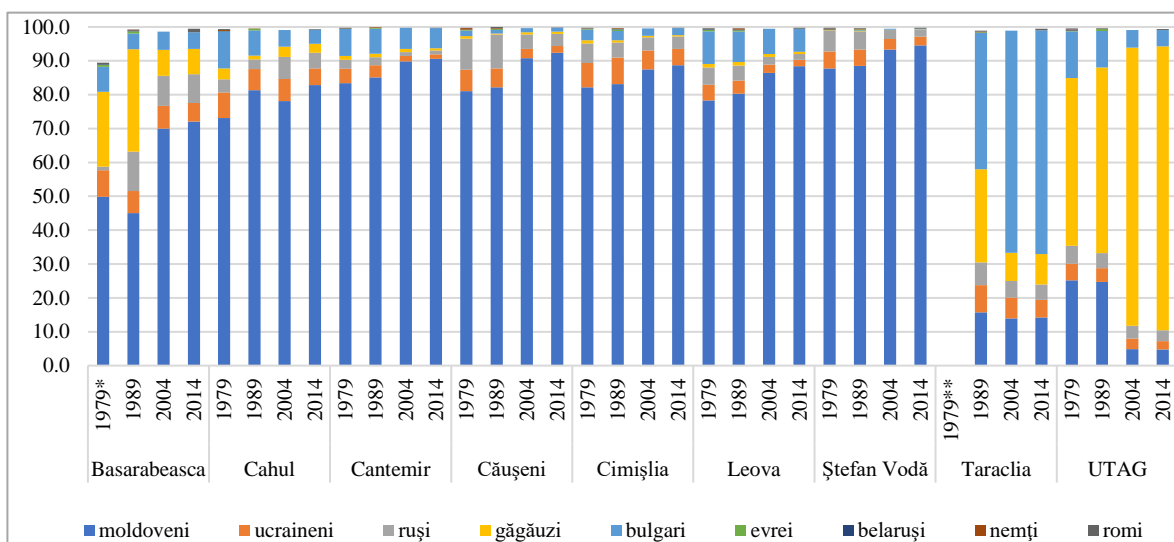
Sursa: elaborat de autor în baza [30, 167, 211, 242, 243]

Ținând cont de faptul că în cazul recensămintelor etnia este declarată, putem presupune că mai mulți găgăuzi s-au identificat ca și moldoveni/ români, or emigrarea masivă a acestei etnii nu este constatată, la fel ca și imigrarea moldovenilor/ românilor. Ponderea altor etnii conlocuitoare de regulă este în descreștere, ce se înscrie în linii mari în tendințele urmărite în întreaga republică. Astfel evreii, belarușii și germanii nu se mai regăsesc în structura etnică în anul 2014, iar ponderea rușilor și ucrainenilor este în descreștere cu 1,5 și 2,2% respectiv. Diminuarea cotelor procentuale ale unor minorități etnice este cauzată de migrația acestora din cauza crizei economice profunde, fie spre țara de origine, fie în alte țări, mai avansate economic. O situație similară este caracteristică pentru întreaga republică, astfel, în intervalul dintre recensământul populației din 2004 și 2014 declinul minorităților etnice în RM a constituit 28% [94, p.175-179].

Structura etnică actuală este determinată în mare parte de valorile natalității, care în anul 1970 au constituit circa 19,4% în ansamblu pe țară, repartizat pe naționalități astfel: 21,1 găgăuzi; 20,6 moldoveni; 17,9 bulgari; 17,5 ucraineni; 15,4 ruși [238, p.75]. Natalitatea înaltă este specifică găgăuzilor până astăzi, condiționată de traiul predominant în mediul rural, nivelul mai jos de instruire a femeilor, dar și de comportamentul reproductiv al acestei etnii.

În structura etnică a tuturor raioanelor predomină românii (moldovenii), cu excepția UTA Găgăuzia, în care în anul 2014 găgăuzii constituie circa 83,8%, și a raionului Taraclia, unde bulgarii însumează 66,1% (Anexa 21).

În structura etnică la nivel de raioane în perioada 1979-2014 (Figura 3.6) se evidențiază unități administrative: *cu predominarea românilor (moldovenilor)* - Cahul, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Ștefan Vodă, Leova, Basarabeasca; *cu predominarea altor etnii* - Taraclia și UTA Găgăuzia. De menționat că modificarea componenței etnice la nivelul unităților administrative este condiționată predominant de schimbarea componenței administrative a acestora.

*date eronate oferite de BNS **raionul Taraclia nu era fondat în 1979

Fig. 3.6 Structura etnică la nivel de unități administrative, 1979-2014, %

Sursa: elaborat de autor în baza [30, 167, 211, 242, 243]

Analiza componenței etnice a localităților denotă conviețuirea reușită a reprezentanților diferitor etnii. Astfel, în 65,4% din localități, etnicii moldoveni constituie peste 60,1% din totalul populației, evreii, romii și polonezii în 100% din cazuri formează până la 10% din total, în timp ce rușii, ucrainenii, bulgarii și găgăuzii locuiesc dispersați constituind până la 10% în circa 91,9%, 84,6%, 82,7% și 82,1% din totalul populației. Exemple de localități cu predominarea altor etnii sunt: *etnici ruși*: Zviozdovca 76,5% (Căușeni), Troițcoe 72,1% (Cimișlia), Semionovca 69,2% (Ștefan Vodă); *ucraineni*: Albina 65,1% (Cimișlia), Brezoaia 82,4% (Ștefan Vodă), Musaitu 70,3% (Taraclia); *bulgari*: Stoianovca 76,9%, (Cantemir), Dimitrovca 63,4% (Cimișlia), Troița 86,1%, Colibabovca 81,8%, Vozneseni 66,7%, (Leova), Tvardița 91,7%, Corten 89,1%, Cairaclia 81,6%, Valea Perjei 76,0% (Taraclia); *găgăuzi*: Baurci 66,6% (Căușeni), Salcia 50,2% (Taraclia), Baurci 97,9%, Congaz 96,1%, Tomai 95,1%, Cișmichioi 94,9% (UTA Găgăuzia). Pentru etnicii găgăuzi este specific un grad mai înalt de concentrare, astfel în 24 localități cota reprezentanților acestei etnii depășește 60%.

Analiza comparativă a hărților structurii etnice la nivelul anilor 1989 și 2014 (Anexa 22; Anexa 23) pune în evidență câteva aspecte: componența etnică pestriță caracteristică tuturor raioanelor administrative; predominarea populației de origine română, care se declară în mod diferit (moldoveni/ români); creșterea ponderii găgăuzilor în UTA Găgăuzia și a bulgarilor în raionul Taraclia motivată de schimbarea componenței administrative.

Structura confesională. Religia reprezintă unul din elementele identității, care contribuie la păstrarea valorilor moral-spirituale, a obiceiurilor și tradițiilor. Potrivit articolului nr. 31 al Constituției R. Moldova *...Libertatea conștiinței este garantată. Ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și respect reciproc...* În cadrul RS, la fel ca și a țării, acest drept este asigurat.

Tabelul 3.5. Ponderea structurii confesionale a populației, 2004, 2014

	Au declarat religia		Atei		Nedeclarată	
	2004	2014	2004	2014	2004	2014
Republica Moldova	96,8	93,1	0,4	0,2	2,2	7,4
Regiunea de Sud	97,7	93,9	0,1	0,03	1,1	6,7
Basarabeasca	97,7	87,7	0	0,0	1,1	14,0
Cahul	95,3	89,6	0,4	0,2	2,3	11,7
Cantemir	98,6	96,9	0	0,0	0,6	3,2
Căușeni	99	93,5	0	0,0	0,6	7,0
Cimișlia	98,3	95,2	0	0,0	0,8	5,1
Leova	98,4	97,2	0,1	0,0	1,2	2,9
Ștefan Vodă	98,2	96,5	0	0,0	0,8	3,7
Taraclia	97,5	94,7	0,3	0,0	1,2	5,6
UTA Găgăuzia	96,7	93,4	0,2	0,1	1,7	7,0

Sursa: elaborat de autor în baza [30, 167]

Dominația regimului sovietic pe parcursul a 47 de ani a fost axată pe ideea promovării ateismului, închiderii și vandalizării bisericilor și mănăstirilor. În perioada sovietică, oficial, nu s-a dus o evidență statistică asupra structurii confesionale, astfel, pot fi analizate doar datele recensămintelor din 2004 și 2014. În 2014 au declarat apartenența confesională 93,1% din totalul populației (cu 3,7% mai puțin decât în 2004), 0,2% sau declarat atei (cu 0,2% mai puțin decât în anul 2004), iar 7,4% nu s-au expus asupra apartenenței religioase (cu 5,2% mai mult). Diversitatea etnică a regiunii nu se reflectă asupra structurii confesionale or, la nivel de unități administrative nu există abateri de la media pe republică (Tabelul 3.5.).

Respectarea prevederilor constituționale privind libertatea cultelor este confirmată de numărul mare de curente religioase menționate de populație. Exemplu în acest sens sunt reprezentanții bisericii evanghelice de confesiune augustină, cu o proporție de 1,5% în medie pe regiune (mai mare în Cahul și Ștefan Vodă de 4,1 și 3,2% respectiv); adventiștii de ziua a șaptea cu 0,6% (mai mare în Cahul, Cantemir și Cimișlia, de 1,5; 1,3 și 0,9% respectiv), altele

cu o pondere mai mică de 1% (Anexa 24). Prin urmare se atestă apariția cultelor noi și în unele cazuri creșterea numărului adeptilor acestora.

3.2.4. Structura ocupațională a populației și gradul de asigurare cu forță de muncă

Clasificarea populației în funcție de criteriul ocupațional are la bază analiza naturii muncii prestate de *elementul activ al societății* [150, p. 230]. În mod firesc această grupă socială trebuie să includă populația cu vârsta între 15 și 60-65 ani, deseori se acceptă angajarea copiilor sau a vârstnicilor, care nu pot să-și asigure existența. În condițiile actuale ale RM angajarea acestora soluționează parțial problema insuficienței forței de muncă, întrucât, din cauza vulnerabilității, dâșii nu înaintează pretenții față de salariile modeste.

Creșterea economică a statelor este imposibilă fără asigurarea unui nivel înalt de angajare a populației active. Cazul RS, la fel ca și al RM, din punct de vedere teoretic poate fi considerat unul de succes - în 2021 în cadrul regiunii se constată 123 mii persoane angajate și doar 3,8 mii șomeri (sau 3%) [39]. În realitate însă, se constată un declin al nivelului de ocupare a forței de muncă, astfel, în mediu pe țară în 2017 se atestă o rată de ocupare de 40% (se menține la acest nivel mai mulți ani) și condiționează scăderea ratei șomajului, cedând 31,7% ratei de angajare a UE (unde în 2017 se atestă 72,2%) [219]. Rata de activitate a populației RS în 2021 prezentată în Ancheta Forței de Muncă a constituit 30,5% în descreștere cu 9,8 % față de media pe țară [39].

Cauza principală este creșterea fenomenului migrației, cauzat de lipsa motivației de a se prezenta pe piața forței de muncă din Moldova din cauza lipsei locurilor de muncă cu salarii atractive în mediul urban și lipsa totală a locurilor de muncă în mediul rural [215, p. 183-186].

Analiza structurii economice a populației active a regiunii este realizată în baza datelor BNS care corespund clasificării propuse de C. Clark la mijlocul secolului XX. Potrivit acestuia, în structura profesională a populației se disting „trei sectoare: *primar* – care include populația implicată în agricultură, silvicultură, vânat, pescuit; *secundar* – industrie și construcții; *terțiar* – transport, comerț, ocrotirea sănătății, socio-cultural, administrare etc....” [119, p. 93].

Analiza structurii ocupaționale a populației RM reflectă caracteristicile statelor înalt industrializate, cu predominarea în anul 2021 a angajaților din sectorul serviciilor (73%) și disparități la nivel de categorii de populație. RS cedează mediei pe republică după ponderea angajaților în sectorul serviciilor (cu 5%) și în domeniul industriei și al construcțiilor (cu 4%) și depășește după ponderea angajaților în agricultură, economia vânatului, silvicultură și piscicultură (cu 9%). Cea mai mare pondere în toate raioanele o au angajații sectorului serviciilor.

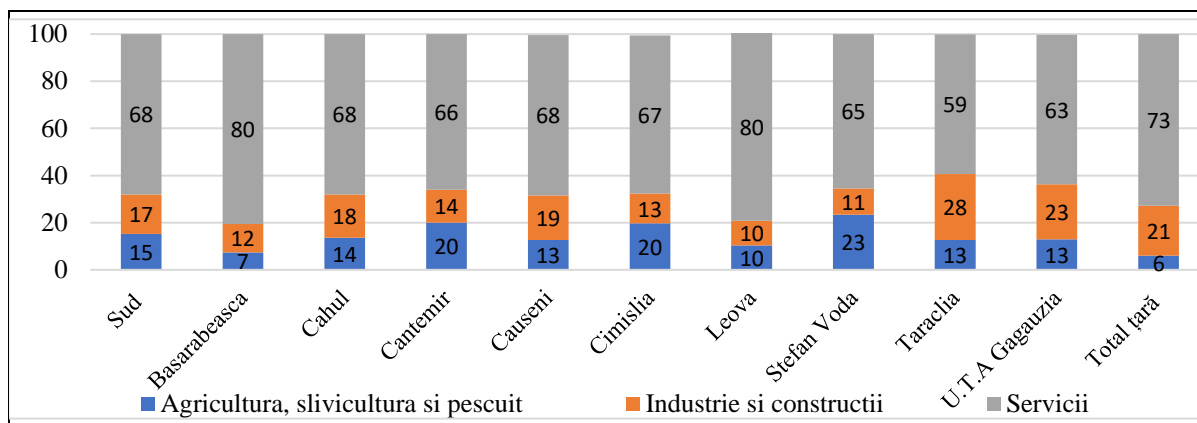

Fig. 3.7 Pondere salariaților pe activități economice, anul 2021

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [39]

Angajații din domeniul agriculturii predomină asupra celor din industrie în anul 2021 în Cantemir, Cimișlia, Ștefan Vodă. O astfel de repartizare este explicată prin prezența unui număr mai mare de gospodării agricole cu personal angajat oficial și lipsa întreprinderilor, inclusiv a celor mari, care ar putea îngloba o parte din forța de muncă din regiune. (Figura 3.7)

Tabelul 3.6 Structura ocupațională a populației Regiunii de Sud, 2016-2021

	Agricultură, economia vânatului, silvicultură și piscicultură				Industria și construcții				Servicii			
	2016	2017	2018	2021	2016	2017	2018	2021	2016	2017	2018	2021
Basarabeasca	7,0	5,1	17,8	7,3	9,8	14,5	11,8	12,2	83,2	80,41	70,4	80,5
Cahul	15,5	15,8	15,5	13,6	17,5	17,2	17,1	18,3	67,0	67,0	67,4	68,1
Cantemir	29,1	31,2	27,1	20,0	9,6	9,0	11,4	13,3	61,3	59,8	61,4	65,0
Căușeni	12,0	14,2	10,8	12,6	15,7	15,2	18,4	18,9	72,3	70,5	70,8	67,6
Cimișlia	16,9	25,0	18,9	19,7	16,2	12,8	15,5	12,7	66,9	62,2	65,7	66,2
Leova	16,6	20,5	11,9	10,4	12,3	10,2	14,4	10,4	71,1	69,3	73,7	81,3
Ștefan Vodă	27,0	25,9	28,1	23,5	8,1	10,2	11,8	11,1	64,9	63,9	60,1	65,4
Taraclia	10,1	11,1	13,4	12,7	21,0	26,1	21,8	29,6	68,9	62,8	64,8	59,2
UTA Găgăuzia	13,7	16,2	15,7	12,9	25,6	24,3	23,8	23,4	60,6	59,5	60,5	63,4

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [39]

Un factor care pune la îndoială corectitudinea datelor prezentate de BNS sunt diferențele mari constatate de la an la an. De exemplu, în raionul Basarabeasca în anul 2016 circa 7% sunt angajați în domeniul agriculturii, economiei vânatului, silviculturii și pisciculturii, în anul 2017 ponderea acestora scade la 5,1%, iar în anul 2018 acest domeniu însumează 17,8%, iar în 2021 7,3% din angajați (Tabelul 3.5). Cauzele unor astfel de fluctuații nu sunt clare, întrucât suprafețele agricole prelucrate în anii respectivi și structura culturilor nu s-au modificat.

Relevanța datelor prezentate este discutabilă or, una din formele cunoscute de angajare a muncitorilor agricoli este cea zilnică, fără o evidență a numărului și perfectarea contractelor de angajare. Astfel de situații sunt caracteristice pentru tot teritoriul republicii.

Asigurarea cu forță de muncă a unei localități, regiune sau stat constituie unul dintre factorii de dezvoltare economică continuă, iar în cazul R. Moldova și de atragere a investițiilor externe. Astăzi, când întreaga societate este preocupată de problema reducerii numărului populației și a depopulării teritoriilor, tot mai actuală devine cunoașterea nivelului de asigurare cu resurse de forță de muncă a tuturor raioanelor, dar și a gradului de asigurare a acestora pe termen lung, ceea ce poate servi ca și premisă pentru dezvoltarea economiei.

Toate unitățile teritoriale sunt caracterizate de un nivel de asigurare cu resurse de forță de muncă mai înalt decât media pe republică. În perioada 1959-1989, valori mai înalte ale evoluției forței de muncă sunt înregistrate în raioanele din componența actuală a UTA Găgăuzia, care în 1979 constituie 60,8% din totalul populației (cu 1,3% mai puțin decât media pe republică). Cele mai mici valori sunt înregistrate în 1970 în raionul Cahul 52,4% (cu 4,6% mai puțin decât media pe republică). Începând cu anul 2014 până în 2019, ponderea populației apte de muncă scade în toate raioanele cu valori între 1,1 (raionul Cahul, Cimișlia) și 1,9% (UTA Găgăuzia, Ștefan Vodă).

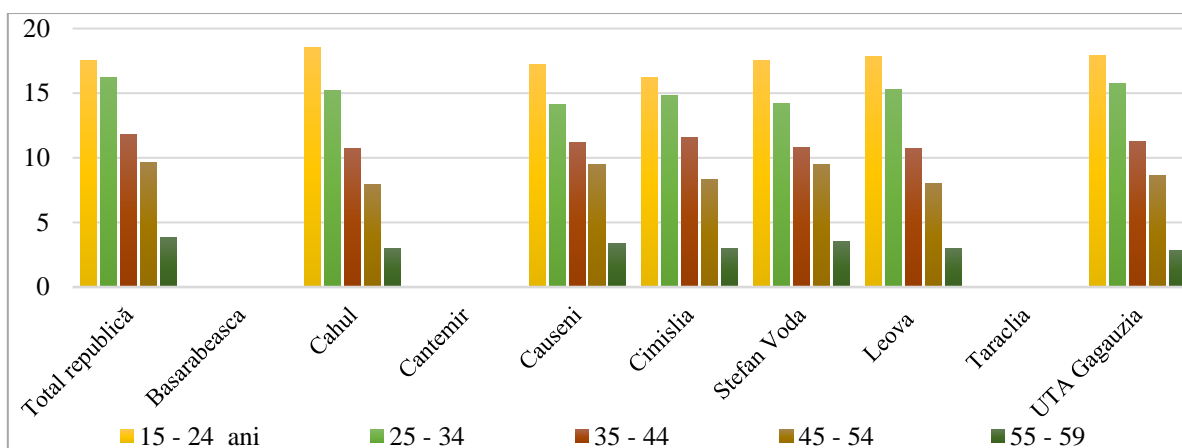

Fig. 3.8 Distribuția populației apte de muncă pe grupe de vârste, 1959, %

Sursa: elaborată în baza sursei 241

În aspect evolutiv, ponderea grupelor de vârstă apte de muncă variază distinct în funcție de indicatorii natalității, mortalității și migrației populației. Astfel, în anii 1959, 1970, 1979, datorită indicatorilor înalți ai natalității, cea mai mare pondere le dețin grupele de vârstă 15-24 ani, atunci următoarele grupe de vârste sunt în descreștere.

După acest interval de timp, în contextul scăderii indicatorilor natalității și măririi vârstei de pensionare, crește volumul de forță de muncă și se modifică ponderea grupelor de vârstă 25-34; 35-44; 45-54; 55-59 ani. Toate raioanele înregistrează o pondere mai mare a forței de muncă decât media pe republica (Fig. 3.8; 3.9.)

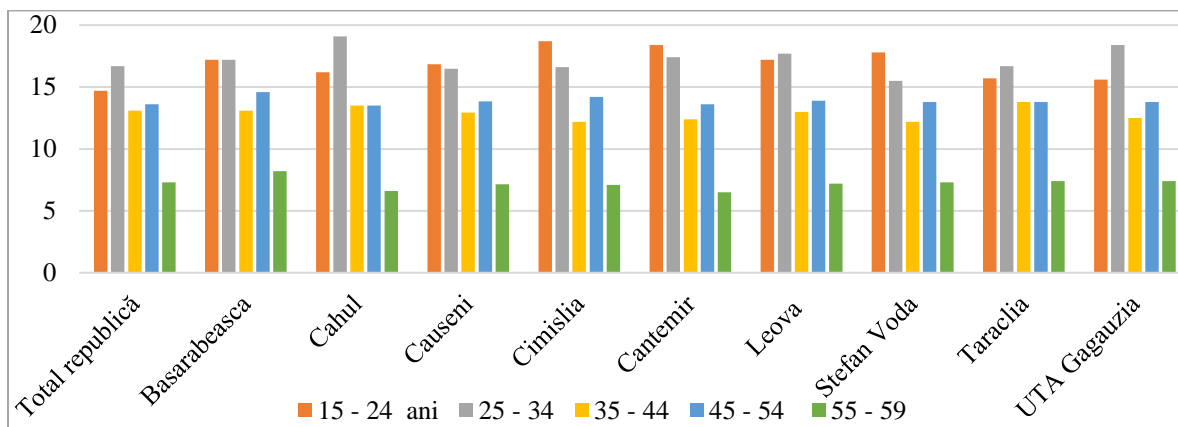

Fig. 3.9 Distribuția populației apte de muncă pe grupe de vârste, 2014, %

Sursa: elaborat în baza sursei 30

Criza socio-economică, incertitudinea și instabilitatea socială, paralel cu obținerea dreptului la libera circulație, răspândirea modelului occidental de mariaj, accesul la contraceptive etc., au condus la reducerea ratei natalității și implicit a volumului de forță de muncă, care se va resimți mai evident în raioanele Basarabeanca, Cimișlia, Ștefan Vodă, Căușeni, Taraclia, Leova, UTA Gagăuzia în următoarele decenii. Ținând cont că toate prognozele privind creșterea numărului populației în următoarea perioadă sunt pesimiste, autoritățile sunt obligate să ia măsuri urgente de redresare a situației economice pentru a asigura în viitor creșterea numărului populației și implicit a volumului de forță de muncă. În alte condiții relansarea economiei RS nu este posibilă, or pilonul dezvoltării economice a statului este forța de muncă calitativă [177, p. 114-119].

3.3. Structura pe medii a populației și particularitățile spațiale ale formării și evoluției habitatului uman

Dezvoltarea economică a statului este marcată de evoluția fenomenului de urbanizare, or orașul este o formă mai progresivă a așezării umane, fiind un centru cultural, de dezvoltare a științei și tehnicii, de concentrare a producției și informației etc. Extinderea fenomenului de urbanizare în cadrul R. Moldova este o reflecție a evoluției socio-economice, având la bază factori naturali, economici, politici, ce decurge anevoios din cauza specializării agrare a statului. Rețeaua de așezări urbane se constituie abia la mijlocul secolului XX, cedând considerabil în acest sens statelor europene. Astăzi R. Moldova ocupă locul 41 printre statele europene după gradul de urbanizare (cu 41,5% în anul 2019) depășind doar Albania și Portugalia.

Numărul de localități urbane din R. Moldova s-a modificat, astfel, în anul 1959 se înregistrează 38 localități, în 1989 - 70; iar în 2022 - 66 (13 municipii și 53 orașe). După gradul de funcționalitate, orașele se clasifică în șase categorii: *de importanță europeană; națională; regională; raională; locală; centru balnear și de agrement* [139, p.311].

Evoluția urbanizării în R. Moldova are loc sub influența factorilor istorici, economici, a dezvoltării gospodăriilor agricole, a instituțiilor științifice de producție și cel mai des în urma decretării localităților rurale în localități de tip urban. Orașele create artificial în baza localităților rurale cel mai frecvent nu au valorificat avantajele localităților urbane. Unul din motive este dezvoltarea slabă a sectorului industrial sau construcția întreprinderilor dependente totalmente de piața URSS. Prin urmare, procesul de urbanizare a regiunii specific pentru întreaga perioadă socialistă este fals, iar dezvoltarea planificată, bazată pe principiul valorificării condițiilor economice, repartizării raționale a producției industriale, utilizării forței de muncă nu s-a adeverit a fi durabilă. La sfârșitul anilor 60, Institutul de Economie al Academiei de Științe a Moldovei elaborează perspectiva rețelei urbane, potrivit căreia au fost stabilite localitățile *de reazăm*, în care au fost repartizate preferențial și neuniform întreprinderile industriale mari pe teritoriul republicii [238, p. 64]. Premisă pentru construcția întreprinderilor industriale constituie gradul avansat de asigurare cu infrastructură de producție și de ordin social (rețea de transporturi, gospodării energetice, sisteme de alimentare cu apă, fond de locuințe etc.). Cahulul este localitatea din regiune atribuită la această categorie, care, în pofida avantajelor de care a beneficiat, nu s-a manifestat ca centru de atracție a forței de muncă și de dezvoltare socio-umană.

Prezența bazelor de construcții, a obiectivelor de producție și de menire socială, dar și gradul înalt de asigurare cu resurse de forță de muncă prezintă premisă pentru construcția întreprinderilor de prelucrare a materiei prime importate în Căușeni, Comrat, Leova, Ceadăr-Lunga. Destrămarea legăturilor strânse de producție cu statele din cadrul URSS a condiționat stoparea activității acestora după anul 1991. În așezările de tip orășenesc din perioada 1981-1990 – Cimișlia, Vulcănești, Taraclia au fost construite întreprinderi agricole, de prelucrare a materialelor de construcții, reparație a tehnicii agricole, deservire a populației.

Procesul de urbanizare a republicii a avut loc neuniform (Figura 3.10), determinat de factorii economici, sociali, dar și politici uneori. Analiza evoluției structurii pe medii a populației în perioada 1959-2019 pune în evidență creșterea gradului de urbanizare în toate regiunile. RS înregistrează o creștere a ponderii populației urbane de peste 100%, atestând cel mai jos nivel de urbanizare la nivel de țară. Spre exemplu, în anul 1959 nivelul de urbanizare constituie 14,3% (cu 9,4 și 2,0 % mai puțin decât RC și RN respectiv). RS înregistrează în 2019 o pondere de circa 30,1% de populație în mediul urban (sau cu 21,2% și 6,5% mai puțin decât RC și RN respectiv).

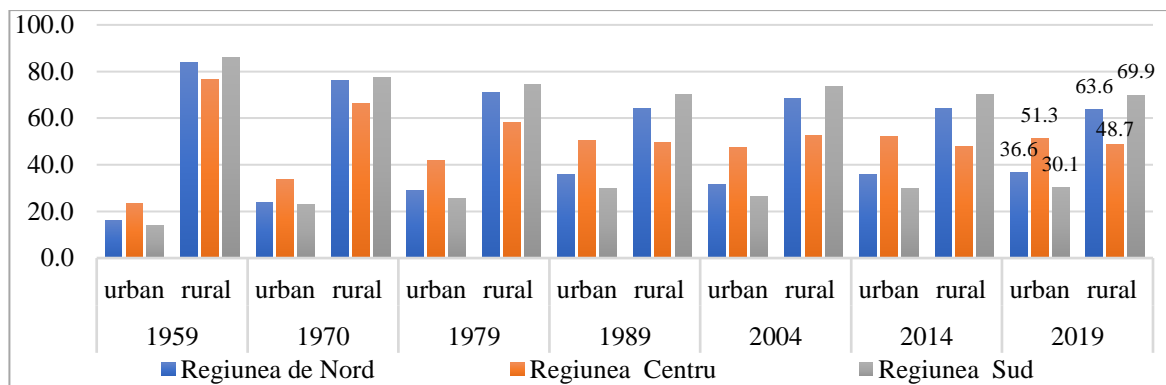

Fig. 3.10. Distribuția populației pe medii în profil teritorial în intervalul 1959-2019,%

Sursa: elaborat în baza sursei [30,34,167,211,241,242,243]

Analiza comparativă a structurii pe medii a populației în anul 2019 (urban în RS 30,1 și 40,8% în țară) și 2021 (urban în RS 24,5 și 41,8% în țară), *reieșind din totalul populației cu viză obișnuită*, denotă o descreștere de 5,6% în mediu pe regiune comparativ cu creșterea atestată la nivel de țară (de 1% în mediu pe țară). În același timp, comparând datele cu privire la totalul populației prezente și cu viză de reședință obișnuită în 2019 și 2021 se atestă diferență de 5,6%. Prin urmare, creșterea e determinată de modificarea calculului populației.

Un impact negativ asupra urbanizării țării îl are nivelul înalt de concentrare a populației în municipiul Chișinău. În 2019 capitala însumează 49,5% din totalul populației urbane (23,5 din totalul țării), iar în 2021 – 54,8% din populația urbană și 22,9 din totalul populației, ce influențează negativ asupra perspectivei de dezvoltare policentrică a localităților urbane.

Alt factor ce stopează fenomenul de urbanizare este lipsa orașelor de dimensiuni medii. În pofida declarării a șase orașe-poli de creștere (care ar putea stimula dezvoltarea urbană), toate se confruntă cu probleme de dezvoltare și nu corespund statutului de municipiu. Calitatea infrastructurii urbanistice (serviciile de canalizare și epurare a apelor uzate, iluminatul public, transportul public etc.) nu corespunde nivelului minim de dezvoltare socio-economică a orașelor. În RS sunt situate două orașe declarate poli de dezvoltare: Cahul și Comrat care, conform estimărilor Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale, pentru a corespunde unor criterii de bază de definire a unui oraș au nevoie de investiții publice de circa 832 mil MDL și 1,25 miliarde MDL respectiv, care lipsesc în bugetele locale [206]. În pofida acestor estimări, considerăm că dezvoltarea economică a regiunii în ansamblu este imposibilă fără industrializarea mai dinamică a polilor Comrat și Cahul, care vor stimula dezvoltarea localităților în RS.

Gradul redus de atractivitate a localităților urbane pentru migrații interni confirmă dezvoltarea slabă a localităților. Astfel, în 2012, Chișinăul însumează 62,7 din migrații, iar Cantemir, Cimișlia, Basarabeasca, Ștefan Vodă între 0,2-0,5%. Orașul Cahul, caracterizat de

ritmuri mai dinamice de dezvoltare este mai atractiv pentru migrații interni de 2,3% [69, p. 39]. Prezența unui număr mic de întreprinderi industriale mari, cu salarii atractive și posibilități de evoluție în carieră, nivelul slab de dezvoltare a sectorului serviciilor, starea proastă a căilor de acces, lipsa investițiilor conduce la emigrarea populației tinere și degradarea localităților. Astfel, sunt necesare mai multe programe de susținere și dezvoltare a localităților urbane.

În dinamica populației urbane în 1959-2019 se disting (Fig. 3.11) două perioade:

- *perioada I* (1959-1989) – caracterizată de creșterea urbanizării (de peste 2 ori), determinată de migrația internă (sat-oraș) și externă (din fostele republici unionale). Astfel, în RS ponderea acesteia crește cu 15,8% (cedând 11,2% RC, cu creșteri de 26,9% și 3,7% RN în care crește cu 19,5% în același interval) (Fig. 3.11). La nivel de raioane administrative, se atestă creșterea ponderii populației urbane în toate unitățile cu excepția raionului Basarabeasca (în care în anul 1989 descrește cu 2,2% în raport cu anul 1959). Cea mai mare creștere se atestă în raionul Cimișlia, de circa 1,6 ori (de la 9,6% în anul 1959 la 26,3% în 1998). În pofida creșterii oficiale a numărului populației urbane, fenomenul de urbanizare este unul fals, or statutul de oraș de rând cu funcțiile administrative sunt acordate localităților rurale, în care sectorul terțiar nu este dezvoltat.

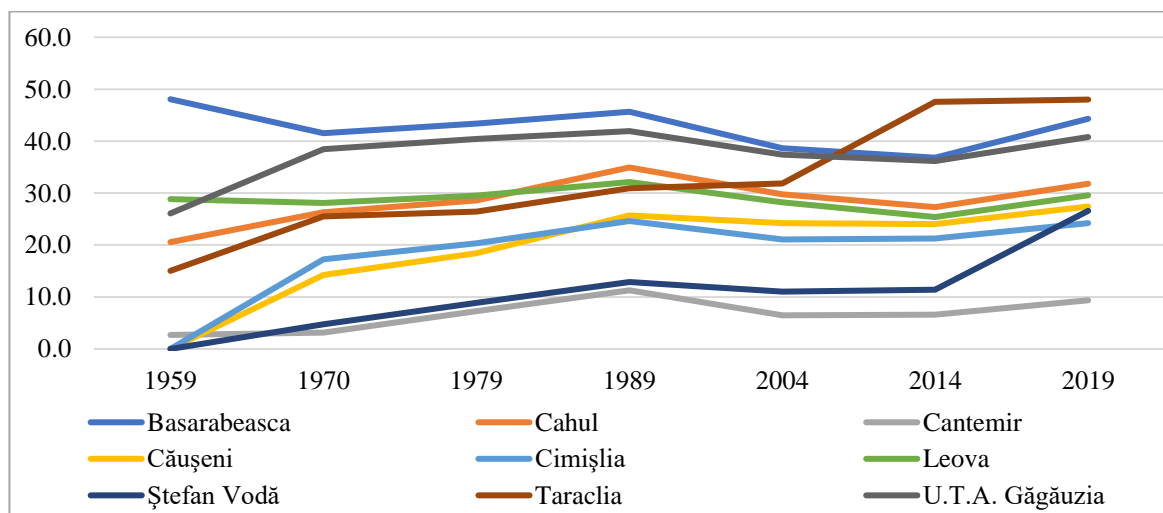

Fig. 3.11. Dinamica populației urbane a Regiunii de Sud în perioada 1959-2019, %

Sursa: elaborat în baza sursei [30,34,167,211,241,242,243]

- *perioada II* (1989-2019) – cu creștere lentă a ponderii populației urbane în toate regiunile. RS atestă o creștere de 0,1%, de la 30,0 în 1989 la 30,1% în 2019, în celelalte regiuni cu 0,9 și 0,7% în RN și RC respectiv. Cauza principală o constituie criza economică și migrația inversă a populației (de la oraș la sat), dar și de începutul emigrației.

Evoluția procesului de urbanizare din cadrul regiunii este neomogenă, condiționată de oportunitățile diferite în plan economic și cultural oferite de localități, dar și de lipsa unei viziuni strategice complexe asupra dezvoltării localităților, inclusiv a acelor urbane. Către 2019

cel mai intens urbanizat este raionul Taraclia cu 48% (odată cu obținerea de către satul Tvardița a statutului de oraș în 2013), urmat de Basarabeasca cu 44,3%, iar cel mai puțin urbanizat este Cantemir – cu circa 9,4% (la 2019) [87].

Gradul de urbanizare este influențat și de categoria localităților, astfel, cele de o categorie mai înaltă sunt mai atractive datorită oportunităților pe care le propun. Excepția o constituie orașul Basarabeasca, caracterizat de un grad înalt de urbanizare din 1959 datorită poziției - nod de transport feroviar. În pofida înregistrării unui trend pozitiv al fenomenului urbanizării, situația reală a orașelor și orașenilor din regiune este una precară, ceea ce determină nivelul slab de dezvoltare economică a RS. În majoritatea orașelor nu sunt prezente toate comoditățile specifice localităților urbane, infrastructura nu corespunde standardelor urbane, iar o bună parte din populație este angajată în activități cu caracter agricol. O astfel de situație impune necesitatea elaborării planurilor de dezvoltare strategică a localităților urbane, bazate pe o politică de descentralizare și încurajare a dezvoltării orașelor mici, cu potențial de creștere economică, care pot susține și dezvoltarea localităților rurale din apropiere.

Urmărind evoluția procentului populației urbane/rurale în cadrul regiunii, la nivel de raioane administrative în perioada 1959-2019 (Fig. 3.12), se constată o creștere până în 1989, după care în majoritatea cazurilor numărul populației descrește din cauza trecerii la tipul urban de reproducere (nașterea a 1-2 copii în familie), crizei economice și migrațiilor masive.

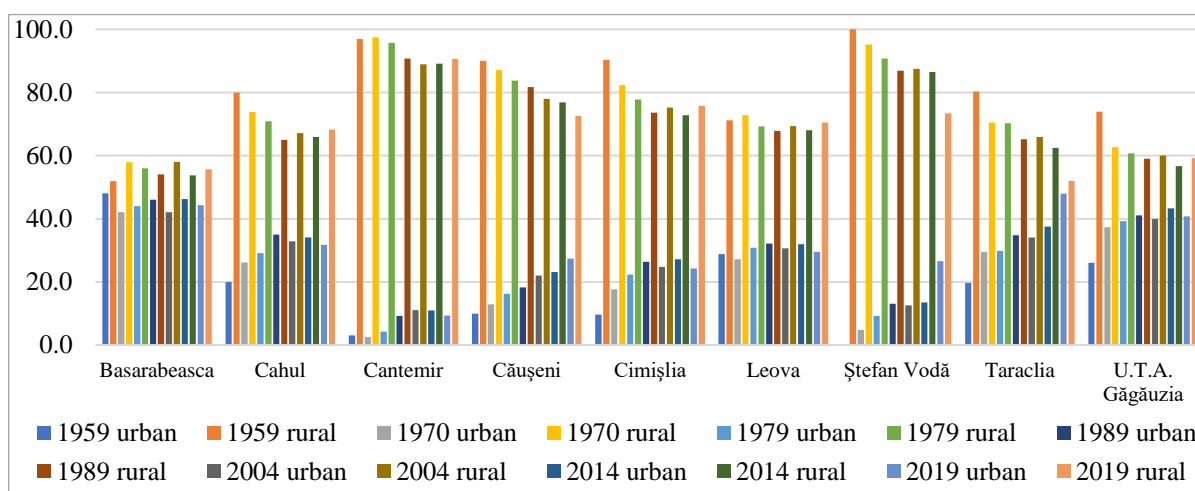

Fig. 3.12 Structura pe medii a populației unităților administrative, 1959-2019, %

Sursa: elaborată în baza sursei [30,34,167,211,241,242,243]

În perioada cercetată rețeaua de așezări urbane evoluează destul de lent, astfel, astăzi nici un raion nu înregistrează o cotă de 50% de populație urbană. În același timp, dezvoltarea durabilă a regiunii este strâns legată de procesul de industrializare.

Localitățile urbane atât cele de dimensiuni mari, cât și medii și mici au nevoie de investiții mari pentru dezvoltarea infrastructurii industriale, a serviciilor și a comodităților urbane. În pofida așezării economice favorabile (la hotar cu România și Ucraina), localitățile urbane nu beneficiază de investiții care ar impulsiona activitatea economică, ci din contra, o bună parte de tineri merg la studii în România, iar ulterior nu revin acasă. Impactul hotarului cu Ucraina nu se reflectă benefic asupra localităților din regiune. Autoritățile locale, regionale și centrale trebuie să depună eforturi în vederea atragerii investițiilor, creării locurilor de muncă plătite, care ar absorbi forța de muncă liberă, dar și materiile prime agricole [180, p. 124].

Creșterea nivelului de dezvoltare a localităților urbane poate avea loc ca și consecință a stabilirii unui plan de dezvoltare strategică a tuturor localităților. Cea mai indicată soluție este fortificarea rolului orașelor Cahul și Comrat ca poli de dezvoltare regională, în jurul cărora pot crește alte centre urbane, dezvoltarea lor fiind argumentată economic și social. Or, orașul ca centru de concentrare a activității economice, a potențialului demografic, infrastructurii sociale, este salvarea populației rurale disperate etc. În condițiile economiei de piață și lipsei unui plan de dezvoltare urbană, evoluția stihinică a orașelor, fără a corespunde direcției de dezvoltare strategice a regiunii, nu contribuie la creșterea potențialului economic și social. Prin urmare, orașul nu servește punct de salvare pentru populația din mediul rural, or orașul trebuie să acorde acele servicii, care nu pot fi prestate în localitățile rurale, dar și să ofere posibilitatea de angajare pentru forța de muncă neocupată. În acest sens, fortificarea în cadrul regiunii a orașelor mici, care pot propune populației din mediul rural prețuri mai accesibile pentru cazare, servicii de calitate, posibilitatea de angajare în câmpul muncii, pot servi ca și alternativă a emigrării în căutarea unui loc de muncă și soluționa parțial problema exodului populației.

Dezvoltarea localităților urbane reprezintă una dintre prioritățile naționale, or practica internațională denotă creșterea nivelului de urbanizare a țării care contribuie la sporirea PIB și respectiv a nivelului de trai al populației. În contextul activității PILG, dar și a ralierei la standardele europene care promovează *politicile priorității urbane*, în special pentru regiunile de periferie, poziția de lideri în plan regional a orașelor Cahul și Comrat devine o prioritate strategică, capabilă să soluționeze unele probleme de ordin geopolitic ce persistă în aria sudică [138, p.130-131]. Așezarea geografică favorabilă, prezența infrastructurii sociale și economice, a centrelor universitare, rețelelor de transport etc. avantajează orașele Cahul și Comrat în perspectiva de a deveni puncte de creștere industrială a regiunii. Totodată, orașul are nevoie de mai multe investiții în vederea susținerii creșterii economice, în mod special este importantă prezența întreprinderilor industriale mari, cu posibilități de oferire a salariilor atractive, de avansare în carieră, ce ar stimula dezvoltarea localităților din preajmă și a regiunii în ansamblu.

Repartiția spațială a populației poate exprima într-o anumită măsură potențialul economic al regiunii. Cercetarea acestuia face posibilă prognozarea dezvoltării teritoriului prin prisma amplasării rașionale a unităților economice și a dezvoltării obiectivelor cu destinație socială.

Distribuția populației reflectă constituirea și amplasarea localităților pe parcursul unei lungi perioade istorice. În cadrul regiunii au fost descoperite urme ale existenței populației încă în epoca mezolitică (mileniul VIII-V î.H.) aflate în apropierea satului Sărăteni raionul Leova, iar ultima localitate este atestată în anul 1973. În acest interval de timp au loc mai multe evenimente istorice soldate cu formarea sau dispariția așezărilor umane, astfel în 2021 în regiune se numără 313 localități rurale, 3 municipii și 11 localități urbane.

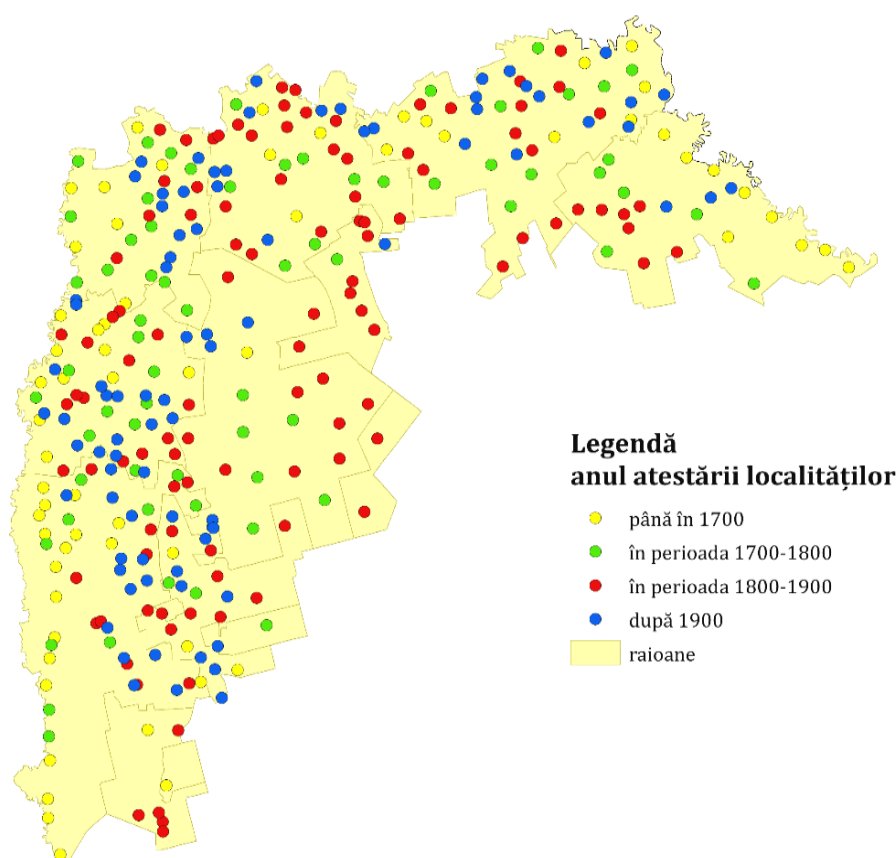

Fig. 3.13. Anul atestării documentare a localităților

Sursa: elaborată în baza sursei [131, 155, 156]

Până în anul 1700, cele mai multe așezări umane sunt întemeiate în preajmă bazinelor acvatice. În extrema de sud și est a regiunii se conturează evident șirul localităților formate pe malul râului Prut și Nistru (Figura 3.13.), așa ca Vadul lui Isac, Colibași, Brânza, Văleni, Cîșlița Prut, Giurgiulești în raionul Cahul; Tochile-Răducani, Leova în Leova; Toceni, Gotești, Ghioltosu în Cantemir pe malul râului Prut și Hagimus, Chițcani, Zahorna, Copanca în raionul Căușeni; Leuntea, Talmaza, Cioburciu, Răscăieți în raionul Ștefan Vodă de pe malul Nistrului.

Analiza datelor cu privire la prima atestare documentară a localităților aflate astăzi pe harta regiunii reflectă predominarea cu o pondere de 33% (sau 108 localități) a celor atestate în perioada 1800-1900 (Figura 3.14), urmate de cele de după 1900 cu 26% (84 localități), 21% (67 localități) în intervalul 1700-1800 și 20% (66 localități) până în anul 1700. În următoarele două secole are loc popularea stepei Bugeacului și apar localități de bulgari, găgăuzi, germani, ucraineni, ruși.

Localități formate preponderent din bulgari sunt: Taraclia, Corten, Cairaclia, Valea Perjei etc.; de tătari și găgăuzi: Baurci, Beșalma, Gaidar, Cazaclia, Congaz și altele; de nemți: Emental (astăzi Pervomaisc), Marienfeld; de ucraineni: Brezoaia, Albina, Ferapontievca, Rumeanțevo, Hutulu, Griorievca, Alava etc.; de ruși: Troițcoe, Semionovca, Grădinița etc.

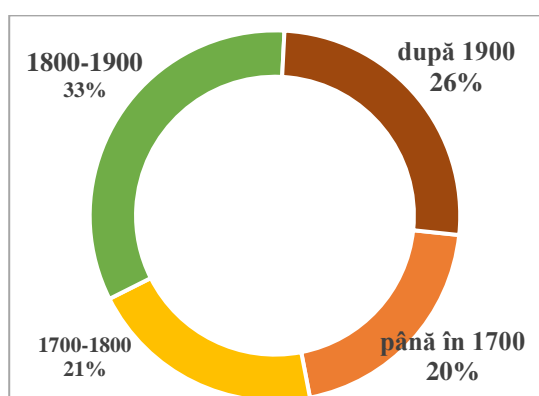

Fig. 3.14. Repartizarea localităților conform anului primei atestări documentare

Sursa: elaborată [131, 155, 156]

După 1900, localitățile din regiune s-au format ca rezultat al construcției căilor ferate (Zaim cale ferată (Căușeni), Iargara (Cantemir)), șoselelor auto (Sălcuța Nouă, Baurci, (Căușeni), Tomaiul Nou, Hârtop (Leova) etc.), întreprinderilor industriale (Vinogradovca (Taraclia), Cantemir etc.).

Amplasarea populației în cadrul așezărilor rurale în 2019 reflectă un grad înalt de concentrare, astfel: 88,9% din populația regiunii este stabilită în localități mai mari de 1000

locuitori dintre care cea mai mare parte din populație - 28,0% este concentrată în 31,9% (102 localități) din localități cu un număr de 1000-3000 locuitori, iar 20,1% în 10,6% (34 localități) cu 3000-5000 locuitori (Anexa 25). Localitățile până la 1000 persoane sunt numeroase, însumând 50,1% din total și 11,1% din populația regiunii (Tabelul 3.7.).

Tabelul 3.7. Clasificarea localităților în funcție de numărul populației la anul 2019

Categoriile de localități	Numărul total de populație	Total localități în cadrul categoriei		Procentul din numărul total al populației regiunii
		Numărul	% din totalul localităților	
sub 100	1112	23	7,2	0,2
100-500	22455	76	23,8	3,5
500-1000	47539	64	20,0	7,4
1000-3000	178862	102	31,9	28,0
3000-5000	128650	34	10,6	20,1
5000-10000	71911	11	3,4	11,2
10000-15000	49002	4	1,3	7,7
15000-30000	100400	5	1,6	15,7
peste 30000	39600	1	0,3	6,2

Sursa: Calcul efectuat în baza sursei [34]

În RS sunt prezente localități rurale cu un număr mare de populație. Formarea acestora este cauzată de prezența formelor netede de relief, a suprafețelor mari de teren agricol, dar și de structura etnică a populației (în special prezența etniilor găgăuze și bulgare cu un grad înalt de concentrare a populației). În limita regiunii este atestată cea mai mare localitate rurală din Europa – Congaz, care în 2019 însumează circa 11123 locuitori, dar și alte localități rurale: Copceac – 9138, Baurci – 7463, Chirsova – 6298 locuitori - amplasate în UTA Găgăuzia, dar și Talmaza - 6341, Olănești - 4456 (Ștefan Vodă), Colibași (Cahul) - 5378 locuitori, etc. (Anexa 25).

Prezența acestora servește ca și premisă pentru construcția întreprinderilor mici industriale, cu regim constant sau sezonier de activitate. Exemple în acest sens sunt întreprinderile din Ciurni (Taraclia), Sadaclia (Basarabeasca), Colibași (Cahul), etc. Dezvoltarea durabilă a localităților rurale necesită construcția întreprinderilor de prelucrare a produselor agricole, a pieilor, de meșteșugărit, de producere a articolelor de artizanat, articolelor din piele, etc.

În condițiile asigurării localităților rurale cu drumuri, sisteme de alimentare cu apă și canalizare, de gazificare, obiective de menire socială: școli, grădinițe, centre medicale, bănci, biblioteci, săli de sport, săli de cultură etc., construcția întreprinderilor poate servi ca și premisă pentru dezvoltarea durabilă nu numai a localităților mari, ci și a celor mijlocii sau chiar mici, or localitățile rurale necesită a fi organizate astfel, încât ele să fie atractive pentru populația tânără. La fel, este necesară orientarea populației spre dezvoltarea agriculturii performante, cu aplicarea mijloacelor tehnice atât în zootehnie, cât și în fitotehnie, care ar putea asigura obținerea unor venituri mai mari cu eforturi fizice mai mici; trecerea de la gospodării agricole multi-ramurale la cele mono-specializate, de tip marfă; reorientarea producătorilor agricoli spre cultivarea culturilor înalt productive, care pot asigura obținerea veniturilor mai mari; dezvoltarea gospodăriilor de sere pentru creșterea salatelor, roșiilor, castraveților, ardeilor etc., a pomiculturii netradiționale (cultivarea de zmeură, coacăză, agriș, căpșun etc). Astfel de condiții pot oferi localităților rurale șansa de a supraviețui și a se dezvolta în continuare, or localitățile rurale reprezintă temelia dezvoltării societății și cea mai importantă sursă pentru genofond. Necesită a fi elaborate planuri de dezvoltare strategică a localităților raliatate la politicile sectoriale de dezvoltare a agriculturii, micii industrii, sectorul serviciilor (învățământ, medicină, comerț, deservire etc.).

Analiza ponderii grupelor de localități în cadrul raioanelor administrative, reflectată în Figura 3.15 și Anexa 25, denotă amplasarea relativ echilibrată a populației. O situație mai favorabilă este atestată în UTA Găgăuzia, Basarabeasca, Căușeni, Cimișlia, Leova, Cantemir, în care nu există diferențe mari între ponderea categoriilor de localități. Raioanele Cahul și

Ștefan Vodă sunt caracterizate de predominarea localităților cu numărul populației variabil între 1001-3000 locuitori, mai mare cu circa 20% decât celelalte categorii, ce se explică prin prezența suprafețelor de câmpie, utilizate în scopuri agricole, dar și de proximitatea râurilor Prut și Nistru care permit irigarea terenurilor agricole și dezvoltarea agriculturii durabile.

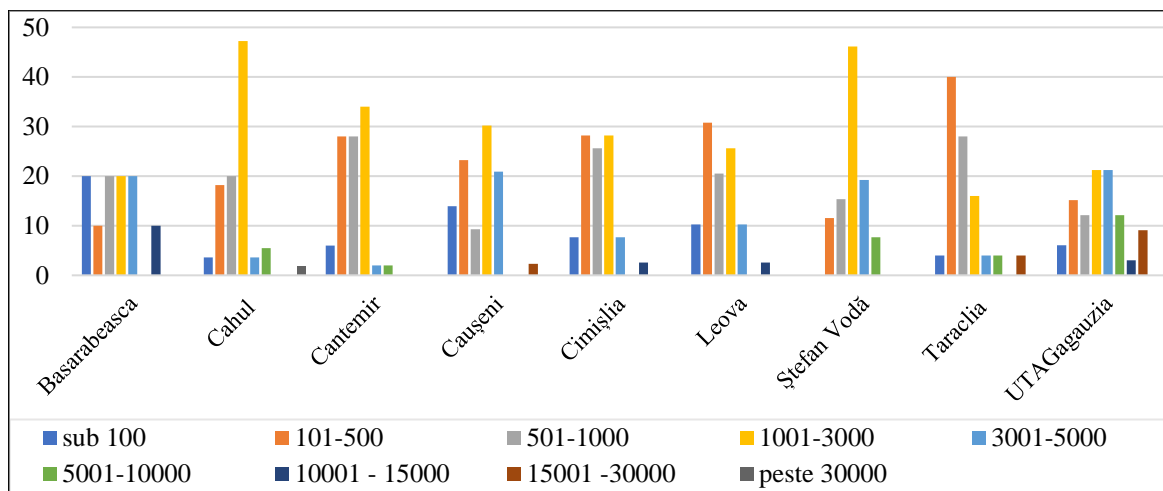

Fig. 3.15. Ponderea categoriilor de localități în cadrul unităților administrative, %

Sursa: calcul efectuat în baza sursei [34]

Un aspect al repartizării localităților în cadrul unităților administrative vizează numărul acestora și a populației pe care o însumează. În acest sens, în cadrul regiunii se constată disparități, raionul Cahul însumează peste 100 mii locuitori, sau peste 3% din populația țării, iar Taraclia și Basarabeasca 1,2 și 0,8% respectiv. *...Inegalitățile generează diferențe de eficiență la nivel raional care sunt la fel de remarcabile: datele arată că în trei cele mai mici raioane ale R. Moldova (Basarabeasca, Șoldănești, Dubăsari) media cheltuielilor operaționale pe cap de locuitor este de 2,6 ori mai mare decât în trei în cele mai mari raioane (Hâncești, Cahul, Orhei)... [188, p.15].* Prin urmare, în scopul asigurării gestionării eficiente a mijloacelor financiare din bugetul de stat, este necesară revizuirea structurii administrative a republicii.

În pofida eforturilor depuse de autorități în vederea susținerii și dezvoltării localităților rurale, multe dintre acestea se confruntă cu problema lipsei infrastructurii sociale, a locurilor de muncă, a sărăciei, corupției și altele. Ca urmare este răspândită migrația necontrolată a populației din motive economice care conduce la scăderea ritmurilor natalității, a ponderii populației apte de muncă, creșterea ratei divorțurilor, depopularea teritoriilor și declinul demografic.

3.4. Concluzii la Capitolul III

În urma studiului sunt identificate următoarele particularități și probleme:

1. Evoluția demografică are o istorie îndelungată și bogată de formare. Pe parcursul mai multor secole (de la origini și până în sec. XVII-XVIII), teritoriul era slab valorificat, iar popularea acestuia era determinată de popoarele care dominau teritoriul.

2. Invazia armatei ruse, începând cu prima jumătate a sec. XVIII, influențează evoluția demografică prin crearea condițiilor pentru imigrarea popoarelor din Balcani (găgăuzi, bulgari), dar și din alte regiuni ale Europei (germani, francezi, elvețieni, ruși, ucraineni etc), care la rândul lor au produs modificări atât asupra structurii etnice, cât și a habitatului uman.

3. Ritmurile mai înalte de creștere a numărului populației RS condiționează intrarea mai târzie a regiunii în faza de tranziție demografică, caracterizată de reducerea ritmurilor natalității cu circa 13,6% în 1989 în raport cu 1979. Criza politică și economică, creșterea nivelului educațional și angajarea în câmpul muncii al femeilor, emigrarea populației, prioritar de vârstă fertilă, au condus la descreșterea ratei natalității în ultimele decenii. Reducerea natalității în localitățile rurale cu valori între 3,3% și 6,2%, de rând cu emigrația necontrolată, vor influența negativ asupra creșterii numărului populației, reducând din atractivitatea investițională și contribuind la îmbătrânirea demografică.

4. RS în ultimele două decenii se confruntă cu problema depopulării teritoriului. Scăderea densității populației este o dovadă a fenomenului intens de depopulare.

5. RS atestă un raport dezechilibrat între grupele de vârstă în toate unitățile administrative de nivelul II. Un decalaj mai mare între grupele de vârstă I și III este înregistrat în raioanele Taraclia, Cimișlia, Basarabeasca. Prin urmare, aceste unități administrative într-o perspectivă mai apropiată se vor confrunta cu problema reducerii ratei natalității, insuficienței forței de muncă, creșterii ponderii populației de vârstă pensionară etc. care vor avea un impact negativ asupra indicatorilor social-economici, sistemului medical, de pensionare, de asigurări sociale etc.

6. Formele netede de relief specifice RS determină un grad înalt de concentrare a populației în localități, fiind atestate localități rurale cu un număr mare de populație. Circa 28,0% din populație este polarizată în localități cu un număr de 1000-3000 locuitori, iar 20,1% în cele cu 3000-5000 locuitori. Astfel, prezența așezărilor cu un număr mare de populație servește premisă pentru construcția întreprinderilor mici industriale, care pot activa în regim constant sau sezonier, asigurând venituri mai mari populației.

7. RS este caracterizată de un nivel redus de urbanizare (30,1%), dar și de o creștere foarte lentă a acestuia (cu 0,1%, din 1989 până în 2019). În același timp, deseori procesul de

urbanizare este unul fals, întrucât centrele raionale îndeplinesc, de regulă, doar funcții administrative, dispunând de potențial industrial redus, exceptând Comratul (centru de importanță națională) și Cahulul (centru de importanță regională) în care sunt înregistrate mai multe întreprinderi industriale.

8. Crearea a două poluri de dezvoltare regională – Cahul și Comrat – va contribui la creșterea economică a localităților urbane și rurale din regiune, dar și la soluționarea problemelor de ordin geopolitic ce persistă în aria sudică.

9. RS este caracterizată de o structură etnică mai pestră comparativ cu restul țării. În majoritatea unităților administrative de nivelul II predomină moldovenii/românii (între 72,1% în raionul Basarabeasca și 94,6% în raionul Ștefan Vodă). Excepția o constituie raionul Taraclia cu 66,1% bulgari și UTA Găgăuzia cu 83,8% găgăuzi. În același timp, în ultimii 300 ani, se constată conviețuirea pașnică a reprezentanților diferitor etnii, iar problemele de ordin etnic, discutate periodic, sunt determinate de factorul politic (deseori din afara țării).

10. În RS în ultimii ani se atestă un declin al nivelului de ocupare a forței de muncă (în anul 2021 erau angajați circa 30% din populația activă (cu 9,8 % mai puțin decât media pe țară)). RS cedează mediei pe republică după ponderea angajaților în sectorul terțiar (cu 5%) și în sectorul secundar (cu 4%), însă depășește după angajările în agricultură, economia vânatului, silvicultură și piscicultură (cu 9%). În același timp, relevanța datelor oferite de BNS poate fi pusă la îndoială, or datele statistice prezentate diferă mult. De exemplu, în raionul Basarabeasca, în 2016, în domeniul agriculturii și economiei vânatului erau angajați circa 7% din totalul de angajați, în 2017 ponderea acestora scade la 5,1%, în 2018 crește la 17,8%, iar în 2021 scade la 7,3%. Cauzele unor astfel de fluctuații nu sunt clare, întrucât suprafețele agricole prelucrate în anii respectivi, la fel ca și structura culturilor agricole, nu s-au modificat.

4. APRECIEREA POTENȚIALULUI ECONOMIC ȘI IDENTIFICAREA POSIBILITĂȚILOR DE DEZVOLTARE

Structura economiei R. Moldova, inclusiv a RS, se apropie tot mai mult de cea a țărilor dezvoltate, unde rolul principal ca pondere în structura PIB-ului îl joacă sectorul serviciilor, urmat de industrie, iar ce-a mai mică îi revine agriculturii. În același timp, dezvoltarea economică rămâne una dintre cele mai actuale probleme ale societății, pentru soluționarea căreia este important să se creeze condiții optime pentru atracția investițiilor străine directe, care ar putea condiționa crearea de noi locuri de muncă, transfer de tehnologii avansate, creșterea economică, diminuarea nivelului sărăciei și ar spori vizibilitatea produselor confecționate în țară.

Un impact masiv asupra formării economiei regiunii l-a avut apartenența țării spațiului sovietic, când structura economiei era planificată astfel, încât să poată funcționa doar în cadrul URSS. Odată cu proclamarea independenței R. Moldova, situația s-a schimbat radical. Au fost inițiate și treptat realizate transformări cu caracter de tranziție la o altă formă de organizare a activității economice – bazată pe principiile economiei de piață.

După 1991, agricultura rămâne ramură mai importantă decât industria conform indicatorilor: participarea la formarea PIB-lui, utilizarea fondurilor fixe de producție și după ponderea acestei ramuri în structura exporturilor. RS, ca și întreaga țară, s-a transformat din una industrial-agrară în una agrar-industrială, ce constituie o involuție. Treptat, are loc restructurarea și modernizarea economiei naționale, ramura principală devine sectorul terțiar, iar PIB-ul general și pe cap de locuitor este în ușoară creștere începând cu 2000 [190, p.52].

4.1. Importanța agriculturii în dezvoltarea economică a regiunii

Agricultura reprezintă ramura de bază a economiei în RS care are ca și obiectiv satisfacerea nevoilor alimentare ale populației și producerea materiilor prime pentru ramurile industriei și, actualmente, necesită a fi dotată cu noi mijloace tehnice moderne. Importanța acesteia crește din moment ce în cadrul regiunii industria este slab dezvoltată și în majoritatea cazurilor valorifică în calitate de materie primă producția agricolă. În agricultură sunt antrenați în 2021 circa 15% din angajați și participă în 2017 cu 12% în structura PIB-ului RS.

Cultivarea și confecționarea produselor alimentare calitative, în cantități suficiente, poate garanta sănătatea și capacitatea de muncă a populației țării. Întrucât cea mai mare parte din populația regiunii este ocupată în acest sector, este important să se identifice posibilități de sporire a volumelor, calității și competitivității producției agricole, ce asigură creșterea rentabilității gospodăriilor. Prin urmare, este necesară dotarea tehnică corespunzătoare a gospodăriilor

agricole, reducerea costurilor produselor finite prin aplicarea lucrărilor de fertilizare a solului, utilizarea îngrășămintelor minerale, a pesticidelor, soiurilor noi de plante (sau a hibrizilor) rezistenți la condițiile mediului, dar și revenirea la asolamentul culturilor agricole fără care este imposibilă dezvoltarea durabilă a agriculturii. Cercetătorul S. Gavrilaș consideră că: *...aprofundarea cunoștințelor în domeniul principiilor ecologice de funcționare a agrosistemelor, a acțiunii și interacțiunii tuturor părților componente a sistemului de agricultură, folosirea ecosistemelor naturale ca model de intensificare a agriculturii. Aceasta va fi tendința de bază în intensificarea agriculturii pentru secolul XXI în condițiile resurselor energetice și naturale limitate* [86, p.22].

O importanță deosebită pentru dezvoltarea de perspectivă a sectorului agricol o constituie sporirea competitivității și vizibilității pe piața externă. Pentru realizarea acestor obiective este necesară identificarea culturilor agricole și a produselor agroalimentare destinate pieței externe, instruirea producătorilor agricoli în vederea asigurării unui management eficient al exploatațiilor agricole și a cultivării unor produse de calitate. Deosebit de importantă pentru deschiderea produselor agricole către piața externă este crearea întreprinderilor mici și mijlocii de procesare a produselor agricole în localitățile rurale, care să respecte criteriile de calitate, dar și să satisfacă cerințele economiei de piață. Această inițiativă poate asigura atât creșterea veniturilor, cât și crearea de noi locuri de muncă, reducerea pierderilor la transportarea mărfurilor, a cheltuielilor, a timpului necesar pentru transportare și creșterea competitivității produselor.

4.1.1. Factorii de dezvoltare a agriculturii

Agricultura este principala ramură de specializare a RS în mare parte grație nivelului înalt de asigurare cu resurse agro-climatice și pedologice. Ramura de bază a agriculturii regiunii este fitotehnia. Ponderea acesteia în structura economiei regiunii a crescut în ultimii 20 de ani din cauza declinului semnificativ al sectorului zootehnic. Regiunea dispune de potențialul natural necesar pentru cultivarea produselor alimentare nutritive, în cantități suficiente, pentru a asigura întreaga populație și a garanta sănătatea și capacitatea de muncă. În plus, teritoriul studiat are capacități de producere a unui volum mare de materii prime pentru industria alimentară, produsele căreia pot fi exportate cu mai puține riscuri. În cadrul regiunii există condiții prielnice pentru cultivarea culturilor, după cum urmează: grâu de toamnă și de primăvară, ovăz, orz, hrișcă, cartof, mei, mazăre, fasole, bob, linte, floarea soarelui, varză, sorg, soia, porumb, sorturi timpurii și medii de viță de vie, meri, peri, gutui, caiși, piersic etc., pentru care în 100 % din ani este asigurată cantitatea necesară de radiație solară. Dezvoltarea agriculturii este asigurată de îmbinarea reușită a factorilor naturali (descriși în cap. II), socio-economici și tehnici.

Factorii socio-economici au influențat semnificativ, determinând structura și forma de organizare a ramurii. Premisele naturale favorabile, tradițiile populației în domeniul viticulturii, creșterii ovinelor și caprinelor, lipsa alternativelor pentru dezvoltarea ramurilor industriale (exceptând industria alimentară și ușoară), dar nu în ultimul rând și cerințele pieței de consum, au condiționat orientarea celor mai mari investiții în perioada sovietică în viticultură, pomicultură, creșterea ovinelor și a păsărilor, creându-se gospodării mari, cu un grad înalt de concentrare a producției. Odată cu destrămarea sistemului socialist se modifică forma de organizare a gospodăriilor agricole și apar dificultăți în identificarea piețelor de realizare a produselor finite. Începând cu anul 1991, statul promovează reforma agrară și întreprinde măsuri de susținere a ramurii printre care: perfecționarea modului de acordare a creditelor; adoptarea legii cu privire la vânzarea-cumpărarea pământului; ajustarea legislației cu privire la modul de achiziționare a producției agricole la noile forme de organizare a agriculturii.

Dezvoltarea sectorului agricol a fost dinamizată de programele de sprijinire finanțate din exterior: TACIS, Pământ etc. și cele susținute de Guvernul RM: *Modernizarea țării - bunăstarea poporului; Strategia de creștere economică și reducere a sărăciei (SCERS), Programul Național Satul Moldovenesc; Planul de Acțiuni RM - UE, Planurile Naționale de Dezvoltare; Strategia națională de dezvoltare durabilă a complexului agroindustrial al R. Moldova (2008-2015); Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală pentru 2014-2020* etc.

Un rol important în modificarea structurii organizatorice a agriculturii l-a avut adoptarea la 19.02.1991 a legii R. Moldova nr. 510 *Cu privire la Concepția reformei agrare și a dezvoltării social-economice a satului sau mica privatizare* ca urmare a căreia fiecare familie devine posesor al unei suprafețe de pământ de 0,3 ha. În același an sunt adoptate legile nr. 627 din 04.07.1991 *Cu privire la privatizare* [130] și 828 din 25.12.1991 *Codul funciar* [63], care legitimează diversitatea formelor de proprietate asupra terenurilor, astfel țăranii obțin posibilitatea de a ieși din componența gospodăriilor publice cu cotele de teren și valorile patrimoniale. Aprobarea în 1992 a legii nr. 841 din 03.01.1992 *Cu privire la gospodăria țărănească (de fermier)* [129] facilitează crearea gospodăriilor proprii. Modificarea Codului funciar în 1995, care prevedea că *...suprafața de teren ce se atribuie întreprinderii agricole nou înființate nu poate fi mai mica decât mărimea unui câmp din asolament conform proiectelor de organizare a teritoriului aprobate în modul stabilit...* (în R. Moldova o solă are în medie 50-150 ha), împiedică retragerea în continuare a țăranilor din gospodăriile colective, întrucât o cotă de teren avea în mediu de 1,7 ha. Ca rezultat, țăranii au înaintat revendicări obligând autoritățile să anuleze amendamentele care încălcau constituția R. Moldova. În 1996, Curtea Constituțională a abrogat prevederile care interziceau ieșirea liberă a țăranilor din gospodăriile colective și

posibilitatea creării gospodăriilor particulare. Procesul de privatizare a terenurilor a luat amploare începând cu 1998, odată cu lansarea programului *Pământ* raportat la nivel de stat. Astfel, la nivel de republică, în perioada 1997-1999, numărul persoanelor împroprietărite crește cu 124115 (ce constituie 105,73% în raport cu 1997). De menționat că RS se plasează pe locul doi printre celelalte regiuni după ponderea persoanelor împroprietărite din totalul persoanelor cu dreptul la cotă de teren, înregistrând în 1997 o pondere de 7,2%, iar în 1999 – 13,6% (fiind depășită de RC, unde în 1997 sunt împroprietărite 26,9% din totalul populației cu drept la cotă de teren, iar în 1999 – 41,6%) [196, p.74].

Ca rezultat, are loc diversificarea formelor de proprietate asupra terenurilor. Conform datelor Agenției Relații Funciare și Cadastru la 01.01.2021, cea mai mare pondere o au terenurile aflate în proprietate privată, de circa 67%; urmate de terenurile în proprietate publică a unităților administrativ-teritoriale cu 22% și cele din proprietatea publică a statului cu 11% (Figura 4.1)

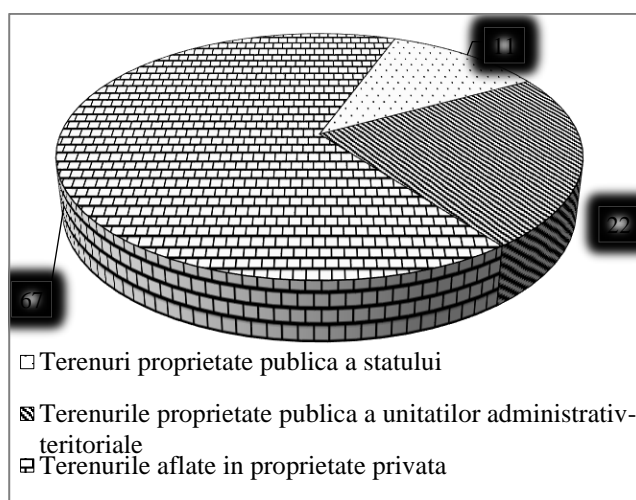

Fig. 4.1 Forma de proprietate asupra terenurilor în Regiunea de Sud, 2021

Sursa: elaborată în baza sursei [55]

Modificarea formelor de proprietate asupra terenurilor are loc ca urmare a procesului de privatizare și ia o amploare mai mare după 1999 în RN, crescând de 4,6 ori comparativ cu 1997, pe când în RC și RS crește de circa 2 ori. Ritmurile mai lente de împroprietărire a țăranilor în RS sunt determinate de specializarea preponderent în cultivarea cerealelor, culturilor tehnice și furajere, care necesită utilizarea tehnicii agricole,

lipsa căreia exclude posibilitatea de cultivare a acestora. Un impediment îl constituie și lipsa piețelor de realizare a mărfurilor, dar și a asociațiilor de producători agricoli. Procesul de împroprietărire decurge neuniform, iar analiza poziției geografice a unităților administrative și numărul de persoane cu dreptul la cota de teren nu reflectă anumite legități [178, 213-227].

Actualmente, terenurile aflate în proprietate privată în cadrul RS formează o varietate mare de gospodării agricole: cooperative agricole; societăți pe acțiuni; societăți cu răspundere limitată; gospodării țărănești, ponderea cărora este reflectată în tabelul 4.1.

În 2021, sunt atestate circa 63,8 mii gospodării, dintre care în jur de 60 mii (94%) sunt gospodării țărănești; 3,5 mii (sau 5,6%) societăți cu răspundere limitată; 66 (sau 0,1) societăți pe acțiuni și 74 (sau circa 0,1%) cooperative agricole. În majoritatea unităților administrative

predomină gospodăriile țărănești în proporție de peste 94 %. Excepția o constituie UTAG cu 26,4%, unde societățile cu răspundere limitată însumează 73%, dar și raioanele Taraclia și Ștefan Vodă cu 87% și 88,6% respectiv. Nivelul redus de integrare a populației de etnie găgăuză și bulgară în cadrul republicii, din cauza politicii promovate de structurile de conducere a UTAG, a nivelului redus de cunoaștere a limbii române, determină lipsa de inițiativă proprie de prelucrare a terenurilor și tendința de păstrare a formei de gospodărire în comun, ce oferă posibilitatea de a utiliza tehnica agricolă, exclude necesitatea de a identifica în mod personal culturile, semințele, îngrășămintele necesare, piețele de realizare a mărfurilor etc. Din totalul de 60,1 mii gospodării țărănești, 59,3 mii (92,8%) dețin teren propriu, iar 836 sau 1,3% sunt arendate (Tabelul 4.1).

Un parametru important în dezvoltarea agriculturii îl reprezintă dimensiunile gospodăriilor agricole. Gospodăriile țărănești din cadrul regiunii (la fel ca și din întreaga țară), în funcție de suprafețele pe care le ocupă, sunt divizate în șase categorii. Cea mai mare răspândire o au cele cu suprafața de 1-5 ha – 42,4 mii (70,5%), urmate de cele cu suprafață de până la 1 ha – 14,6 mii (24%). Predominarea acestor două categorii este consecință a atribuirii terenurilor în proprietate în urma privatizării din anii 90 și nu favorizează dezvoltarea gospodăriilor de tip marfă, care pot obține profituri mari și dezvolta agricultură performantă.

Tabelul 4.1. Repartizarea terenurilor aflate în proprietate privată după forma de gospodărire, 2021

Unitatea administrativ-teritorială	Total gospodării nr. mii	Cooperative agricole		Societăți pe acțiuni		Societăți cu răspundere limitată		Gospodării țărănești (ferme agricole)					
		nr.	%	nr.	%	nr.	%	total din care		teren propriu		teren arendat	
								nr., mii	%	nr., mii	%	nr.	%
Basarabeasca	1,5	0	0	2	0,1	41	2,7	15,0	97,2	1,4	94,1	46	3,0
Cahul	10,3	15	0,1	22	0,2	208	2,0	10,0	97,6	10,0	97,2	46	0,4
Cantemir	8,7	16	0,2	4	0,0	110	1,3	8,6	98,5	8,5	97,8	59	0,7
Căușeni	25,3	16	0,1	3	0,0	87	0,3	25,2	99,6	25,2	99,5	12	0,0
Cimișlia	10,4	3	0,0	7	0,1	61	0,6	10,3	99,3	10,0	96,6	284	2,7
Leova	1,4	3	0,2	5	0,3	70	4,9	1,3	94,6	1,3	93,2	10	0,7
Ștefan Vodă	1,6	10	0,6	6	0,4	165	10,4	1,4	88,6	1,4	85,1	56	3,5
Taraclia	0,8	3	0,4	2	0,2	102	12,4	0,7	87,0	0,7	84,0	23	2,8
UTAG	3,7	8	0,2	15	0,4	2738	73,0	1,0	26,4	0,7	18,4	300	8,0
Total	63,8	74	0,1	66	0,1	3582	5,6	60,1	94,2	59,3	92,8	836	1,3

Sursa: elaborat în baza sursei [55]

Astfel, segmentarea excesivă a terenurilor agricole a condus la nerespectarea tehnologiilor de prelucrare a solurilor și asolamentelor culturilor, incapacitatea de a procura tehnică agricolă, dar și la degradarea solurilor și diminuarea productivității agricole. De regulă, astfel de gospodării se manifestă ca și gospodării de subzistență, cu un potențial redus de dezvoltare [52, p.122-125].

Problema consolidării gospodăriilor agricole mici se află în vizorul autorităților atât la nivel local, republican, cât și mondial [49, p.52]. Pentru soluționarea acesteia, la nivel de țară, au fost elaborate câteva strategii de consolidare a terenurilor: în anii 2004, 2005, 2006 și în anul 2011. Î.S. Institutul de Proiectări și Organizarea Teritoriului a implementat în perioada 2005-2006 circa 9 proiecte de consolidare a terenurilor în cadrul regiunii cercetate cu aplicarea diferitelor metode de consolidare, inclusiv redefinirea hotarelor. În unele localități au fost elaborate planuri noi de organizare a teritoriului și emise titluri noi de proprietate. Actualmente se află în desfășurare *Strategia de consolidare a terenurilor agricole pentru anii 2012-2027*.

Ca rezultat al implementării strategiilor de consolidare a terenurilor agricole, dar și a păstrării formelor de prelucrare a terenurilor în gospodării comune, în Taraclia, UTAG, Cimișlia, Cahul a sporit numărul de gospodării agricole de dimensiuni mari. Astfel, suprafețele cuprinse între 5-10 ha (Tabelul 4.2.) în Taraclia, UTAG, Cimișlia, Cahul ocupă o pondere de 42,7; 13,4; 6,6 și respectiv 3,4% din totalul gospodăriilor agricole.

Tabelul 4.2 Repartizarea gospodăriilor țărănești în funcție de suprafață, 01.01.2021

	Numărul gospodăriilor țărănești în total cu suprafața (ha) de:													
	Total		până la 1		1 - 5		5 -10		10 - 50		50 - 100		mai mari de 100	
	nr., mii	%	nr., mii	%	nr., mii	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Basarabeasca	1,5	100	0,02	1,1	1,4	94,6	6	0,4	42	2,9	3	0,2	13	0,9
Cahul	10,0	100	1,8	18,0	7,6	76,2	341	3,4	208	2,1	28	0,3	6	0,1
Cantemir	8,6	100	2,5	29,5	5,8	67,8	90	1,0	89	1,0	17	0,2	35	0,4
Căușeni	25,2	100	6,7	26,5	18,4	72,8	121	0,5	52	0,2	3	0,0	3	0,0
Cimișlia	10,3	100	2,7	25,9	6,6	64,5	676	6,6	27	0,3	67	0,7	224	2,2
Leova	1,4	100	0,2	17,5	1,1	77,3	23	1,7	33	2,4	8	0,6	7	0,5
Ștefan Vodă	1,4	100	0,4	30,1	0,8	57,9	44	3,1	82	5,8	38	2,7	5	0,4
Taraclia	0,7	100	0,05	7,5	0,3	35,2	304	42,3	90	12,5	8	1,1	9	1,3
UTAG	1,0	100	0,1	13,2	0,4	36,5	133	13,4	117	11,8	231	23,4	16	1,6
Total	60,1	100	14,6	24,2	42,4	70,5	1738	2,9	740	1,2	403	0,7	318	0,5

Sursa: elaborat în baza sursei [55]

Gospodăriile agricole cu dimensiuni de 10-50 ha au o pondere mai mare în Taraclia și UTAG, de 12,5 și 11,8% respectiv. În opinia noastră, printre factorii care au determinat prezența gospodăriilor agricole mari, în care terenurile sunt prelucrate în comun, este și structura etnică a populației. Localitățile cu predominarea populației de etnie bulgară și găgăuză cu un grad mai redus de pregătire științifică, un nivel mai jos de trai, ceea ce stopează inițiativele populației de a dezvolta afaceri în domeniul agriculturii. Gospodăriile mai mari de 50 ha au o pondere mare în UTAG (23,4%) [183, p. 450-457].

Dezvoltarea agriculturii este încetinită și de predominarea gospodăriilor mici, de tip familial, cu o structură necorespunzătoare a terenurilor. Astfel, printre gospodăriile țărănești care

dețin teren propriu însumează 98,8% din total, divizate în cadrul celor de *până la 5 ha* (99,8%); *între 5-10 ha* (98,1%) și de *10 -50 ha* (72,4%). Gospodăriile arendate au o pondere mai mare în cazul celor de 50-100 ha (70%) și mai mari de 100 ha (71%), însumând doar 1,2% din gospodăriile țărănești din regiune, prezente prioritar în UTAG și Cimișlia (Tabelul 4.3).

În opinia noastră, predominarea în categoria gospodăriilor țărănești arendate a celor cu dimensiuni mari (peste 10 ha), constituie un imbold pentru dezvoltarea agriculturii performante. Extinderea suprafețelor gospodăriilor agricole, asociată cu susținerea de stat a acestui sector, creează premise pentru dezvoltarea gospodăriilor de tip marfă, cu un grad sporit de productivitate și rentabilitate, capabile să aplice metode și tehnici avansate de cultură a plantelor.

Tabelul 4.3 Repartiția gospodăriilor țărănești după forma de proprietate și suprafață, nr., 2021

Unitatea administrativă	Până la 5 (ha)			5 -10 (ha)			10 - 50 (ha)			50 – 100 (ha)			Mai mari de 100 (ha)		
	total terenuri	*teren propriu	**terenuri arendate	total terenuri	*teren propriu	**terenuri arendate	total terenuri	*teren propriu	**terenuri arendate	total terenuri	*teren propriu	**terenuri arendate	total terenuri	*teren propriu	**terenuri arendate
Basarabeasca	1405	1404	1	6	6	0	42	9	33	3	0	3	13	4	9
Cahul	9454	9452	2	341	340	1	208	183	25	28	15	13	6	1	5
Cantemir	8383	8383	0	90	89	1	89	60	29	17	7	10	35	16	19
Căușeni	25057	6695	9	121	121	0	52	52	0	3	2	1	3	1	2
Cimișlia	9292	9291	1	676	675	1	27	21	6	67	5	62	224	10	214
Leova	1290	1289	1	23	23	0	33	24	9	8	4	4	7	1	6
Ștefan Vodă	1240	1238	2	44	40	4	82	65	17	38	7	31	5	3	2
Taraclia	307	307	0	304	304	0	90	81	9	8	2	6	9	1	8
UTAG	492	484	8	133	124	9	117	64	53	231	10	221	16	7	9
Total	56920	38543	24	1738	1722	16	740	559	181	403	52	351	318	44	274

Sursa: elaborat în baza sursei [55].*ponderea din numărul total al gospodăriilor ce dețin teren propriu;

**ponderea din numărul total de gospodării cu terenuri arendate

Factorul tehnic. RS, ca și întreaga țară, în perioada sovietică, a fost asigurată planificat cu unități tehnice, numărul cărora se afla în creștere. Odată cu destrămarea colhozurilor, noii proprietari s-au confruntat cu probleme privind asigurarea tehnică a gospodăriilor individuale. Un număr mare de unități tehnice aveau deja un termen de exploatare mare și necesitau reparații frecvente și costisitoare, iar procurarea unităților tehnice noi pune o presiune mare pe bugetul antreprenorilor. Datele statistice, oferite de BNS pentru anul 2010, confirmă nivelul slab de asigurare a agriculturii cu unități tehnice. Astfel, spre exemplu, din totalul de 7910 tractoare deținute în cadrul regiunii, 6316 (circa 80%) sunt mai vechi de 10 ani, similar situației la nivel de republică, unde din totalul de 24695 tractoare 19092 (sau 77%) sunt mai vechi de 10 ani (Anexa 26. Tabelul 4.4.) [166, p. 106-115].

Analiza gradului de asigurare cu tractoare a unităților administrativ-teritoriale de nivelul II, scoate în evidență raionul Cantemir cu cel mai înalt nivel de asigurare cu tractoare noi (28% din total în 2010), iar cel mai jos în Basarabeasca (circa 15%). De menționat că nici celelalte unități administrative nu înregistrează progrese mari la acest capitol, astfel, reînnoirea parcului de tractoare este strict necesară pentru întreaga regiune, dar și republică (Anexă 26).

RS este caracterizată de un grad mai avansat de asigurare cu autocamioane comparativ cu restul țării, ponderea celor cu un termen de exploatare de până la 10 ani la nivel de Republică constituie circa 11%, pe când în RS circa 12%. La nivel de unități administrative gradul de asigurare cu unități tehnice diferă. Un număr mai mare se înregistrează în UTAG (522 comparativ cu 183 unități în mediu în cadrul a opt raioane), ceea ce constituie 26% din totalul de autocamioane din regiune. În opinia noastră, concentrarea autocamioanelor în UTAG este determinată de ponderea mai mare a gospodăriilor agricole mari, de 50-100 ha, proprietarii cărora își pot permite să investească în unități tehnice. Ponderea autocamioanelor cu un termen de utilizare de până la 10 ani este mică. Cel mai învechit parc de autocamioane se înregistrează în raionul Basarabeasca 3,7%, iar cea mai bună situație se atestă în Leova (23%). (Anexă 27)

Tabelul 4.4 Repartiția unităților tehnice aflate în proprietate în profil teritorial, unități

Unitatea administrativă	tractoare			minitractoare			combine			autocamioane		
	total	1-10 ani	mai vechi de 10 ani	total	1-10 ani	mai vechi de 10 ani	total	1-10 ani	mai vechi de 10 ani	total	1-10 ani	mai vechi de 10 ani
Basarabeasca	301	45	256	3	2	1	28	10	18	80	3	77
Cahul	1272	244	1028	72	47	25	148	43	105	271	35	236
Cantemir	832	235	597	23	17	6	103	37	66	228	46	182
Căușeni	1073	189	884	46	24	22	108	26	82	223	14	209
Cimișlia	767	176	591	26	11	15	89	31	58	189	19	170
Leova	518	114	404	17	8	9	70	21	49	103	24	79
Ștefan Vodă	986	163	823	24	14	10	76	22	54	170	16	154
Taraclia	543	101	442	29	13	16	77	17	60	200	11	189
UTAG	1618	327	1291	16	7	9	203	48	155	522	61	461

Sursa: elaborat în baza sursei [166]

RS concentrează în jur de 30% din totalul combinelor și mașinilor de recoltat din țară, repartizate neuniform în cadrul unităților administrative. Un nivel mai înalt de asigurare se atestă în UTAG - 23% (203 unități) și raionul Cahul cu 16 % (148 unități) din total. Ponderea combinelor și a mașinilor de recoltat cu un termen de exploatare de până la 10 ani constituie 28% (Anexă 28).

Prelucrarea terenurilor fără utilizarea mijloacelor tehnice nu poate asigura obținerea roadelor mari la hectar, astfel, în condițiile învechirii parcului de unități tehnice cu destinație agricolă nu se poate prevedea dezvoltarea unui sector agricol competitiv. În acest sens, creșterea numărului de unități tehnice performante ar putea impulsiona dezvoltare sectorului agricol.

În scopul redresării situației privitor la asigurarea cu unități tehnice, autoritățile au depus eforturi în vederea atragerii investițiilor și donațiilor. Un rol important l-au jucat programele de susținere financiară a fermierilor pentru procurarea unităților tehnice, promovate de: USAID; Comisia Europeană în cadrul programului Euraxess și proiectului tehnic iFADO; Programul guvernamental “PARE 1+1” lansat cu sprijinul financiar al Uniunii Europene și implementat de Organizația pentru Dezvoltarea Sectorului Întreprinderilor Mici și Mijlocii; Agenția de Intervenții și Plăți în Agricultură. Grație acestor intervenții a sporit numărul și calitatea unităților tehnice aflate în gestiunea întreprinzătorilor. Un șir de programe se află în desfășurare contribuind la încurajarea fermierilor și susținerea sectorului agricol.

Analiza situației actuale privitor la asigurarea cu unități tehnice se face destul de dificilă din cauza colectării incomplete de date de BNS, dar și a refuzului Directorului general al Inspectoratului de Stat pentru Supravegherea Tehnică *INTEHAGRO* de a oferi date cu privire la numărul de unități tehnice înregistrate, din motivul protecției datelor cu caracter personal.

În scopul actualizării informației au fost realizate deplasări în teritoriu în cadrul cărora responsabilii de agricultură ai Consiliilor Raionale evidențiază nivelul mai bun de asigurare cu tehnică agricolă a gospodăriilor care au în gestiune/arendează suprafețe mari de teren.

Cea mai amplă informație cu privire la asigurarea tehnică a agriculturii a fost oferită în raioanele Ștefan Vodă și Leova. În Ștefan Vodă, în 2014-2018, au fost procurate 225 tractoare, 32 combine pentru cereale, 471 unități de inventar agricol atașat la tractoare [77]. În Leova, pe parcursul anului 2018, parcul a fost înnoit cu 82 unități de tehnică agricolă performantă, dintre care: 11 tractoare; 5 combine; 11 stropitori; 10 grape cu discuri; 8 semănători; 7 pluguri; 6 cultivatoare; 9 hedere etc. [75]. În pofida celor relatate mai sus, problema învechirii echipamentului agricol nu este soluționată, ori creșterea gradului de asigurare cu unități tehnice poate asigura creșterea nivelului calitativ și cantitativ al produselor agricole, reducerea cheltuielilor pe unitate de producție și sporirea rentabilității gospodăriilor agricole.

O problemă nesoluționată rămâne deocamdată asigurarea cu unități tehnice a micilor producători, care gestionează 1-5 ha de teren și care constituie 90% dintre fermele agricole ce dețin teren propriu, și 11 dintre fermele agricole cu terenuri arendate. Deși, practicarea agriculturii pe suprafețe mici de teren nu este rentabilă, totuși, în cazul identificării culturilor înalt productive se pot dezvolta gospodării performante. Pentru soluționarea problemei asigurării gospodăriilor agricole cu tehnică agricolă ar fi utile: crearea asociațiilor de arendare a tehnicii agricole în cadrul raioanelor (cu prețuri acceptabile și unități tehnice performante); înființarea centrelor de confecționare-reparare a tehnicii agricole în cadrul raioanelor; continuarea susținerii financiare a producătorilor agricoli în vederea asigurării tehnice a

acestora; crearea și susținerea centrelor de consultanță în agricultură în vederea promovării unei agriculturi de performanță.

Utilizarea fertilizanților chimici. Aplicarea îngrășămintelor, de rând cu alte metode de ameliorare, influențează pozitiv productivitatea culturilor agricole. Pentru a obține o recoltă de grâu de 5 t/ha este necesar ca plantele să extragă din sol 150 kg/ha de azot. Potrivit rezultatelor cercetărilor academicianului S. Andrieș, volumul de azot produs natural de soluri constituie 75 kg/ha, iar peste 40% din terenurile agricole au solurile erodate, cu capacitate redusă de formare a azotului (30-60 kg/ha). Astfel, cantitățile de roadă care se obțin într-un ciclu multianual sunt înjumătățite și constituie 2,5-2,8 t/ha. Administrarea în sol a îngrășămintelor și obținerea rezultatelor scontate este posibilă doar cu respectarea cerințelor de administrare și aplicare raportate la sol, relief, climă, tip de îngrășământ, perioadă și mod de aplicare [9, p. 63-69].

În opinia noastră, trecerea terenurilor agricole în proprietate privată urma să determine creșterea gradului de responsabilitate a proprietarilor în raport cu utilizarea fertilizanților chimici și naturali, aplicării asolamentelor, utilizării necorespunzătoare a resturilor vegetale. Realmente are loc scăderea de șase ori a cotei ierburilor perene în asolamente și creșterea cu 65% a culturilor prășitoare, ce conduce la scăderea notei de bonitate a solului [8, p. 71-77].

Potrivit datelor oferite de BNS în anii 2011-2021, volumul fertilizanților chimici folosiți pe teritoriul republicii a crescut cu circa 81 mii t, de la 24 mii t în anul 2011 la 105 mii t în 2021 și în cadrul regiunii cu 27 mii t în anul 2021 (33 mii) față de anul 2011 (6 mii). La nivelul regiunii volumul fertilizanților utilizați crește de la 22,8 kg la hectar în anul 2011 la 76,9 kg în 2021 (cu 20 kg mai puțin decât media pe republică). În raionul Leova (anul 2013), Ștefan Vodă (2013), Taraclia (2015), UTAG (2019) se constată creșteri ale cantităților utilizate de 2,7; 3,1; 2,0 și 1,5 ori respectiv (Anexa 29). Fluctuația datelor reflectă lipsa unei evidențe stricte și a strategiei de administrare a îngrășămintelor. În același timp, cantitatea de fertilizanți utilizați variază și în funcție de culturile agricole plantate (de exemplu în 2017, la un hectar de culturi cerealiere (fără porumb) se folosesc 82,9 kg fertilizanți; de porumb 62,4 kg, de legume 110,6 kg, de culturi bostănoase 8,1, plante de nutreț 14,3 kg). De menționat că doar gospodăriile mari sunt pasibile să investească în creșterea productivității culturilor agricole și utilizează fertilizanți chimici, depășind în unele cazuri normele stabilite, ce conduce la degradarea solului.

Utilizarea fertilizanților naturali În ultimii ani se constată o scădere semnificativă a cantității de îngrășămintă organice aplicate. Dacă pentru obținerea roadelor bogate este necesară aplicarea a 10 t de îngrășămintă la ha, atunci astăzi volumul acestora variază între 0-0,35 t. Ca și rezultat, cantitatea de materie organică și de elemente nutritive în soluri s-a

micșorat cu 20-70%, în funcție de gradul de eroziune a solului, condiționând micșorarea capacității de producție cu 25-40%. În cadrul RS se constată un nivel redus de utilizare a fertilizanților naturali. În raioanele Cantemir, Căușeni, Leova în perioada analizată n-au fost folosite astfel de îngrășăminte (Anexa 30). În celelalte raioane cantitățile variază mult de la an la an și sunt foarte mici (maxim 0,35 t la hectar în anul 2021 în raionul Taraclia), ceea ce nu contribuie la restabilirea calității solului. Totodată, obținerea roadelor bogate nu este posibilă în cazul lipsei materiilor organice în sol. În acest sens pot fi implementate un șir de măsuri cum ar fi: - dezvoltarea sectorului zootehnic care ar asigura agricultura cu îngrășăminte organice; - reducerea ponderii culturilor prășitoare; - creșterea cotei culturilor perene în asolament; - utilizarea chibzuită a resturilor vegetale etc.

Irigarea terenurilor poate aduce o creștere a recoltei cu până la 50 %. Căderea unor cantități insuficiente de precipitații și creșterea incidenței secetelor impune aplicarea irigațiilor terenurilor pentru a asigura dezvoltarea agriculturii durabile. Pentru irigare sunt utilizate apele râului Prut, Nistru, dar și bazinele de acumulare construite artificial. Astăzi, sunt utilizate sisteme performante: capilară, prin aspersiune și microaspersiune, care consumă cantități mai mici de apă, nu provoacă eroziuni și alte daune solului, micșorează pierderile de apă datorită utilizării țevilor din polietilenă, reduc costurile pentru aplicarea și întreținerea sistemului și permit lărgirea spectrului de culturi irigate, contribuind și la creșterea productivității acestora.

Susținerea irigațiilor este una dintre prerogativele sprijinite financiar de structurile de stat și nu numai. Un rol deosebit în renovarea și construcția sistemelor de irigare în 2010-2015 l-a avut Guvernul SUA prin intermediul Programului Compact al Corporației Provocările Mileniului. În pofida eforturilor depuse, suprafețele irigate sunt mici. La finele anului 2018, în RS se atestă 3,8 mii ha de teren irigat: Ștefan Vodă – 1,5 mii ha; Leova – 1 mii ha; Cahul – 0,5 mii; Basarabeasca – 0,4; Cantemir – 0,1; Cimișlia – 0,2 mii ha [71, 72, 73, 74, 76, 78].

Un impediment în dezvoltarea sistemului de irigare îl constituie lipsa bazinelor acvatice, în mod special în unitățile administrativ-teritoriale amplasate în partea de sud-est, condiționată de lipsa lacurilor de acumulare, a râurilor cu debit mare, conținutul sporit de săruri și imposibilitatea utilizării acestora în scopuri ameliorative. Potrivit datelor Inspectoratului pentru Protecția Mediului, în RS în anul 2021 din 640 bazine acvatice artificiale doar 33% (212) se află într-o stare satisfăcătoare și ar putea fi utilizate pentru irigare. Circa 41,6% (266 lacuri) sunt înnămolite, 15,6% (100) sunt uscate, 9,7% (62) sunt acoperite cu vegetație (Anexa 31). Analiza modului de utilizare a lacurilor denotă ponderea extrem de mică (5%, sau 32) a lacurilor folosite pentru irigare, 59% sunt folosite pentru piscicultură, 32% - în folosință generală, iar 2,5% sunt uscate (Anexa 32) [146]. O altă provocare este numărul mic de

Asociații ale Utilizatorilor de Apă pentru Irigare, cărora în urma semnării contractelor de comodat le aparține dreptul de a gestiona sistemele de irigare, de a decide perioada și prețul de cost al apei. Astfel, creșterea suprafețelor irigate necesită soluționarea problemelor de ordin legislativ, social și economic.

Calitatea solului. RS este caracterizată de prezența factorilor naturali care conduc la degradarea solurilor: condiții geomorfologice prielnice, incidența mare a ploilor torențiale, vulnerabilitatea la eroziune. Degradarea s-a amplificat urmare a *Reformei agrare* și segmentării terenurilor. Datele MM pentru 2010-2014-2017-2021 cu privire la suprafețele erodate au rămas aceleași. Potrivit acestora suprafețele erodate în RS ocupă 38% din totalul terenurilor agricole cu 4% mai mult decât în țară [146]. Cercetătoarea L. Boaghe susține că *odată cu creșterea intensității eroziunii, pierderile de materie organică se majorează de la 313 kg/ha (sol slab erodat), până la 515 kg/ha (sol puternic erodat); cele de azot total cu 17, respectiv 28 kg/ha, iar pierderile de fosfor total au alcătuit 11 și 21 kg/ha corespunzător* [42, p.13].

Pondere mare din totalul terenurilor erodate are categoria *slab erodate* (144 mii ha (55%)), urmată de *moderat erodate* (87 mii ha (32%)) și *puternic erodate* – 37 ha (13%) (Tabelul 4.5).

Cele mai mari suprafețe erodate sunt înregistrate în raionul Cimișlia 33749 ha ceea ce constituie 47% din totalul terenurilor agricole (Figura 4.5), pondere între 40,0 și 45,0% este atestată în raionul Cahul 44,8% (52105 ha), Basarabeasca cu 43,4% (10054 ha) și Cantemir cu 41,6% (27042 ha). În raionul Ștefan Vodă 24960 ha sunt erodate (sau 31,7%), iar raioanele Taraclia și Căușeni însumează 29,3 sau 16179 ha și 24,7 sau 25290 ha respectiv.

Altitudinea formelor de relief, densitatea și gradul de fragmentare verticală, caracteristicile solului, cantitățile de precipitații recepționate și gradul de acoperire cu vegetație naturală sunt factorii de importanță majoră în degradarea terenurilor.

Tabelul 4.5. Structura terenurilor erodate, 2021

Unitatea administrativă	Total terenuri agricole, mii ha	Terenuri erodate							
		Total, mii ha	%	Inclusiv					
				Slab, mii ha	%	Moderat, mii ha	%	Puternic, mii ha	%
Basarabeasca	23	10	43	5	55	3	30	2	15
Cahul	116	52	45	24	46	18	34	10	19
Cantemir	65	27	42	14	54	9	33	4	13
Căușeni	102	25	25	13	53	8	31	4	17
Cimișlia	72	34	47	20	60	10	30	4	11
Leova	58	22	37	11	53	7	35	3	12
Ștefan Vodă	79	25	32	15	58	8	32	2	10
Taraclia	55	16	29	10	61	5	29	1	8
UTAG	147	57	39	31	54	19	33	9	15
Total țară	2514	877	34	504	57	259	30	114	13

Sursa: elaborat în baza sursei [146]

Raionul Cimișlia este situat în cea mare parte pe latura sudică a Podișului Codrilor cu altitudini de 250-300 m și o densitate a fragmentării terenurilor de 2-3,5 km/km². Altitudini de 250-300 m și densitate a fragmentării de 2,4 - 2,8 km/km² sunt specifice și Colinelor Tigheciului în partea de Nord a raionului Cahul și cea de Sud a raionului Cantemir.

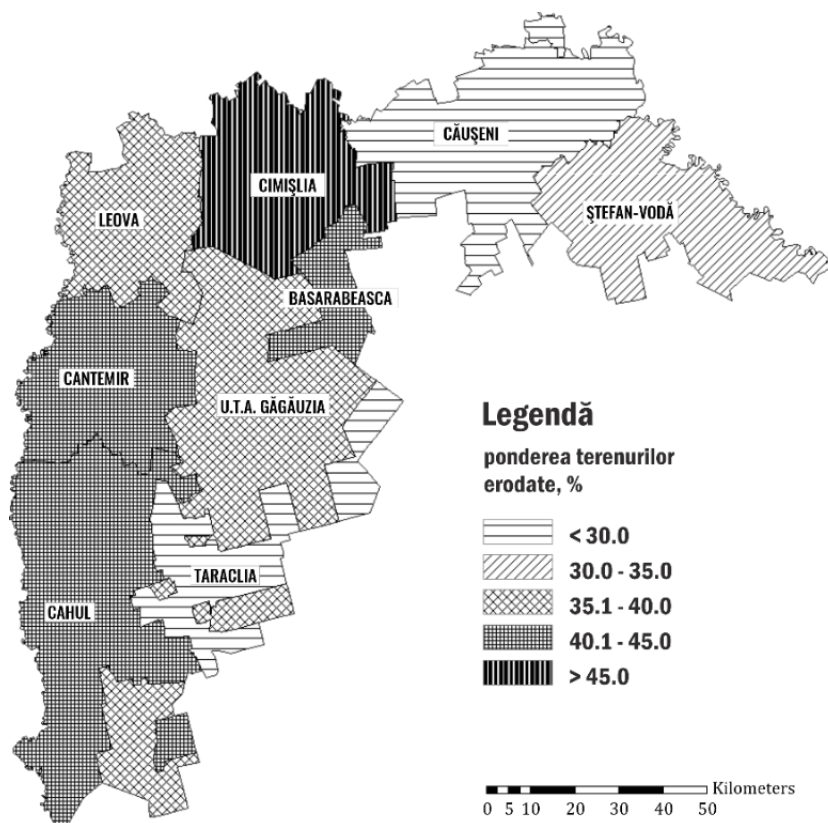

Fig. 4.2. Ponderea terenurilor erodate în unitățile administrative ale Regiunii de Sud, anul 2021

Sursa: elaborată în baza datelor [146]

Teritoriul este caracterizat de un grad de fragmentare verticală cuprins între 150-200 m, de prezența argilelor în straturile interne și de căderea unei cantități de precipitații mai mari cu 50 mm decât în regiunile vecine. La polul opus se află raionul Căușeni, situat pe Câmpia Nistrului Inferior la nord și a Moldovei de Sud la sud, caracterizate de altitudini de până la 50 și între 50-100 m respectiv, un grad de fragmentare verticală de 50-80 m și o densitate a fragmentării de 1,4-1,8 km/km² (caracterizate în Capitolul 2.2. Cadrul natural) (Figura 4.2.)

În pofida eforturilor depuse din primii ani de independență a R. Moldova prin elaborarea Programului de stat de restabilire a terenurilor degradate (HG nr. 404 din 09.06.1994 despre aprobarea *Principiilor de bază pentru restabilirea terenurilor degradate*) [117], lansarea proiectului Băncii Mondiale de restabilire a 20300 ha de teren cu un grad avansat de degradare prin plantarea arborilor, *Planului național de extindere a suprafețelor cu vegetație forestieră pentru anii 2014-2018* etc. [106], a *Programului de conservare și sporire*

a fertilității solurilor pentru anii 2011-2020, Programul de îmbunătățiri funciare în scopul asigurării managementului durabil al resurselor de sol pentru anii 2021-2025 (aprobat prin HG nr. 864 din 2022), problema reducerii suprafețelor erodate și puternic erodate rămâne a fi nesoluționată. Una dintre cauze este nivelul slab de acumulare a impozitelor pentru exploatarea terenurilor agricole (de 50-60%) condiționat de dificultățile perioadei de tranziție la economia de piață și situația dezastruoasă a populației din mediul rural, dar și nerespectarea cotei de 30% stabilite de legislația în vigoare pentru restabilirea calității solurilor degradate (se alocă mai puțin de 10% din încasări), din cauza veniturilor mici încasate de primării și alocării banilor prioritar pentru sectorul terțiar (învățământ, asigurării medicale și sociale) [13, pag. 112-113].

O altă cauză este implicarea slabă a organelor de control în monitorizarea impactului agriculturii și a altor operațiuni întreprinse de proprietari asupra terenurilor agricole. Angajații Inspectoratului Ecologic intenționează acțiuni de compensare a prejudiciului cauzat solului în cazul arderii miriștilor și poluării excesive a solului și doar în cazuri de excepție – urmare a eroziunii solurilor și alunecărilor de teren. Implementarea superficială a acțiunilor de recuperare a prejudiciului cauzat solului creează premise pentru nerespectarea prevederilor legislative. Spre exemplu, în anul 2016 în RS suma prejudiciilor cauzate solului a constituit 35 mii lei, din care au fost achitate 21,7 mii lei [14, pag. 226-227]. Aplicarea măsurilor de îmbunătățire funciară joacă un rol important în practicarea agriculturii de succes, motiv din care, în opinia noastră, sunt necesare măsuri urgente de: ajustare a cadrului normativ privind conservarea solului la standardele europene; elaborarea actelor normative care să impună responsabilitatea personală pentru restabilirea solului în cazul provocării degradării; restabilirea fâșiilor de protecție și a pădurilor; aplicarea măsurilor anti-eroziune; practicarea agriculturii organice; reglementarea exploatării pășunilor; aplicarea asolamentului culturilor.

Resursele de forță de muncă - nivelul slab de asigurare cu mijloace tehnice impune necesitatea utilizării în agricultură a unui volum mare de forță de muncă. Ponderea populației ocupate în agricultură, silvicultură și pescuit constituie în RS 15% din total în 2021 și se află în descreștere în raport cu 2017 cu 25% [39]. În același timp, statistica oficială nu include în categoria angajaților în sectorul agricol proprietarii de teren și nici muncitorii angajați pentru o zi, fără contracte de muncă (decalajul între numărul de salariați și de angajați în 2017 constituie 65,9 mii angajați), ceea ce aduce prejudicii bugetelor unităților administrative.

În 2021, RS însumă în sectorul agricol circa 11 mii salariați (15%). În același timp, spre exemplu, în 2016, sunt ocupați și circa 70,10 mii muncitori agricoli (36% din totalul populației ocupate). Decalajul este explicat prin implicarea proprietarilor de teren care activează fără

remunerare, dar și prin angajarea neoficială a personalului pentru o zi, fără a se încheia contracte de muncă, a se asigura angajații, a se achita taxe statului etc. [39].

Pregătirea specialiștilor. Tradițiile de prelucrare a pământului și prezența unui număr mare de instituții de învățământ au asigurat angajarea cadrelor calificate decenii la rând. Un aport deosebit în pregătirea specialiștilor de înaltă calificare l-a avut Universitatea Agrară de Stat, dar și o serie de școli de meserii din regiune. Odată cu trecerea la o nouă formă de gospodărire și dispariția întreprinderilor agricole în care este angajată populația rurală scade interesul tinerilor față de profesiile legate de prelucrarea terenurilor agricole. Instituțiile de învățământ din regiune, și nu numai, se confruntă cu problema lipsei solicitanților, iar proprietarii de terenuri prelucrează suprafețele de teren fără a avea o pregătire specială în domeniu ceea ce nu asigură respectarea asolamentelor, a cerințelor de cultivare culturilor și conduce la pierderi de roadă.

Structura fondului funciar și agricol. Calitatea înaltă a solurilor și condițiile climatice prielnice pentru cultivarea unei game largi de culturi agricole servește ca și premisă pentru ponderea mare a suprafețelor arabile. Creșterea numărului populației și a interesului față de fitotehnie contribuie la extinderea suprafețelor arabile. Spre exemplu, în perioada anilor 1850-1900 are loc defrișarea masivă a terenurilor (circa 100 mii ha de păduri) și aratul suprafețelor de pășuni și fânețe (circa 2 mil. ha) [253, p. 134]. Sporirea numărului populației și a potențialului economic după cel de-al Doilea Război Mondial se soldează cu creșterea ponderii suprafețelor construcțiilor și drumurilor, de păduri și arbuști. Astfel, în 1950 terenurile pentru construcții și drumuri constituiau 3,4%, iar în 1980 - 5,9%, cele de păduri și arbuști în 1950 - 7,0%, iar în 1980 - 11,3%, iar suprafața terenurilor agricole descrește cu 7,4% (Anexa 33).

Analiza structurii terenurilor agricole pe teritoriul RS se realizează pentru perioada 1965-2021. Prezența potențialului agro-productiv înalt condiționează ponderea mare a mediei suprafețelor terenurilor agricole - 86,4% în 1965 și 72,1% în 2021 (Anexa 33). În același timp, comparând datele Cadastrului funciar al R. Moldova cu cele din Atlasul UTA Găgăuzia, constatăm discrepanțe cu privire la ponderea terenurilor cu diferită destinație. Dacă potrivit Cadastrului funciar ponderea terenurilor agricole în UTA Găgăuzia constituie 79,7%, atunci Atlasul UTA Găgăuzia reflectă o pondere de 85%. De menționat că conform Cadastrului funciar ponderea acestora a variat în 1995-2018 între 82,2 și 79,7% [55; 12, pag. 31; 58, 59].

În structura terenurilor cu destinație agricolă în perioada 1950-2021, la nivel de republică se conturează două tendințe: creșterea ponderii suprafețelor ocupate de plantațiile multianuale din 1950 până în 1990 (de circa două ori, 6,2% în 1950 la 18,3% în 1990) și scăderea ponderii suprafețelor arabile și a celor ocupate de pășuni și fânețe, și de descreștere a

suprafețelor de plantații multianuale din 1990 până în 2021 (cu 5,9%) în favoarea terenurilor arabile. Aceleași tendințe se constată și în RS (Anexa 34, 35). Destrămarea URSS conduce la pierderea pieței de realizare a mărfurilor, a legăturilor de producție din industria conservelor, iar sărăcia și migrația populației defavorizează dezvoltarea ramurii. În pofida eforturilor autorităților de a susține pomicultura și viticultura, creșterea suprafețelor are loc lent [181, p.284-290; 185, p.457-462].

4.1.2. Premisele și particularitățile de dezvoltare ale fitotehniei Regiunii de Sud

Prezența condițiilor naturale și de relief favorabile determină posibilitatea valorificării unor suprafețe mari de teren în scopuri agricole. Din suprafața totală a regiunii, 77,4% o constituie terenurile agricole (sau 714 mii ha), dintre care 74,7% le reprezintă terenurile arabile (sau 534 mii ha). Repartizarea terenurilor arabile la nivel de unități administrative de nivelul II este una destul de uniformă (variind între 68,9% în Basarabeasca și 79,8% în Taraclia).

Potrivit datelor BNS, pentru anul 2021 cea mai largă răspândire pe teritoriul regiunii și respectiv o pondere mare din totalul suprafețelor cultivate la nivel de republică o au: soiurile tehnice de vii cu 71,5 din suprafețele totale plantate; 80,5 din suprafețele de vii de masă; 38,9 % din suprafețele de rapiță; 43,8 grâu; 40,3 floarea soarelui; 33,3% porumb pentru boabe etc.

În opinia noastră, evoluția suprafețelor cultivate cu principalele culturi agricole este influențată de condițiile naturale, de gradul de asigurare cu unități tehnice, prețurile de piață a produselor agricole, capitalul financiar disponibil. În perioada 2007-2021 cresc suprafețele cultivate cu grâu, porumb și floarea soarelui atât la nivel de republică, cât și în regiune.

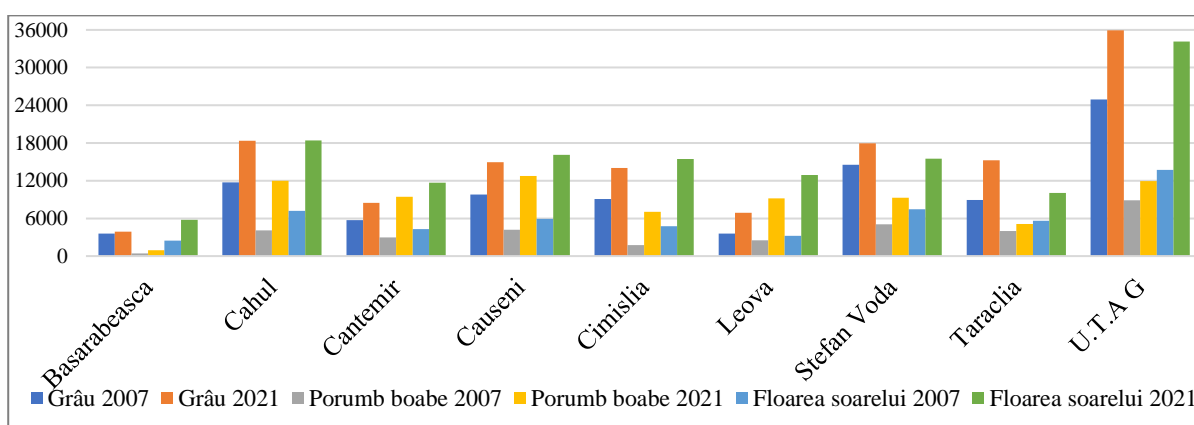

Fig. 4.3. Suprafețele cultivate cu principalele culturi agricole anuale în anul 2007 și 2021, ha.

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Cele mai mari suprafețe în regiune și republică sunt ocupate de grâu (în 2007, în 2021 la nivel de țară cele mai mari suprafețe le ocupă floarea soarelui, cu 37538 ha mai mult), datorită posibilității de prelucrare de un fermier a unor suprafețe mari de teren, volumul mic de investiții necesare pentru cultivare, existenței pieței de realizare a mărfurilor (inclusiv din UE), a spațiilor pentru păstrarea producției, dar și, nu în ultimul rând, locul culturii în rația

alimentară a populației. În ultimii 15 ani suprafețele cultivate cu grâu au crescut cu 66 mii ha în republică și cu 44 mii ha în RS, ceea ce constituie o creștere cu 30% și 50% în 2021 în raport cu 2007. În unitățile administrative, cea mai mare creștere a suprafețelor de grâu se atestă în raioanele Leova (cu circa 90%), Taraclia (70%) și Cahul (cu 60%), iar cele mai mici în Ștefan Vodă (cu 20%) și Basarabeasca (cu 10%) (Fig. 4.3; Anexa 37).

Suprafețele cultivate cu porumb au crescut la nivel de republică de 1,6 ori (de la 89,6 mii ha în 2007 la 230 mii ha în 2021), iar în cadrul regiunii de 1,3 ori (de la 34 mii ha în anul 2007 la 78 mii ha în 2021). La nivelul unităților administrative din regiune, creșterea suprafețelor cultivate cu porumb este diferită, variind între 30% în UTAG și Taraclia și de 3 ori în raionul Cimișlia. În opinia noastră, o astfel de evoluție se datorează productivității înalte, rezistenței la secete și creșterii cererii pe plan intern și extern pentru boabele de porumb.

Floarea-soarelui capătă o răspândire tot mai mare, determinată de creșterea cererii pe piața internă și externă și prețurile mari la ulei oferite pe piața mondială. Suprafețele cultivate au crescut cu 185 mii ha (sau de 1,1 ori) în țară și cu 70 mii ha (sau de 1,3 ori) în RS. O mai mare creștere a suprafețelor se constată în raioanele Leova (3 ori), Cimișlia (2,3 ori), iar cea mai mică în Taraclia (cu 80%). În același timp, în tendința de sporire a suprafețelor cultivate nu se ține cont că floarea soarelui este vulnerabilă la monocultura, fiind expusă la atacuri de boli, or revenirea culturii pe același teren este recomandată în 5-6 ani. Cei mai buni premergători pentru floarea soarelui sunt: porumbul, mazărea și cerealele de toamnă.

O importanță deosebită pentru dezvoltarea agriculturii o are creșterea roadei medii la hectar înregistrată în cazul culturilor anuale descrise mai sus. De menționat că roada medie pe regiune în intervalul 2007 – 2021 (15 ani) este mai mică decât media pe țară în cazul tuturor culturilor: la grâu – cu 1,4 chintale; porumb – 4,6; floarea soarelui – 1,5 chintale. În opinia noastră, acest fapt este cauzat de nivelul slab de asigurare cu mijloace tehnice, intensitatea mai mare a secetelor, posibilitățile reduse de irigare a terenurilor, nivelul slab de utilizare a îngrășămintelor chimice și organice, gradul înalt de dezmembrare și erodare a terenurilor etc.

Cea mai mică roadă medie la nivel de raioane comparativ cu media pe republică se înregistrează în Basarabeasca în cazul grâului cu 25%, a florii soarelui cu 30% și a porumbului cu 50%. La polul opus se plasează Cantemir cu roadă medie mai mare decât media pe republică cu 6,9% în cazul grâului, 5,3% - a florii soarelui și 1,5% - a porumbului (Fig. 4.4; Anexa 38.).

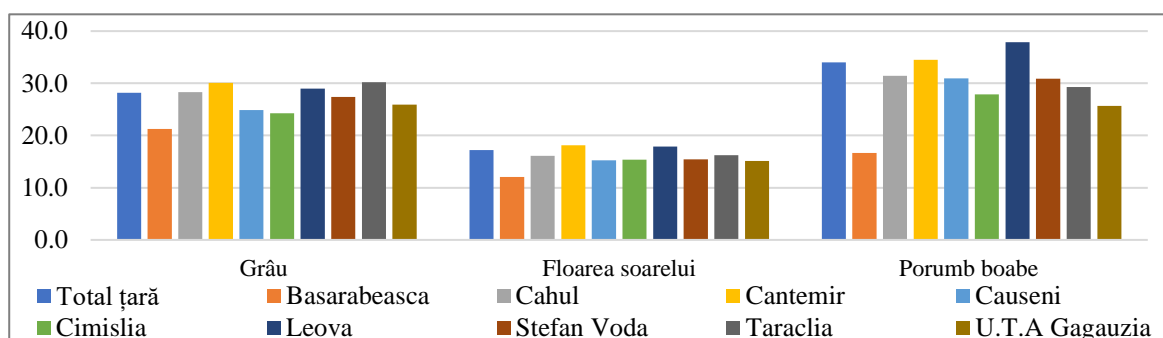

Fig. 4.4. Rosta medie la hectar la principalele culturi agricole, 2007-2021, chintale

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [35]

Analiza anexelor 39 și 40 reflectă discordanța dintre indicatorii comparați. Deși cea mai mare roadă de grâu la hectar se înregistrează în raioanele Taraclia și Cantemir, aici se atestă o creștere mai mică a suprafețelor însămânțate (cu 70 și 50% respectiv). În același timp, în Leova este consemnată cea mai mare creștere a suprafețelor, pe când roada medie este mai mică decât în Cantemir și Taraclia. Creșterea mare a suprafețelor cultivate cu grâu se notează în Căușeni și Cimișlia (de 50% în 2021 în raport cu 2007), în timp ce roada medie la hectar este mai mică decât media pe țară cu 3,3 și 3,9 chintale respectiv (Anexa 39; 40).

Suprafețele medii plantate cu porumb pentru boabe reflectă aceleași discordanțe în raport cu volumul de roadă obținut. În raionul Cimișlia este consemnată una dintre cele mai mari creșteri ale suprafețelor cultivate (de circa 3 ori în anul 2021 în raport cu 2007), înregistrând o roadă medie mai mică cu 6,1 chintale. O situație mai favorabilă se înregistrează în cazul raioanelor Leova și Cantemir, suprafețele cultivate cresc de 2,6 și 2,2 ori respectiv în raport cu anul 2007, dar și constată cele mai mari roade la hectar (Anexele 41; 42).

Suprafețele însămânțate cu floarea soarelui în ultimii 15 ani sunt caracterizate de creșteri mai mari comparativ cu alte culturi anuale. Raionul Cantemir, care atestă cea mai mare roadă medie la hectar, înregistrează o creștere mai mică a suprafețelor cultivate comparativ cu Cimișlia, unde se notează o creștere de 2,3 ori, în condițiile în care roada medie este mai mică decât media pe republică cu 1,9 chintale. Mai favorabilă este situația în Leova, care înregistrează cantități mari de roadă și suprafețele sunt în creștere de 3 ori (Anexă 43; 44).

În opinia noastră, oportunități mai mari pentru agricultorii din regiune ar putea oferi experiența și certificarea agriculturii ecologice și prezența întreprinderilor de procesare și depozitare a cerealelor ecologice care momentan lipsesc, or exportul produselor în stare brută oferă fermierilor posibilitatea obținerii unor venituri mici.

Un impact pozitiv asupra dezvoltării sectorului agricol îl poate avea extinderea suprafețelor cultivate cu culturi de valoare economică mare, deficitare pe piața statelor europene: hrișca, meiul, sorgul, ovăzul și secara [223]. În RS sunt asigurate condițiile necesare

pentru extinderea suprafețelor cultivate cu culturi leguminoase: soia și mazărea, linte, fasolea. Astăzi, aceste culturi ocupă terenuri mici (în anul 2021 mazărea ocupă 3,4% din suprafețele cultivate cu grâu și 5,9 din cele cultivate cu porumb), evidențiindu-se prin conținutul de microelemente: fier, cupru, iod, aluminiu; macroelemente: calciu, fosfor, potasiu, magneziu etc. și o gamă variată de vitamine: A1, B1, B2, D, E, C, K [26, p.210, 263]. Mazărea este caracterizată de un conținut sporit de proteină, amidon și grăsimi, dar și de o gamă variată de elemente biochimice [59, p.63]. Aceste culturi contribuie la creșterea cantității de azot din sol și servesc ca și premergători ai cerealielor, contribuind la creșterea productivității și reducerea cheltuielilor pentru cultivare.

Un rol important în agricultura regiunii a aparținut întotdeauna legumiculturii, datorită solurilor aluviale (care ocupă 13,46% din teritoriul, cap. 2.3), fine și bogate în substanțe nutritive, și a celor de cernoziom care ocupă peste 76% din suprafața regiunii, caracterizate de o notă înaltă de bonitate, dar și prezenței râurilor Nistru și Prut și a posibilităților de irigare. Deosebit de intens s-a dezvoltat legumicultura în perioada sovietică, când regiunea exporta cantități mari în stare proaspătă și procesată în alte republici unionale. Întreruperea relațiilor de colaborare a condus la pierderea pieței de realizare a mărfurilor, iar ulterior și la învechirea utilajului și distrugerea fabricilor de conserve, a sistemelor de irigare, reanimarea cărora are loc anevoios.

BNS [35] pune la dispoziție informații privitor la cultivarea: verzei; castraveților; tomatelor; sfeclei de masă; morcovului; cepei; usturoiului; masării verzi; bostanilor; ardeilor grași; vinetelor; gogoșarilor incluse într-o singură categorie - legume de câmp. Suprafețele plantate cu legume de câmp se micșorează în cazul republicii cu 35,3%, de la 11,6 mii ha în 2007 la 4 mii ha în 2021. În RS legumele ocupă în 2007 circa 1,0 mii ha, iar în 2021 doar 646 ha (cu 50% mai puțin). Descreșterea suprafețelor are loc constant, în republică se constată o singură deviere de la trendul negativ, când în 2009 sunt cultivate 7,9 ha iar în 2010 – 9,3 mii ha. O ușoară creștere a suprafețelor se atestă din 2016 până în 2021. În republică cel mai mult se reduc suprafețele cultivate cu dovleci cu 92%; roșii 78%, castraveți 72% etc., exceptând bostanii cu o creștere de circa 12% (de la 68 în anul 2007 la 76 ha în 2021) (Anexa 45).

În RS situația este similară, în perioada 2007-2021 culturile suprafețele cărora atestă dinamică pozitivă sunt bostanii, cu o creștere de peste 15 ori și morcovii (creștere de 25%), suprafețele ocupate cu alte legume se reduc după cum urmează: dovleci cu 100%, roșii cu 89%, vânăta – 75%, cartofi – 68% etc. (Anexa 45).

În opinia noastră, reabilitarea și creșterea importanței economice a legumiculturii necesită investiții mari în sistemele de irigare, ori dezvoltarea ramurii este imposibilă fără

suplimentarea surselor de apă, cu atât mai mult că în regiune crește incidența secetelor. O altă problemă este lipsa pieței de realizare a mărfurilor, ori anume suprafețele ocupate de legumele mai ușor alterabile (roșiile, castraveții) s-au redus semnificativ. Ca și alternativă ar putea servi construcția/ reconstrucția/ reutilizarea de noi întreprinderi de prelucrare a legumelor și producere a conservelor, care sunt solicitate pe piața mondială și pot fi transportate la distanțe mari. În același timp, cultivarea legumelor necesită un volum mare de forță de muncă, care la etapa actuală, în condițiile depopulării localităților rurale ar putea constitui o problemă.

Regiunea cercetată prezintă condiții favorabile pentru cultivarea fără risc climatic a unei game variate de culturi multianuale. Potrivit hărții *Regionarea teritoriului fără risc climatic în cultivarea speciilor pomicole*, teritoriul regiunii prezintă caracteristici agroclimatice favorabile pentru: măr, păr, prun, cireș, vișin, cais, piersic, migdal [151, p.281].

Cultivarea culturilor multianuale este susținută și de prezența versanților cu expoziție sudică (circa 38%), a suprafețelor mari ocupate de pante cu un unghi de înclinație de 6-10° (circa 14% din suprafața regiunii), a solurilor de cernoziom carbonatic ce ocupă 36% din teritoriul regiunii și a tradițiilor de cultivare a viței de vie și pomilor fructiferi.

Cele mai mari suprafețe cultivate cu culturi multianuale în perioada 2007-2021 în RS o au soiurile tehnice de viță de vie, care însumează 69,5% din totalul suprafețelor din republică, urmate de soiurile de masă de viță de vie cu 68,4%. Fructele sâmburoase și sămânțoase au o răspândire mai mică, de 28,6 și 8,8% respectiv. Trendul negativ al suprafețelor culturilor multianuale în 2007-2021 este specific în cadrul RS pentru fructele sămânțoase (-54,9%, 2803 ha), soiurile tehnice de viță de vie (-43,3%, 11711 ha) și fructele sâmburoase (-10,9%, 685 ha). În aceeași perioadă cresc suprafețele de soiurile de masă de viță de vie cu 25,7% (900 ha). La nivel de republică tendința de reducere a suprafețelor se păstrează în cazul soiurilor tehnice de viță de vie (-41,6%, 15699 ha) și a celor de fructe sămânțoase (-21,2%, 7052 ha), în același timp se atestă creșterea suprafețelor cultivate cu viță de vie, soiuri de masă de 48,1% (2089 ha) și a celor de fructe sâmburoase cu 37,4% (5308 ha) (Anexa 46).

Suprafețele cultivate cu viță de vie vii, soiuri de masă au crescut grație identificării și valorificării piețelor noi pentru exportul strugurilor, care s-a dublat în 2011 -2017 (de la 31,5 mii tone la 78,5). Un imbold în acest sens l-a avut alocarea de Guvern a mai multor fonduri pentru extinderea capacităților de păstrare în încăperi frigorifice. În RS suprafețele cultivate cresc în Cahul, Cimișlia, Ștefan Vodă, Cantemir de 1,3; 1,1; 1 și 0,3 ori.

Întrucât sectorul vitivinicol este unul de mare perspectivă pentru regiunea cercetată, dar și pentru întreaga republică, Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală pentru anii 2014-2020 prevede măsuri de susținere a ramurii [109]. Conform acesteia, pentru a dezvolta

un sector vitivinicol productiv și competitiv, în perioada 2014-2020, anual este necesară defrișarea a circa 8 mii ha de viță de vie veche și plantarea a 7 mii ha de vie nouă, dotată cu sisteme de irigare prin picurare și protecție antigrindină. În realitate, din cauza necesității de a identifica noi piețe de realizare a mărfurilor, accesului limitat la surse financiare, lipsei forței de muncă, cantităților mici de roadă obținute de un agricultor, lipsei asociațiilor de producători capabile să promoveze produsele finite, suprafețele plantate anual s-au redus în toate unitățile administrative cu valori între 73,1% (Basarabeasca) și 18% (Leova). În același interval de timp cresc suprafețele cultivate cu soiuri tehnice de viță de vie în Căușeni (43,9%, 397 ha) și Cahul (9,6%, 303 ha).

Reduceri mai mici ale suprafețelor cultivate se înregistrează la nivel de republică în cazul fructelor sămânțoase, ponderea cărora s-a micșorat în 2021 în raport cu 2007 cu 21,2% (comparativ cu 54,9% în RS). O astfel de dinamică se explică prin predominarea merelor (98% din suprafețele de sămburoase) argumentată de cererea pe piața de consum din țară și de peste hotare atât în stare proaspătă, cât și procesate (uscate, sub formă de sucuri, gemuri etc.), rezistența mai mare la boli, dăunători și calamități naturale, posibilitatea de păstrare timp îndelungat. Totodată, în toate unitățile administrative se atestă reducerea suprafețelor cultivate cu o pondere variabilă între 85,2% (281 ha în Cahul) și 20,7% (120 ha în Căușeni) (Anexa 46). RS se evidențiază prin ponderea mare a suprafețelor de gutui 33%, răspândite în Căușeni, Ștefan Vodă și UTAG. De menționat că gutuile și perele sunt pretențioase la tipurile de sol, dăunători și puțin rezistente la înghețuri.

Dimensiunile arealelor cultivate cu fructe sămburoase au evoluat în mod distinct la nivel de republică și RS. Suprafața totală pe țară a crescut cu 5308 ha sau 37,4%, iar la nivel de regiune s-a micșorat cu 10,9% (sau 685 ha). Cea mai răspândită cultură în cadrul republicii fiind prunul (59% din suprafețele cultivate) datorită productivității înalte, solicitării pe piața internă și externă, gamei largi de utilizare și experienței de uscare, ce facilitează păstrarea.

RS se evidențiază prin ponderea suprafețelor plantate cu piersici și nectarine (de 80,6%), dar și de vișini (33,6%). Fructele sămburoase sunt mai răspândite în Căușeni, unde suprafețele cresc cu 658 ha (de circa două ori), Ștefan Vodă și Leova cu 114 și 57 ha respectiv. Unul dintre motive fiind roada medie obținută mai mare decât media pe republică (Căușeni cu 10,3 chintale mai mult, în Leova cu 8,7 chintale).

Roda medie la hectar a culturilor multianuale pentru intervalul de 15 ani (2007-2021) denotă potențialul de cultivare mai mare decât media pe republică în cazul a mai multor culturi. Raioanele Cantemir și Căușeni înregistrează cantități mai mari de roadă comparativ cu media pe țară la culturile multianuale (exceptând fructele sămânțoase în Cantemir și soiurile de masă

de vii în Căușeni) (Tabelul 4.6). Roade mai mari se înregistrează la vița de vie, soiuri tehnice, în toate raioanele (exceptând Taraclia, Basarabeasca și Cimișlia), soiuri de masă de vița de vie (exceptând Basarabeasca, Leova, Taraclia și UTAG), fructe sâmburoase (exceptând Basarabeasca, Taraclia și Cahul). Roade mai mari la culturile sâmburoase se înregistrează în raioanele Ștefan Vodă, Cantemir și UTAG.

Tabelul 4.6. Rosta medie (calculată, reieșind din roada pentru 15 ani - 2007-2021), chintale

	Vița de vie, soiuri tehnice	Vița de vie, soiuri de masă	Fructe sâmburoase	Fructe sâmburoase
Total țară	52,7	55,2	75,1	38,4
Basarabeasca	37,5	33,8	31,2	21,3
Cahul	67,7	69,1	52,6	33,0
Cantemir	77,2	61,7	93,6	47,9
Căușeni	68,1	69,2	64,6	48,7
Cimișlia	43,4	59,0	10,6	41,2
Leova	56,9	37,3	53,1	47,1
Ștefan Vodă	54,7	65,1	93,9	36,9
Taraclia	33,7	50,4	7,1	22,7
UTAG	57,6	50,3	83,4	39,4

Sursa: Calcul efectuat în baza sursei [35]

Creșterea suprafețelor culturilor multianuale ar putea contribui la sporirea veniturilor, în cazul existenței pieței de realizare. Dovadă sunt datele publicate în Raportul anual al Oficiului Național al Viei și Vinului (2018) [164], potrivit căruia, în 2018 s-a obținut cea mai mare recoltă de struguri din ultimii 10 ani, însă, din cauza lipsei pieței, sute de tone de struguri au fost livrați la preț minim după păstrare 5-6 luni în frigorigere. Astfel, identificarea și extinderea pieței de realizare a mărfurilor și necesitatea prognozării roadei sunt primordiale.

Evaluând creșterea suprafețelor medii cultivate cu soiuri tehnice de vița de vie și a roadei medii la hectar în 2007-2021 se constată anumite discrepanțe. În Cantemir, care înregistrează cea mai mare recoltă medie, suprafețele cultivate se reduc cu 34%, pe când în Căușeni, unde roada medie este cu 9 chintale mai mică decât în Cantemir, suprafața este în creștere cu 44% (Anexa 47; 48). Discrepanțe se sesizează și în cazul suprafețelor cultivate cu vii, soiuri de masă, când în Căușeni, care înregistrează cea mai mare roadă medie, suprafețele cultivate sunt în descreștere cu 7,3% (Anexa 49; 50). Roade mai mari de fructe sâmburoase decât media pe republică se obțin în Cantemir, Ștefan Vodă și UTAG, suprafețele fiind în descreștere cu 69; 47 și 37% respectiv (Anexa 51; 52). Situație mai echilibrată se constată în cazul fructelor sâmburoase, în Căușeni și Leova se înregistrează cele mai mari roade și suprafețele sunt în creștere (Anexa 53; 54).

Deosebit de atractive sunt plantațiile de nuci (după 1990), odată cu accesul la piața europeană, cu o cerere mare de miez de nuci și derivate, și cu susținerea de stat a afacerilor în

domeniu [222]. Potrivit datelor USAID, R. Moldova deține în perioada 2012-2015 locul II după volumul de nuci și miez de nucă exportat în UE. Astfel, în 2015 și 2016, în urma exportului de nuci au fost acumulate venituri de circa 100 milioane dolari SUA (40% din venitul agricol total al țării). Circa 60% din miezul de nucă livrat este recoltat de pe marginea drumurilor, în același timp producția din livezile specializate ecologice și de conversie se află în creștere [126].

În toate regiunile se atestă dinamică pozitivă a suprafețelor de nucifere, în acest sens se remarcă RN în care suprafețele cresc de 13 ori (de la 230 ha în 2007 la 3015 ha în 2021), determinată în mare parte de veniturile mari care se pot obține și de spiritul de întreprinzător specific populației din regiune. În RC suprafețele de nucifere cresc de 9,2 ori (de la 704 ha în 2007 la 6496 ha în 2021), iar în RS de 6,7 ori (de la 507 ha în 2007 la 3382 ha în 2021).

Cantitatea mare de radiație solară recepționată în RS creează premise pentru lărgirea spectrului de nucifere. Un exemplu în acest sens îl reprezintă migdalele, care în prezent se cultivă pe suprafețe mici (BNS nu oferă date separate privitor la suprafețe). Datorită calităților sale, migdalele sunt utilizate atât în industria alimentară, cât și în chimia fină.

Sectorul de producere a fructelor este unul de perspectivă pentru agricultorii autohtoni. Dinamica pozitivă a suprafețelor pe rod, în condițiile asigurării cu factori de producere (posibilități de irigare, teren adecvat, forță de muncă, cunoștințe în domeniul cultivării), poate asigura obținerea roadelor bogate. Elementul care garantează rentabilitatea înaltă a livezilor de fructe este utilizarea din momentul plantării a tehnologiilor progresive. Potrivit rezultatelor proiectului Agricultură Performantă a Moldovei, dezvoltarea plantațiilor super-intensive este recomandată pentru cultivarea merelor, cultură cu rentabilitate înaltă. Dintre speciile de sămburoase, în următorii ani, vor fi solicitate de consumatori și procesatori cireșele, vișinele, caisele și prunele [208, p. 37]

Guvernul R. Moldova cu susținerea financiară a Programului Comisiei Europene de suport bugetar sectorial *Stimularea Economică în Zonele Rurale* și FAO au depus mai multe eforturi în vederea redresării situației în domeniul agriculturii. Exemple în acest sens sunt aprobarea:

- Legii nr. 133 din 11.07.2014 privind ratificarea Acordului dintre Guvernul R. Moldova și FAO pentru instituirea unei reprezentanțe FAO în RM [128];

- Hotărârii de Guvern nr. 352 din 10.06.2015 *cu privire la repartizarea mijloacelor fondului de subvenționare a producătorilor agricoli pentru anul 2015* [115], a cadrului normativ privind repartizarea mijloacelor fondului de subvenționare a producătorilor agricoli, grație căruia producătorii agricoli beneficiază de susținerea financiară a statului;

- încheierea Acordului de Finanțare între Guvernul R. Moldova și Comisia Europeană privind implementarea Programului ENPARD Moldova *Support pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală*, ratificat prin Legea nr. 177 din 22 octombrie 2015 [1] care permite accesul producătorilor agricoli la fondurile europene nerambursabile și contribuie la creșterea competitivității pe piața europeană;

- Hotărârii Guvernului nr. 455 din 21.06.2017 *cu privire la modul de repartizare a mijloacelor Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural* [112] și altele.

Un rol important în susținerea dezvoltării agriculturii îl joacă Agenția Pentru Asigurarea Plăților în Agricultură instituită pe lângă Guvern în baza HG nr. 60 din 2010 *cu privire la crearea Agenției Pentru Asigurarea Plăților în Agricultură* [110] și reorganizată în baza HG nr. 20 din 2019 *cu privire la reorganizarea instituției publice Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură* [114], în atribuțiile căreia intră coordonarea și monitorizarea repartizării granturilor oferite de Comisia Europeană în cadrul programului ENPARD Moldova în scopul creșterii incluzive și asigurării stabilității la hotarele Comunității.

4.1.3. Premisele și caracteristicile de dezvoltare ale sectorului zootehnic în Regiunea de Sud

Importanța dezvoltării creșterii animalelor rezidă din mai multe aspecte: produsele furnizate posedă o valoare nutritivă înaltă, fiind sursa de proteine, grăsimi și lipide de mare însemnătate pentru organismul uman. Este incontestabilă și valoarea lor economică – asigură cu materie primă subramurile industriei alimentare și ușoare, dar și agricultura cu îngrășăminte.

Creșterea animalelor a avut dintotdeauna o importanță deosebită grație prezenței suprafețelor mari de pajiști naturale și productivității înalte a ramurii (ca și alternativă a creșterii plantelor în condițiile în care din varii motive (de interdicție a exportului de cereale impus de Poarta Otomană, de lipsă a porturilor specializate în exportul acestora) cultivarea plantelor nu se dezvoltă). În lucrarea sa *Descrierea Moldovei* D. Cantemir menționează importanța și mărimea șeptelului de animale, iar Zamfir Arbore pune în evidență rolul economic al creșterii animalelor, producția căreia reprezintă una din cele mai importante surse pentru export.

Către mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu dezvoltarea fitotehniei și deștelenirea pășunilor se reduce semnificativ numărul de capete de animale. În a doua jumătate a secolului XX-lea, șeptelul de animale crește mult datorită concentrării în ferme zootehnice de dimensiuni mari organizate de regimul sovietic. În această perioadă au loc modificări în structura șeptelului de animale, marcate de creșterea numărului de capete de bovine, porcine și păsărilor și reducerea șeptelului de cabaline, ovine și caprine.

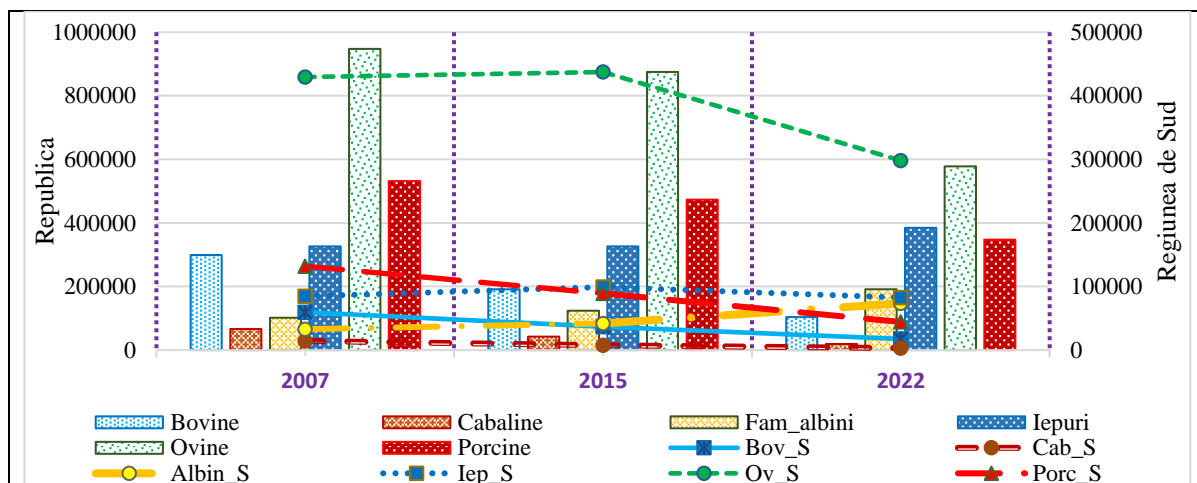

Fig. 4.5. Ponderele efectivului de porcine, bovine, ovine, caprine, iepuri în gospodăriile țărănești și întreprinderi agricole, 2007-2022, %

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Odată cu dispariția regimului sovietic și distrugerea fermelor, sectorul zootehnic a intrat într-o criză profundă, migrând către gospodăriile individuale. Către anul 2022, în cadrul regiunii, fermele specializate din gospodăriile țărănești și întreprinderile agricole întrețin 16% din șeptelul de bovine; 2,9% ovine; 0,9% cabaline, excepția o constituie creșterea porcinelor, ponderea efectivului cărora constituie 36,4% (Figura 4.5).

În anul 2022, RS concentrează în toate tipurile de gospodării 51,6% din șeptelul de ovine și caprine din republică; 38,9% din familiile de albini; 21,6 din numărul de iepuri; 16,3 din bovine; 15,8 din cabaline și 12,6 % din totalul de suine.

Analiza nivelului de dezvoltare a zootehniei reflectă declinul subramurii atât în RS, cât și în țară, ca urmare, are loc scăderea calității produselor alimentare, creșterea prețului de cost, reducerea accesului populației ci o situație socială vulnerabilă la o alimentație sănătoasă.

În perioada 2007–2022, evoluția ramurii în RS are loc similar celorlalte regiuni. Trend pozitiv se înregistrează în cazul familiilor de albine, creștere cu 88 mii familii (86,3%) în republică și cu 41 (sau creștere de peste 2 ori) în RS și negativ în republică și în RS în cazul șeptelului de bovine (cu 65,2% în republică și 71,2 în RS, cabaline (cu -71,2% în republică și cu -78,6% în RS), al suinelor (cu -34,6% în republică și cu -66,7% în RS), al ovinelor și caprinelor (cu -39,0% în mediu pe republică și cu -30,5% în RS) (Tabelul 4.7.). Numărul iepurilor la nivel de republică este în creștere cu 18,1%, iar în RS în scădere (-1,2%). Repartiția subramurilor la nivel de raioane este relativ uniformă. Astfel, familiile de albini înregistrează un număr mai mare în UTAG (media anilor 2007-2022 de 11,5 mii familii), Cimișlia (7,6 mii) și Căușeni (6 mii). Cea mai mare creștere a numărului de familii se atestă în Cimișlia, de circa 3,5 ori (de la 2,8 la 10,1 mii familii).

Tabelul 4.7. Șeptelul de animale în total pe republică și în Regiunea de Sud, 2007-2022, mii

	2007		Pondera RS din totalul pe republică, 2007, %	2022		Pondera RS din totalul pe republică, 2022, %	Diferența în 2022 în raport cu 2007, număr		Diferența în 2022 în raport cu 2007, %	
	Total republică	Regiunea de Sud		Total republică	Regiunea de Sud		Total republică	Regiunea de Sud	Total republică	Regiunea de Sud
Bovine	299	59	19,7	104	17	16,3	-195	-42	-65,2	-71,2
Cabaline	66	14	21,2	19	3	15,8	-47	-11	-71,2	-78,6
Familii de albini	102	33	32,4	190	74	38,9	88	41	86,3	224
Iepuri	326	84	25,8	385	83	21,6	59	-1	18,1	-0,03
Ovine și caprine	947	429	45,3	578	298	51,6	-369	-131	-39,0	-30,5
Porcine	532	132	24,8	348	44	12,6	-184	-88	-34,6	-66,7

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Dinamica pozitivă a numărului de familii de albine este argumentată de potențialului însemnat de producere și export, dar și de prețurile atractive la produsele apicole. Actualmente 80% din mierea produsă în RM este exportată pe piața europeană (în Germania, Franța, România, Italia, Slovacia, Polonia, Austria), dar și în alte țări: SUA, Federația Rusă, Canada, Oman etc. Capacitatea de producere a mierii depășește de circa 3 ori producția actuală (Anexa 55).

Cuniculicultura este o altă subramură cu dinamică pozitivă a șeptelului, mai dezvoltată în UTAG, unde se înregistrează o medie pentru 2007-2022 de 13,7 mii capete, Cahul (12 mii capete) și Căușeni (12 mii capete). Posibilitatea de a exporta carnea de iepure peste hotare ar stimula dezvoltarea subramurii (Anexa 56). Trendul pozitiv înregistrat de cunicultură este determinat de: lipsa concurenței pe piața internă; calitatea înaltă a cărnii; prolificitatea mare a speciei; perioada mică de creștere; prețul de cost mare al cărnii etc. În condițiile obținerii dreptului de export al cărnii de iepure, subramura ar putea fi considerată ca una de prioritate.

Creșterea ovinelor și caprinelor este ramura de specializare a zootehniei bazată pe tradițiile vechi și prezența suprafețelor de pășuni. În localitățile cu un număr mare a populației de etnie găgăuză (UTAG, Taraclia) carnea de ovine și brânzeturile reprezintă surse importante de hrană pentru populație. În același timp, nu se păstrează trendul pozitiv al șeptelului. În 2022 comparativ cu 2007, dinamică negativă se înregistrează în toate raioanele (Anexa 57).

Analiza hărților densității ovinelor la un hectar de pășuni și fânețe în 2010 și 2021 reflectă scăderea numărului de capete la ha în toate unitățile (Anexa 58; 59). Micșorarea numărului de capete de ovine se atestată în 2021 în toate raioanele, exceptând UTAG și Căușeni. Cel mai mic număr de capete se înregistrează în Ștefan Vodă – 1,4, iar cel mai mare în Taraclia – 8,6. Ambele raioane înregistrează o stabilitate relativă în vederea păstrării numărului de capete la ha, înregistrând o scădere de 0,6 și 0,12% respectiv.

Șeptelul de bovine se micșorează în perioada 2007-2022 din cauza lipsei fermelor mari, intensive, care dispun de resursele necesare pentru procurarea speciilor înalt productive și acordă atenție sporirii calității; precum și din cauza scăderii calității materialului genetic; prețurilor mari la produsele cerealiere și deșeurile de la prelucrarea acestora; prețurilor mici și lipsa rețelelor de procurare a laptelui; lipsei întreprinderilor de prelucrare a laptelui sau incapacității acestora de funcționare; prețurilor mici de achiziționare a cărnii vii, dar și reducerii ponderii populației active din cauza reducerii natalității și migrației forței de muncă și îmbătrânirii populației în sate.

Tendința de reducere a șeptelului se evidențiază atât la nivel de republică, unde în 2022 se atestă cu 195 mii (sau 65%) capete mai puțin decât în 2007, cât și în RS, unde scade cu 71%. Numărul de capete se micșorează în toate unitățile administrative, cea mai mare scădere se înregistrează în Leova cu 83%, iar cea mai mică în UTAG cu 50% (sau 4,1 mii capete) (Anexa 60). În condițiile aridității sporite, ponderii mici a pășunilor, devine dificilă creșterea bovinelor pe pășuni naturale, or pășunatul bovinelor necesită cantități mari de masă vegetală.

Analiza suprafețelor de pășuni și fânețe și a efectivului de bovine la 2010 și 2021, reflectă lipsa unei corelări. În toate raioanele se constată descreșterea efectivului de bovine în pofida creșterii suprafețelor ocupate de pășuni și fânețe. Astfel, densitatea bovinelor la un hectar de pășuni și fânețe în 2010 în raport cu 2021 reflectă scăderea semnificativă a numărului de capete la un ha (Anexa 61; 62). Astfel, deși cele mai mari valori se atribuie tot raionului Ștefan Vodă, ponderea bovinelor aici a descrescut de circa două ori, de la 0,8 (2010) la 0,3 (2021) bovine la ha. Densitate mai mare a bovinelor la un hectar de pășune se atestă în raioanele Căușeni (0,6) și Ștefan Vodă (0,5), caracterizate de forme de relief cu un grad mai redus de dezmembrare și suprafețe de pășuni mai calitative. Prezența pieței de realizare a produselor lactate este un alt factor motivant confirmat de UTAG și Taraclia, care atestă o stabilitate mai mare și datorită fabricii de prelucrare a laptelui și producere a brânzeturilor din UTAG, de rând cu cea de producere a nutrețurilor combinate. Un rol important în asigurarea productivității ramurii îl joacă prezența fermelor cu un număr de capete mai mare de 101, care asigură un nivel tehnologic avansat, cu utilaj tehnologic modern, productivitate a muncii sporită și livrare a producției în bază de contracte. Deși numărul fermelor de acest tip este mic, în cadrul tuturor unităților administrative există condiții pentru dezvoltarea acestora [162, p. 321-327].

Creșterea suinelor este o altă subramură aflată în declin, care atestă la nivel de republică în 2022 față de anul 2007 o scădere cu 34,5% (sau 183 mii capete), iar în cadrul RS de 66,5% (sau 87 mii capete), înregistrând valori în descreștere în toate raioanele (Leova, Ștefan Vodă, Cimișlia, cu circa 89,1%; 82,5 și 82,2 respectiv) (Fig. 4.6).

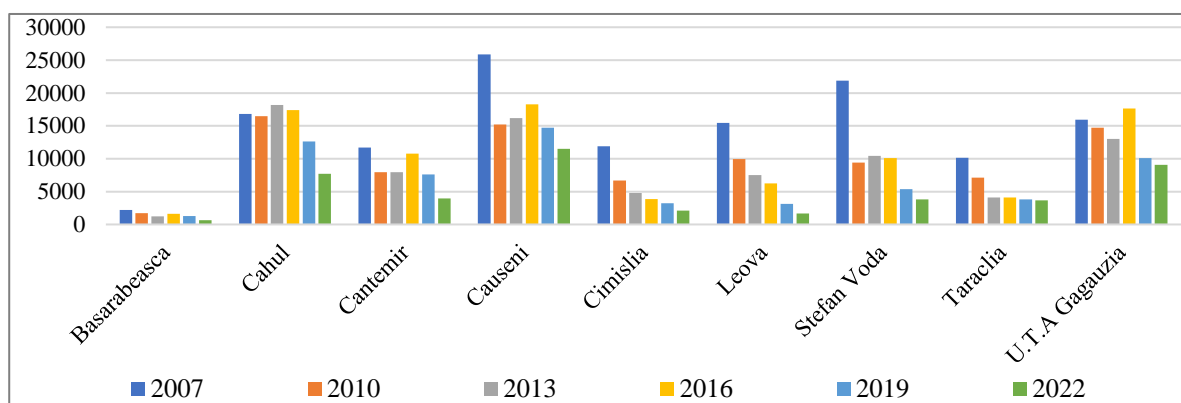

Fig. 4.6. Dinamica șeptelului de porcine în perioada 2007-2022, număr

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Un imbold în dezvoltarea de perspectivă a ramurii poate servi ponderea mai mare a șeptelului crescut în ferme specializate (comparând cu alte specii), de 36,4% în 2022. La nivel de raioane, se evidențiază Cahul cu o creștere de peste 1,5 ori a numărului de capete în 2022 comparativ cu 2007, Căușeni cu 78,9%, Basarabeasca cu 38,3 și UTAG cu 30,5%. Astfel de crescătorii pot crește productivitatea prin aplicarea sistemului intensiv de creștere și îngrășare timpurie, susținut de cultivarea cerealelor, a plantelor tehnice, producerea nutrețurilor combinate, posibilitatea de a comercializa carnea fără intermediari etc. [25, p. 125]. Un impediment în dezvoltarea ramurii îl constituie prețul mare de cost al produselor agricole, al deșeurilor din prelucrarea culturilor cerealiere și tehnice, prețul mic de achiziționare al cărnii, concurența mare din partea exportatorilor externi căreia deseori gospodăriile de creștere a porcinelor nu rezistă.

Efectivul de cabaline în RS este în descreștere vădită, dar argumentată. La nivel de republică cu 70,7% (sau cu 47185 capete) în 2022 față de 2007, iar în RS cu 78,5% (sau 11236 capete). Întreținerea cabalinelor (folosite ca forță de tracțiune în gospodăriile populației) necesită investiții suplimentare de timp și bani. Odată cu sporirea accesului populației la unități tehnice, necesitatea de a întreține cabalinele în gospodării dispăre. Nivelul modest de trai al populației nu permite folosirea cabalinelor în scop de agrement și întremare a sănătății, pe larg răspândit în alte statele, deși în RS există o gospodărie de creștere a cabalinelor de rasa Orlov, Ferma de Creștere a Cailor de Rasă At-Prolin (Ceadâr-Lunga), folosite în scop de agrement.

În contextul creșterii cererii de produse ale zootehniei pe piața internă și cea internațională, menționăm valorificarea slabă a potențialului de producție al RS, cauzat de numărul redus de ferme specializate, dezvoltarea lentă a subramurilor industriei ușoare (consumatoare de blănuri, piei, lână etc.), numărul mic de întreprinderi de procesare a cărnii și prelucrare a produselor lactate, lipsa investițiilor, concurența mare din partea producătorilor externi etc. În aceste condiții *...în scopul revitalizării sectorului zootehnic...*, Guvernul RM a

aprobat prin HG nr. 836 din 2020 *Regulamentul privind acordarea de plăți directe per cap de animal* [118], care prevede subvenționarea a peste 50% din costurile pentru construcția fermelor zootehnice și cea mai mare parte din costurile pentru procurarea animalelor de rasă pură. Autoritățile își pun speranța că în termen de 3-5 ani situația în domeniu se va redresa.

Dezvoltarea în RM a agriculturii performante, capabile să asigure autosuficiența alimentară, este imposibilă fără modificarea atitudinii față de prelucrarea solului, trecerea la sistemul intensiv de cultivare a plantelor și animalelor, aplicarea metodelor de ameliorare a plantelor, creșterea animalelor de rasă, studiul profesional al piețelor de realizare a mărfurilor etc. Organizarea activității gospodăriilor agricole este imposibilă fără cunoașterea oportunităților de dezvoltare, a riscurilor, factorilor cu caracter natural, economic, social cu impact.

4.2. Potențialul industrial al Regiunii de Sud

Industria în cadrul regiunii apare tardiv comparativ cu multe alte regiuni din cadrul țărilor europene, iar crizele economice și politice, lipsa capitalului financiar și uman intern, dezvoltarea slabă a rețelelor de transport etc. condiționează ponderea modestă a acesteia în structura economiei regiunii. Creșterea numărului de întreprinderi industriale se atestă după cel de-al Doilea Război Mondial, când procesul de industrializare ia amploare în întreaga republică. Lipsa materiilor prime minerale proprii (locale) determină specializarea republicii în domeniul agroindustrial, ca urmare întreprinderile acestei ramuri predomină în structura economiei.

În perioada 1960-1975 sunt construite sau reconstruite o serie de întreprinderi ale industriei alimentare, printre care se remarcă fabricile de vinuri (prezente în toate raioanele). Cele mai renumite sunt *Purcari* din raionul Ștefan Vodă, *Ciumai* din raionul Vulcănești, centrele vinicole de la *Sălcuța*, *Tvardița*, *Tigheci*, dar și un număr mare (circa 24) de sovhozuri-fabrică care realizau produsul primar al ramurii viti-vinicole, exportat ulterior în Federația Rusă pentru prelucrare finală și îmbuteliere. A crescut numărul fabricilor de conserve construite/reabilitate, cum ar fi cele din Cantemir, Cimișlia, Leova și Ștefan Vodă, de uleiuri eterice din Leova (orașul Leova cu satele Cneazevca și Beștemac), Pervomaisc din raionul Căușeni, Căinari. O răspândire largă o capătă fabricile de unt și brânzeturi, amplasate în Cahul, Basarabeasca, Taraclia, Vulcănești, Căușeni, cele de bere - Cimișlia și Cahul, de pâine și produse de panificație prezente în toate centrele raionale.

Eforturile depuse de autoritățile de la Moscova în scopul sporirii nivelului de industrializare a regiunii, în perioada anilor 1960-1975, se rezumă la construcția unor întreprinderi industriale ce aparțin subramurilor industriei alimentare și ușoare. Către anul 1975, regiunea produce 11% din totalul producției industriale și 17,2% din producția industriei

alimentare a republicii. Cele mai dezvoltate ramuri sunt: industria vinicolă – 32,8% din totalul producției republicii; industria uleiurilor eterice – 59%; de conserve – 10,6%; unt și brânzeturi – 14,1%; morăritului – 12,7% [182, p. 85-91]. Din cele circa 60 de întreprinderi existente în regiune în 1975, doar circa 18% aparțin altor subramuri, decât industriei alimentare (Fig. 4.7).

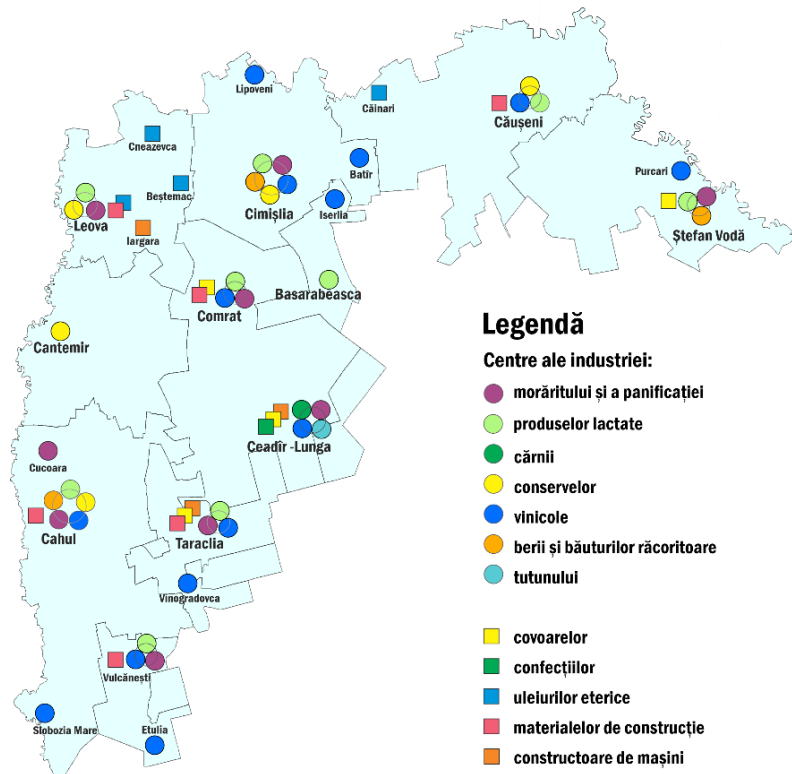

Fig. 4.7 Repartiția teritorială a întreprinderilor industriale în cadrul RS în perioada 1945-1975

Sursa: [182]

În 2020, industria RDS contribuie cu 9,7% la formarea PIB-ului regional, iar UTAG are un aport de 18,2%. (Întrucât BNS oferă datele privitor la indicatorii economici separat pentru RES și UTAG, se evidențiază și diferențe semnificative ale ponderii sectoarelor în structura economiei).

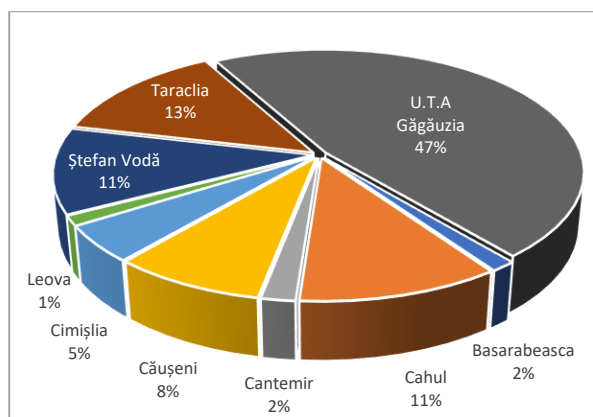

Fig. 4.8. Contribuția raioanelor la valoarea producției industriale regionale în anul 2021

Sursa: elaborată în baza sursei [33]

Contribuția regiunii la valoarea producției industriale fabricate în anul 2021 constituie circa 9,2% (din care 2,2% revin UTAG), atestând o creștere comparativ cu anul 2008 (de la 2101 mln lei 2008, la 5339 în 2021) [33]. În intervalul examinat, unitățile administrativ-teritoriale de nivelul II contribuie la valoarea producției industriale totale a regiunii cu ponderi diferite.

Tabelul 4.8. Valoarea producției industriale fabricate în unitățile administrative în 2008-2021, mln lei

Unitatea administrativă	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2020	2021	Creșterea în 2021 în raport cu 2008, %
Basarabeasca	66	34	40	47	86	82	86	73	1,1
Cahul	415	351	362	424	491	528	625	583	1,4
Cantemir	80	86	107	221	291	350	353	99	1,2
Căușeni	145	163	104	155	185	395	360	441	3,0
Cimișlia	60	82	126	119	113	182	191	257	4,3
Leova	20	20	31	36	46	48	54	67	3,4
Ștefan Vodă	162	117	130	119	215	523	391	602	3,7
Taraclia	265	189	489	551	319	324	508	710	2,7
UTAG	888	920	1157	1266	1567	1953	2044	2506	2,8

Sursa: elaborat în baza sursei [33]

Cele mai mari contribuții, în 2021, o au UTAG (46,9%), urmată de Taraclia (13,3%), Ștefan Vodă (11,3%), iar cele mai mici raioanele Leova, Basarabeasca și Cantemir (de 1,2; 1,4; 1,9 respectiv) (Fig. 4.8). Raionul Cantemir de regulă obține venituri mai mari și însuma circa 8% din total, dar fiind dependent de agricultură, seceta cumplită din 2020 i-a redus veniturile.

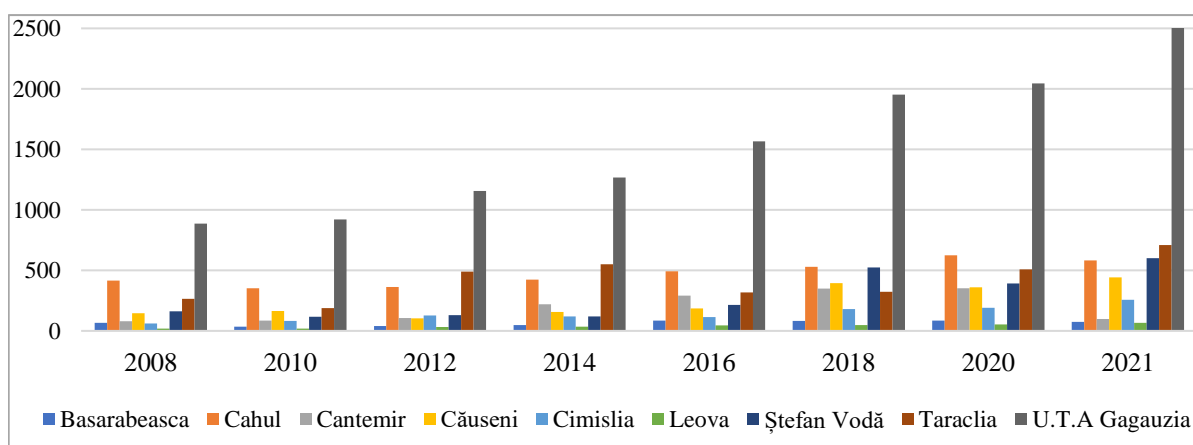

Fig. 4.9. Valoarea producției industriale fabricate în unitățile administrativ-teritoriale, 2008-2021

Sursa: elaborată în baza sursei [33]

Toate raioanele, în perioada 2008-2021, înregistrează dinamica pozitivă a valorilor producției industriale fabricate (Tabelul 4.8., Fig. 4.9), înregistrând dinamică diferită de creștere. Astfel, valori mari sunt înregistrate în Cimișlia (de la 60,4 mln lei în anul 2008 la 256,8 mln lei în 2021, sau de 4,3 ori), Ștefan Vodă - de 3,7 ori (de la 162 în 2008 la 602 mil lei în 2021), Leova - 3,4 ori (de la 19,5 în 2008 la 66,7 mil lei în 2021). Cele mai mici valori înregistrează Basarabeasca, în care predomină întreprinderile industriale mici, cu volum redus al producției industriale și al cifrei de afaceri, număr mic de angajați și productivitate a muncii scăzută etc.

La nivel de regiune, dinamica valorilor producției industriale fabricate este determinată de: lipsa utilajelor performante, a materiilor prime, a resurselor energetice și fluctuațiile prețului de cost al acestora pe piața regională/mondială, prezența întreprinderilor mici care

realizează cantități modeste de produse finite, prețul de cost redus al producției fabricate (lipsa brandurilor renumite, cu valoare adăugată mare), prețul mare de cost al energiei electrice sau al altor carburanți utilizați în ciclul de producție, tarife mari pentru importul și exportul materiilor prime/mărfurilor finite, promovarea insuficientă a mărfurilor pe piața internațională etc. Îmbunătățirea climatului investițional și a spiritului antreprenorial al populației se materializează prin creșterea numărului de întreprinderi industriale în perioada 2009-2021 (Tabelul 4.9).

Astfel, în raionul Cantemir numărul de întreprinderi a crescut în 2021 în raport cu 2009 de 2,7 ori (de la 88 la 236); Leova de 2,4 ori (de la 127 la 300). Potrivit datelor Conturilor Naționale (BNS), cea mai mare parte din întreprinderile fondate se atribuie sferei serviciilor, ce presupune un volum mai mic de investiții. Dezvoltarea durabilă a sectorului industrial necesită construcția întreprinderilor mari, ce oferă posibilități de angajare, salarii decente, perspective de avansare în carieră, contribuie la creșterea indicatorilor economici și a bunăstării populației.

Tabelul 4.9. Dinamica numărului de întreprinderi în Regiunea de Sud în perioada 2009-2021

	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2021	Sporul în 2021 în raport cu 2009	
								număr	%
Basarabeasca	132	118	124	128	136	138	144	12	1,1
Cahul	663	704	739	758	775	858	916	253	1,4
Cantemir	88	105	260	128	166	200	236	148	2,7
Căușeni	438	457	475	476	528	583	638	200	1,5
Cimișlia	257	280	314	328	371	401	432	175	1,7
Leova	127	109	154	173	205	252	300	173	2,4
Ștefan Vodă	305	331	370	358	348	384	425	120	1,4
Taraclia	292	313	293	281	284	291	301	9	1,0
UTAG	1237	127	1358	131	1469	1701	1882	645	1,5

Sursa: elaborată în baza sursei [33]

Un impact negativ asupra veniturilor obținute îl au restricțiile comerciale impuse pentru conserve, carne de porc, fructe și legume de Federația Rusă (o răfuială politică ca răspuns la semnarea de către R. Moldova a Acordului de Asociere cu UE). Potrivit cercetărilor efectuate de Centrul Analitic Independent Expert-Grup [149, p. 1-14] impactul de lungă durată al acestor acțiuni este unul pozitiv, contribuind la reorientarea geografică a exportului din RM spre piețe mai atractive. Alte cauze care au determinat diminuarea veniturilor sunt: criza politică și economică, furtul miliardului, criza bancară și devalorizarea leului, scăderea prețurilor la unele produse pe piața internațională. În consecință are loc valorificarea prevederilor Acordului de Asociere și creșterea volumului exportului spre țările europene și nu numai.

Dezvoltarea industrială a entităților economice este determinată de capacitatea de a identifica piața și partenerii pentru livrarea mărfurilor. Semnarea și ratificarea Acordului de

Asociere RM - UE și crearea zonei de comerț liber contribuie la creșterea valorii producției industriale livrate (datorită prețurilor mai mari) și reflectă gradul de competitivitate a produselor.

În perioada 2009-2021, dinamica producției livrate atestă valori în creștere la nivel de regiune cu 3795,2 mln lei (de la 1298 mln lei în 2009 la 5093,1 mln în anul 2021 (sau o creștere de 3,9 ori)), iar în mediu pe republică de la 18608 la 66819,8 mln lei (sau de 3,6 ori).

Analiza dinamicii valorii producției industriale livrate în 2009-2021 pune în evidență creșterea ponderii acesteia în majoritatea unităților administrative. Spor mai mare a valorii producției livrate în 2021 comparativ cu 2009 se înregistrează în UTAG - 1135,7 mln lei (de 4,3 ori), Taraclia - 549,1 (de 4,3 ori); Ștefan Vodă - 516,9 (de 8 ori), Căușeni - 336,6 (de 5,5 ori). La polul opus se plasează Cantemir cu o creștere de 27,1 mln lei (1,4 ori) (Tabelul 4.10).

Tabelul 4.10. Valoarea producției industriale livrate 2009-2021, mln lei

	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2021	Sporul în 2021 în raport cu 2009	
								lei	%
Total pe republică	18608	32140	36131	43774	49943	56335	66819	48211,3	3,6
Basarabeasca	20	45	62	87	75	77	74	54,6	3,8
Cahul	294	345	400	442	524	542	543	248,7	1,8
Cantemir	69	84	134	285	361	345	96	27,1	1,4
Căușeni	75	108	128	166	190	348	411	336,6	5,5
Cimișlia	33	115	152	158	128	168	196	163,0	6,0
Leova	8	27	23	34	39	46	60	51,6	7,5
Ștefan Vodă	73	97	117	168	323	422	590	516,9	8,0
Taraclia	165	251	412	354	306	370	714	549,1	4,3
UTAG	561	959	1109	1319	1798	1998	2409	1847,6	4,3

Sursa: elaborată în baza sursei [33]

Ponderea mai mare a valorii producției industriale exportate pe piața externă din RS decât media la nivel de republică în perioada cercetată denotă calitatea înaltă și competitivitatea acesteia. Ponderea producției livrate din RS variază între 57% (în 2009) și (42% în 2021) din producția industrială fabricată, pe când media pe republică variază între 29 și 36%. Ponderea mare a producției exportate în 2021 este înregistrată în raioanele Căușeni (84%) și Cantemir (80%), iar cea mai mică în raioanele Leova (3,7%) și Cimișlia (6,8) (Fig. 4.10).

Analiza comparativă a valorii producției industriale livrate și a numărului de întreprinderi în 2009-2021 nu reflectă corelarea dintre acești indicatori. În raionul Cantemir se atestă cea mai mare creștere a numărului de întreprinderi (de 2,7 ori) și cea mai mică creștere a ponderii producției industriale livrate, de 1,4%. Prin urmare, realizarea priorităților strategice naționale stipulate în Strategia națională de dezvoltare *Moldova 2020*, ce prevedea dezvoltarea prin *...stimularea deschiderii afacerilor, creșterea numărului de întreprinderi mici și mijlocii,*

ameliorarea climatului antreprenorial, optimizarea cadrului de politici în domeniu, aplicarea tehnologiilor informaționale în serviciile publice destinate mediului de afaceri, etc..., a contribuit parțial la creșterea volumului producției livrate și a bunăstării populației [123].

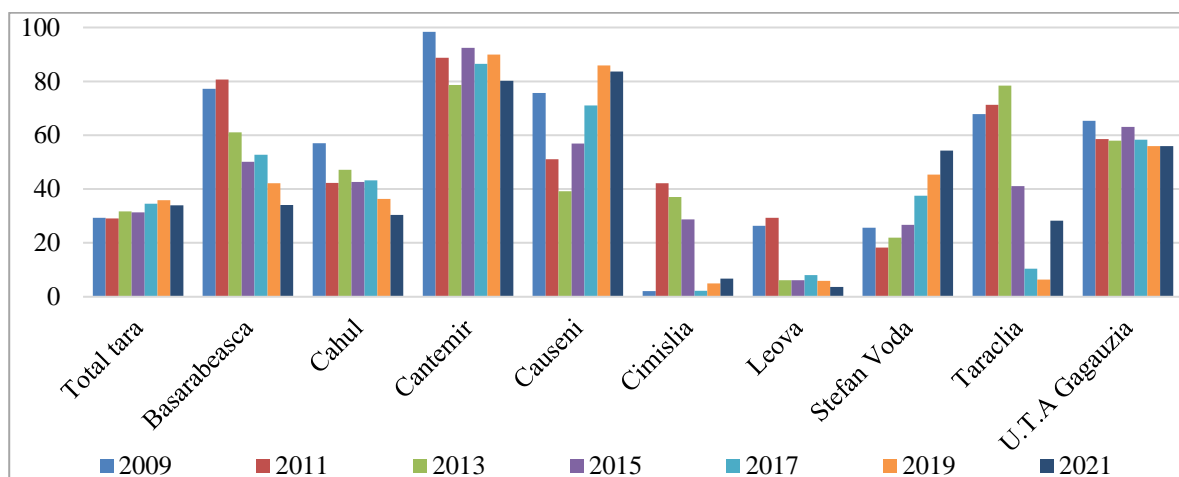

Fig. 4.10. Ponderea producției industriale livrate pe piața externă din totalul producției fabricate, 2009-2021, %

Sursa: elaborată în baza sursei [33]

Dintre produsele destinate exportului se evidențiază vinurile naturale, vinurile tari, conservele de fructe și legume, produsele textile etc. Potrivit BNS [33], în anul 2021 sectorul industrial al RS concentrează 59% din producția de vinuri naturale din țară, 35% din vinurile tari cu o concentrație de alcool de peste 15%, 26% din divin, 35% din făină, 29% din pâine și produsele de panificație, 11% din sucuri de legume și fructe etc.

Valoarea producției industriale fabricate diferă de la o unitate administrativă la alta și condiționează cantitatea contribuțiilor achitate în bugetele locale, veniturile și capacitatea de cumpărare a populației. Analiza comparativă a valorii producției industriale raportată la numărul populației raioanelor reflectă discrepanțe condiționate de amplasarea neuniformă a întreprinderilor industriale (Fig. 4.11). O situație mai favorabilă în 2021 se constată în Taraclia (21650 lei/loc.), UTAG (20492 lei/loc.), Cimișlia (7426 lei/loc.), la celălalt pol aflându-se raionul Ștefan Vodă (1195) și Leova (1891 lei/loc) (Anexa 63).

Conform BNS, ponderea întreprinderilor din categoriile B+C (din industria extractivă și prelucrătoare) în cifra de afaceri în anul 2021 în mediu pe regiune constituie 24,8% (variază între 8,6% în raionul Leova și 46,1% în raionul Taraclia) și ocupă locul II după cifra de afaceri. O pondere mare a industriei extractive și prelucrătoare este înregistrată în raioanele Ștefan Vodă 36,8%, UTAG 32,9% și Basarabeasca 22,6%.

Cele mai mari venituri sunt obținute de întreprinderile industriale din toate raioanele la categoria (G) Comerț cu ridicata și cu amănuntul; întreținerea și repararea autovehiculelor și a motocicletelor (exceptând Taraclia), care însumează în RS 54,1% din cifra de afaceri. Cu o

contribuție mai modestă vin întreprinderile din categoriile (D+E) *Energie electrică, termică, gaze și apă variabilă* între 2,8% în Cantemir și 10% în Căușeni. Serviciile (H) *Transport și depozitare* contribuie cu 4,8% în medie pe regiune, valorile variind între 1,0% (Leova) și 12,4% (Taraclia).

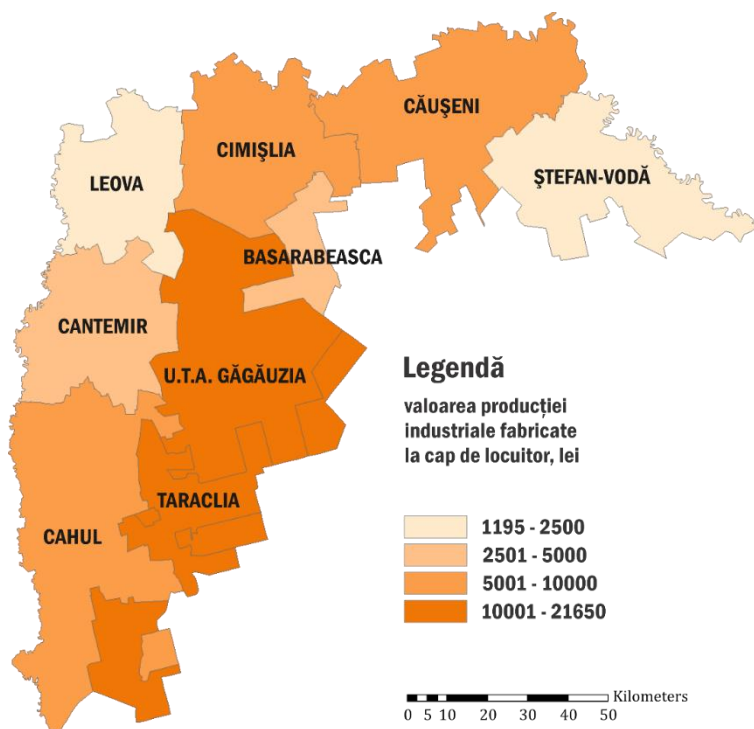

Fig. 4.11. Valoarea producției industriale fabricate la cap de locuitor pe unități administrativ-teritoriale, anul 2021

Sursa: elaborată în baza sursei [33, 34]

De remarcat că raionul Leova în anul 2017 însuma 30% din venituri pentru întreprinderile din domeniul (H) *Transport și depozitare* ce reflectă nivelul slab de dezvoltare industrială și impactul redus al privilegiului oferit de acordul moldo-român cu privire la traficul mic la frontieră. (F) *Construcțiile* contribuie în mediu pe regiune cu 4,9% (variind în funcție de unitate administrativă de la 2,5 la 7,4%) la cifra de afaceri.

Cele mai mari venituri sunt înregistrate în UTAG (7,4%), Cantemir (7,2%), Ștefan Vodă (6,4%) etc. Întreprinderile din alte ramuri contribuie nesemnificativ la cifra de afaceri (0 și 3%) din total (Tabelul 4.11).

Tabelul 4.11 Activitatea întreprinderilor în profil teritorial, % din totalul cifrei de afaceri, 2021

	B + C	D+E	F	G	H	I	J	L	M	N
Basarabeasca	22,6	7,4	2,5	52,8	2,3	1,2	10,5	0,1	0,1	0,3
Cahul	9,9	6,7	5,4	64,3	8,4	0,8	1,6	0,8	0,3	1,3
Cantemir	23,1	2,8	7,2	52,6	3,4	0,9	8,7	0,0	0,4	0,8
Căușenii	22,0	10,0	2,8	55,4	6,5	0,3	1,7	0,8	0,2	0,2
Cimișlia	21,0	6,0	6,3	58,4	3,8	0,8	2,0	0,7	0,3	0,6
Leova	8,6	2,5	2,6	82,3	1,0	0,2	2,0	0,2	0,2	0,3
Ștefan Vodă	36,8	5,4	6,4	43,8	2,4	1,1	2,8	0,1	0,3	0,6
Taraclia	46,1	4,0	3,5	30,3	12,4	0,5	1,7	0,3	0,8	0,3

UTA Găgăuzia	32,9	5,8	7,4	46,7	3,3	0,5	2,0	0,5	0,4	0,4
Total	24,8	5,6	4,9	54,1	4,8	0,7	3,7	0,4	0,3	0,5

B + C Industria extractivă și prelucrătoare; **D+E** Energia electrică și termică, gaze și apă; **F** Construcții; **J** Informații și comunicații; **G** Comerț cu ridicata și cu amănuntul; întreținerea și repararea autovehiculelor și a motocicletelor; **H** Transport și depozitare; **I** Activități de cazare și alimentație publică; **L** Tranzacții imobiliare; **M** Activități profesionale științifice și tehnice; **N** Activități de servicii administrative și activități de servicii suport

Sursa: elaborat în baza sursei [33]

Un factor important în dezvoltarea economică a oricărei regiuni îl constituie prezența resurselor minerale. RS este slab asigurată cu resurse minerale, fiind atestate prioritar materii prime pentru materiale de construcții (nisip, de argilă, argilă nisipoasă, argilă bentonică, argilă pentru cheramzit, calcar, nisip pentru silicați, nisip degresat, roci de nisip și prundiș) și rezerve neînsemnate de petrol și gaze naturale. Din totalul de 98 zăcăminte atestate în 2022, doar 19 (19,4) sunt incluse în categoria *se exploatează*. Circa 5,1% sunt *pregătite pentru exploatare*, 70,4% din zăcămintele menționate (Anexa 1) nu sunt valorificate, iar altele 5,1% *nu se prevăd spre valorificare*. Conform datelor oficiale, în anul 2022, sunt exploatate 4,972 mii m² de petrol, 0,077 mii m² gaze naturale, 318,575 mii m² nisip, 16,452 mii m² roci de nisip și prundiș, iar din zăcămintele de argilă nisipoasă nu s-au efectuat exploatări. Industria extractivă este mai dezvoltată în raionul Cahul (6 zăcăminte) și UTAG (4 zăcăminte). În celelalte raioane sunt exploatate 1-2 zăcăminte, exceptând Basarabeasca unde nu sunt efectuate extracții. În prezent cantitățile de resurse minerale extrase sunt mici, nefiind valorificat potențialul existent. În același timp în RS există premise pentru construcția întreprinderilor industriale pentru fabricarea cărămizii, țiglei, țevilor de drenaj, cheramzitului, betonului, sticlei etc.

Punctul forte al sectorului industrial al RS este industria vinicolă, reprezentată de 55 fabrici de producere a vinurilor și a producției băuturilor alcoolice, 48 dintre care sunt în plină activitate. Potențialul de producere al fabricilor de vinuri din RS la moment funcționale, este valorificat sub nivelul de 50%. Printre cele mai recunoscute fabrici de vinuri din RS se numără: vinăriile *Purcari, Et. Cetera* (s. Purcari și respectiv s. Crocmaz, raionul Ștefan Vodă), Ciumbai (s. Vinogradovca, raionul Taraclia), *Basarabia L-Win Invest* (or. Basarabeasca), *Imperial Vin* (s. Pleșeni și Cantemir), *Salcuța* (s. Salcuța, raionul Căușeni) ș.a. RS se remarcă nu numai după cantitatea de vinuri și divineri produse, dar și după calitatea acestora. Astfel, toate vinăriile menționate sunt recunoscute departe de hotarele țării pentru vinurile de calitate fabricate care au cucerit medalii la cele mai prestigioase expoziții din lume. Regiunea concentrează în anul 2021 circa 69,4% (sau 15304 ha) din soiurile de vii tehnice din republică (Tabelul 4.12).

Dintre băuturile alcoolice produse în 2008-2021, vinurile naturale sunt cele mai importante mărfuri livrate (cu dinamică negativă în 2021 de 1552,5 mii dal), RS însumând

39,2% din volumul de vinuri produse. În scădere este și producerea vinurilor cu o concentrație de alcool de peste 15% (reducere cu 312,7 mii dal în 2021), din lipsa pieței (vinurile tari fiind exportate prioritar în Federația Rusă, iar din cauza embargoului, producătorii s-au orientat spre a produce alte categorii de produse). În creștere este cantitatea de vin spumant produs (cu 333,9 mii dal). Potrivit datelor oferite de BNS [33], întreprinderile de producere a vinurilor naturale din struguri sunt prezente în majoritatea unităților administrative din regiune, iar producția acestora crește în raionul Cantemir, Cahul, Căușeni, Ștefan Vodă. (Tabelul 4.12)

Tabelul 4.12 Producția de băuturi alcoolice la nivel de țară și regiuni de dezvoltare, 2008 și 2021

	Vin spumant, mii dal		Vinuri naturale din struguri, mii dal		Vinuri tari cu o concentrație de alcool peste 15%, mii dal		Vodca, mii litri 100% alcool		Divin, mii litri 100% alcool	
	2008	2021	2008	2021	2008	2021	2008	2021	2008	2021
Total pe țara	572	665	15401	16957	923	166	1418	2439	2815	2584
Chișinău	469,5	574,1	3672,8	4850	365,3	88,1	934,2	2024	837,3	1224,9
Chișinău %	82,1	60,4	23,8	31,2	39,6	44,5	65,9	98,9	29,7	40,7
Nord	4,8	4,8	370,6	545,8	0,0	0,0	446,2	4,8	156,0	86,8
Nord %	0,8	0,5	2,4	3,5	0,0	0,0	31,5	0,2	5,5	2,9
Centru	90,9	30,7	3706,4	4072,3	175,2	41,6	24,8	7,3	671,7	916,3
Centru %	15,9	3,2	24,1	26,2	19,0	21,0	1,7	0,4	23,9	30,5
Sud	11,6	345,5	7650,9	6098,4	381,0	68,3	12,6	11,3	1149,5	778,3
Sud %	2,0	36,4	49,7	39,2	41,4	34,5	0,9	0,6	40,8	25,9
Basarabeasca	-	-	107	64,6	5,8	-	-	-	-	-
Cahul	-	5,0	1488,0	1058,6	114,0	9,5	-	-	-	-
Cantemir	-	-	618,0	425,2	-	9,0	-	-	-	-
Căușeni	-	-	374,0	595,2	15,0	-	-	-	-	-
Cimișlia	-	-	146,0	77,9	-	-	-	-	-	-
Leova	-	-	81,5	-	-	-	-	-	-	-
Ștefan Vodă	-	19,8	438,0	671,4	11,6	15,9	-	-	-	-
Taraclia	-	-	470	20,9	3,3	-	8,5	-	1134	-
U.T.A G.	11,6	320,7	3927	3184,6	231,0	33,9	4,1	11,3	15,2	778,3

Sursa: elaborată în baza sursei [33]

În scopul sporirii competitivității vinului pe piața internă și cea externă, Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și a Mediului și-a orientat atenția asupra modernizării sectorului vitivinicol și creării condițiilor optime pentru producerea vinurilor de calitate cu indicație geografică protejată (IGP) și denumire de origine protejată (DOP). Pentru implementarea acestui proiect a fost acordat sprijin financiar de către Banca Europeană de Investiții care este gestionat prin intermediul Unității Consolidate pentru Implementarea și Monitorizarea Programului de Restructurare a Sectorului Vitivinicol.

Conformarea la noile standarde de calitate a oferit posibilitatea extinderii pieței de realizare a mărfurilor, astfel, actualmente, RM exportă vinuri în: Republica Cehă, Polonia, România, Germania, Țările Baltice, SUA, Canada, China, Israel, Olanda, Belgia, Irlanda etc.

În acest context trebuie de menționat că RM are posibilitatea de a livra pe piața mondială cantități mai mari de vinuri de calitate înaltă, în condițiile în care producătorii autohtoni vor demonstra maturitate, menținând standardele de calitate în întreprinderi și pe plantații.

Tabelul 4.13. Producția industriei conservelor la nivel de țară și regiuni de dezvoltare, 2008; 2021

	Fructe prelucrate și conservate, tone		Conserve de legume și fructe, tone		Sucuri de legume și fructe, mii litri	
	2008	2021	2008	2021	2008	2021
Total pe țara	17781	13106,6	41939	19939,9	32196	59464
Chișinău	973,6	10618,2	1279,9	4585,3	56,7	16799,7
Chișinău %	5,5	81,0	3,1	23,0	0,2	28,3
Nord	1607,1	1087,8	22858,1	14647,9	9559,9	36371,7
Nord %	9,0	8,3	54,5	73,5	29,7	61,2
Centru	8572,3	400,7	12883,8	706,7	20275,9	39,5
Centru %	48,2	3,1	30,7	3,5	63,0	0,1
Sud	6627,8	999,9	4917,5	0	2303,7	6253,1
Sud %	37,3	7,6	11,7	0,0	7,2	10,5
Basarabeasca	-	-	-	-	-	-
Cahul	-	-	-	-	-	147
Cantemir	569	383,3	-	-	196,6	21,5
Căușeni	1560,3	-	214	-	1175,4	-
Cimișlia	-	-	1547,6	-	-	-
Leova	-	-	-	-	-	-
Ștefan Vodă	350,7	-	3113,2	-	-	-
Taraclia	-	-	-	-	104,4	-
U.T.A G.	4147,8	616,6	42,7	-	827,3	6084,6

Sursa: elaborat în baza sursei [33]

O altă ramură cu un potențial mare de producere este industria conservelor, subramurile căreia în RS se află în declin. O relansare nesemnificativă se atestă în cazul producerii de sucuri de legume și fructe, care în 2021 însumează 10,5% din totalul din țară. În pofida diversificării sortimentului (se produc compoturi, gemuri, dulcețuri, conserve din legume etc.) către 2021 producția acestora în regiune s-a întrerupt, iar a fructelor prelucrate și conservate s-a redus semnificativ (cu 5627,9 tone) (Tabelul 4.13). Aceleași tendințe sunt atestate și la nivel de țară, unde în 2021 producția de conserve se reduce cu 52,5% comparativ cu 2008, înregistrându-se scăderi de 35,9% în regiunea de Nord; 94,5% în Centru și 100% în Sud. Dinamică pozitivă în perioada cercetată înregistrează doar producerea sucurilor de legume și fructe. La nivel de țară, volumul producției crește cu circa 84,7%, iar de regiune de circa 2 ori (Tabelul 4.13).

Potențialul industrial al industriei conservelor este concentrat în orașele Cahul, Cantemir, Căușeni, Ștefan Vodă, însă majoritatea întreprinderilor funcționează la capacități minime. În anul 2021, fructe prelucrate și conservate se produc doar în UTAG și Cantemir (volumul producției s-a aflat în descreștere cu 3531,2 (sau cu 85,1%) și 185,7 tone (sau cu 32,6%) respectiv). Producerea conservelor din legume și fructe atestă dinamică negativă, astfel încât, în 2020, se produc doar în Căușeni, iar în 2021 toate secțiile sunt închise. Producția de

sucuri de legume și fructe atestă dinamică pozitivă în UTAG, sporind volumul producției de 7,4 ori, pe când în Cantemir volumul scade de circa 10 ori (de la 196,6 la 21,5 mii litri).

Lipsa piețelor de livrare a mărfurilor, scăderea drastică a suprafețelor cultivate cu legume, învechirea și rentabilitatea mică a utilajului întreprinderilor industriale, dar și volumul mare de investiții necesare pentru construcția/ reutilizarea întreprinderilor, importurile de conserve de peste hotare au condus la declinul ramurii. Producătorii de legume au pierdut piața de realizare a mărfurilor și s-au reprofilat spre cultivarea altor culturi. Sistemele de irigare, fără care este imposibilă dezvoltarea legumiculturii, s-au învechit, forța de muncă a migrat, respectiv încercările de a reanima această ramură necesită elaborarea unor planuri multisectoriale.

Extinderea suprafețelor cultivate cu culturi cerealiere și, în mod special, cu grâu, servește ca și premisă pentru creșterea producției și a ponderii industriei de morărit și panificație. Dintre producția acestei ramuri cea mai mare importanță o are făina, după producția căreia RS ocupă locul I din 2017 (37,2% din total), iar în 2021 produce 35,1%. La nivel de țară producția de făină, în 2008-2021, scade cu 18,1%, pe când în RS se atestă o creștere de 12,9%. Făina se produce în toate raioanele (exceptând Leova), evidențiindu-se UTAG, Cimișlia și Ștefan Vodă.

Cantitățile de pâine și produse de panificație fabricate în RS, în 2021, s-au triplat comparativ cu 2008 (constituind 38 mii tone sau 29,4% din totalul pe republică) pe fondul scăderii volumului producției la nivel de țară (în 2021 în raport cu 2008 cu 8 mii t). În unitățile administrative ale RS, se atestă scăderea cantității de pâine și produse de panificație, exceptând Cimișlia și Taraclia (cu o creștere de 32 ori). (Tabelul 4.14)

Tabelul 4.14. Producția industriei de morărit și panificație în anii 2008; 2021, tone

	Făină		Crupe, grișuri și aglomerate		Paste făinoase		Pâine și produse de panificație	
	2008	2018	2008	2021	2008	2021	2008	2021
Total pe țara	122558	100414	6361	5885	5715	2966	137519	129511
Chișinău	25040	4852	1489	3067	5195	779	76547	35458
Chișinău %	20,4	4,8	23,4	52,1	90,9	26,3	55,7	27,4
Nord	44821	39525	2452	2218	145	0	30775	18837
Nord %	36,6	39,4	38,5	37,7	2,5	0	22,4	14,5
Centru	21471	20798	1521	528	268	1968	17830	37154
Centru %	17,5	20,7	23,9	9,0	4,6	66,4	13,0	28,7
Sud	31227	35239	900	72	107	219	12367	38062
Sud %	25,5	35,1	14,1	1,2	1,9	7,4	9,0	29,4
Basarabeasca	145	-	-	-	-	-	572	92
Cahul	3527	858	-	28,7	-	-	5208	1543
Cantemir	372	461	-	-	-	-	275	144
Căușeni	2876	1175	185,4	-	-	-	1016	668
Cimișlia	1294	6457	9	-	-	-	485	566

Leova	12	-	-	-	-	-	517	8
Ștefan Vodă	1603	12841	-	-	-	133	380	352
Taraclia	1062	291	7,7	-	-	37	972	32312
U.T.A.G.	20336	13157	697,6	43,5	107	49	2942	2379

Sursa: elaborat în baza sursei [33]

Producția de făină și pâine, în anii 2008 și 2021, reflectă lipsa unei tendințe clare de creștere sau descreștere la nivel de regiune, la fel ca și în cadrul unităților administrative, unde cantitățile variază considerabil. Spre exemplu, în anul 2008 în raionul Cahul s-au produs 3527 tone de făină, iar în 2021 doar 858 tone, în același timp în raionul Ștefan Vodă în anul 2008 se produc 1603, iar în 2021 - 12841 tone (Tabelul 4.14). O situație similară este specifică și pentru producerea pâinii și produselor de panificație, prin urmare, cauzele fluctuațiilor pot fi diverse și necesită cercetări aprofundate. Cert este faptul, că, în cadrul RS, în aceeași perioadă, suprafețele cultivate cu grâu au crescut cu 1666452 ha în 2021 față de 2007 (ce constituie 47,6%), la fel ca și productivitatea grâului, iar actualmente RM exportă produse de panificație în peste 20 de țări (România, Germania, SUA, Israel, Grecia etc.), dispune de materii prime, utilaje și tehnologiile necesare, iar în condițiile creșterii vizibilității produselor, are capacități de extindere peste hotare.

Regiunea însumează în 2021 circa 2% din totalul pe țară din producția de carne, inclusiv de pasăre și mezeluri. Caracteristici similare sunt specifice și industriei laptelui și a produselor lactate, ponderea subramurilor căreia la nivel de regiune variază între 4,4% (lapte prins, iaurt, chefir și smântână) și 0,1% (cașcaval și brânză grasă). La fel ca și în cazul industriei conservelor, se urmărește o interdependență între prezența întreprinderilor de prelucrare a laptelui și creșterea numărului de capete de bovine. Una dintre cauzele reducerii șeptelului de bovine este lipsa întreprinderilor de prelucrare a laptelui și viceversa. Excepție constituie UTAG, unde sunt păstrate fermele de creștere a bovinelor, caprinelor, ovinelor în cadrul gospodăriilor colective, ce asigură cu materie primă întreprinderile de prelucrare a laptelui. Pentru a asigura venituri stabile, se pune accentul pe producerea untului și brânzeturilor, cu termen mai îndelungat de păstrare și posibilități de transportare cu mai puține riscuri.

Activitatea de bază desfășurată în cadrul întreprinderilor industriei ușoare este confecționarea îmbrăcăminte pentru femei și bărbați, a tricotajelor și articolelor vestimentare din tricotaje și din piele. Dintre cele mai mari se evidențiază *Tricon SA*, or. Cahul (90% din producție este orientată spre export în Germania, Italia, Bulgaria, Polonia, România); *Asena Textil SRL ÎCS*, or. Ceadâr-Lunga (exportă mărfurile în Europa Centrală și de Est și Orientul Mijlociu); *Laboratorio Tessile Mol. SRL. ÎM*, or. Cahul; *Ridiager-SV SRL SC*, or. Comrat; *Lgs Design SRL*, or. Cimișlia; *Tricou Fantasy SRL*, or. Cahul; *Bombonici (Silvia Bombonici*

SRL) s. Sadaclia, raionul Basarabeasca; *Franco Rossi* SRL ÎM, s. Colibași, raionul Cahul; *Meșterii populari*, or. Ceadâr Lunga; *Tricot – Cuatro- F* SRL ÎCS, or. Vulcănești etc [121]. De menționat prezența întreprinderilor mici de prelucrare a lânii, blănurilor, pieilor brute în mod special în UTAG cum ar fi: *Chentavr-Exim* SRL și *Toskana Deri* SRL (Comrat); *Kivrak* SRL SC și *Coraf* SRL (Ceadâr-Lunga) [121] .

Prezența forței de muncă ieftine care poate fi ușor instruită în sensul formării abilităților de cusător, a spațiilor libere care pot fi reamenajate în întreprinderi, investițiile mici necesare, posibilitățile de a importa ușor materiile prime și a exporta produse finite, servesc ca și premise pentru atragerea investițiilor străine și crearea de locuri de muncă acasă. În RS constatăm prezența întreprinderilor cu capital străin sau mixt după cum urmează: *Tricot-Cuatro-F* SRL ÎCS; *Asena Textil* SRL ÎCS; *Laboratorio Tessile Mol.* SRL. ÎM; *Franco Rossi* SRL ÎM etc., ce măresc vizibilitatea RM și oferă populației posibilitatea de a obține venituri. În același timp, remarcăm în ultimii ani creșterea deficitului de forță aptă de muncă, inclusiv și a celei care poate fi angajată în industria ușoară. Cauza principală, în opinia noastră, fiind exodul de forță de muncă din cauza salariilor mici oferite chiar și în întreprinderile cu capital mixt [121].

Dintre alte ramuri ale industriei prelucrătoare din regiune menționăm industria cherestelei. Cele mai importante unități industriale ale acestei ramuri sunt amplasate în Cahul, Ceadâr-Lunga, Taraclia, Iargara. La Taraclia funcționează o fabrică de ceramică și produse ceramice, iar la Comrat funcționează o întreprindere de prelucrare a petrolului.

În scopul redresării situației în domeniul industriei guvernul a depus mai multe eforturi, pornind de la perfecționarea și ajustarea cadrului normativ la noile standarde și terminând cu lansarea de programe de susținere financiară a potențialilor investitori. În acest sens, au fost adoptate HG nr. 523 din 1998 *cu privire la adoptarea Strategiei de dezvoltare social-economică a Republicii Moldova pe termen mediu* [103]; HG nr. 1149 din 2006 *cu privire la Strategia de dezvoltare a industriei pe perioada până în anul 2015* [116]; Legea nr. 182 din 15.07.2010 *cu privire la parcurile industriale* [125] etc. Promovarea și susținerea activităților de antreprenoriat este legiferată de programele de susținere a potențialilor investitori [111].

Exemplu în acest sens este programul PARE 1+1 care a fost creat în scopul impulsivării revenirii acasă a emigranților și atragerii remitențelor în activitatea economică și se desfășoară în perioada 2010-2021, extins până în 2024 [113]. Prin intermediul acestui program, în perioada 2010-2013 au fost create ca urmare a investițiilor parvenite din remitențe 42 întreprinderi (Anexa 64). Suma totală a investițiilor în RS a constituit 28 mln lei, dintre care 20 mln lei constituie contribuția populației, iar 8 mln lei constituie fonduri din bugetul de stat. Cele mai mari investiții sunt realizate în raionul Cimișlia (8 proiecte investiționale cu o sumă

totală de 6 mln lei), urmat de Cantemir (8 proiecte cu o sumă totală de 4 mln lei); Basarabeasca (6 proiecte, total 4 mln lei). Cel mai frecvent s-a investit în procurarea tehnicii agricole.

În urma investițiilor în domeniul industrial din cadrul programului PARE 1+1 au fost create întreprinderi de: producere a uleiului din floarea soarelui (*Ciobanu Chiril* GȚ; s. Satu-Nou, raionul Cimișlia); pâinii și produselor de patiserie (*La Brazdă* SRL, s. Ursoaia, raionul Căușeni); făinii din cereale (*Baban Fiodor Nicolae* GȚ s. Mihailovca, raionul Cimișlia); brichetelor din resturi vegetale (*Rolvio-Grup* SRL, s. Congazcicul de Sus, UTAG) etc.

Analiza beneficiarilor programului PARE 1+1 în anul 2022 în RS oglindește păstrarea aceluiași domenii prioritare pentru investiții, astfel din totalul de 6,4 mln lei (investiții din partea statului [158] 3,2 mln lei (49,9%) sunt alocați în agricultură; 3 mln lei (46,3%) în sectorul serviciilor și 250 mii lei (3,9%) în sectorul industrial. Ponderea mică a investițiilor în sectorul industrial este argumentată de dificultățile mai mari existente în acest caz, legate de necesitatea de a deține cunoștințe în domeniu, de a dispune de sume mai mari pentru investiții, de lipsa muncitorilor calificați, a materiilor prime, a pieței de realizare a mărfurilor, etc., astfel alegerea vine de la sine în favoarea agriculturii și serviciilor.

Guvernul RM depune eforturi în vederea susținerii dezvoltării durabile a ramurilor industriei. Printre prioritățile de dezvoltare pe termen lung stabilite în cadrul strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020” se regăsește*ameliorarea climatului de afaceri, promovarea politicii concurențiale, optimizarea cadrului de reglementare și aplicare a tehnologiilor informaționale în serviciile publice destinate mediului de afaceri și cetățenilor* [123, p.3]. Implementarea prevederilor strategiei, de rând cu alte acțiuni întreprinse de autorități, au condiționat efecte pozitive ca: majorarea constantă a valorii producției industriale fabricate pe parcursul ultimilor cinci ani în toate unitățile administrativ-teritoriale de rangul II (în mod special în Ștefan Vodă, UTAG, Cantemir, Căușeni); creșterea numărului de întreprinderi industriale (în raioanele Cantemir, Leova, Cimișlia, UTAG); restartarea întreprinderilor din industria alimentară în toate unitățile administrative de gradul II; ralierea produselor industriale autohtone la standardele internaționale de calitate și sporirea ponderii produselor industriale exportate (în raioanele Basarabeasca, Cimișlia, Căușeni, UTAG) etc.

4.3. Aspecte ale dezvoltării Sectorului Serviciilor

Sectorul serviciilor apare în societatea umană odată cu divizarea acesteia în clase și se dezvoltă pe măsura creșterii localităților urbane, diversității meșteșugăritului, circuitului de mărfuri etc. Dezvoltarea sistemului economic capitalist și a economiei de piață a ridicat sfera serviciilor la un alt nivel calitativ, transformând-o dintr-o sursă de asigurare a existenței – într-

un mod de obținere a profiturilor. Actualmente, omenirea asistă unei *revoluții* a sferei de deservire, cauza căreia este mai puțin creșterea propriu-zisă a intensității dezvoltării ramurii, sau a produselor și serviciilor ce le oferă, și mai mult apariția serviciilor fundamentale noi care se dezvoltă dinamic [235, p.167]. Nu toate serviciile acordate participă în calculul PIB al țării, întrucât în societatea capitalistă munca se consideră productivă dacă asigură obținerea profitului, iar produsul final al sferei serviciilor nu însumează munca casnicilor (dacă ele nu sunt angajate prin intermediul firmelor de prestare a serviciilor), a meșteșugarilor, vânzătorilor neorganizați de stradă, personalului angajat în sfera administrației de stat, lucrătorilor forțelor armate, spitalelor de stat, persoanelor care practică voluntariat etc.

La nivel de state, prima clasificare a sectorului serviciilor este realizată în SUA și pusă în aplicare începând cu 1987. Din motivul lipsei unei clasificări și codificări a sferei serviciilor unificate la nivel internațional și până astăzi există neclarități și discordanțe între state. Un exemplu elocvent în acest sens este plasarea sectorului serviciilor în categoria activităților industriale în SUA, pe când în Italia, Finlanda, Brazilia etc. ramura se atribuie sferei serviciilor; transportul de energie electrică, apă, gaze etc. în SUA este inclus în sfera serviciilor, iar în statistica Fondului Monetar Internațional se atribuie ramurilor sferei industriale.

În R. Moldova sfera serviciilor include mai multe subramuri: transportul și comunicațiile; comerțul; învățământul și știința; cultura; ocrotirea sănătății; serviciile sociale; activitatea financiar-bancară; administrația publică. În același timp, furnizarea de energie electrică, termică, gaze, apă caldă și aer condiționat este considerată activitate proprie sferei industriale, fiind prezentată de BNS împreună cu datele referitoare la producția acestora.

La etapa actuală, sfera serviciilor reprezintă una dintre cele mai importante ramuri ale economiei, care contribuie semnificativ la formarea PIB-ului și sporirea nivelului de trai al populației. Din momentul proclamării independenței R. Moldova, ponderea sferei serviciilor în formarea PIB-ului este în creștere de la 17% în 1991 la 40% în 1999 [140, p.74], iar în 2020 - 64,3%. În RS ponderea sectorului terțiar în structura PIB-ului este mai mică decât media pe republică - peste 40%, aflându-se în perioada 2013-2020 în creștere de la 45,6% în 2013 la 50,8% în 2020, în RDS și în UTAG – de 42,2 în 2013 și 49,9% în 2020 [40].

Dintre subramurile sectorului serviciilor, în 2013-2020 cea mai mare pondere în structura PIB-ului regional în RES o au: tranzacțiile imobiliare 7,7; învățământul 7,6%; construcțiile 7,2; comerțul cu ridicata și amănuntul 6,4%; administrarea publică și apărarea, asigurarea socială obligatorie 5,4%; transportul și depozitarea 4,1%; sănătatea și asistența socială 3,8%, alte ramuri cu 1,5 și 0,1%. Ponderea subramurilor sferei serviciilor în UTAG este similară, însă atestă valori mai ridicate în cazul comerțului cu ridicata și amănuntul cu

2,6% și tranzacțiilor imobiliare 0,7% și valori mai reduse în cazul construcțiilor cu 3,6%; transporturilor și depozitării cu 2,6%; administrării publice, apărării și asigurării sociale – cu 1,1%, etc. [31]. Ponderea mai mare a comerțului în UTAG este argumentată de numărul populației și al volumului veniturilor obținute, iar valorile reduse ale construcțiilor sunt argumentate de poziția marginală și capacitatea mică de integrare în economia republicii.

Comparând valorile medii pentru perioada 2013-2020 din regiune cu cele din republică, se constată variații mari în cazul comerțului cu ridicata și amănuntul (14,7% media pe țară, 9,1% UTAG și 6,5% RES), construcțiilor (8,1 total țară, 7,2 RES și 3,6 UTAG), învățământului (în total pe țară constituie 4,8%, iar în UTAG și RES 7,6 și 7,7% respectiv) (Anexă 65). Contribuția subramurilor în structura PIB variază nu numai în funcție de nivelul de dezvoltare, dar și de corelarea între toate sectoarele economiei regiunii sau republicii, astfel caracterizarea comparativă necesită cercetări detaliate care nu reprezintă obiectul de studiu al cercetării.

RS concentrează un număr mic de întreprinderi ale sectorului serviciilor din totalul pe țară - între 8,7% în cazul celor din domeniul (H) *Transport și depozitare* și 3,2% din domeniul (J) *Informații și comunicații*. În intervalul 2015-2021, în RS se constată o creștere a numărului de întreprinderi variabilă între 103 (sau 65,2%) în cazul (F) *Construcțiilor* și descreștere de 7,7% (-4 întreprinderi) în domeniul (K) *Activităților financiare și asigurări* (Anexa 66).

Distribuția întreprinderilor subramurilor serviciilor pe unități administrative, în 2015-2021, este neuniformă și corespunde procentual în linii mari numărului de populație. UTAG și raionul Cahul se evidențiază cu un număr mare și o dinamică pozitivă în cazul tuturor subramurilor exceptând domeniul (L) *Tranzacțiilor imobiliare*. În Basarabeasca sunt mai puține întreprinderi noi (patru). În aspectul creșterii numărului de întreprinderi se evidențiază sectorul (F) *Construcțiilor* și (I) *Activități de cazare și alimentație publică*, (H) *Transport și depozitare*, ce într-o anumită măsură reflectă un început de relansare economică (Anexa 67).

Variații și mai mari sunt specifice pentru numărul mediu de personal angajat în domeniu în 2015-2021. La nivel de țară cel mai mult numărul angajaților crește în cazul (J) *Informații și comunicații* cu 31,5%. În RS crește numărul de angajați în domeniul (F) *Construcții* cu 50,6%, (H) *Transport și depozitare* și (I) *Activități de cazare și alimentație publică* cu 27%, (J) *Informații și comunicații* cu 25,1% (Anexa 68, 69). Dinamică pozitivă se constată în Cahul, Căușeni, Cimișlia și UTAG, iar în raionul Basarabeasca dinamica este negativă în majoritatea subramurilor.

Veniturile din vânzări obținute de subramurile sferei serviciilor în 2015-2021 reflectă rentabilitatea înaltă a majorității subramurilor. Rentabilitate mai mare la nivel de republică este obținută de întreprinderile din domeniul (G) *Comerț cu ridicata și cu amănuntul* (de 1,9 ori),

(I) *Activități de cazare și alimentație publică* (de 1,8 ori), iar în RS în domeniul (F) *Construcții* (de 10,2 ori) și (J) *Informații și comunicații* (de 2,6 ori) (Anexa 70). Veniturile atestă creștere (variabilă între 1 și 23,4 ori) în toate subramurile sferei serviciilor în Căușeni, Cahul, Taraclia și UTAG. Dintre subramuri, dinamică pozitivă în toate unitățile administrative se atestă în: (F) *Construcții*, (G) *Comerț cu ridicata și cu amănuntul*, (H) *Transport și depozitare* (Anexa 71).

Anexele 67, 69, 71 reflectă discordanțe între nivelul de dezvoltare a subramurilor sferei serviciilor, evidențiind dezvoltarea și dinamica pozitivă a numărului de întreprinderi, angajați și venituri obținute de sectorul (G) *Comerț cu ridicata și cu amănuntul*, (F) *Construcții* și (H) *Transport și depozitare*. În același timp, se evidențiază și anumite discordanțe dintre indicatorii analizați, astfel, în pofida numărului mediu relativ mare de angajați și de întreprinderi din subramura (L) *Tranzacții imobiliare*, veniturile obținute sunt mici, la fel ca și în cazul subramurii (J) *Informații și comunicații*. Aceasta se explică prin prețurile mici de achiziție al locuințelor, atractivitatea redusă a imobilelor, intensitatea mică a activității economice și lipsa locurilor de muncă cu salarii atractive. Nivelul redus de dezvoltare a sferei *Informațiilor și comunicațiilor* reflectă gradul mai slab de pregătire a cadrelor, de cunoaștere a limbii de stat și engleze. Acest segment de actualitate maximă se poate dezvolta reușit în baza capitalului străin.

O importanță deosebită pentru asigurarea consumului curent al populației și dezvoltarea durabilă a sectorului agricol îi aparține subramurii *Distribuția apei*. Circa 21% din consumul apei revin scopurilor menajere, cel mai mare consumator fiind orașul Cahul (ÎM *Apă Canal Cahul* - 964 mii m³, SRL *Nufărul Alb* -137,9 mii m³), Leova (ÎM *Apă Canal Service Leova* – 139,2 mii m³), Cantemir (ÎM *Apă Canal Cantemir* – 135,3 mii m³) etc. Consumul apei în scopuri industriale a scăzut (de circa 10 ori în perioada 1990-2014). Mari consumatori sunt întreprinderile industriale din orașul Cahul (industria vinului, panificației, berii, industria ușoară) și orașul Cantemir (industria vinului) [160, p. 38].

4.3.1. Transporturile și căile de comunicație

Transporturile reprezintă sectorul economiei naționale care și-a păstrat rolul său deosebit de important în progresul societății umane încă din antichitate, astfel evoluția societății umane în mare parte este determinată de nivelul de dezvoltare a căilor și mijloacelor de transport care facilitează comerțul, diviziunea muncii, relațiile internaționale, deplasarea forței de muncă etc.

RS este așezată favorabil în raport cu rețelele de transport, fiind conectată la trei tipuri de infrastructură: fluvială, feroviară și rutieră, ce asigură posibilitatea de a realiza ușor conexiunea cu statele vecine și nu numai. La fel, aici a funcționat până 2004 și aeroportul Cahul, activitatea căruia a fost sistată. Predominarea formelor netede de relief cu o altitudine

de până la 200 m deasupra nivelului mării (94,5%) constituie un avantaj în extinderea rețelelor de transport terestru. Totodată, lipsa centrelor mari industriale, densitatea mică a populației și localităților condiționează și densitatea mai mică a rețelelor de transport comparativ cu restul țării. Rețelele terestre de transport sunt învechite, ce sporește timpul și cheltuielile pentru transportarea bunurilor și pasagerilor și se răsfrânge negativ asupra dezvoltării economice.

Un avantaj deosebit pentru dezvoltarea economiei regiunii îl are prezența PILG. Acesta oferă posibilitatea de a valorifica potențialul râului Dunărea (care asigură comunicarea cu 14 state europene datorită canalelor de conexiune a râurilor Rin-Main-Dunăre) și facilitează accesul la traseele maritime internaționale prin intermediul Mării Negre și a Mării Nordului.

Rețelele de transport din cadrul regiunii sunt conectate la cele internaționale prin intermediul punctelor de trecere vamală cu statele *România*: Cahul–Oancea; Giurgiuilești–Galați; *cu Ucraina*: Palanca – Maiaki – Udobne; Tudora – Starokazacie și a punctelor de trecere rutieră pentru care se aplică un regim simplificat la hotar cu *România*: Cantemir și *cu Ucraina*: Vulcănești, Basarabeasca, Tocuz etc. Astfel RS are acces la drumul magistral *E 581* Cantemir – Buzău – Brașov – Cluj – Oradea – Budapesta; *E80* Chișinău – Cimișlia – Giurgiuilești – Galați – Tulcea – Constanța – Varna – Istanbul, inclusiv cu ieșire de la Giurgiuilești spre Reni – Ismail; *R30* Chișinău – Ștefan-Vodă – Palanca – Odesa – Nicolaev – Herson – Ialta etc. (Fig. 4.12)

Amplasarea la hotar cu RDC oferă posibilitatea transportării unui volum mare de mărfuri spre orașul Chișinău, care reprezintă piața cu o capacitate mai mare de cumpărare. Conexiunea între aceste regiuni este asigurată de drumurile *M14* Odesa – Tiraspol – Chișinău – Briceni – Brest; *R3* Chișinău – Hîncești – Basarabeasca; *M3* Chișinău – Giurgiuilești (segment al drumului european *E577* Poltava – Kirovograd – Chișinău – Giurgiuilești – Galați – Slobozia) care a fost renovat pe tronsonul de ocolire a satelor Slobozia Mare, Cîșlița-Prut și Giurgiuilești, soluționând problema ambuteiajelor, a deteriorării rețelei de drumuri pe perimetrul intravilanului localităților și transportării încărcăturilor de mare tonaj dinspre/spre port, reprezentate în Figura 4.12. [12, 195].

Rețeaua de căi ferate pe suprafața regiunii are o densitate de 4,7 km/100 km² (cu 1,4 km mai mult decât media pe republică). Prezența tronsoanelor interconectate la rețelele statelor vecine: Basarabeasca – Reni; Basarabeasca – Ackerman (Ucraina); Basarabeasca – Cantemir – Cahul – Giurgiuilești – Galați și Cantemir – Fălciu (România) creează condiții pentru a transporta mărfuri fără cheltuieli suplimentare.

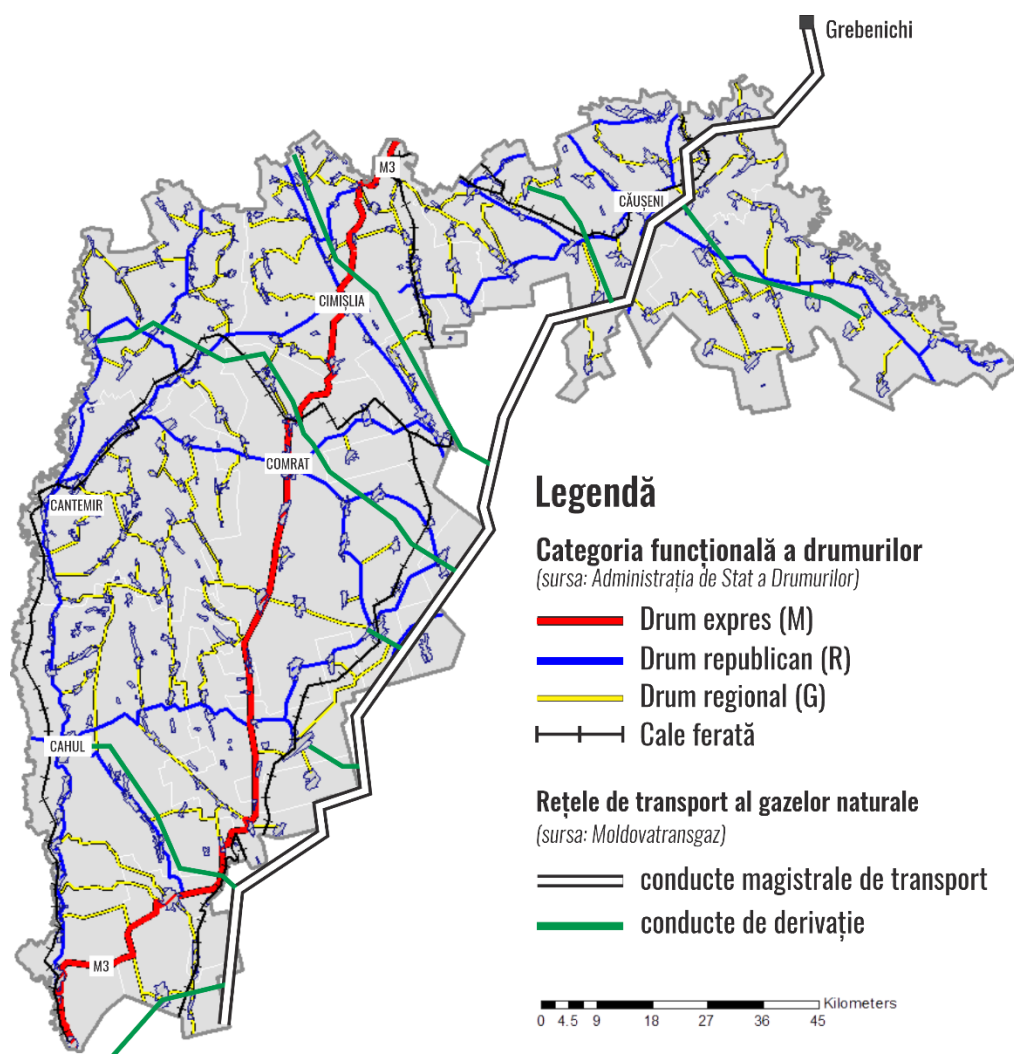

Fig. 4.12 Rețelele de comunicații ale Regiunii de Sud

Sursa: elaborată în baza sursei [12, 195]

O importanță strategică pentru dezvoltarea transportului feroviar în regiune o are construcția tronsonului Revaca – Căinari care permite ocolirea nodului feroviar Bender, dar și reducerea distanței dintre Chișinău și Basarabeasca și Cahul - Giurgiulești. Construcția acestor tronsoane este determinată de intenția autorităților centrale de a asigura transportarea pe cale feroviară a mărfurilor fără obstacole până la portul Giurgiulești. Prezența regiunii transnistrene a RM și asigurarea conexiunilor feroviare prin preajma acesteia, este un impediment pentru libera circulație a mărfurilor la începutul anilor 1990. În prezent, din motive tehnice, nu este utilizat tronsonul Cahul–Giurgiulești (finalizat în 2008) și Cantemir – Fălciu.

Situația de ultimă oră privind exploatarea căilor ferate în RS prezintă o descreștere a numărului de călători și a volumului de mărfuri transportate. Nu sunt valorificate posibilitățile transfrontaliere și lasă mult de dorit modernizarea liniilor de cale ferată. În regiune nu există nici un drum rapid (la fel ca și în țară), sunt folosite vagoane și locomotive vechi, deseori uzate. Principala cauză a problemelor în acest sector o constituie apartenența Î.S. *Calea Ferată din*

Moldova la monopolul statului, lipsa finanțării pentru acest sector pentru o perioadă mare de timp ceea ce a determinat scăderea calității și a siguranței acestora [216, p.286-287].

În RS, ca și în mediu pe țară, cea mai mare lungime, pondere și importanță în transportarea bunurilor și pasagerilor o are transportul auto. În 2021, în RS se desfășoară 2527 km de drumuri publice (dintre care 1619 km sau 64% sunt naționale și 908 km sau 36% locale) ce reprezintă cea mai mică pondere a traseelor auto din totalul pe republică (de 26,7%), cu 898 km mai puțin decât în RC și cu 880 km decât RN.

Drumurile naționale în cadrul RS în 2021 constituie circa 27,5% din lungimea totală pe țară ce reprezintă 1619 km, dintre care 1595 km sunt acoperite cu îmbrăcăminte rigidă (mai puțin cu 579 km decât în RC și cu 387 km ca în RN (Tabelul 4.15).

Tabelul 4.15. Rețeaua de drumuri publice în anii 2008; 2021, în km

Unități administrative	Drumuri publice total, dintre care		naționale				locale			
			total		cu îmbrăcăminte rigidă		total		cu îmbrăcăminte rigidă	
	2008	2021	2008	2021	2008	2021	2008	2021	2008	2021
Total pe țară	9343	9472	3335	5882	3335	5835	6008	3590	5475	3336
Chișinău	103	113	71	85	71	84	32	28	28	28
Nord	3455	3407	1284	1994	1284	1982	2138	1413	2011	1345
Centru	3249	3425	1143	2183	1143	2174	2106	1242	1955	1194
Sud	2507	2527	991	1619	991	1595	1516	908	1261	769
Basarabeasca	78	73	37	59	37	59	40	14	34	14
Cahul	386	407	179	263	179	263	207	144	165	101
Cantemir	267	266	99	160	99	160	168	105	147	96
Căușeni	385	376	165	264	165	260	220	112	178	97
Cimișlia	291	283	92	199	92	182	199	84	154	82
Leova	211	240	78	161	78	161	134	79	125	70
Ștefan Vodă	264	272	71	149	71	145	194	123	169	121
Taraclia	210	205	69	108	69	108	141	97	118	76
U.T.A.G.	416	407	202	257	202	257	214	150	170	112

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [38]

În perioada 2008-2021, lungimea rețelei rutiere în republică a crescut cu 129 km dintre care 10 km revin municipiului Chișinău, 176 km revin RC; 20 km RS, iar în RN se înregistrează scăderea lungimii drumurilor cu 48 km. În RS cea mai mare creștere se atestă în raionul Leova, cu 29 km; urmat de Cahul și Ștefan Vodă cu 21 și 8 km. Lungimea drumurilor scade în Căușeni și UTAG cu 9 km, în Cimișlia cu 8, Taraclia și Basarabeasca cu 5 și în Cantemir cu 1 km. Reabilitarea/construirea drumurilor a fost posibilă în mare parte grație susținerii financiare a FNDR, dar și a noilor proiecte de dezvoltare regională susținute de țările UE. Exemple în acest sens sunt: în raionul Ștefan Vodă – drumul Antonești – Carahasani (3,2 km; 13075 mln. lei); în Cimișlia – Sagaidac – Porumbeni (3,0 km; 16248 mln. lei) și Codreni-Sagaidacul Nou –

Cimișlia (13,0 km; 21732 mln. lei); Leova – Sărățica Nouă – Tomaiul Nou (3,78 km; 9816 mln. lei), UTAG – Taraclia – Ceadâr-Lunga – Corten (13,0 km; 44960 mln. lei).

Poziția marginală a RS în cadrul republicii oferă posibilitatea întreținerii conexiunii directe cu REC prin intermediul traseelor M14; M3; R3; R30; R34. Pe traseul R3 intensitatea traficului este deosebit de mare, motiv din care necesită a fi modernizat. Transportul de mărfuri și pasageri de la Vest la Est în cadrul regiunii este asigurat de traseele R47; R26 și R30. În pofida încercărilor autorităților de a construi/renova traseele publice, actualmente nu sunt soluționate toate problemele legate de calitatea drumurilor. Raionul Cimișlia este dezavantajat în acest sens, întrucât 8,5% din drumurile naționale sunt lipsite de îmbrăcăminte rigidă (2021).

O situație mai dificilă se atestă în cazul drumurilor locale, dintre care 15,4% în mediu pe regiune (cu 8,3% mai mult decât media pe republică) sunt lipsite de acoperire rigidă. O pondere mare a suprafețelor de drumuri locale fără îmbrăcăminte rigidă are Cahul 30% (43 km), urmat de UTAG (25,5%, 38 km), Taraclia (21%, 20,3 km), Căușeni (13,9%, 15,6 km). Astfel, cheltuielile pentru transportarea mărfurilor/pasagerilor cresc în comparație cu drumurile în stare bună de 1,22 ori în cazul drumurilor în stare rea și de 1,32 ori a celor în stare foarte rea [51, p.8].

Existența UTAG cu statut special, axată pe principiul bunei colaborări cu Federația Rusă, Bulgaria și Turcia (și mai puțin cu unitățile administrative din cadrul RS), așezarea izolată a raionului Ștefan Vodă în extrema estică, divizarea regiunii de teritoriul Ucrainei în partea de Vest și de Est mărește distanțele auto (din cauza necesității de ocolire pentru a nu traversa zona de hotar) și determină nivelul slab de colaborare dintre unitățile administrativ-teritoriale. Un obstacol pentru circulația mărfurilor și persoanelor între raioanele Căușeni și Ștefan Vodă și Ucraina îl reprezintă hotarul stabilit de regiunea transnistreană a R. Moldova, care impune restricții în traversarea hotarului, iar în anumite circumstanțe interzice traversarea spațiului transnistrean. Urmare a acestui fapt, fluxul de pasageri, dar și de mărfuri a scăzut, în mod special a celor transportate pe calea ferată (dat fiind faptul că singurul tronson care face legătura dintre RS și partea estică a Ucrainei traversează segmentul transnistrean prin Tiraspol). Circulația mărfurilor pe fluviul Nistru la fel este subdezvoltată din cauza prezenței regiunii separatiste care creează un segment de instabilitate politică ce nu atrage investitori.

Nivelul slab de dezvoltare industrială, numărul mai mic al populației și capacitatea redusă de cumpărare a acesteia impune producătorii mici locali să se orienteze spre alte piețe (a municipiului Chișinău, Odesa, Galați) ce presupune cheltuieli suplimentare pentru întreprinzători. În cadrul regiunii distanțele auto sunt mari (maxime dintre localitățile urbane Cahul – Ștefan Vodă constituie 200 km; de la Vest la Est 146 km pe tronsonul Cantemir –

Ștefan Vodă; iar de la Nord la Sud de 158 km între Cahul – Căinari, ceea ce în condițiile calității proaste a drumurilor și prezenței (cel mai frecvent) a două benzi de circulație reduce mult din viteza de deplasare, sporind timpul și cheltuielile necesare pentru transportarea mărfurilor și a pasagerilor. În RS sunt localizate punctele extreme de Sud și de Est ale RM – Giurgiulești și Palanca respectiv, distanța de conexiune dintre care pe teritoriul regiunii constituie 295 km.

Eficiența utilizării drumurilor publice este reflectată de volumul de mărfuri și călători transportați per km de drum. Potrivit datelor BNS [38], volumul de mărfuri transportate pe traseele auto din RS a crescut cu 82,6% (cu 19,2% mai mult decât media pe țară). Poziția centrală a raionului Căușeni – la confluența drumurilor ce leagă partea de Est și de Vest a regiunii cu capitala, determină intensificarea fluxului de mărfuri în 2021 în raport cu anul 2008 (creștere de 11 ori). Intensificarea activității industriale și a relațiilor comerciale cu România a determinat transportarea unor volume mai mari de mărfuri în anul 2021 în raport cu 2008 în raioanele, Leova, Cantemir și Cimișlia de 4; 2 și 0,5 ori respectiv. Diminuarea intensității fluxurilor comerciale cu Ucraina și Federația Rusă influențează scăderea volumului de mărfuri transportate în Taraclia și Ștefan Vodă cu 0,4; 0,2 ori respectiv. Poziția periferică, nivelul redus de dezvoltare economică, prezența drumurilor necalitative determină ponderea mică - circa 7,5% în 2008 și 8,4% în 2021 a mărfurilor transportate din totalul pe republică (Tabelul 4.16).

Intensificarea activității economice condiționează creșterea fluxului de pasageri atât în cadrul orașelor, cât și a navetiștilor din localitățile învecinate. Cea mai mare pondere a pasagerilor transportați este specifică municipiului Chișinău (de 60,6% din totalul pe republică în anul 2008 și 51% în 2021), iar cea mai mică este înregistrată în RS (7,5% în 2008 și 12,1% în 2021). Creșterea numărului de unități economice și de pasageri transportați este determinată de nivelul mai jos de trai al populației, numărul mai mic de unități de autoturisme și dependența mai mare față de serviciile de transport a populației comparativ cu alte regiuni.

Un avantaj deosebit al RS îl constituie accesul la transportul fluvial și maritim oferit de PILG de rând cu infrastructura de transport tri-modală, ce constituie un excelent potențial pentru stimularea/încurajarea dezvoltării afacerilor pe teritoriul regiunii. În pofida investițiilor mari efectuate pe teritoriul PLIG (72,8 mil dolari SUA la 31.12.2019), potențialul este slab valorificat, iar activitatea este flotantă. Pe teritoriul portului au fost deschise mai multe terminale (pentru păstrarea cerealelor, uleiurilor vegetale, produselor petroliere, general pentru cargo și containere etc.). În PILG sunt înscrși 51 rezidenți și 77 autorizații valabile repartizate: 31 în domeniul en – gros, 26 – prestare de servicii, 9 – activități de transport, 4 – construcții, 7 – alte genuri de activitate, portul cu capacitate de 10 mii pasageri/an [165].

Tabelul 4.16 Transportul de mărfuri și pasageri în perioada 2008-2021, mii tone/pasageri

	2008		2012		2016		2021	
	mărfuri	pasageri	mărfuri	pasageri	mărfuri	pasageri	mărfuri	pasageri
Total pe țara	27622	110286	24563	118091	31077	102122	45147	59257
Mun. Chișinău	8664	66824	8967	74813	11100	62096	15196	30217
<i>Mun. Chișinău %</i>	<i>31,4</i>	<i>60,6</i>	<i>36,5</i>	<i>63,4</i>	<i>35,7</i>	<i>60,8</i>	<i>33,7</i>	<i>51,0</i>
Nord	10856	21314	7964	15330	10016	12096	13183	9956
<i>Nord, %</i>	<i>39,3</i>	<i>19,3</i>	<i>32,4</i>	<i>13,0</i>	<i>32,2</i>	<i>11,8</i>	<i>29,2</i>	<i>16,8</i>
Centru	6018	13056	5656	17473	7743	17609	12961	11933
<i>Centru, %</i>	<i>21,8</i>	<i>11,8</i>	<i>23,0</i>	<i>14,8</i>	<i>24,9</i>	<i>17,2</i>	<i>28,7</i>	<i>20,1</i>
Sud	2084	9094	1977	10475	2219	10320	3806	7151
<i>Sud, %</i>	<i>7,5</i>	<i>8,2</i>	<i>8,0</i>	<i>8,9</i>	<i>7,1</i>	<i>10,1</i>	<i>8,4</i>	<i>12,1</i>
Basarabeasca	41	208	31	228	35	222	20	139
Cahul	316	4958	160	5191	197	5082	225	3203
Cantemir	99	244	159	321	198	290	337	215
Căușeni	81	1232	135	1495	330	1305	1020	943
Cimișlia	152	153	165	207	140	367	238	336
Leova	36	292	32	234	68	205	190	62
Ștefan Vodă	167	364	93	337	104	296	136	260
Taraclia	328	254	241	540	151	696	187	385
U.T.A.G.	865	1389	963	1922	996	1858	1453	1609

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [38]

În contextul conflictului militar din Ucraina, activitatea portului s-a intensificat. Astfel, dacă în 2019 prin PLIG au fost transportate peste 1 mln t de mărfuri, dintre care 57% exportate în 44 țări (44% din mărfuri și produse - în țările europene) și 42% importate [92], atunci în 2022 sunt transbordate peste 1,8 mln t, fiind atestată o creștere de 41% (în raport cu 2021) a volumului de produse petroliere (atingând 577 mii t) și o triplare a volumului de fertilizanți solizi (93 mii t). Se află în creștere și volumul mărfurilor transbordate în regim de export (cu 45%), constituind 811 mii t, cu predominarea cerealelor, semințelor de floarea soarelui și șrot (574 mii t), ulei vegetal (196 mii t, creștere de 147% în raport cu 2021) [163]. Dezvoltarea în continuare a activităților portuare necesită intensificarea colaborării cu statele vecine în vederea includerii portului în rețeaua europeană de transport, ce va încuraja comerțul cu țările europene, va îmbunătăți legăturile maritime cu țările europene și nu numai, va spori vizibilitatea țării.

Teritoriul regiunii este străbătut de conducta de gaze magistrale cu presiune înaltă – Grebeniki – Tocuz – Orlovka cu ramificații spre Chișinău, Hîncești și Leova, ce permite asigurarea cu gaze naturale a localităților RS. Ponderea fondului locativ conectat la rețeaua de gaze naturale în 2021 este de 65,9%, sau cu 20% mai mult decât în RDC și 22,6 în RDN (de 45 și 43%) [40].

Construcția liniei de tensiune înaltă Anenii-Noi – Căușeni îmbunătățește nivelul de alimentare cu energie electrică, asigurând accesul consumatorilor din Ștefan Vodă și Căușeni la surse alternative de energie. RS este conectată la rețelele electrice europene prin linia Gotești (Cantemir) – Fălcu (România) ce asigură diversificarea surselor de energie.

În orașul Cahul se află aeroportul internațional din care erau susținute curse spre Ucraina, Federația Rusă și Turcia, activitatea fiind sistată. În pofida renovării și reparării pistei de decolare–aterizare și procurării echipamentului modern [67], Autoritatea Aeronautică Civilă a suspendat activitatea întreprinderii din motivul necorespunderii normelor privind siguranța zborurilor [98, p.13-15]. Astăzi suprafața de 100,45 ha rămâne neutilizată, iar întreprinderea este lichidată prin decizia Curții de Apel Chișinău din data de 27 aprilie 2015.

Ziarul Adevărul publică rezultatele unui studiu de fezabilitate privind crearea parcului industrial din orașul Cahul în care menționează: *...Aeroportul internațional Cahul este unicul aeroport regional din țară cu statut de aeroport internațional ce oferă posibilitatea de accesibilitate aeriană fiind o oportunitate de dezvoltare a regiunii, dar care la moment nu este valorificată...* Cu toate acestea, *...în perspectivă se planifică amenajarea aeroportului local și transformarea lui în aeroport internațional...* [2]. Deocamdată acesta rămâne inactiv, reanimarea acestuia, nefiind prevăzută în cadrul Strategiilor de Dezvoltare Sectorială sau Regională.

4.3.2. Servicii publice (educaționale și medicale, de asigurare cu apă)

Un rol deosebit în asigurarea gradului de confort al populației îl are accesul la serviciile publice, inclusiv: *învățământ, sănătate și asistență socială, administrație publică și apărare, asigurări sociale obligatorii, artă, servicii de recreere și de agrement* etc., ori asigurarea unui nivel înalt de instruire, al sănătății comunitare și de siguranță a populației contribuie la creșterea productivității și a randamentului muncii acesteia.

Evaluarea accesului populației la **serviciile educaționale** de calitate poate fi efectuată prin prisma analizei dinamicii numărului de elevi la un cadru didactic. Potrivit datelor BNS, în dinamica numărului de elevi în intervalul 2013-2021 se atestată scăderea numărului de elevi, proprie tuturor structurilor administrative din RS, dar și republicii (exceptând municipiul Chișinău), ca și consecință a proceselor demografice descrise în Capitolul III.

Scăderea numărului de elevi în anul de studii 2020-2021 comparativ cu 2013-2014 variază între 30% (Cimișlia) și 1,9% (UTAG) (Fig. 4.13). În raioanele de vest procesele migraționiste sunt mai intense și respectiv ponderea elevilor descrește mai tare (Cantemir – 22,4%, Leova – 20,5%) decât în cele din est (Taraclia -13,2%, UTAG 1,9%). Paralel, în acest interval, se constată și diminuarea numărului de cadre didactice. Dacă în anul de studii 2020-2021, ponderea elevilor la nivel de regiune scade cu 14,9% în raport cu 2013-2014, atunci cea a cadrelor didactice scade cu mai mult de 22% (sau cu 6% mai mult decât media pe republică) [37]. Luând în calcul și ponderea mai mare a cadrelor didactice cu vechime în muncă mai mare de 20 ani (de 60,7% în RS comparativ cu 56,9% media pe republică), dar și creșterea numărului

de elevi la un cadru didactic în unele raioane (Cahul, UTAG cu doi elevi; Căușeni, Leova, Ștefan Vodă cu un elev), se constată diminuarea calității instruirii (Anexa 72).

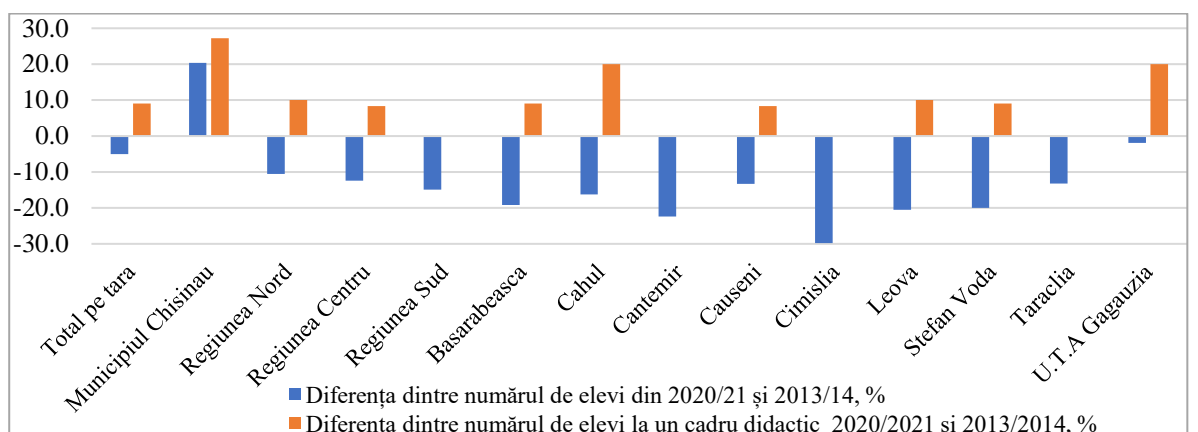

Fig. 4.13. Dinamica elevilor și a cadrelor didactice în intervalul 2013-2021, %

Sursa: Calcul efectuat în temeiul sursei [37]

Aceeași situație este caracteristică și pentru *domeniul ocrotirii sănătății*, unde la fel se atestă o diminuare a calității serviciilor prestate. Astfel, potrivit datelor BNS [41], în perioada 2003-2017 se află în scădere atât numărul medicilor, cât și al paturilor din spitale. Regiunea se evidențiază printr-o scădere mai dinamică a numărului de medici la 1000 locuitori, de 42,1% (de la 44,4 medici în 2003, la 25,7 în 2017) comparativ cu 22,3% media pe republică (Anexa 73). La nivel de unități administrative, ponderea descreșterii numărului de medici variază între 50% (Cahul și Taraclia) și 21% (raionul Cantemir). (*BNS în 2023 oferă date până la anul 2017*)

Numărul paturilor în spitale la 1000 locuitori este în scădere în 2017 comparativ cu 2003 cu 2,9 paturi, sau 17% (media pe republică fiind în creștere cu 4,6%). În regiune se atestă două categorii de unități administrative, în care *crește* numărul de paturi în spitale (Cimișlia și Cahul cu 20,8 și 1,7% respectiv față de 2003) și în care *descrește* (Taraclia, Ștefan Vodă, Leova, Basarabeasca, UTAG, Căușeni și Cantemir cu ponderi între 35 și 7,8%) (Fig. 4.14).

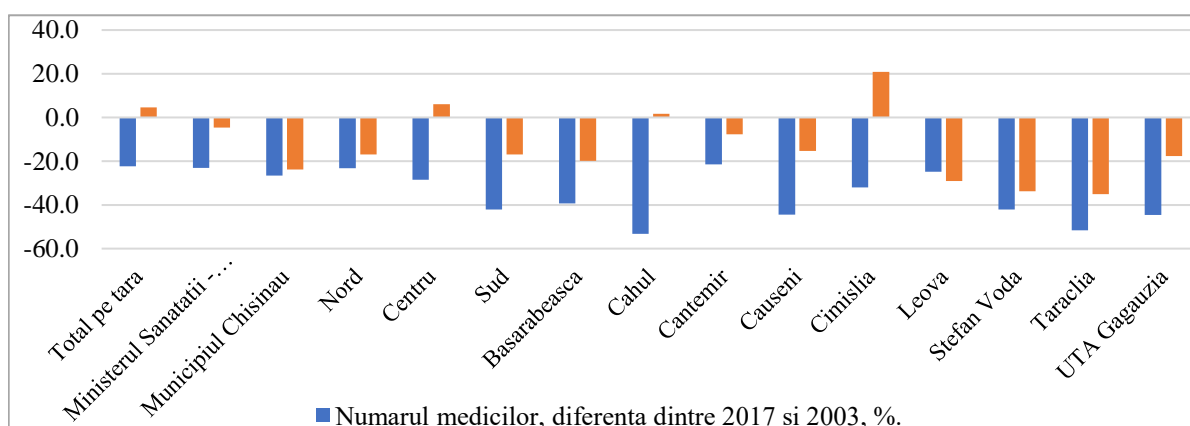

Fig. 4.14 Dinamica numărului de medici și a paturilor în spitale la 1000 locuitori, 2003-2017, %

Sursa: Calcule efectuate în baza sursei [41]

Salariile mici, condițiile dificile de muncă, lipsa utilajelor performante, a mecanismelor eficiente de susținere a cadrelor medicale tinere, numărul mic de asistenți medicali condiționează pierderea capitalului uman pregătit în domeniu. Proximitatea cu UE, în care salariile medicilor sunt deosebit de atractive, induce la migrarea cadrelor cu un nivel înalt de pregătire și implicit reducerea accesului la servicii medicale de calitate. Cea mai dificilă situație se constată în Taraclia și Ștefan Vodă, unde numărul medicilor scade cu 52 și 42% respectiv, iar a paturilor de spital cu 35 și 38%. În Cahul, în pofida unei mici creșteri a numărului de paturi în spitale, se atestă o descreștere de 53% a numărului de medici la 1000 locuitori.

Analiza numărului total de medici, în 2003-2021, reflectă dinamica negativă în toate unitățile structurale, deci raportul dintre numărul de medici la 1000 locuitori este în descreștere.

În condițiile constatării creșteri ușoare a numărului populației în 2019 în raport cu 2014 (cu 11% în UTAG și Leova; 10% Cahul; 5,4% Cantemir; 3,8% Cimișlia și 2,1% în Ștefan Vodă), dar și al creșterii ponderii populației de peste 60 ani la nivel de regiune cu 3,3% în 2019 în raport cu 2014, caracterizată de un grad mai înalt de morbiditate, problema accesului populației la un sistem calitativ de ocrotire a sănătății va deveni mai acută în viitorul apropiat, iar soluționarea acesteia necesită intervenția urgentă a structurilor administrative de rang național.

Capacitatea de aprovizionare cu apă a populației este în creștere, în același timp dinamica nu este însoțită și de accesul la sistemele de canalizare și epurare, or 30% din acestea, actualmente, se află într-o stare avansată de uzură și deteriorare [160, p. 86]. Întru soluționarea problemei, autoritățile și-au propus să reabiliteze și să extindă infrastructura de aprovizionare cu apă, de canalizare și epurare a apelor reziduale și să renoveze fântânile arteziene.

Cu eforturi consolidate ale populației și autorităților locale, dar și în urma implementării proiectelor internaționale de sporire a nivelului de trai al populației și susținere a sectorului agricol, problemă este treptat soluționată. Urmare a sporirii numărului de sisteme funcționale de asigurare cu apă (cu 79,6% în perioada 2008-2018) (Anexă 74), sporește accesul populației la rețelele de distribuție. În 2019, RS înregistrează cel mai mare volum mediu de apă furnizat unui locuitor - 11,9 m³ (exceptând municipiul Chișinău), sau mai mult cu 3m³ decât în RN și cu 0,8m³ decât în RC. Aici se constată și cea mai mare pondere a populației conectate la serviciul public de alimentare cu apă, de 63,4%, (mai mult cu 12,3% decât în RC și cu 19,5% decât în RN).

La nivel de unități administrative există discrepanțe semnificative în ceea ce ține de accesul populației la serviciul public de alimentare cu apă, în unele raioane fiind conectate 86,6% (raionul Basarabeasca), în altele 31,4% (Leova). Prin urmare, în raioanele Leova,

Cantemir, Cahul, Taraclia, unde mai puțin de 50% din populație este conectată la acest serviciu, sunt necesare mai multe eforturi în vederea asigurării accesului populației la surse de apă.

Tabelul 4.17 Accesul populației la apeducte și rețele publice de distribuție a apei pe localități, 2020

	Numărul populației conectate la serviciul public de alimentare cu apa, persoane	Numărul total al populației cu reședință obișnuită, persoane	Ponderea populației conectate la serviciul public de alimentare cu apă*, %	Volumul de apă furnizat populației de sistemul public de alimentare cu apa, mii m ³	Volumul de apă furnizat unui locuitor, m ³
Total pe țara	2239852	2643675	84,7	94105,8	23,8
Municipiul Chișinău	765756	661798	115,7	45275,4	16,9
Regiunea Nord	442442	738561	59,9	23807,6	18,6
Regiunea Centru	562245	755278	74,4	14894,8	37,7
Regiunea Sud	469409	488038	96,2	7716,6	60,8
Basarabeasca	24110	17273	139,6	396,2	60,9
Cahul	76955	84604	91,0	2152,5	35,8
Cantemir	28914	38981	74,2	498,2	58,0
Căușenii	73188	69109	105,9	1503	48,7
Cimișlia	43394	35166	123,4	836,4	51,9
Leova	19174	35904	53,4	430,4	44,5
Ștefan Vodă	53188	51347	103,6	1182,4	45,0
Taraclia	26906	33081	81,3	717,5	37,5
U.T.A. Găgăuzia	123580	122573	100,8	2411,5	51,2

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [34, 36]

Analizând datele oferite de BNS cu privire la numărul populației cu reședință obișnuită și numărul populației conectate obținem un tablou puțin credibil, or în cazul municipiului Chișinău, raioanelor Basarabeasca și Căușeni, Cimișlia, Ștefan Vodă, UTAG ponderea populației conectate la serviciul public de alimentare cu apă depășește 100%, iar cantitatea de apă furnizată unui locuitor se triplează în unele cazuri în comparație cu 2019 (Tabelul 4.17).

Deși gradul de conectare a populației la sistemele de aprovizionare cu apă este mai mare, calitatea apei pentru consum din rețelele de aprovizionare cu apă nu corespunde normativelor stabilite de cadrul legislativ. Ponderea apeductelor urbane neconforme normativelor aprobate constituie 55% și coincide cu media pe țară. Parametrii fizico-chimici nu corespund la 50% din probe (cu 8% mai puțin decât media pe țară), iar parametrii microbiologici în 16,7% din cazuri (cu 4,2% mai mult decât media pe republică). În cadrul RS concentrația de bor depășește normativele stabilite (0,5 mg/l), constituind 27,8% [18, p. 31].

Deși calitatea apei din rețelele de aprovizionare nu este cea mai înaltă, cuantumul mediu al tarifelor pentru apa livrată în UTAG este cel mai mare din țară, constituind 16,8 lei/m³, pe când în RDS se înregistrează cel mai mic tarif dintre regiuni, de 14,5 lei/m³ [18, p. 107]

4.3.3. Particularitățile dezvoltării turismului în Regiunea de Sud

În cadrul regiunii există premise pentru dezvoltarea sectorului turistic atât în baza obiectivelor naturale, cât și a celor antropice. Prezența lacurilor naturale și a zonei de confluență a râului Prut cu Dunărea, a apele minerale terapeutice și potabile (Cahul, Chioselia, Gotești, Moscovei etc.) și apele termale (în zona faliei Baimaclia), conviețuirea unui număr mare de etnii cu tradiții și obiceiuri diferite, a obiectivelor istorice, dar și a unui număr mare de vinării cu renume, creează premise pentru dezvoltarea mai dinamică a acestui sector.

În RS sunt amplasate două din cele mai renumite obiective turistice naturale din țară: Rezervația științifică *Prutul de Jos*, Zona Umedă de Importanță Internațională (RAMSAR), Parcul Național *Nistrul de Jos*, dar și altele așa ca rezervația peisajeră *Grădina Turcească*, ecosistemul acvatic *Lebăda alba*, mlaștina *Togai*, parcul *Leuntea*, etc. O diversitate floristică și faunistică mare poate fi urmărită în Pădurile Tigheci, Chioselia, Flămânda, Ostianov etc.

Interferența mai multor culturi în cadrul RS a favorizat acumularea potențialului turistic antropic valoros, ce servește ca premisă pentru dezvoltarea turismului vitivinicol, cultural și balneo-sanatorial. Activitatea turistică este susținută de potențialul valoros al vinăriilor: *Purcari* și *Talmază* (s. Purcari, s. Talmază, raionul Ștefan Vodă); *Kazaiak-Vin* S.A. (or. Ciadâr-Lunga); *Podgoria Dunării* S.R.L. (or. Cahul); *Slobozia Mare* S.A. (s. Slobozia Mare, raionul Cahul). Un renume la nivel național și internațional și-a format stațiunea balneo-sanatorială *Nufărul Alb*. Regiunea dispune de un potențial nevalorificat de ape minerale terapeutice și potabile (Cahul, Chioselia, Gotești, Moscovei etc.), ape termale (în zona faliei Baimaclia) descrise în Capitolul II [84, p.169]. O importanță deosebită o au obiectivele turistice vinicole incluse în circuitele turistice *Drumul Vinului* care sporesc vizibilitatea RS.

Potențialul turistic antropic este prezentat de monumente și obiective ce demonstrează etnogeneza popoarelor, specificul toponimelor, lingvistic, onomastic și antroponimic. Dintre acestea se evidențiază monumentul istoric Valul lui Traian, situl arheologic de lângă Giurgiulești cu așezarea culturii Gumelnița; așezările din epoca bronzului, fierului timpuriu și din perioada medievală atestate în satele Giurgiulești, Vadul Boului, Mândrești (ultimele două dispărute la 1823), necropola neolitică, unde în premieră în spațiul european au fost depistate morminte în catacombe și gropi adânci care pot fi vizitate de către turiști [97, p.16-21].

Dintre obiective turistice religioase prezintă un interes deosebit biserica *Adormirea Maicii Domnului*, Căușeni (există intenția de a fi inclusă în patrimoniul UNESCO), mănăstirea *Chistoleni* (Sadaclia), Schitul *Zloți*, bisericile din Vadul lui Isac (1781), Brânza (1805), Beștemac, Caracui (1798) etc., catedralele *Sf. Arhanghel Mihail* (Cahul, 1850) *Sf. Ioan*

Botezătorul (Comrat, 1856), biserica luterană *Sf. Proroc Ilie* (Albota de Sus, în 1935-1938 de către germanii din sudul Basarabiei (inginer-arhitector Otto Buxel)) [176, p. 285-288].

În RS sunt atestate monumente istorice, dintre care mai renumite sunt: obeliscul în stil doric (Vulcănești), monumentul în memoria bătăliei de pe râul Larga (Badicul Moldovenesc), troița din fostul cimitir al militarilor români (Țiganca, raionul Cantemir), monumente ale domnitorilor Moldovei: Ioan Vodă cel Viteaz (Cahul), Grigore Ghica Vodă (Lărguța), Mihai Viteazul (Cimișlia și Cazangic), Ștefan cel Mare (Cârpești, Andrușul de Sus) etc.

De mare interes sunt cele 15 muzee de istorie și studiere a ținutului natal (Cahul, Comrat, Vulcăneștii, Leova, Slobozia Mare, Tartaul, Chioselia și altele), casele meșterilor populari (în ornamentarea ghipsului (Manta), în confecționarea viorilor, cobzelor, naiurilor (Baurci-Moldoveni, Cahul), pielarilor și cojocarilor (Vulcănești, Cahul, Cimișlia), meșterițelor în arta broderiei (Cimișlia), precum și morile de vânt (Valea Perjei și Beșalma)) [84].

Dintre obiectivele economice se evidențiază unica gospodărie de cai de rasă Orlov - Ferma de creștere a cailor de casă *At-Prolin* (Ceadâr-Lunga), moara de vânt *Moș Tihon* (sec. XIX) și crescătoria de fazani (Talmaza, raionul Ștefan Vodă) [176, p. 285-288; 16, p. 98-99]

O importanță deosebită în promovarea fenomenului turistic o au evenimentele culturale organizate în RS (*Hederlez* – sărbătoarea curselor de cai, *Gagauz Kilimneri* - festivalul covorului găgăuz, *Gagauz Șarap Yortusu* – festivalul vinului găgăuz) etc.

În baza analizei obiectivelor turistice antropice ale RS, pot fi propuse câteva trasee turistice: Taraclia – Beșalma – Cazaclia – Ceadâr-Lunga; Cahul – Manta – Văleni – Slobozia Mare; Popeasca – Talmaza – Purcari.

Analiza fluxului de vizitatori străini în țară în ultimii 20 ani denotă o ușoară creștere. Dacă în 2000 țara este vizitată de 18 mii vizitatori, apoi în 2021 numărul acestora ajunge la 24 mii. Examinarea repartiției acestora conform scopului vizitei reflectă creșterea ponderii vizitatorilor pentru vacanțe și recreere, de la 38% în 2000 la 94% în 2021 [32].

Tendința de creștere a fluxului de turiști nu este însoțită și de creșterea în ansamblu pe țară a capacităților structurilor de primire cu funcții de cazare turistică, constatându-se o ușoară scădere a numărului de camere în mediu pe țară (cu 139), în municipiul Chișinău și RC (cu 35 și cu 210 camere) și creșterea numărului în RN și RS cu 19 și 87 respectiv [32].

În majoritatea unităților administrative din RS se constată creșterea numărului de camere, exceptând raionul Taraclia cu scădere de la 85 în 2008 la 22 în 2021, Basarabeasca și Cantemir, în care lipsesc unitățile de cazare. Numărul de locuri-paturi sunt în creștere, exceptând UTAG și raionul Taraclia (cu descreștere de 26 și 528 locuri-paturi respectiv). Scăderea numărului de camere și locuri-paturi este determinată de instabilitatea politică,

nivelul redus de cunoaștere a limbii române și engleze, nivelul jos de dotare a hotelurilor, lipsa sau prezența într-un număr mic a unităților de alimentare publică, lipsa drumurilor calitative, a rețelelor de transport confortabile, ce scad din interesul potențialilor vizitatori (Tabelul 4.18).

Tabelul 4.18. Dinamica numărului de camere și locuri-paturi în Regiunea de Sud în 2008-2021, nr.

	2008		2010		2012		2014		2016		2018		2020		2021	
	camere	locuri	camere	locuri	camere	locuri	camere	locuri	camere	locuri	camere	locuri	camere	locuri	camere	locuri
Basarabeasca	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0
Cahul	413	959	413	959	412	957	414	961	420	974	440	1012	454	1040	442	1016
Cantemir	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0
Căușenii	65	377	65	377	62	372	69	388	69	388	69	392	70	391	70	391
Cimișlia	37	128	37	128	51	266	50	256	49	251	49	251	51	255	54	261
Leova	3	9	3	9	10	23	10	23	27	173	32	194	37	200	37	200
Stefan Voda	20	128	20	128	30	148	30	148	30	148	40	176	47	190	47	190
Taraclia	85	629	85	629	85	629	85	629	45	294	37	186	22	101	22	101
U.T.A Găgăuzia	188	1426	186	1414	189	1440	190	1437	205	1437	231	1480	226	1400	226	1400

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [32]

În pofida creșterii capacităților de cazare în regiune, este prematur să deducem că sfera turismului se dezvoltă, întrucât unitățile de cazare sunt insuficient utilizate. În perioada 2000-2021, nivelul de utilizare a unităților de cazare a variat între 30% (2006) și 11% (2021).

Prin urmare, eforturile autorităților locale de a dezvolta sectorul turistic deocamdată nu au adus rezultatele scontate. Cauza principală este lipsa de cooperare cu operatorii de turism privați cu experiență în acest sens, lipsa resurselor și contactelor necesare dezvoltării ofertelor turistice atractive, dar și a investițiilor mici în creșterea vizibilității naționale și internaționale a zonelor și obiectivelor de atracție turistică.

4.4. Probleme și oportunități de dezvoltare

Dezvoltarea armonioasă a tuturor ramurilor economiei este o condiție obligatorie pentru creșterea nivelului de trai al populației. Pentru RS acesta constituie elementul principal în vederea reducerii dezechilibrului în raport cu celelalte regiuni de dezvoltare ale țării. În același timp, o importanță deosebită pentru a spori șansele de dezvoltare a RS o are identificarea oportunităților, dar și a provocărilor posibile. În acest sens, este realizată Analiză SWOT a dezvoltării sectoarelor economiei regiunii, care reflectă următoarele (Tabelul 4.19):

Tabelul 4.19 Analiza SWOT a sectoarelor economiei Regiunii de Sud

SECTORUL AGRICOL	
PUNCTE TARI	PUNCTE SLABE
Nivelul înalt de asigurare cu resurse agroclimatice.	Fragmentarea excesivă a terenurilor și predominarea gospodăriilor mici de

	subzistență.
Prezența solurilor calitative, cu un coeficient înalt de bonitate.	Prezența suprafețelor mari erodate (268294 hectare) și puternic erodate (37600 ha).
Pondere mare a terenurilor agricole în structura fondului funciar (77,35%).	Dezvoltarea slabă a sistemelor de irigare a terenurilor.
Pondere mare a terenurilor arabile în structura fondului agricol (74,13%).	Gradul redus de asigurare cu resurse acvatice pentru irigarea terenurilor.
Pondere mare a gospodăriilor aflate în proprietate privată (95,92%).	Gradul redus de asigurare cu mijloace tehnice și prețul mare de cost al acestora.
Tradiții seculare în domeniul cultivării unei game variate de culturi agricole.	Lipsa legăturilor de cooperare între producătorii de produse agricole.
Posibilitatea de utilizare în circuitul agricol a terenurilor agricole în pantă pentru cultivarea viței de vie, a pomilor fructiferi.	Vulnerabilitatea mare față de riscuri de mediu: secete, inundații, ploi torențiale, alunecări de teren, eroziune, grindină etc.
Dezvoltarea continuă a piețelor funciare și de livrare a produselor agricole.	Competitivitatea redusă a produselor agricole pe piața statelor europene.
Accesul la piețele de capital pentru potențialii solicitanți.	Suținerea insuficientă a cultivării culturilor cu valoare adăugată.
Posibilitatea de cultivare a produselor de valoare înaltă - a fructelor și legumelor.	Lipsa cunoștințelor și a spiritului antreprenorial.
Tradiții de creștere a ovinelor și productivitate înaltă a acestora.	Orientarea producătorilor spre piața instabilă a Federației Ruse.
Intenția Guvernului de a susține dezvoltarea sectorului agricol.	Lipsa cadrelor calificate și a unui sistem de recalificare a cadrelor.
Acordarea subvențiilor și a plăților pentru construcția fermelor și procurarea animalelor de prăsilă de rasă.	Asigurarea insuficientă cu structuri de răcire, păstrare, ambalare, uscare a produselor agricole.
Apropierea de piața UE cu cerere mare de produse agricole.	Suprafața mică a pășunilor calitative.
	Dezvoltarea slabă a infrastructurii de piață.
OPORTUNITĂȚI	PERICOLE
Proximitate directă cu țări dezvoltate.	Instabilitatea politică și modificarea frecventă a cadrului legislativ.
Posibilități de dezvoltare a afacerilor profitabile în domeniul agriculturii.	Lipsa contractelor pe termen lung de livrare a produselor agricole pe piață.
Existența unui cadru normativ reglator în domeniul consolidării terenurilor.	Lipsa unui sistem de testare a solurilor în vederea identificării culturilor recomandate pentru cultivare.
Îmbunătățirea infrastructurii drumurilor și accesul la piață.	Migrația continuă a populației din localitățile rurale și reducerea potențialului de forță de muncă.
Acces la sistemul de management al calității produselor agricole din statele europene.	Lipsa unui sistem de irigare a terenurilor agricole.
Asigurarea suportului material din partea statului.	Trecerea lentă la standarde de calitate europene.
Îmbunătățirea climatului investițional.	Lipsa investițiilor mari în agricultură.
Posibilitatea de a beneficia de facilitățile prevăzute de acordul moldo-român privind micul trafic la frontieră.	Frecvența în creștere a fenomenelor de risc, secete, inundații, alunecări de teren.
Ieșire la Portul Internațional Giurgiu și posibilitatea de a importa și exporta ieftin mărfurile.	Aderarea lentă la sistemul de asigurare a terenurilor agricole împotriva riscurilor.
SECTORUL SECUNDAR	
PUNCTE TARI	PUNCTE SLABE

Prezența întreprinderilor industriei viticole în toate unitățile administrative, cu capacități și tradiții de producere a vinurilor calitative.	Capacități mici de producere ce generează preț de cost înalt al produselor finite și necompetitivitatea pe piață.
Prezența întreprinderilor de prelucrare a produselor agricole (de producere a conservelor din fructe și legume, a lactatelor, cărnii și mezelurilor, produselor de panificație).	Accesul limitat al agenților economici la capitalul bancar din cauza cotelor înalte a dobânzilor.
Apropierea de piața UE și CSI cu cerere mare de produse agroindustriale.	Nivelul jos de urbanizare și lipsa orașelor mari, cu un număr mare de întreprinderi industriale.
Prezența resurselor de forță de muncă ieftine care pot servi ca și factor de atragere a investițiilor străine în industria ușoară.	Veniturile mici ale întreprinzătorilor și posibilitatea modestă de a efectua investiții pentru dezvoltarea afacerilor.
Existența tradițiilor de tăbăcire a pielii, producere a articolelor și a accesoriilor.	Lipsa spiritului antreprenorial în rândul populației.
Dezvoltarea agriculturii și asigurarea cu materii prime a întreprinderilor industriei alimentare.	Predominarea întreprinderilor vechi, dotate cu utilaje tehnice învechite, cu rentabilitate scăzută.
Tradiții de creștere a ovinelor și asigurarea cu materie primă a industriei ușoare.	Lipsa unui sistem funcțional de instruire și recalificare a cadrelor.
	Veniturile mici ale populației și capacitatea redusă de cumpărare.
	Numărul mic de agenți economici în cadrul regiunii.
OPORTUNITĂȚI	PERICOLE
Hotar direct cu statele UE.	Instabilitatea politică și modificarea frecventă a cadrului legislativ.
Posibilitatea de a beneficia de facilitățile prevăzute de acordul moldo-român privind micul trafic la frontieră.	Migrația continuă a populației apte de muncă și de vârstă reproductivă și sporul natural negativ.
Prezența Portului Internațional Giurgiulești și a oportunității de a importa și exporta ieftin mărfurile.	Invadarea pieței regionale cu produse de calitate proastă, dar ieftine.
Atenție sporită din partea Guvernului pentru programele de dezvoltare regională.	Climatul investițional neprietenos.
Potențial înalt de dezvoltare a industriei viticole.	Creșterea prețurilor la materiile prime.
Susținerea statului în cazul investițiilor din remitențe.	Prețurile înalte la energia electrică.
Prezența zăcămintelor subterane de hidrocarburi și materiale de construcții.	Prețurile reduse la produsele finite ale industriei alimentare.
Existența forței de muncă neangajate.	
Existența premiselor de dezvoltare a orașului Cahul în calitate de pol de dezvoltare regională care ar dinamiza dezvoltarea localităților din regiune.	
SECTORUL TERȚIAR	
PUNCTE TARI	PUNCTE SLABE
Nivelul înalt (comparativ cu alte regiuni) de acces al populației la sistemele de asigurare cu apă.	Calitatea joasă a rețelelor de asigurare cu apă.
Prezența instituțiilor de învățământ în toate localitățile.	Nivelul slab de asigurare cu apă potabilă de calitate.
Prezența școlilor de meserii cu posibilități de pregătire a cadrelor în diverse domenii.	Numărul mic de sisteme de canalizare și epurare a apelor.
Prezența cadrelor didactice cu experiență profesională.	Asigurarea slabă cu cadre didactice și personal medical calificat.

Existența centrelor de inovații și cercetare în diverse domenii în Universitățile de Stat din Cahul și Taraclia.	Utilizarea în învățământ a metodelor de predare neconforme exigențelor actuale.
Existența infrastructurii în domeniul asistenței medicale.	Dotarea slabă (tehnică-materială) a instituțiilor de învățământ.
Prezența cabinetelor medicale private cu dotări la standarde europene.	Lipsa corelării între profilurile de studii și necesitățile pieței muncii.
Existența cadrelor medicale cu pregătire profesională temeinică.	Deservirea ineficientă a pacienților conform metodologiei CNAS.
Diversitatea rețelelor de transport (auto, feroviar și fluvial).	Starea nesatisfăcătoare a dotărilor necesare desfășurării analizelor medicale.
Prezența liniilor de transport a energiei electrice și a magistralelor de transport al gazelor	Calitatea joasă a infrastructurii de transport (șoselelor auto și liniilor de cale ferată).
Prezența condițiilor favorabile pentru dezvoltarea turismului balneosanatorial.	Nivelul slab de dezvoltare a infrastructurii turistice.
Existența obiectivelor turistice antropice și naturale.	Lipsa unei strategii de promovare a sectorului turistic.
OPORTUNITĂȚI	PERICOLE
Extinderea infrastructurii de aprovizionare cu apă în baza programelor de suport naționale și internaționale.	Imaginea nefavorabilă a regiunii în fața potențialilor investitori.
Promovarea imaginii instituțiilor de învățământ.	Instabilitate politică.
Introducerea programelor de studii cu finanțare internațională.	Scăderea numărului de elevi/studenți.
Posibilitatea dezvoltării asistenței medicale alternative.	Lipsa investițiilor în îmbunătățirea bazei tehnico-materiale.
Existența platformelor de cooperare internațională în domeniul medical.	Migrația cadrelor din sistemul de învățământ și a ocrotirii sănătății.
Creșterea motivației cadrelor angajate în sectorul serviciilor.	Resurse financiare insuficiente pentru întreținerea instituțiilor medico-sanitare.
Extinderea numărului de conexiuni la rețelele de drumuri internaționale.	Creșterea ponderii populației de vârstă pensionară în raport cu populația aptă de muncă.
Extinderea potențialului Portului Internațional Liber Giurgiulești.	Lipsa programelor de finanțare a sectorului turistic.
Potențial pentru construcția noilor stațiuni balneosanatoriale.	

În baza studiului realizat, ținând cont de condițiile climatice, de relief, caracteristicile solurilor, gradul de asigurare cu resurse naturale, asigurarea cu resurse de forță de muncă, nivelul de dezvoltare a sectorului primar și terțiar, au fost identificate problemele și elaborate recomandări pentru dezvoltarea unităților administrative. Astfel, pentru întreaga regiune este indicată aplicarea măsurilor de restabilire a calității solurilor, extinderea suprafețelor cultivate cu culturi de valoare economică mare (deficitare pe piața statelor europene: hrișca, meiul, sorgul, ovăzul, soia, mazărea, linte, fasolea), dezvoltarea apiculturii, cuniculturii, creșterea suinelor, creșterea numărului de întreprinderi industriale și a volumului producției industriale fabricate. Sugestiile formulate la nivel de unități administrative sunt incluse în Anexa 75.

4.5. Concluzii la Capitolul IV

Ca urmare a studiului realizat, se constată următoarele:

1. Ramură de specializare a economiei RS este agricultura. Ponderea mare a terenurilor arabile și declinul semnificativ al sectorului creșterii animalelor a determinat sporirea rolului cultivării plantelor. În același timp, predominarea în asolament a culturilor anuale cu valoare economică redusă influențează negativ asupra calității solurilor, dar și asupra veniturilor obținute din agricultură. Astfel, administrarea eficientă și rațională a terenurilor agricole necesită includerea în circuitul agricol a culturilor cu valoare adăugată mare solicitate pe piața externă, respectarea asolamentului culturilor agricole și implicarea specialiștilor calificați în domeniu.
2. În RS se atestă predominarea gospodăriilor agricole mici, de până la 5 ha (95,5% din total), ceea ce influențează negativ asupra dezvoltării agriculturii durabile. Totodată, menționăm creșterea ponderii gospodăriilor țărănești arendate, cu suprafețe mari (mai mult de 10 ha) ce constituie una din premisele dezvoltării agriculturii intensive.
3. Numărul mic sau lipsa bazinelor acvatice artificiale, al râurilor cu debit mare, al lacurilor de acumulare, dar și conținutul sporit de săruri în apele râurilor și, respectiv, imposibilitatea utilizării acestora în scopuri ameliorative, creează dificultăți în aplicarea sistemului de irigare, în mod special, în unitățile administrative amplasate în sud-estul RS.
4. În perioada anilor 2007-2021, se atestă o creștere cu 50% a suprafețelor însămânțate cu grâu, iar a celor de porumb și floarea soarelui de 1,3 ori, fără respectarea asolamentului culturilor și a cerințelor de restabilire a solului. În același timp, extinderea suprafețelor deseori nu este justificată de roada obținută (spre exemplu a grâului în Cimișlia, Căușeni, UTAG; porumbului în Cimișlia, Căușeni, Basarabeasca, Ștefan Vodă; a florii soarelui în Cimișlia, UTAG, Basarabeasca, roadele medii obținute fiind mici).
5. În RS există condiții favorabile pentru cultivarea culturilor deficitare pe piața europeană: hrișcă, mei, sorg, ovăz, secară, care pot asigura avantaje economice mai mari gospodăriilor agricole. Totodată, extinderea suprafețelor cultivate cu leguminoase: soia, mazărea, linte, fasolea etc., preferate în statele europene, contribuie la creșterea calității solurilor și reducerea cheltuielilor pentru cultivarea cerealelor.
6. În RS, în 2007-2021, se constată reducerea suprafețelor totale de culturi multianuale (exceptând cele de viță de vie, soiuri de masă). În același timp, prezența condițiilor agroclimatice favorabile, recunoașterea internațională a vinurilor și băuturilor alcoolice, accesul la piața europeană, creșterea cererii și prețurile mari oferite de consumatori și

procesatori (atât pe piața internă, cât și pe cea europeană) pentru fructele proaspete și uscate servesc ca premisă pentru extinderea suprafețelor și creșterea avantajelor economice.

7. În perioada anilor 2007-2022, se atestă declinul subramurilor creșterii animalelor, marcat de micșorarea șeptelului de bovine, suine, ovine și caprine cu 71%, 67% și 30% respectiv, ce reduce din veniturile agricultorilor. Totodată, apicultura și cuniculicultura reprezintă subramurile de perspectivă, cu creșteri în intervalul menționat de 2,2 ori și 100% respectiv și cu un potențial mare pentru export (în special, al produselor apicole).

8. Prezența unor resurse neînsemnate de nisipuri, argile, argile nisipoase, petrol, gaze naturale, care pot fi utilizate în producerea materialelor de construcții, reprezintă un suport modest pentru dezvoltarea industrială a regiunii. În același timp și acest potențial în RS este slab valorificat.

9. Potențialul economic al regiunii este unul slab. RS contribuie în 2021 la PIB-ul republican cu 27,9% (9,7% RDS și 18,2% UTAG), iar la valoarea totală a producției industriale a republicii cu 9,2% (dintre care 2,2% revin UTAG). În același timp, regiunea dispune de potențial economic nevalorificat. Astfel, în perioada anilor 2008-2021, este atestată creșterea valorii producției industriale fabricate de 2,5 ori.

10. În cadrul regiunii se constată discrepanțe mari între unitățile administrative, în funcție de contribuția la valoarea producției industriale fabricate. Astfel, se distinge nucleul format din UTAG, raioanele Taraclia și Ștefan Vodă (cu un aport de 47; 13 și 11% respectiv) și periferia, formată din raioanele Leova, Basarabeasca, Cantemir cu un nivel mai slab de dezvoltare industrială (contribuție de 1,2, 1,4 și 1,9% respectiv). Prin urmare, sunt necesare măsuri mai dinamice de intensificare a activității economice în raioanele Leova, Basarabeasca, Cantemir.

11. Produsele finite ale subramurilor industriei fabricate în RS sunt calitative și competitive pe piața externă. Astfel, în 2021, circa 42% din producția fabricată în RS a fost exportată. După volumul producției industriale exportate se evidențiază raioanele Căușeni, Cantemir, UTAG și Ștefan Vodă (cu 84, 80, 55 și 54% respectiv) cu produse ale industriei de vinificație, panificație, conservelor și a industriei ușoare.

12. RS dispune de potențial industrial în domeniul vinificației (participă în schimbul de mărfuri la nivel republican cu o pondere de 39% din vinurile naturale; 35% din vinurile tari; 26% divinuri), panificației (o pondere de 35% de făină; 29% din pâine și produse de panificație), conservelor (11% din sucuri de fructe și legume). În același timp, o mare parte din potențial nu este valorificat din cauza utilajului vechi, lipsei materiilor prime, a muncitorilor calificați, a investițiilor.

13. Potențialul de dezvoltare al industriei ușoare este slab valorificat, în special, al prelucrării lânii, blănurilor, pieilor brute. Actualmente, produsele finite ale ramurii participă în structura exportului, în mare parte datorită întreprinderilor cu capital străin/mixt, evidențiindu-se în acest sens UTAG (39,4% din întreprinderi) și raionul Cahul (33,3%). În același timp, prezența localităților rurale mari, în care este dezvoltată creșterea ovinelor, și potențialul forței de muncă slab valorificat poate servi drept premisă pentru apariția de noi întreprinderi ale industriei ușoare.

14. Sectorul serviciilor în RS este slab dezvoltat. În unitățile administrative ale regiunii sunt concentrate, în 2021, de la 3,4 la 8,1% din întreprinderile din domeniu, amplasate prioritar în UTAG și raionul Cahul, și între 22 și 0,2% din veniturile din vânzări. În același timp, un început de relansare a sectorului este marcat de dezvoltarea mai dinamică, în perioada anilor 2015-2021, a subramurilor (F) Construcții, (J) Informații și comunicații, (H) Transport și depozitare și (I) Activități de cazare și alimentație publică, în care numărul întreprinderilor atestă o creștere de 1-3 ori, iar veniturile din vânzări cresc cu valori cuprinse între 1,1 și 18,4%.

15. Avantajul hotarului direct cu România și Ucraina, a conexiunilor auto și feroviare cu ambele state, a prezenței portului Giurgiulești și proximității Mării Negre este slab valorificat. Astfel, RS transportă, în 2021, 8,4% din totalul mărfurilor transportate din republică. Totodată, prezența UTAG cu statut special, poziția periferică a raionului Ștefan Vodă, mărește distanțele auto și sporește costurile pentru transportarea produselor în cadrul regiunii.

16. Serviciile educaționale și de ocrotire a sănătății în RS se află în declin. În perioada 2013-2021, se înregistrează diminuarea numărului de cadre didactice cu 22%, creșterea numărului de elevi raportat la un cadru didactic, ponderea mare (de 60,7%) a cadrelor didactice cu vechime în muncă mai mare de 20 ani. La fel, numărul medicilor raportat la 1000 locuitori în perioada 2003-2017 este în scădere cu 42,1%, iar a paturilor în spitale raportate la 1000 locuitori cu 17%. Prin urmare, reducerea calității studiilor va conduce la diminuarea calității forței de muncă și implicit a atractivității pentru investitori, iar scăderea calității serviciilor medicale duce la sporirea ratei de îmbolnăvire și impune cheltuieli suplimentare populației.

17. RS este lider la nivel național după ponderea populației conectate la serviciul public de alimentare cu apă (cu 63,4% din populație) și volumul mediu de apă furnizat unui locuitor (de 11,9 m³ de apă în 2019). În același timp, în raioanele Leova, Cantemir, Cahul, Taraclia, accesul populației la serviciul public de alimentare cu apă este o problema, întrucât mai puțin de 50% din populație este conectată la rețelele de aprovizionare cu apă. Totodată, datele oferite de BNS cu privire la numărul populației cu reședință obișnuită în 2020 și numărul populației conectate la rețelele de aprovizionare cu apă reflectă un tablou puțin credibil. Astfel, în cazul raioanelor

Basarabeasca, Căușeni, Cimișlia, Ștefan Vodă, UTAG ponderea populației conectate la serviciul public de alimentare cu apă depășește 100%, iar cantitatea de apă furnizată unui locuitor se triplează în unele cazuri în raport cu anul 2019.

18. Potențialul turistic antropic și natural al regiunii este slab valorificat. Creșterea numărului de camere de hotel și de locuri-paturi în RS nu atestă sporirea fluxului de turiști, iar gradul de utilizare a unităților de cazare variază între 30 și 11% în perioada 2006-2020. Prin urmare, se impun măsuri mai dinamice de valorificare și promovare a potențialului turistic, cu implicarea partenerilor din țările vecine.

19. Dezvoltarea economică a RS poate fi dinamizată de prezența polurilor industriale atractive. Cea mai favorabilă poziție în acest sens o au orașele Cahul și Comrat, fiind avantajate de poziția geografică, proximitatea hotarului cu România, prezența căilor de transport, a resurselor minerale, numărul mai mare al populației, al centrelor culturale, universitare etc.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

CONCLUZII GENERALE

Ca rezultat al studiului a fost confirmată ipoteza cercetării și demonstrat faptul că RS dispune de potențial economic și uman nevalorificat. Siguranța politică și posibilitățile de export, oferite de accesul la piața europeană, deschid noi perspective de dezvoltare în domeniul agricol, al industriei alimentare, ușoare, al turismului etc. și sporesc veniturile obținute de populație. Ralierea la standardele europene contribuie la creșterea nivelului de trai al populației și a accesului la infrastructura socială.

Problema științifică soluționată. În premieră, a fost studiată complex, din punct de vedere geografic, RS a Republicii Moldova. Au fost identificate problemele și oportunitățile de valorificare rațională a potențialului natural, socio-uman și economic în contextul sustenabilității regionale și a perspectivelor de integrare europeană. Au fost evaluate condițiile și resursele naturale, determinându-se rolul acestora în dezvoltarea durabilă a regiunii, precum și identificate ramurile prioritare și oportunitățile de modernizare a economiei prin dezvoltare și europeanizare.

Contribuția autorului constă în realizarea primei cercetări geografice complexe a RS a Republicii Moldova, în identificarea potențialului de dezvoltare nevalorificat al regiunii, precum și în determinarea problemelor cu care se confruntă populația și propunerea soluțiilor de ameliorare a acestora.

Rezultatele cercetărilor sau materializat în 12 articole științifice: 1 în revistă de categoria B, 1 în revistă internațională, categoria B+, 1 în culegeri de articole, 9 în materiale ale conferințelor din Republica Moldova și România.

În urma elaborării (în premieră) și analizei hărților, care reflectă evoluția în ultimii 15 ani a suprafețelor cultivate cu principalele culturi agricole (grâu, porumb pentru boabe, floarea soarelui, viță de vie (soiuri de masă și tehnice), fructe sâmburoase și sămânțoase), precum și a hărților roadelor medii la hectar la aceleași culturi pentru aceiași 15 ani, au fost identificate cele mai productive culturi la nivel de unități administrative de nivelul II și demonstrată utilizarea irațională a terenurilor. La fel, pentru prima dată, au fost elaborate hărți în care s-a analizat comparativ densitatea bovinelor la un hectar de pășuni și fânețe, pentru anii 2010 și 2021, și densitatea ovinelor și caprinelor la un hectar de pășuni și fânețe pentru aceiași ani. În urma analizei comparative a acestora, au fost identificate unitățile administrative în care suprafețele de pășuni și fânețe sunt slab valorificate și argumentat declinul unor subramuri ale zootehniei care au constituit ramuri zootehnice tradiționale.

A fost identificată problema degradării solurilor în urma analizei nivelului de degradare în unitățile administrativ-teritoriale, elaborată (în premieră) harta Ponderea terenurilor erodate în unitățile administrative ale Regiunii de Sud, anul 2021 și propuse soluții de valorificare rațională a acestora.

Au fost identificate discrepanțele dintre nivelul de dezvoltare industrială a unităților administrativ-teritoriale de nivelul II din cadrul regiunii și elaborată (în premieră) harta Valoarea producției industriale la cap de locuitor, la nivel de unități administrative.

Valoarea aplicativă a tezei rezultă din concluziile obținute în cadrul cercetărilor ce pot reprezenta puncte de reper pentru autorități în scopul sporirii capacităților de dezvoltare socio-economică a unităților administrative, contribuind la apropierea de spațiul comunitar european și la creșterea bunăstării populației. O confirmare a celor spuse este Actul de implementare eliberat de Agenția de Dezvoltare Regională Sud (se anexează).

Rezultatele cercetărilor au fost implementate în cadrul consultărilor publice în vederea elaborării Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională pentru anii 2022-2028, iar propunerile înaintate au fost recunoscute de Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale ca suport argumentat în definitivarea documentului (Actul de implementare este anexat la teză).

Recomandările propuse în urma elaborării studiului, prezentate în cadrul comunicărilor la conferințele științifice organizate de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, au servit în calitate de suport fezabil și argumentat în aspect științific în vederea elaborării

propunerilor pentru programele de cercetare la nivel național și regional (a se vedea Actul de implementare anexat la teză).

Lucrarea servește drept sursă bibliografică și metodologico-didactică în procesul pregătirii profesionale a studenților, masteranzilor și doctoranzilor de la facultatea Biologie și Geostiințe (Actul de implementare este anexat la teză). La fel, studiul prezintă concepte teoretice și practice pentru elaborarea de noi cursuri speciale pentru toate ciclurile de studii din instituțiile de învățământ superior de profil.

Studiul reprezintă baza teoretică necesară pentru elaborarea strategiilor de dezvoltare de către instituțiile specializate: Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării, Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale, Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Ministerul Mediului, Agențiile de dezvoltare regională Sud și UTA Găgăuzia, Consiliile raionale ale unităților administrative: Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Leova, Ștefan Vodă, Taraclia. Rezultatele cercetărilor pot servi ca reper pentru Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene pentru dezvoltarea noilor aspecte și direcții ale cooperării cu statele europene în contextul procesului integraționist european.

Rezultatele obținute au permis elaborarea următoarelor **CONCLUZII GENERALE**:

1. Regiunea de Sud are o așezare geografică favorabilă, la intersecția mai multor căi comerciale și de comunicații de importanță internațională din cadrul Europei. Însă calitatea joasă a căilor rutiere și feroviare, numărul mic de puncte de traversare ale frontierelor și de conexiuni ale căilor ferate, dezvoltarea lentă a PILG și a infrastructurii sociale din preajmă, precum și integrarea slabă în traficul de mărfuri și proiectele ce vizează bazinul Dunării îngreunează transportarea mărfurilor, sporesc costurile de transport și reduc din avantajele poziției geografice.

2. Regiunea de Sud dispune de condiții naturale favorabile pentru dezvoltarea sectoarelor economiei. Însă condițiile climatice specifice și deficitul de resurse de apă au un impact negativ asupra dezvoltării și repartizării teritoriale a ramurilor agriculturii și industriei. Gradul înalt de dezmembrare pe orizontală și verticală a terenurilor și densitatea mare a alunecărilor de teren condiționează eroziunea solului și diminuează productivitatea agriculturii, iar existența depunerilor de nisipuri și lehmuri liosoidale impune necesitatea executării lucrărilor de fortificare artificială a terenurilor pentru fundații în construcția obiectivelor mari.

3. Regiunea de Sud dispune de resurse minerale modeste, însă și acestea sunt slab valorificate, la fel ca și potențialul energetic eolian și heliotermic disponibil. La fel, se impune

necesitatea elaborării unui mecanism clar de evidență și control a valorificării zăcămintelor extrase, de administrare efectivă a acestora și crearea întreprinderilor care ar utiliza aceste materii prime.

4. Regiunea de Sud se confruntă cu fenomenul depopulării teritoriului (mai intens în raioanele limitrofe RC), reducerii ponderii populației apte de muncă (prioritar în raioanele Taraclia, Cimișlia și Basarabeasca) și a nivelului jos de urbanizare. În același timp, gradul mai înalt de concentrare a populației în localitățile rurale servește temei pentru construcția întreprinderilor industriale mici, iar susținerea evoluției orașelor și fortificarea polilor de dezvoltare regională Cahul și Comrat va contribui la dinamizarea progresului economic.

5. Predominarea gospodăriilor agricole mici, de până la 5 ha (95,5%), degradarea solurilor, utilizarea irațională și insuficientă a îngrășămintelor, nerespectarea asolamentelor și tehnologiilor de cultivare, răspândirea largă a culturilor cu valoare economică mică etc. influențează negativ asupra dezvoltării agriculturii durabile. În același timp, există condiții pentru creșterea suprafețelor cultivate cu culturi deficitare pe piața europeană: hrișcă, mei, sorg, ovăz, secară, culturi sămânțoase, sămburoase și nucifere, cu o productivitate înaltă și o valoare economică mare.

6. În pofida existenței premiselor de dezvoltare a creșterii animalelor în gospodării mari specializate, se constată declinul vădit al subramurilor tradiționale ale zootehniei și reducerea volumului de materie primă destinat industriei ușoare și alimentare. Totodată, se atestă dinamica pozitivă a apiculturii și cuniculiculturii, potențialul cărora este parțial valorificat.

7. Nivelul redus de urbanizare și numărul mic de întreprinderi industriale determină gradul mic de industrializare. Astfel, sectorul industrial al RS participă cu doar 9,2% la valoarea totală a producției industriale a republicii. În același timp, calitatea și competitivitatea mărfurilor este confirmată de participarea largă în export (42% în 2021) cu produse ale industriei de vinificație, ușoare, panificație, conserve din fructe și legume.

8. Ralierea Regiunii de Sud la standardele europene necesită investiții mari și în sectorul serviciilor. În regiune se constată reducerea numărului de cadre didactice, medici, ponderea modestă a transportului de mărfuri, valorificarea slabă a potențialului de cazare etc. În același timp, scăderea calității serviciilor în învățământ va diminua nivelul de calificare și atractivitatea forței de muncă, iar accesul redus la sistemul de ocrotire a sănătății va pune o presiune financiară mai mare pe contul populației și ar putea duce la creșterea nivelului de îmbolnăvire.

9. Potențialul etnocultural și istoric divers și potențialul turistic este slab valorificat. Astfel, sunt necesare investiții în unități de cazare, de alimentare publică, în modernizarea căilor de transport, dar și în promovarea mai intensă a obiectivelor și traseelor turistice.

10. Regiunea se confruntă cu problema discrepanțelor în dezvoltarea unităților administrative din componența sa atât în aspect economic, cât și social. Prin urmare, consolidarea teritoriului prin crearea unei singure regiuni de dezvoltare ar conduce la fortificarea capacităților de progres și la lichidarea disonanțelor atât în cadrul RS, cât și în raport cu alte regiuni de dezvoltare ale RM.

RECOMANDĂRI:

1. Consolidarea Regiunii de Sud prin formarea unei singure regiuni de dezvoltare (constituite din Regiunea de Dezvoltare Sud și UTAG) și valorificarea potențialului natural, uman, economic, etnocultural și istoric.

2. Încurajarea și susținerea mai insistentă de către Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării și Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale a extinderii valorificării surselor alternative de energie (eoliană și heliotermică) cu un potențial înalt, insuficient valorificat în regiune.

3. Inițierea, promovarea și susținerea de către Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale a unui număr mai mare de proiecte în domeniul social.

4. Susținerea mai accentuată din partea autorităților în vederea avansării polilor de dezvoltare regională Cahul și Comrat, precum și a progresului infrastructurii sociale în localitatea Giurgiulești.

5. Elaborarea de către Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare a cadrului normativ care ar interzice administrarea afacerilor în domeniul agriculturii de persoanele care nu posedă cunoștințe în domeniu.

6. Susținerea financiară a agricultorilor care includ în asolament culturile cu o valoare economică mare, solicitate pe piața europeană.

7. Crearea structurilor de consultanță asupra modului de utilizare a terenurilor agricole, de evidență și control a implementării Programului de îmbunătățiri funciare.

8. Reanimarea industriei conservelor din fructe și legume prin creșterea volumului de materie primă locală și livrarea produselor finite competitive pe piață.

9. Îmbunătățirea și valorificarea căilor de acces internațional în regiune: a portului Giurgiulești, reabilitarea și deschiderea aeroportului Cahul, construcția mai multor căi de acces

spre România (poduri rutiere la Leova, Cantemir), dezvoltarea căilor rutiere și feroviare în RS, inclusiv prin conectarea cu sudul Basarabiei din regiunea Odesa.

10. Implicarea partenerilor de dezvoltare (prioritar din statele cheie: România, Bulgaria, Turcia, Germania) în scopul valorificării potențialului turistic antropic și natural al regiunii.

Perspectivile cercetării problemei științifice rezidă în aprofundarea investigațiilor privind oportunitățile de dezvoltare a Regiunii de Sud a Republicii Moldova în contextul integrării europene. Deosebit de importantă este studierea posibilității de integrare a Regiunii de Dezvoltare Sud și UTA Găgăuzia într-o structură comună regională consolidată și de lichidare a disparităților în dezvoltarea economică a unităților administrative din regiune. La fel, este imperativ necesară cercetarea detaliată a calității solurilor din regiune și elaborarea unor recomandări pentru agricultori cu privire la culturile agricole care pot fi cultivate pe suprafețele de sol din localitățile RS.

BIBLIOGRAFIE

1.	Acordul de finanțare între Guvernul Republicii Moldova și Comisia Europeană privind implementarea Programului ENPARD Moldova - suport pentru agricultură și dezvoltare rurală. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2015, nr. 317-323
2.	Aeroportul Internațional Cahul a fost lichidat. In: <i>Adevărul</i> . [online]. [citat 28.05.2015] Disponibil: https://adevarul.ro/stiri-externe/republica-moldova/aeroportul-international-cahul-a-fost-lichidat-1625521.html
3.	Agencia de Dezvoltare Regională Sud [online]. [citat 21.09.2021]. Disponibil: http://adrsud.md
4.	Agencia pentru Geologie și Resurse Minerale [online]. [citat 10.03.2023]. Disponibil: http://agrm.gov.md/ro/activitate/balanta-de-stat-ale-rezervelor-de-substante-minerale-utile
5.	ANDRIEȘ, S. Evoluția bilanțului materiei organice din solurile Moldovei și productivitatea plantelor de cultură. In: <i>Solul și îngrășămintele în agricultura contemporană</i> , 6-7 sept. 2017, Chișinău: IPAPS „Nicolae DIMO”, 2017, pp. 29-34. ISBN 978-9975-71-927-8.
6.	ANDRIEȘ, S., CERBARI, V., FILIPCIUC, V. Calitatea solurilor în Moldova, probleme și soluții. In: <i>Academicianul I. A. Krupenikov – 100 ani</i> , 10 apr. 2012. Chișinău: IPAPS „Nicolae DIMO”, 2012, pp. 52-58. ISBN 978-9975-66-231-4.
7.	ANDRIEȘ, S., FILIPCIUC, V. Măsuri de sporire a capacității de producție a solurilor erodate. In: <i>Akademios. Științe Agricole</i> . 2019, nr. 2(53), pp.54-63. ISSN 1857-0461
8.	ANDRIEȘ, S., Materia organică din solurile Moldovei și măsuri de sporire a fertilității. In: <i>Akademios. Științe Agricole</i> . 2017, nr. 2 (45), pp. 71-77. ISSN: 1857-0461.
9.	ANDRIEȘ, S., Starea actuală a azotului din solurile Moldovei și măsuri de optimizare a nutriției plantelor. In: <i>Akademios. Științe Agricole</i> . 2018, nr. 1(48), pp. 63-69. ISSN: 1857-0461.
10.	Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2021 [online]. [citat 29.03.2021]. Disponibil: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2021/Anuar_statistic_e_ditia_2021.pdf
11.	<i>Atlas Factorii naturali și antropici de risc</i> . Coord. M. Nedealcov. Chișinău: Impresium, 2019. 104 p. ISBN: 978-9975-3308-6-2
12.	<i>Atlasul UTA Găgăuzia</i> . Chișinău: PROART, 2014. 72 p.
13.	BACAL, P. <i>Gestiunea protecției mediului înconjurător în Republica Moldova</i> . Chișinău: Editura ASEM, 2010, 240 p. ISBN 978-9975-75-536-8
14.	BACAL, P. <i>Mecanismul economic de protecție a mediului în Republica Moldova. Abordare geografică și ecologică</i> . Chișinău: Biotehesign, 2018. 296 p. ISBN 978-9975-108-50-8
15.	BACAL, P. Probleme și recomandări de refacere a taxelor pentru utilizarea resurselor naturale în Republica Moldova In: <i>Revista Economica</i> . 2016, nr. 1 (95), pp. 68-79. ISSN 1810-9136
16.	BACAL, P., CUCOȘ, I. <i>Geografia turismului</i> . Chișinău: ASEM, 2012. 226 p. ISBN 978-9975-75-599-3
17.	BACAL, P., LOZOVANU, D., MATEI, C. Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice. Chișinău: Dira-Ap, 2020. 156 p. ISBN 978-9975-3236-5-9
18.	BACAL, P., MOGÎLDEA, V. <i>Starea și utilizarea sistemelor de aprovizionare cu apă și sanitație în ecosistemele urbane și rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord a Republicii Moldova</i> . Chișinău: Impresium, 2021. 121 p. ISBN 978-9975-62-438-1
19.	BALAN, A. Climatul investițional și tendințele din dinamica investițiilor străine directe în Republica Moldova. In: <i>Economica</i> . 2020, nr. 4 (114), pp. 45-64 ISSN 1810-9136
20.	<i>Balanța de stat a rezervelor de substanțe minerale utile la 01.01.1976</i> . Agenția pentru Geologie și Resurse Minerale. Ministerul Mediului al Republicii Moldova. 125 p
21.	<i>Balanța de stat a rezervelor de substanțe minerale utile la 01.01.2001</i> . Agenția pentru Geologie și Resurse Minerale. Ministerul Mediului al Republicii Moldova 88 p
22.	<i>Balanța de stat a rezervelor de substanțe minerale utile la 01.01.2011</i> . Agenția pentru Geologie și Resurse Minerale. Ministerul Mediului al Republicii Moldova 112 p
23.	<i>Balanța de stat a rezervelor de substanțe minerale utile la 01.01.2016</i> . Agenția pentru Geologie și Resurse Minerale. Ministerul Mediului al Republicii Moldova 112 p.
24.	<i>Balanța de stat a rezervelor de substanțe minerale utile la 01.01.2022</i> . Agenția pentru Geologie și Resurse Minerale. Ministerul Mediului al Republicii Moldova 242 p.

25.	BALTAG, G., POPESCU, A. Problema rentabilității producției cârnii de porc în gospodăriile populației: rezultate și analize. In: <i>Economica</i> , 2017, nr.2 (100), pp. 124 – 129 ISSN: 1810-9136.
26.	BĂLTEANU, GH., BÎRNAURE, V. <i>Fitotehnie</i> . București, 1998. 413 p.
27.	BEJAN, A. <i>Istoria Daciei Romane</i> . Timișoara: Dacia Felix, 1998. 204 p.
28.	BEJAN, Iu. <i>Utilizarea terenurilor în Republica Moldova</i> . Chișinău: Editura ASEM, 2010, 165 p. ISBN 978-9975-75-502-3
29.	BERBECA, V. <i>Dosarul Găgăuz: de la confruntare la dialog</i> . Chișinău: IDIS Viitorul și Freidrich-Ebert-Stiftung, 2017, 17 p.
30.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Recensământul populației și al locuințelor 2014. [online]. [citată 04.01.2022] Disponibil https://statistica.gov.md/public/files/Recensamint/Recensamint_pop_2014/Rezultate/Tabele/Caracteristici_populatie_Comune_RPL_2014_rom_rus_eng.xls
31.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica economică. Conturi naționale. PIB [online]. [citată 04.11.2022]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
32.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica economică. Turism. [online]. [citată 16.04.2022] Disponibil https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__11%20TUR__TUR010/TUR010200reg.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
33.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica regională. Industrie. [online]. [citată 20.12.2022]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/60%20Statistica%20regionala__14%20IND/IND020200reg.px/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802
34.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica regională. Populație. [online]. [citată 20.04.2022]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/60%20Statistica%20regionala__02%20POP__POP/POP010800reg.px/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802
35.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica regională. Agricultură. [online]. [citată 24.11.2022] Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/60%20Statistica%20regionala__16%20AGR/AGR020300reg.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
36.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica regională. Locuințe. [online]. [citată 07.03.2023]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/60%20Statistica%20regionala__06%20LOC/LOC020120reg.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
37.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica regională. Învățământ. [online] [citată 20.05.2021]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/60%20Statistica%20regionala__07%20INV/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802
38.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica Regională. Transporturi. [online]. [citată 14.03.2023] Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/60%20Statistica%20regionala__19%20TRA/TRA010300reg.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
39.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica regională. Forța de muncă și câștigul salarial. [online]. [citată 11.08.2020] Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/60%20Statistica%20regionala__03%20FM/MUN110900reg.px/table/tableViewLayout1/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802
40.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica regională. Nivelul de trai al populației. [online]. [citată 08.03.2023]. Disponibil:

	https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/60%20Statistica%20regionala__04%20NIV/NIV041400reg.px/table/tableViewLayout1/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802
41.	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica regională. Ocrotirea sănătății. [online]. [citat 20.05.2021] Disponibil https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/60%20Statistica%20regionala__08%20SAN/SAN010300reg.px/table/tableViewLayout1/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802
42.	BOAGHE, L. <i>Însușirile și regimurile ciornoziomurilor obișnuite erodate din zona de Sud a Moldovei și măsurile de prevenire a degradării accelerate</i> : tz. de doct. în pedologie. Chișinău, 2010. 114 p.
43.	BOBOC, N. Probleme de regionare fizico-geografică a teritoriului Republicii Moldova. In: <i>Buletinul Academiei de Științe a Moldovei. Științele vieții</i> . 2009, nr.1 (307), pp. 161-169. ISBN 1857-064x.
44.	BOBOC, N., BEJAN, Iu. Relieful teritoriului Republicii Moldova și modul de utilizare a terenurilor. In: <i>Analele Universității Ștefan cel Mare, Secțiunea Geografie, XIV</i> . Suceava, 2005. pp. 33-39.
45.	BOBOC, N., BEJAN, Iu. Resursele apelor de suprafață ale districtului hidrografic Dunărea-Prut și Marea Neagră. In: <i>Starea actuală a componentelor de mediu. Andrei Ursu academician AȘM la 90 ani de la naștere și 70 ani de activitate științifică</i> , 12-13 dec. 2019. Chișinău: IEG, 2019, pp. 43-53. ISBN: 978-9975-3155-9-3
46.	BOIAN, I. <i>Climatologia Republicii Moldova</i> . Chișinău: Biotehdesign, 2015. 237 p. ISBN 978-9975-933-68-1
47.	BOIAN, I. Condițiile de formare și riscurile căderilor masive de grindină pe teritoriul Republicii Moldova. In: <i>Biodiversitatea în condițiile schimbărilor climatice. Ediția III</i> , 2019, 22 noiembrie 2019. Chișinău: Biodesing, 2019, pp. 207-216. ISBN: 978-9975-108-85-0
48.	BOIAN, I. Impactul secetelor din ultimii ani asupra sectorului agricol din RM. In: <i>Științele vieții în dialogul generațiilor: conexiuni dintre mediul academic, universitar și de afaceri Ediția VI</i> . 21-22 oct. 2019. Chișinău: USDC, 2019, pp. 120-121 ISBN 978-9975-108-85-0
49.	BOTNARENCO, I. <i>Consolidarea terenurilor agricole în Moldova</i> . Chișinău: Pontos, 2009. 341 p.
50.	BRAGARU, N. <i>Argumentarea parametrilor optimali a tehnologiei și tehnicii de irigare prin aerol pentru raioanele din sudul Republicii Moldova</i> : tz. de doct. în științe agricole. Chișinău, 1994. 117 p.
51.	BUDIANSCHI, D., ABABII, A., MERJAN, S. <i>Evaluarea transparenței utilizării Fondului Rutier</i> . Chișinău: Expert – Grup Centru Analitic Independent, 2015. 54 p.
52.	BULGAC, V. Implicațiile dimensiunii gospodăriei agricole și a proprietății funciare asupra finanțelor unităților economice din agricultură. In: <i>Studia Universitas Moldaviae</i> , 2012, nr. 2 (52), pp. 122-125. ISSN: 1814-3237
53.	BULIMAGA, C., BACAL, P., HACHI, M. <i>Studiul diagnostic al ecosistemelor urbane și rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord a Republicii Moldova</i> . Chișinău: Impressium, 2020, 123 p. ISBN 978-9975-3482-3-2
54.	<i>Cadastrul funciar al Republicii Moldova la 01.01.2018</i> . Agenția Relații Funciare și Cadastru a Republicii Moldova, Chișinău, 2018.
55.	<i>Cadastrul funciar al Republicii Moldova la 01.01.2021</i> . Agenția Relații Funciare și Cadastru a Republicii Moldova, Chișinău, 2021.
56.	<i>Cadastrul funciar general al Republicii Moldova (anii 1962-2008)</i> , Agenția Relații Funciare și Cadastru a Republicii Moldova, Chișinău, 2008.
57.	<i>Calitatea factorilor de mediu în contextul dezvoltării durabile a Regiunii de Dezvoltare Sud</i> . Culegere de articole. IEG. Cimișlia, 2017 88 p. ISBN: 978-9975-3039-9-6
58.	CAZAC, V. Evoluția cantitativă a apelor de suprafață în contextul procesului de aridificare a teritoriului Republicii Moldova. In: <i>Mediul și dezvoltarea durabilă, Ediția V</i> . 30-31 oct. 2020 Chișinău: UST, 2020, pp. 33-38. ISBN 978-9975-76-315-8.
59.	CELAC, V., MACHIDON, M. <i>Leguminoase pentru boabe vechi și noi</i> . Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 63 p. ISBN: 978-9975-53-149-8.

60.	CERBARI, V., SCORPAN, M., TARANU, M. Modificarea însușirilor cernoziomurilor obișnuite din sudul Moldovei sub influența unor măsuri fitotehnice. In: <i>Academicianul I. A. Krupenikov – 100 ani</i> . 10 apr. 2012. Chișinău: IPAPS Nicolae DIMO, 2012, pp. 68-76. ISBN 978-9975-66-231-4.
61.	CERBARI, V., SCORPAN, V., ȚĂRANU, M., BACEAN, I. Remedierea stării de calitate și capacității de producție a cernoziomurilor obișnuite din sudul Moldovei sub influența unor măsuri fitotehnice. In: <i>Mediul ambiant</i> . 2012, nr.1(61) pp. 38-43. ISSN: 1810-9551
62.	CIOBANU, Ș. <i>Basarabia (populația, istoria, cultura)</i> . Chișinău: Știința, 1992, 155 p.
63.	COD nr. 828 din 25.12.1991 CODUL FUNCİAR In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1991, nr.107 art. 817. [online]. [citat 3.09.2019] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111939&lang=ro
64.	Consiliul Raional Cahul [online]. [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://cahul.md/category
65.	Consiliul Raional Căușeni [online]. [citat 28.11.2020]. Disponibil: http://www.causeni.md/investitii
66.	Consiliul Raional Ștefan Vodă [online]. [citat 03.11.2021]. Disponibil: https://stefanvoda.md/category
67.	CUBREACOV, V. Trei probleme majore în capitala noastră de sud. In: <i>Flux</i> . 2010, 04 iun., p. 3.
68.	CUCIUREANU, Gh. <i>Subregiunea Economică centrală a Republicii Moldova. Studiu de Geografie umană: tz. de doct. în geografie</i> . Iași, 1999, 188 p.
69.	CUJBĂ V., GUȘAN, V. Urbanizarea și procesele demografice. In: <i>Evoluția demografică a populației Republicii Moldova</i> . 2014, Chișinău: ASEM, 2014, pp. 35-40. ISBN: 978-9975-75-712-6.
70.	Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru: Factori de mediu și contribuții. Culegere de articole. Chișinău: Bonus Offices, 2014, 52 p. ISBN 978-9975-9642-9-6
71.	Direcția Agricultură a Consiliului raional Basarabeasca. 2019. Informații colectate de autor cu privire la suprafețele irigate în raionul Basarabeasca.
72.	Direcția Agricultură a Consiliului raional Cahul. 2019. Informații colectate de autor cu privire la suprafețele irigate în raionul Cahul.
73.	Direcția Agricultură a Consiliului raional Cantemir. 2019. Informații colectate de autor cu privire la suprafețele irigate în raionul Cantemir.
74.	Direcția Agricultură a Consiliului raional Cimișlia. 2019. Informații colectate de autor cu privire la suprafețele irigate în raionul Cimișlia.
75.	Direcția Agricultură a Consiliului raional Leova, 2019, Informații colectate de autor cu privire la gradul de asigurare cu tehnică agricolă a raionului Leova
76.	Direcția Agricultură a Consiliului raional Leova. 2019. Informații colectate de autor cu privire la suprafețele irigate în raionul Leova.
77.	Direcția Agricultură a Consiliului raional Ștefan Vodă, 2019, Informații colectate de autor cu privire la gradul de asigurare cu tehnică agricolă a raionului Ștefan Vodă.
78.	Direcția Agricultură a Consiliului raional Ștefan Vodă. 2019. Informații colectate de autor cu privire la suprafețele irigate în raionul Ștefan Vodă.
79.	DONISĂ, I. <i>Bazele teoretice și metodologice ale geografiei</i> . București: EDP, 1977, 194 p.
80.	DUMINICA, I. Decretul Imperial din 29 decembrie 1819 și reglarea statutului coloniștilor bulgari în Basarabia. In: <i>Proprietatea funciară în Basarabia: tradiție, organizare și reglementare</i> . 17-18 mai 2011. Chișinău: MNAIM, 2011. pp. 21-24. ISBN: 978-9975-80-463-9
81.	DUMINICĂ, I. Privilegiile acordate bulgarilor din Basarabia și principatele române în prima jumătate a secolului XIX-lea. In: <i>Revista de etnologie și culturologie, volumul IX-X. 2011</i> , pp. 101-107. ISSN 1857-2049
82.	ERDELI, G., DUMITRACHE, L. <i>Geografia populației</i> . București: Editura Universitară, 2016. 273 p. ISBN: 978-606-28-0499-2.
83.	FILIPESCU, C., GIURGEA, E. <i>Basarabia</i> . Chișinău: România nouă, 1919, 340 p.
84.	FLOREA, S. <i>Potențialul turistic al Republicii Moldova</i> . Chișinău: Labirint, 2005, 292 p. ISBN: 9975-943-38-1.
85.	GAGAUZ, O. Îmbătrânirea demografică din perspectiva indicatorilor noi de măsurare. In: <i>Creșterea economică în condițiile globalizării</i> . Ediția a 11-a, Vol. 3, 13-14 oct. 2016. Chișinău: INCE, 2016, pp. 5-13. ISBN: 978-9975-4000-6-0.

86.	GAVRILAȘ, S. <i>Optimizarea sistemului de lucrare și fertilizare a solului în asolament – premisa de tranziție la sistemul de agricultură durabilă</i> : tz. de doctor în științe agricole, Chișinău, 2013. 151p.
87.	<i>Ghidul orașelor din Republica Moldova</i> . Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. p. 166.
88.	GOLOPENȚIA, A. <i>Opere complete, V.II, Statistica, Demografia, și Geopolitica</i> . București: Editura Enciclopedică, 2002. 676 p. ISBN 9734503170, 9789734503179
89.	GROZAV, A. Drama demografică în Republica Moldova. In: <i>Competitivitate și Inovare în economia cunoașterii</i> , ediția a XXI-a 27-28 sept. 2019. Chișinău: ASEM, 2019. pp. 418-423. ISBN: 978-9975-75-968-7.
90.	GROZAV, A. Evoluția tranziției demografice în Republica Moldova. In: <i>Evoluția demografică a Republicii Moldova</i> . Chișinău: ASEM, 2014. pp. 144-156 ISBN: 978-9975-75-716-6.
91.	GUMOVSCI, A. Irigarea culturilor agricole. [online]. Chișinău, 2020. [citată 18.07.2020] Disponibil: https://issuu.com/victoriaargu/docs/andrei_gumovschi_-_irigarea
92.	Guvernul Republicii Moldova. Vizita lui Ion Chicu la Portul Național Giurgiulești. [online]. [citată 26.08.2020]. Disponibil: https://gov.md/ro/content/prim-ministrul-chicu-intreprins-o-vizita-la-portul-international-liber-giurgiulesti .
93.	Guvernului Republicii Moldova. [online]. [citată 10.01.2021]. Disponibil: http://www.gov.md .
94.	HACHI, M. Comportamentul demografic al minorităților naționale din Republica Moldova. In: <i>Evoluția demografică a Republicii Moldova</i> . Chișinău: ASEM, 2014, pp. 175-179. ISBN: 978-9975-75-716-6
95.	HACHI, M. Particularități în evoluția presiunii demografice în Regiunea de Dezvoltare Centru în contextul dezvoltării regionale. In: <i>Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii</i> , Vol. II, 28-29.sept.2018, Chișinău: ASEM, 2019, pp. 177-182. ISBN: 978-9975-75-931-1.
96.	HACHI, M., SAINSUS, V. Impactul transformărilor de vârstă la nașterea primului copil. In: <i>Evoluția demografică a Republicii Moldova</i> . Chișinău: ASEM, 2014, pp. 68-70 ISBN: 978-9975-75-716-6
97.	HÂNCU, I. <i>Străvechi monumente din Republica Moldova</i> . Chișinău: ARC, 1996. 144 p.
98.	Hotărârea Curții de Conturi a Republicii Moldova privind rezultatele controlului asupra eficienței utilizării mijloacelor financiare și gestionării patrimoniului de stat în cadrul complexului aerian în perioada anilor 2003 – I semestru al anului 2004: nr. 18 din aprilie 2005 pp. 13-15.
99.	Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova cu privire la acordul de concesiune dintre Guvernul Republicii Moldova și compania de explorare a resurselor „Redeco” LTD din S.U.A: nr. 621 din 07 septembrie 1995. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 1995, nr. 65-66, pp. 519.
100.	Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului-tip de exploatare a lacurilor de acumulare/iazurilor: nr. 977 din 16 septembrie 2016. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2016, nr. 265-276, 1060.
101.	Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova cu privire la concesionarea lucrărilor de explorare geologică a hidrocarburilor pe teritoriul RM, cu ulterioara lor exploatare: nr. 895 din 20 iulie 2016. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2016, nr. 217-229, 970.
102.	Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova pentru modificarea Hotărârii Guvernului nr. 977/2016 cu privire la aprobarea Regulamentului-tip de exploatare a lacurilor de acumulare/iazurilor: nr. 810 din 20 august 2018. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2018, nr. 321-332, 861.
103.	Hotărârea de Guvern cu privire la adoptarea Strategiei de dezvoltare social-economică a Republicii Moldova pe termen mediu (până în anul 2005): nr. 523 din 04 iunie 1998. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2002, nr. 5-8, 35.
104.	Hotărârea de Guvern cu privire la aprobarea Concepției Sistemului informațional Registrul solurilor Republicii Moldova: nr. 1001 din 10 decembrie 2014. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2014, nr. 372-384, 1085. [online]. [citată 11.07.2017]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=48678&lang=ro
105.	Hotărârea de Guvern cu privire la aprobarea Planului de gestionare a districtului bazinului hidrografic Dunărea-Prut și Marea Neagră: nr. 955 din 03 octombrie 2018. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2018, nr. 448-460, 1259.
106.	Hotărârea de Guvern cu privire la aprobarea Planului național de extindere a suprafețelor cu vegetație forestieră pentru anii 2014-2018: nr. 101 din 10 februarie 2014 [online]. [citată 14.07.2016] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=19258&lang=ro

107.	Hotărârea de Guvern cu privire la aprobarea Programului de conservare și sporire a fertilității solurilor pentru anii 2011-2020: nr. 626. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2011, nr. 139-145, 696 [online]. [citată 08.03.2016]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=21540&lang=ro
108.	Hotărârea de Guvern cu privire la aprobarea Programului de îmbunătățiri funciare în scopul asigurării managementului durabil al resurselor de sol pentru anii 2021-2025 și a Planului de acțiuni pentru anii 2021-2023 privind implementarea acestuia: nr. 864 din 09 decembrie 2020. In <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2021, nr. 13-20, 22. [online]. [citată 22.01.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125027&lang=ro
109.	Hotărârea de Guvern cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014-2020: nr. 409 din 04 iunie 2014. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2014, nr. 152, 451. [online]. [citată 20.08.2016] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=76222&lang=ro
110.	Hotărârea de Guvern cu privire la crearea Agenției Pentru Asigurarea Plăților în Agricultură: nr. 60 din 04 februarie 2010. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2010, nr. 20-22, 98. [online]. [citată 16.12.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=22955&lang=ro
111.	Hotărârea de Guvern cu privire la crearea Organizației pentru dezvoltarea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii: nr. 538 din 17 mai 2007. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2007, nr. 70-73, 571. [online]. [citată 08.09.2021]. Disponibil: http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=325790
112.	Hotărârea de Guvern cu privire la modul de repartizare a mijloacelor Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural: nr. 455 din 21 iunie 2017. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2017, nr. 201-213, 537. [online]. [citată 04.06.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113774&lang=ro
113.	Hotărârea de Guvern cu privire la Programul de atragere a remitențelor în economie „PARE 1+1” pentru anii 2010-2021: nr. 972 din 18 octombrie 2010. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2010, nr. 211-212, 1091. [online]. [citată 15.02.2021]. Disponibil: http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=336486
114.	Hotărârea de Guvern cu privire la reorganizarea instituției publice Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură: nr. 20 din 18 ianuarie 2019: In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2019, nr. 22-23, 28. [online]. [citată 16.12.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119130&lang=ro
115.	Hotărârea de Guvern cu privire la repartizarea mijloacelor fondului de subvenționare a producătorilor agricoli pentru anul 2015: nr. 352 din 10 iunie 2015. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2015, nr. 144-149, 396. [online]. [citată 04.06.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=88713&lang=ro
116.	Hotărârea de Guvern cu privire la Strategia de dezvoltare a industriei pe perioada până în anul 2015: nr. 1149 din 05 octombrie 2006. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2006, nr. 164-167, 1243. [online]. [citată 09.11.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=75839&lang=ro
117.	Hotărârea de Guvern despre aprobarea Principiilor de bază pentru restabilirea terenurilor degradate: nr. 404 din 09 iunie 1994. [online]. [citată 14.07.2016] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=4208&lang=ro
118.	Hotărârea de Guvern pentru aprobarea Regulamentului privind acordarea de plăți directe per cap de animal: nr. 836 din 18 noiembrie 2020. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> nr. 318/992 din 02 decembrie 2020. [online]. [citată 16.12.2020]. Disponibil: http://aipa.gov.md/sites/default/files/HG%20nr.836%20din%2018.11.2020%
119.	ILINCA, N. <i>Geografie umană. Populația și așezările omenești</i> . București: Corint, 1999. 182 p. ISBN 973653000 9789736530005
120.	ILVIȚCHI, L. <i>Mănăstirile și șchiturile din Basarabia</i> . Chișinău: Muzeum, 1999
121.	Întreprinderile industriale din Republica Moldova. [online]. [citată 15.08.2020]. Disponibil: https://md.kompass.com/a/textile/
122.	JUC, V. Opțiunea de integrare europeană a Republicii Moldova prin prisma interesului național. In: <i>Revista Națională de Drept</i> . România: Editura Vasiliana, 2010, nr. 3, p. 105-121

123.	Legea cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare Moldova 2020: nr. 166 din 11 iulie 2012. [online]. [citat 25.07.2020]. Disponibil: (http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=345635)
124.	Legea cu privire la concesiuni: nr.534-XIII din 13 iulie 1995. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 67, 752.
125.	Legea cu privire la parcurile industrial: nr. 182, din 15 iulie 2010. [online]. [citat 03.10.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=24064&lang=ro
126.	Legea culturilor nucifere: nr. 658-XIV, 29 octombrie 1999. [online]. [citat 16.10.2020] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108460&lang=ro
127.	Legea privind dezvoltarea regional în Republica Moldova: nr. 438 in 2006. [online]. [citat 03.10.2010]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=26105&lang=ro
128.	Legea privind ratificarea Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova și Organizația pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite (FAO) pentru instituirea unei reprezentanțe FAO în Republica Moldova: nr. 133 din 11 iulie 2014. [online]. [citat 16.10.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=21731&lang=ro
129.	Legea Republicii Moldova cu privire la gospodăria țărănească (de fermier): nr. 841 din 03 ianuarie 1992. [online]. [citat 4.09.2019] Disponibil: (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=64863&lang=ro)
130.	Legea Republicii Moldova cu privire la privatizare: nr. 627, din 04 iulie 1991. [online]. [citat 3.09.2019] Disponibil: http://www.law-oldova.com/laws/rom/o_privatizatsii_ro.txt
131.	<i>Localitățile Republicii Moldova: itinerar documentar – publicistic ilustrat</i> . Coord. LADANIUC, V., ȚOPA, T. Ch: Agenția Națională de Presa „Moldpres”, 1999, V.I - V XV
132.	LOZAN, R. <i>Calitatea chimică a apei din râuri</i> . Chișinău: Știința, 2002. 56 p.
133.	LUPUȘOR, A., FALĂ, A., PÎNTEA, D. ș.a. Realitatea economică [online]. Chișinău: Expert-Grup, 2019 [citat 10.07.2020]. Disponibil: https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1888-realitatea-economic%C4%83-decembrie-2019-editia-60
134.	MATEI, C. Evoluția transformărilor structurii pe sexe și vârstă a populației. In: <i>Evoluția demografică a Republicii Moldova</i> . Chișinău: ASEM, 2014, pp. 41-52. ISBN: 978-9975-75-712-6.
135.	MATEI, C. Particularitățile evoluției numerice a populației. În <i>Evoluția demografică a Republicii Moldova</i> . Chișinău: ASEM, 2014, pp. 5-11. ISBN: 978-9975-75-716-6.
136.	MATEI, C., HACHI, M., SAINSUS, V. <i>Formarea populației Republicii Moldova</i> . Chișinău: Artpoligraf, 2017, p. 340, ISBN: 978-9975-75-883-3
137.	MATEI, C., PALADI, GH., SAINSUS, V., GAGAUZ, O. <i>Cartea Verde a Populației Republicii Moldova</i> . Chișinău: Nova-Imprim, 2009. 56 p. ISBN: 978-9975-4034-9-8
138.	MATEI, C., SAINSUS, V., HACHI, M. <i>Managementul Demografic</i> . Chișinău: Artpoligraf, 2021. p. 147. ISBN: 978-9975-3498-9-5
139.	MĂTCU, M. Tendințele dezvoltării așezărilor urbane din Republica Moldova. In: <i>Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii</i> , Vol. I, 28-29 sept. 2012. Chișinău: ASEM, 2012, pp. 311. ISBN: 978-9975-75-629-7
140.	MĂTCU, M., SOCHIRCĂ, V. <i>Geografia umană a R. Moldova</i> , Chișinău:ARC, 2001, 199 p. ISBN 9575-61-158-3
141.	<i>Mediul geografic al R. Moldova. Resursele acvatice. Apele de suprafață</i> . Vol. 2 Coord. CAZAC, V., MIHAILESCU, C. ș.a. Ch: Știința, 2007. 248 p. ISBN: 978-9975-67-710-3
142.	<i>Mediul geografic al R. Moldova. Resursele acvatice. Fântâni și izvoare</i> . Atlas ecologic. Coord. CAZAC, V., MIHAILESCU, C., BEJENARU, G. ș.a. Vol. 2. Ch: Știința, 2008. 207 p. ISBN 978-997-56-734-57.
143.	<i>Mediul geografic al R. Moldova. Vol. I. Resursele naturale</i> . Coord. MIHAILESCU, C., SOCHIRCĂ, V., CONSTANTINOV, T. ș.a. Chișinău: Știința, 2006. ISBN 978-9975-67-169-9
144.	MIHAILESCU, C., BOIAN, I. Fenomene naturale de risc în Republica Moldova. In: <i>Mediul Ambient</i> . 2005, nr. 5 (23), pp. 3-10
145.	Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare [online]. [citat 11.09.2021]. Disponibil: https://www.madrm.gov.md/

146.	Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare. Inspectoratul pentru protecția mediului [online]. [citată 10.10.2022] Disponibil: http://ipm.gov.md/ro/rapoarte-anuale-actualizat-21.02.2023
147.	Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării [online]. [citată 02.04.2021]. Disponibil: https://mei.gov.md/
148.	MORCOTILO, I., SAVVA, T., BALTEANSCHI, D. <i>Evaluarea transparenței în sectorul extractiv din Republica Moldova</i> . Chișinău: Expert - Grup – Centru Analitic Independent – Moldova, 2020. 36 p.
149.	MORCOTILO, Iu. <i>Specificul relațiilor comerciale cu Federația Rusă și care sunt piețele alternative de desfacere</i> . Chișinău: Expert-Grup, Centrul Analitic Independent – Moldova. 2013. 14. p.
150.	MUNTELE, I., UNGUREANU, A. <i>Geografia populației</i> . Iași: Sedcom Libris, 2017. 463 p. ISBN: 978-973-670-567-0
151.	NEDEALCOV, M. <i>Resursele agroclimatice în contextul schimbărilor climatice</i> . Chișinău: „Alina Scorohodova”, 2012. 306 p. ISBN: 978-9975-4284-8-4.
152.	NEDEALCOV, M., PUȚUNTICA, A., SOFRONI, V. Estimarea extremelor pluviometrice prin SIG. In: <i>Sisteme Internațional Geografice</i> , Ediția XXII-a, 24-25 oct. 2014. Chișinău: UST, 2015, pp. 259-264.
153.	NEDEALCOV, M., ȚURCAN, V. Particularitățile deficitului de apă climatic în anotimpul de vară. In: <i>Mediul și dezvoltarea durabilă</i> , Ediția V. 30-31 oct. 2020 Chișinău: UST, 2020, pp. 96-99. ISBN 978-9975-76-315-8.
154.	NEDEALCOV, M., ȚURCAN, V. Variabilitatea spațială a umidității relative a aerului în perioada caldă a anului. In: <i>Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice</i> , Ediția a III-a, 22 noiembrie 2019. Chișinău: Biodesing, 2019, pp. 173-176. ISBN: 978-9975-108-85-0
155.	NICU, V. <i>Localitățile Moldovei în documente și cărți vechi: îndreptar bibliografic V.I. A-L</i> . Chișinău: Universitas, 1991. 500 p. ISBN 5362006258, 9785362006259
156.	NICU, V. <i>Localitățile Moldovei în documente și cărți vechi: îndreptar bibliografic V.II. M-Z</i> . Chișinău: Universitas, 1991. 434 p. ISBN 5362008420, 9785362008420
157.	NISTOR, I. Așezările bulgare și găgăuze din Basarabia. In: <i>Analele Academiei Române, memoriile secțiunii istorice, seria III, tomul XXVI</i> , 1944. pp. 12.
158.	ODIIMM. Lista beneficiarilor Pare [online]. [citată 05.02.2023]. https://www.odimm.md/ro/pare-beneficiari
159.	PANAITESCU, P. <i>Istoria românilor</i> . București: Editura didactică și pedagogică, 1995. 325 p.
160.	Planul de gestionare al bazinului hidrografic Prut Ciclul I, 2017-2022. Chișinău: IEGAȘM, 2016. [online]. [citată 18.08.2016]. Disponibil: https://ieg.asm.md/sites/default/files/RO_MoldPlan_Prut_MD_final_Red_13.05.2016%20%28vb.17.05.2016%29.pdf .
161.	POP, Ioan-Aurel, BOLOVAN, I. <i>Istoria ilustrată a României</i> . București-Chișinău-Cluj, 2009. 607 p.
162.	POPESCU, A., BALTAG, G. Problema efectivului de bovine în Republicii Moldova în contextul eficienței dezvoltării ramurii zootehnice. In: <i>Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii</i> , V.II, 22-23 septembrie 2017. Chișinău: ASEM, 2017, pp. 321-327. ISBN: 978-9975-75-894-9.
163.	Portul Internațional Liber Giurgiulești [online]. [citată 08.03.2023]. Disponibil: https://gifp.md/ro/
164.	Raport anual al Oficiului Național al Viei și Vinului, 2018 [online]. [citată 25.04.2019]. Disponibil: https://wineofmoldova.com/ro/transparența-decizională/
165.	Raport PIL Giurgiulești, 2019 [online]. [citată 26.08.2020]. Disponibil: https://mei.gov.md/sites/default/files/activitate-port-giurgiulesti-sem-i-2020_0.pdf
166.	<i>Recensământul General Agricol V. II</i> . Chișinău: BNS, 2011. 172 p.
167.	<i>Recensământul populației și al locuințelor 2004</i> , vol. 1, tom 1, Chișinău: BNS. 2006. ISBN: 978-9975-9786-4-4
168.	<i>Republica Moldova</i> , ediția a II, Chișinău: Bonus offices SRL, 2010. 800 p. ISBN 978-9975-9520-4-0.
169.	<i>Republica Moldova. Harta densitatea rețelei hidrografice</i> . Atlas. Geografia fizică. Chișinău: Iulian, 2002. 44 p.
170.	Republica Moldova. Harta digitală a solurilor. [online]. [citată 05.08.2022]. Disponibil: https://geoportal.md/ro/default/map&lat=204865.500000&lon=201581.000000&zoom=0

171.	<i>Republica Moldova. Harta Climatică. [1:500 000], CONSTANTINOV, T. ș.a. Chișinău: POLICARD GRUP, 2002.</i>
172.	<i>Republica Moldova. Harta Frecvența distribuției alunecărilor de teren [1:2 000 000], MIȚUL, E. ș.a. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2006.</i>
173.	<i>Republica Moldova. Harta Influența proceselor geologo-geomorfologice asupra formării reliefului. [1:500 000], SÎRODOEV, Gh. ș.a. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2006.</i>
174.	<i>Republica Moldova. Harta unitățile de relief. [1:200 000] Chișinău: Combinatul Poligrafic. 2005. 1000 mm + 5000 mm.</i>
175.	<i>Resursele climatice ale Republicii Moldova. Atlas. Coord: NEDEALCOV, M., RAILEANU, V., CHIRICĂ, L., ș. a. Ch: Știința 2013, 76. p. ISBN 978-9975-67-894-0</i>
176.	REVENCO, A. <i>Aprecierea fondului turistic antropoc al Regiunii Economice de Sud a Republicii Moldova. In: Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare, Științe ale naturii și exacte, Vol. I. Chișinău: USM, 2011. 21-22 sept. 2011, pp. 285-288. ISBN 978-9975-71-138-8.</i>
177.	REVENCO, A. <i>Asigurarea cu forță de muncă a unităților administrative din sudul Republicii Moldova factor sau impediment pentru dezvoltarea economică. In: Mediul și dezvoltarea durabilă, ediția IV-a. Chișinău: UST, 2018. pp. 114-119. ISBN 978-9975-76-253-3.</i>
178.	REVENCO, A. <i>Evoluția economică a regiunii de sud a Republicii Moldova și revenirea la proprietatea privată a terenurilor agricole. In: Studia Universitatis Moldaviae, 2020, nr. 4 (134), pp. 213-227. ISSN 1811-2668.</i>
179.	REVENCO, A. <i>Resursele de substanțe minerale utile, premisă pentru dezvoltarea economică a Regiunii Economice de Sud și Unității Teritorial Administrative Găgăuzia. În: Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice, ediția II. Chișinău: USDC, 20-21 oct. 2018. pp. 354-361. ISBN 978-9975-3178-9-4.</i>
180.	REVENCO, A. REVENCO, M. <i>Evoluția fenomenului de urbanizare a Regiunii de sud a Republicii în perioada 1959-2017. In: Mediul și dezvoltarea durabilă, ediția IV-a. Chișinău: UST, 25-28 oct. 2018. pp. 120-125. ISBN 978-9975-76-253-3</i>
181.	REVENCO, A. REVENCO, M., DOMENCO, R. <i>Modificarea structurii fondului agricol al Regiunii economice de sud și Unității Teritorial Administrative Găgăuzia în perioada anilor 1950-201. In: Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice, ediția II, Chișinău: USDC. 25-28 oct. 2018. pp. 284-290. ISBN 978-9975-3178-9-4.</i>
182.	REVENCO, A. <i>Structura economiei regiunii economice de sud a Republicii Moldova între anii 2013-2017. In: Provocări și tendințe actuale în cercetarea componentelor naturale și socio-economice ale ecosistemelor urbane și rurale. Ediție specială dedicată aniversării octogenare a dr. habilitat, profesorului universitar, Laureatului Premiului de Stat, Constantin Matei, fondatorului Școlii de Geografie Umană în Republica Moldova, Chișinău: USDC, 2020, pp. 85-91. ISBN 978-9975-89-160-8.</i>
183.	REVENCO, A. <i>Trecerea la alte forme de proprietate asupra terenurilor în Regiunea Economică de Sud și UTA Găgăuzia în perioada 1991-2018. In: Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice. Ediția a III-a. 22 noiem. 2019. Chișinău: USDC, 2019, pp. 450-457. ISBN 978-9975-108-85-0.</i>
184.	REVENCO, A., BEJAN, I. <i>Beneficiile utilizării resurselor naturale cercetate din Regiunea economică de sud a Republicii Moldova. In: Competitivitate și Inovare în Economia Cunoașterii. 28-29 septembrie 2012. Chișinău: ASEM, 2012. pp. 363-367. ISBN: 978-9975-75-627-3</i>
185.	REVENCO, A., REVENCO, M., DOMENCO R. <i>Modificarea structurii fondului funciar al Regiunii Economice de Sud și Unității Teritorial Administrative Găgăuzia în perioada anilor 1964-2018. In: Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice, ediția III. 22 noiembrie 2019. Chișinău: USDC, 2019. pp. 457- 462. ISBN 978-9975-108-85-0</i>
186.	RÎMBU, N. <i>Geografia fizică a RSS Moldovenești: Material didactic pentru studenții facultăților de geografie. Chișinău: Știința, 1980, 100 p.</i>
187.	SAINSUS, V. <i>Depopularea spațială și procesul de îmbătrânire a demografica. In: Formarea populație Republicii Moldova. Coord. Matei, C., Hachi, M., Sainsus V. Chișinău: Artpoligraf, 2017. pp. 243-267. ISBN:978-9975-75-883-3.</i>

188.	SAINSUS, V. Inegalitățile, disparitățile demografice – efectele lor în sistemul socio-economic și administrativ al R. Moldova. In: <i>Jurnalul Geografia Napocensis</i> . Cluj. 2017, nr. 2, pp. 13-22.
189.	<i>Sănătatea în relația cu mediul</i> . Coord. V. Panea, N. Opopol, I. ș.a. Chișinău: Sirius, 2010. 116 p.
190.	SÂRBU, O., NIREAN, E. <i>Economia Moldovei</i> . Chișinău: UASM 2015, 164 p. ISBN 978-9975-56-260-7
191.	SEREBREAN, O. <i>Politosfera</i> . Chișinău: Cartier, 2001. 272 p. ISBN: 9975-79-092-5
192.	SEREBREAN, O. <i>Politică și Geopolitică</i> . Chișinău: Cartier, 2004. 160 p. ISBN: 9975-79-286-3
193.	<i>Situația geodemografică a localităților din Regiunea de Dezvoltare Nord a Republicii Moldova</i> . Coord. HACHI, M., BACAL, P., LOZOVANU, D. Chișinău: Impressum, 2021. 121 p. ISBN 978-9975-62-442-8
194.	ȘIRODOEV, I. <i>Turismul în Republica Moldova</i> . Chișinău: Primex-com, 2002. 188 p. ISBN 9975-9689-0-2
195.	SOCHIRCĂ V., MÂTCU M. <i>Geografia umană a R. Moldova</i> . Chișinău:ARC, 2016. 274 p. ISBN 9975-61-999-8
196.	SOCHIRCĂ, V. <i>Studiul economici-geografic al sectorului particular al agriculturii Republicii Moldova</i> . tz. de doctor în geografie, Iași, 1999. 274 p.
197.	SOCHIRCĂ, V., REVENCO, A. Potențialul economic al regiunii economice de sud în contextul integrării regionale. In: <i>Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii</i> . Chișinău: ASEM, 2010. pp. 265-268. ISBN 978-9975-75-549-8
198.	SOFRONI, V., PUȚUNȚICĂ, A. Seceta ca fenomen al degradării ecologice a mediului înconjurător. In: <i>Acta Et Commentationes, Științe Naturii și Exacte</i> . 2016, nr.1 (1), pp. 84-93. ISSN 2537-6284
199.	SPINEI, V. <i>Moldova in secolele XI–XIV</i> . Chișinau: Universitas, 1994. 491p.
200.	Statistica teritorială. Biroul Național de Statistică, 2013 [online]. [citat 12.09.2021]. Disponibil: https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Statistica_teritoriala/Statistica_teritoriala_2013.pdf
201.	Statistica teritorială. Biroul Național de Statistică, 2016 [online]. [citat 15.09.2021]. Disponibil: https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Statistica_teritoriala/Statistica_teritorial_-_2016.pdf
202.	Statistica teritorială. Biroul Național de Statistică, 2018 [online]. [citat 18.09.2021]. Disponibil: https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Statistica_teritoriala/Statistica_teritoriala_2018.pdf
203.	Statistica teritorială. Biroul Național de Statistică, 2020 [online]. [citat 18.10.2021]. Disponibil: https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Statistica_teritoriala/Statistica_teritoriala_editia_2020.pdf
204.	Statistica teritorială. Biroul Național de Statistică, 2022 [online]. [citat 04. 05.2022]. Disponibil: https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Statistica_teritoriala/Statistica_teritoriala_2022.pdf
205.	Stăpânii petrolului extras în R. Moldova. Intermediari din lumea K1 au intrat în afacerea cu hidrocarburi. In: Ziarul de Gardă. 2023. Chișinău [online]. [citat 28 februarie 2023] Disponibil: https://www.zdg.md/investigatii/ancheta/stapanii-petrolului-extras-in-r-moldova-intermediari-din-lumea-k1-au-intrat-in-afacerea-cu-hidrocarburi/?fbclid=IwAR0rv1AI5g0PEU1_YLIFDU8GiTKm9H5QOcuiHOQwK6rupDluY_jW2KtjfA4 .
206.	Strategia de dezvoltare Moldova 2030. [online]. [citat 29.03.2021]. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_0.pdf
207.	Strategia Națională de Dezvoltare: 8 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei formulate de Guvernul Republicii Moldova: nr.121 din 03 iulie 2014. In: <i>Monitorul Oficial al Republicii Moldova</i> , 2014, nr. 293-296 603.
208.	<i>STUDIUL Analiza internă și externă a sectorului producerii de fructe al Republicii Moldova</i> . Federația Agricultorilor din Moldova „AGROinform”. Chișinău, 2018. 117 p.
209.	ȘTEFĂNESCU, Șt. <i>Istoria românilor. De la afirmarea etnică românească la crearea „Daciei Românești” sub conducerea lui Mihai Viteazul</i> . București: România de mâine, 2005. 205 p.
210.	TEREBICI, V. <i>Populația Terrei</i> . București: Editura Științifică, 1991. 364 p. ISBN: 973-4400-614.

211.	<i>Totalurile recensământului unional al populației din RSS Moldova în anul 1989</i> , vol. I, cartea II, partea II. Chișinău: BNS. 1990. 328 p.
212.	ȚAPOC, V. <i>Teoria și metodologia științei contemporane: concepte și orientări</i> . Chișinău: CEP USM, 2005. 175 p. ISBN 9975-70-597-9
213.	UNGUREANU, A., MUNTELE, I. <i>Geografia populației</i> . Iași: Sedcom Libris, 2006. 312 p.
214.	URSU, A. <i>Solurile Moldovei</i> . Chișinău: Știința, 2011. 324 p. ISBN: 978-9975-67-647-2
215.	VACULOVSCI, D. Impactul migrației de muncă asupra nivelului ocupării din Republica Moldova. In: <i>Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii</i> , vol. II, 28-29 sept. 2018. Chișinău: ASEM. pp. 183-186. ISBN: 978-9975-75-931-1.
216.	VACULOVSCI, E. Rolul sectorului transporturilor în dezvoltarea economică a Republicii Moldova. In: <i>Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii</i> , vol. I. 22-23 sept. 2017. Chișinău: ASEM, 2017. pp. 285-288. ISBN: 978-9975-75-893-2.
217.	ZAMFIR C. Arbure. <i>Basarabia în secolul XIX</i> . București: C. Gobl, 1898. 790 p.
218.	Zona de extracție Văleni. RĂSFOESC.com 2020 [online]. [citat 24.07.2020]. Disponibil: https://www.rasfoiesc.com/educatie/geografie/geologie/Zona-de-extractie-Valeni47.php
b) în limba engleză:	
219.	Employment rate by sex, age group 20-64. [online]. [citat 24.08.2019] Disponibil: https://ec.europa.eu/eurostat/web/population/overview
220.	EUROPA. EUR-Lex home. Summaries of EU legislation. [online]. [citat 24.08.2022] Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/content/summaries/summary_26-expanded-content.html#arrow_2610
221.	REVENCO, A. Changes in the national structure of population in the Southern economic region of the Republic of Moldova in the period 1979-2014. In: <i>The rural development in the context European competitiveness</i> . 27-29 april 2018. Bucharest: Spiru HARET University. [online]. [citat 04.11.2018] Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/326397157_CHANGES_IN_THE_NATIONAL_STRUCTURE_OF_POPULATION_IN_THE_SOUTHERN_ECONOMIC_REGION_OF_THE_REPUBLIC_OF_MOLDOVA_IN_THE_PERIOD_1979-2014
222.	United Nation Comtrade API. [online]. [citat 14.07.2016]. Disponibil: https://comtrade.un.org/api/swagger/ui/index/#Auth 2017
223.	United Nation. Department of Economic and Social Affairs. [online]. [citat 14.07.2016] Disponibil: https://unstats.un.org/sdgs/indicators/database
c) în limba rusă	
224.	<i>Atlas Молдавской СССР</i> . Москва: Главное Управление Геодезии и Картографии при Совете Министров СССР, 1978. 131 с.
225.	<i>Административно-территориальное деление Республики Молдова</i> 1961. Кишинев: Картеа Молдовеняскэ, 1962. 286 с.
226.	<i>Административно-территориальное деление Республики Молдова</i> 1968. Кишинев: Картеа Молдовеняскэ, 1969. 293 с.
227.	<i>Агроклиматические ресурсы Молдавской ССР</i> . Ленинград: Гидрометеиздат, 1982. 198 р.
228.	БАЧИНСКИЙ, А. Основные этапы крестьянско-казацкой колонизации Буджакской степи и низовий Дуная в XVIII – начале XIX вв. Кишинев: <i>Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы</i> , 1964. 326 с.
229.	БЕВЗА, Г. <i>Водные ресурсы – национальное достояние</i> . Кишинев: Штиинца, 1983, 144 с.
230.	БЕРГ, К. <i>Бессарабия: страна, люди, хозяйство</i> . Петроградъ: Огни. 1918. 262 с.
231.	БИЛИНКИС, Г. <i>Геодинамика крайнего юго-запада Восточно-Европейской платформы в эроху морфогенеза</i> . Кишинев: Бизнес-Элита, 2004. 184 с.
232.	БЛИНКИС, Г., ș.a. <i>Геоморфология Молдавии</i> . Кишинев: Штиинца, 1978. 187 с.
233.	ВЕРИНА, В., GERMANOV, П., RACHUBA, А. <i>Курорты и места массового отдыха Молдавской ССР</i> . Кишинев: Штиинца, 1982. 215 с.
234.	ВЛАХ Ирина сообщила главе Евросовета, что Гагаузия не приемлет проекта евроинтеграции страны. Гагаузинфо.MD [online]. [citat 20.05.2016]. Disponibil: https://gagauzinfo.md/index.php?newsid=17909

235.	ВОЛСКИЙ, В. <i>Социально-экономическая география зарубежного мира</i> . Москва: Дрофа, 2001. 560 с. ISBN: 5-7107-4104-3.
236.	ГОРЯЧЕВА, Н., ДУКА, Г. <i>Гидрохимия малых рек Республики Молдова</i> . Кишинев: Штиинца, 2004. 287 с.
237.	ДМИТРИЕВ, П. <i>Народонаселение Молдавии</i> . Кишинев: Штиинца, 1973. 160 с.
238.	ЗАГОРОДНАЯ, Е., ЗЕЛЕНЧУК, С. <i>Население Молдавской ССР</i> . Кишинев: Картеа молдовенеаскэ, 1987, 171 с.
239.	ЗАЩУКЪ, А. <i>Материалы для географии и статистики России. Бесарабская область</i> . Санкт-Петербург, 1862. 582 с.
240.	ЗЕЛЕНЧУК В.С. <i>Население Молдавии (Демографические процессы и этнический состав)</i> . Кишинев: Штиинца, 1973. 63 с.
241.	<i>Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года по Молдавской ССР</i> . Том.І. Москва: Госстатиздат, 1962. 104 с.
242.	<i>Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года по Молдавской ССР</i> . Том.І, часть II. Кишинев: НБС. 1972. 176 с.
243.	<i>Итоги Всесоюзной переписи населения 1979 года по Молдавской ССР</i> . Том.І, часть II. Кишинев: НБС. 1980. 374 с.
244.	КАНТЕМИР, Д. <i>Описание Молдавии</i> . Кишинев: Штиинца, 1973. 220 с.
245.	КАБУЗАН, В. <i>Народонаселение Бессарабии и области левобережных районов Приднестровья</i> . Кишинев: Штиинца, 1974. 160 с.
246.	КОЛОСКОВ, П. <i>Климатический фактор сельского хозяйства и агроклиматическое районирование</i> . Ленинград: Гидрометеиздат, 1971. 328 с.
247.	КРУПЕННИКОВ, И., УРСУ, А. <i>Почвы Молдавии</i> . Том 2. Кишинев: Штиинца, 1985. 239 с.
248.	МЕЩЕРЮК, И. <i>Антикрепостническая борьба гагаузов и болгар Бессарабии в 1812-1820</i> . Кишинев: Тирография де Стат а Молдовей, 1957. 117 с.
249.	МЕЩЕРЮК, И. <i>Социально-экономическое развитие болгарских и гагаузских сел в Южной Бессарабии (1808-1856)</i> . Кишинев: Тирография Академией де штиинца а PSSM, 1970. 302 с.
250.	МЕЩЕРЮК, И. <i>Переселение болгар в Южную Бессарабию 1828-1834 гг.</i> Кишинев: Картеа молдовенеаскэ, 1965. 207 с.
251.	МЛЯВАЯ, Г. <i>Пространственно-временная характеристика ветрового режима на территории Республики Молдова</i> : тз. по геономическим наукам. Кишинев: 2016, 143 с.
252.	МЛЯВАЯ, Г. Перспективы развития ветроэнергетики в Республике Молдова. В: Сахаровские чтения 2012 года: экологические проблемы XXI века, 17-18 мая 2012. Минск. [электронная версия]. [цитирован 23.11.2015]. Доступный: http://iseu.by/m/12_0_1_65570.pdf ISBN: 978-9975-66-219-2.
253.	МОГИЛЯНСКИЙ, Н. К. <i>Географический очерк Бессарабии</i> . Кишинев, 1913. 160 с.
254.	<i>Молдавия</i> . Москва: Мысль, 1970. 250 с.
255.	<i>Молдавская ССР</i> . Кишинев: Главная редакция Молдавской Советской энциклопедии, 1979. 492 с.
256.	МОХОВ, Н. <i>Очерки истории молдавско-русско-украинских связей</i> . Кишинев: Штиинца, 1961. 270 с.
257.	ОДУД, А. <i>Молдавская ССР</i> . Москва: Государственное издательство географической литературы, 1955. 224 с.
258.	ПОПОВИЧ, В., НИКИТИНА, К., ЩУЕВАЛОВА, Р. <i>Твердые полезные ископаемые Молдавской ССР</i> . Киев, 1977. 410 с.
259.	РЫМБУ, Н. <i>Природные условия и ресурсы Молдавской ССР</i> . Кишинев: Штиинца, 1985. 127 с.
260.	ЧЕБОТАРЕВА, А. Г. <i>Минерализация рек Молдовы</i> . Кишинев: Штиинца, 1988. 129 с.

ANEXE

Anexa 1

Categoriile de resurse minerale și extracțiile în Regiunea de Sud la 01.01.2022, mii t.

Categoria	Resursele minerale	Rezerve totale	Volumul extracțiilor	Rezervele zăcămintelor	
Se exploatează	Petrol	C1- 621,115	4,972	C1 – 616,143	
		C2- 1011		C2 - 1011	
	Gaze naturale	C1- 342,041	0,077	C1- 341,964	
	Nisip	A -1948,9		A -1948,9	
		B – 6361		B – 6361	
		C1 - 10962,663	255,385	C1 - 10714,728	
		C2 – 90,54	63,19	C2 – 88,32*	
	Roci de nisip și prundiș	C1 – 277,86	16,452	C1 – 258,082	
	Argilă nisipoasă	A - 59	nu s-au efectuat exploarări	A - 59	
		B – 802		B – 795,5	
C1 – 3504,529		C1 – 3504,529			
Pregătit pentru exploatare	Argilă nisipoasă	C1 – 42,8		C1 – 42,8	
	Nisip	C1 – 8975,36		C1 – 8975,36	
De rezerva	Nisip	A - 148		A - 148	
		B - 1689,6		B - 1689,6	
		C1 – 15669,68		C1 – 15669,68	
	Nisip degresant	A –74		A –74	
		B - 55		B - 55	
		C1 – 2144		C1 – 2144	
	Nisip pentru produse din silicați	B – 4011		B – 4011	
		C1 – 6405		C1 – 6405	
	Argilă pentru cheramzit	A – 649		A – 649	
		B – 2160		B – 2160	
		C1 -11536		C1 -11536	
		C2 - 3646		C2 - 3646	
	Argilă nisipoasă	A - 2410		A - 2410	
		B – 5990		B – 5990	
		C1 – 13899,5		C1 – 13899,5	
	Argilă bentonică	A – 767		A – 767	
		B – 1209		B – 1209	
		C1- 368		C1- 368	
	Argilă	A – 1589		A – 1589	
		B – 602050		B – 602050	
		C1 – 12492		C1 – 12492	
		C2 – 2800		C2 – 2800	
	Calcar	B – 19		B – 19	
		C1 - 79		C1 - 79	
	Nu se prevede spre valorificare	Nisip degresant	A - 64		A - 64
			C1 – 62		C1 – 62
		Argilă	A – 354		A – 354
B - 1350				B - 1350	
C1 – 2227				C1 – 2227	
Argilă nisipoasă		A - 213		A - 213	
		B –227		B –227	
		C1 – 2448		C1 – 2448	
Nisip		A - 664	-	A - 664	
		B – 1257		B – 1257	
		C1 – 2705		C1 – 2705	

Sursa: elaborat în baza sursei [24]

Caracteristicile râurilor din Regiunea de Sud

Râul	Afluenți	Bazinul de scurgere	Suprafața bazinului de recepție (km ²)	Lungimea (km)	Gradul mediu de mineralizare g/l	Nivelul de duritate mmoli/l
Prut		dunărean	27540	967	0,6*	4,3-6,8
	Sărata		706	59	2,4**	11,4-14,4
	Larga		33	151	1,4*	10,0
Ialpug		lacurilor dunărene	3180	114	2,2**	11,4-19,0
	Lunga		1060	78	4,6**	33,5
	Lunguța		357	58	4,4**	22,7-42,0
	Ialpușel		507	45	2,7**	14,3
	Salcia Mare		590	45	1,5**	11,2-13,3
	Salcia Mică		218	37	1,5**	11,2-13,3
	Taraclia		104	18	1*	12,6-24,0
Cahul			605	39	0,3*	3,33-6,08
Cogâlnic (în limitele R. M.)		Mării Negre	1400	102	0,2*	5,6-8,8

Sursa: elaborat în baza sursei [45, 236, 260]

Tipurile de soluri și suprafața ocupată în Regiunea de Sud

N/o	Tipul de sol	Subtipul de sol	Suprafața ocupată	
			km ²	%
1.	Cernoziom (inclusiv subtipurile)		6908,25	74,87
1.1.	Cernoziom	argiloluvial	24,91	0,27
1.2.		cu alunecări de teren	189,15	2,05
1.3.		carbonatic	3288,50	35,64
1.4.		levigat	566,54	6,14
1.5.		solonețizat	48,90	0,53
1.6.		solonețizat salinizat	2,77	0,03
1.7.		salinizat	0,92	0,01
1.8.		tipic moderat humifer	170,70	1,85
1.9.		tipic slab humifer	2536,50	27,49
1.10.		vertic	79,35	0,86
2.	Sol aluvial (inclusiv subtipurile)		1241,95	13,46
2.1.	Sol aluvial	hidric	49,83	0,54
2.2.		hidric solonețizat	6,46	0,07
2.3.		solonețizat salinizat	12,00	0,13
2.4.		hidric salinizat	158,70	1,72
2.5.		stratificat	411,52	4,46
2.6.		salinizat	1,85	0,02
2.7.		tipic	214,07	2,32
2.8.		tipic solonețizat	46,14	0,50
2.9.		tipic solonețizat salinizat	83,04	0,90
2.10.		tipic salinizat	220,53	2,39
2.11.		vertic	37,83	0,41
3.	Sol deluvial (inclusiv subtipurile)		275,89	2,99
3.1.	Sol deluvial	molice	274,04	2,97
3.2.		oric	1,85	0,02

4.	Sol cernoziomoid (inclusiv subtipurile)		66,43	0,72
4.1.	Sol cernoziomoid	cernoziomoid	59,05	0,64
4.2.		solonețizat	1,85	0,02
4.3.		solonețizat salinizat	5,54	0,06
4.4.		salinizat	0,00	0,00
5.	Sol cenușiu (inclusiv subtipurile)		42,44	0,46
5.1.	Sol cenușiu	cu alunecări de teren	0,92	0,01
5.2.		molic	34,14	0,37
5.3.		tipic	7,38	0,08
6.	Mocirlă		0,89	0,01
7.	Soloneț		0,95	0,01
8.	Râuri		122,72	1,33
9.	Localități		567,46	6,15
Total			9227	100

Sursa: calcul efectuat în baza sursei [170]

Anexa 4

Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în UTAG la 1.01.2022, mii m³

Nr.	Categoria zăcămintului	Denumirea resurselor	Denumirea zăcămintului	Rezervele de bilanță, mii m ³	Extrageri, mii m ³	Rezerve totale la 1.01.2022	
1.	Se exploatează	Nisip	Copceac	C1 – 468,1	Lipsește date	C1 – 468,1	
2.			Ceadâr – Lunga II	C ₁ – 69	2,81	C – 66	
3.		Argilă nisipoasă	Cazaclia	A - 59 B – 111 C ₁ – 212,529	–	Nu s-au efectuat explorări	A - 59 B – 111 C1 – 212,529
4.				Ceadâr Lunga	C ₁ – 51,6	nu s-au făcut explorări	C ₁ – 51,6
5.	Pregătit pentru exploatare	Argilă nisipoasă	Congaz II	C ₁ – 42,8		C ₁ – 42,8	
6.	De rezervă	Argilă nisipoasă	Ceadâr Lunga	A - 155 B – 503 C ₁ – 1195		A - 155 B – 503 C ₁ – 1195	
7.			Vulcănești II	A - 111 B – 379 C ₁ – 901		A - 111 B – 379 C ₁ – 901	
8.			Vulcănești IV	B – 235 C ₁ – 330		B – 235 C ₁ – 330	
9.			Avdarma	A - 49 B – 91 C ₁ – 306		A - 49 B – 91 C ₁ – 306	
10.			Cișmicioi	A - 198 B – 232 C ₁ – 898		A - 198 B – 232 C ₁ – 898	
11.			Baurci	C ₁ – 44,5		C ₁ – 44,5	
12.			Comrat II	A - 319 B - 519 C - 812		A - 319 B - 519 C - 812	
13.	Argilă	Comrat II	A – 259		A – 259		

			B – 528 C ₁ – 1012		B – 528 C ₁ – 1012
14.		Comrat III	A – 60 B - 326 C ₁ – 939		A – 60 B - 326 C ₁ – 939
15.		Ceadâr – Lunga	B – 800 C ₁ - 3000 C ₂ – 2800		B – 800 C ₁ - 3000 C ₂ – 2800
16.		Cioc – Madan	B - 109 C ₁ – 204		B - 109 C ₁ – 204
17.		Congaz	A – 94 B - 191 C ₁ – 533		A – 94 B - 191 C ₁ – 533
18.		Nisip	Vulcănești Sect.II		C ₁ – 1291
19.			Vulcănești Sect.I	-	B - 439 C ₁ – 2293
20.			Cîrlaneni		C ₁ - 31
21.			Ceadâr–Lunga	-	C ₁ – 91
22.		Argilă pentru cheramzit	Ceadâr-Lunga		B – 309 C ₁ – 2481 C ₂ - 3646
23.			Comrat		B - 1020 C ₁ - 3247
24.		Nisip degresant	Comrat II		C ₁ – 452
25.			Comrat III		C ₁ – 820
26.		Nisip pentru produse din silicați			B – 4011
			Ceadâr-Lunga		C ₁ – 6405
27.		Nisip degresant	Ceadâr – Lunga		A - 64 C ₁ – 62
28.		Argilă	Ceadâr – Lunga		A – 149 B - 427 C ₁ – 322
29.	Nu se prevede spre valorificare		Comrat I		A – 205 B - 923 C ₁ – 1905
30.		Argilă nisipoasă	Vulcănești III		A - 213 B –227 C ₁ – 2448
31.		Nisip	Comrat	-	A - 664 B – 1257 C ₁ – 2705

Sursa: elaborat în baza sursei [24]

Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Cahul la 01.01.2022, mii m³

Nr.	Categoria zăcămintului	Denumirea resurselor	Denumirea zăcămintului	Rezervele de balanță, mii m ³	Extrageri, mii m ³	Rezerve totale la 1.01.2022
1.	Se explorează	Petrol	Văleni	C1- 621,115 C2- 1011	4,972	C1 – 616,143 C2 - 1011
2.		Nisip	Borceag	C1 – 865,41	149,43	C1 – 710,26
3.			Moscovei	C1 – 93,25	38,6	C1 – 68,85
4.			Tatarscoe	C1- 31,38	-	C1- 31,38
5.			Manta II	C1- 620,7	31,695	C1- 586,745
6.			Cahul	A -1948,9		A -1948,9
7.				B – 6361		B – 6361
8.				C1 - 6733		C1 - 6733
9.	De rezervă	Nisip	Frumușica, II	C1 – 22,3		C1 – 22,3
10.			Manta	B - 72 C1 – 138		B - 72 C1 – 138
11.		Argilă nisipoasă	Colibași	B – 72 C ₁ – 287		B – 72 C ₁ – 287
12.				Slobozia Mare	A - 158 B – 369 C ₁ – 1164	
13.			Taraclia de Salcie	A – 40 B – 84 C ₁ – 211		A – 40 B – 84 C ₁ – 211
14.		Argilă	Roșu II	B – 316 C ₁ – 935		B – 316 C ₁ – 935
15.				Roșu	B – 689 C1 - 935	

Sursa: elaborat în baza sursei [24]

Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în Raionul Cantemir la 1.01.2022, mii m³

Nr.	Categoria zăcămintului	Denumirea resurselor	Denumirea zăcămintului	Rezervele de balanță, mii m ³	Extrageri, mii m ³	Rezerve totale la 1.01.2022
1.	Se exploatează	Gaze naturale	Victorovca	C1- 342,041	0,077	C1- 341,964
2.	De rezervă	Argilă bentonică	Larguța	A – 767 B – 1209 C1- 368		A – 767 B – 1209 C1- 368
3.		Argilă pentru cheramzit	Lărguța	A – 150 C1 - 2151		A – 150 C1 - 2151
4.			Baimaclia	C1 - 664		C1 - 664
5.			Cociulia	A – 499 B – 831 C1 - 2993		A – 499 B – 831 C1 - 2993
6.			Capaclia	C1 – 22,4		C1 - 22,4
7.		Nisip	Cociulia	A - 148 B - 163 C1 – 1144	-	A - 148 B - 163 C1 – 1144
8.		Argilă nisipoasă	Porumbști	A - 840 B – 1615 C ₁ – 3888		A - 840 B – 1615 C ₁ – 3888
9.			Tartaul	B – 144 C ₁ – 503		B – 144 C ₁ – 503
10.		Argilă	Cociulia	A – 662 B – 2031 C ₁ – 935		A – 662 B – 2031 C ₁ – 935
11.			Baimaclia	B - 162		B - 162

Sursa: elaborat în baza sursei [24]

Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Căușeni la 1.01.2022, mii m³

Nr.	Categoria zăcământului	Denumirea resurselor	Denumirea zăcământului	Rezervele de balanță, mii m ³	Extrageri, mii m ³	Rezerve totale la 1.01.2022
1.	Se exploatează	Nisip	Căușenii Vechi	C ₁ – 1458,95	22,64	C ₁ - 1436,31
2.		Roci de nisip și prundiș	Cîrnățeni	C ₁ – 277,86	16,452	C ₁ – 258,082
3.	De rezerva	Argilă nisipoasă	Copanca	B – 42 C ₁ – 57		B – 42 C ₁ – 67
4.			Căușeni II	A - 340 B – 633 C ₁ – 1581		A - 340 B – 633 C ₁ – 1581
5.		Argilă	Căușeni	A – 35 B – 47 C ₁ – 118		A – 35 B – 47 C ₁ – 118
6.			Cîrnățeni	B – 488 C ₁ – 1215		B – 488 C ₁ – 1215
7.			Taraclia	B – 86 C ₁ – 252		B – 86 C ₁ – 252
8.		Nisip	Fîrlădeni	C ₁ – 9695	-	C ₁ – 9695
9.			Copanca	B - 19 C ₁ – 24	-	B - 19 C ₁ – 24
10.			Nisip degresant	Taraclia	C ₁ - 53	

Sursa: elaborat în baza sursei [24]

Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Ștefan Vodă la 1.01.2022, mii m³

Nr.	Categoria zăcământului	Denumirea resurselor	Denumirea zăcământului	Rezervele de balanță, mii m ³	Extrageri, mii m ³	Rezerve totale la 1.01.2022
1.	Se exploatează	Nisip	Ciobruciu	C ₁ – 46,07	1	C ₁ – 44,47
2.	Pregătit pentru exploatare		Popeasca	C ₁ – 8831		C ₁ – 8831
3.	De rezervă		Crocmaș	C ₁ - 437		C ₁ - 437
4.			Răscăeș	B - 40		B - 40
5.			Răscăeș II	B - 25		B - 25
6.			Tudora	B – 722 C ₁ - 1795		B – 722 C ₁ - 1795
7.	De rezervă	Argilă nisipoasă	Suvorovca	A - 58 B – 106 C ₁ – 221		A - 58 B – 106 C ₁ – 221
8.			Argilă	Suvorovca	A – 173 B – 452 C ₁ – 731	
9.		Calcar	Purcari	B – 19 C ₁ - 79		B – 19 C ₁ - 79

Sursa: elaborat în baza sursei [24]

Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Cimișlia la 1.01.2022, mii m³

Nr.	Categoria zăcămintului	Denumirea resurselor	Denumirea zăcămintului	Rezervele de balanță, mii m ³	Extrageri, mii m ³	Rezerve totale la 1.01.2022
1.	Se exploatează	Nisip	Bațîr	C ₁ – 413,583	-	C ₁ – 413,583
2.			Selemet	C ₁ – 119,3	1,9	C ₁ – 119,3
3.	De rezervă	Nisip	Troițcoe	C ₁ – 245		C ₁ – 245
4.			Porumbrei	B – 60		B – 60
5.			Lipoveni	C ₁ – 160		C ₁ – 160
6.		Argilă	Cimișlia	A – 56 B – 333 C ₁ – 215		A – 56 B – 333 C ₁ – 215
7.			Mihailovca	A – 103 B – 296 C ₁ – 423		A – 103 B – 296 C ₁ – 423

Sursa: elaborat în baza sursei [24]

Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Taraclia la 1.01.2022, mii m³

Nr.	Categoria zăcămintului	Denumirea resurselor	Denumirea zăcămintului	Rezervele de balanță, mii m ³	Extrageri, mii m ³	Rezerve totale la 1.01.2022
1.	Se exploatează	Nisip	Albota de Jos	C ₁ - 14,88	5,91	C ₁ - 8,37
2.		Argilă nisipoasă	Tvardița	B – 691 C ₁ – 3240	6,5	B – 684,5 C ₁ – 3240
3.	Pregătit pentru exploatare	Nisip	Musaitu	C ₁ – 86,36		C ₁ – 86,36
4.			Chirilovca	C ₁ – 15		C ₁ – 15
5.	De rezervă	Argilă nisipoasă	Albota	B – 118 C ₁ – 178		B – 118 C ₁ – 178
6.			Taraclia II	A - 142 B – 854 C ₁ – 1318		A - 142 B – 854 C ₁ – 1318
7.		Nisip degresant	Taraclia	C ₁ – 53		C ₁ – 53

Sursa: elaborat în baza sursei [24]

Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Leova la 1.01.2022, mii m³

Nr.	Categoria zăcămintului	Denumirea resurselor	Denumirea zăcămintului	Rezervele de balanță, mii m ³	Extrageri, mii m ³	Rezerve totale la 1.01.2022
1.	Se exploatează	Nisip	Sărata Răzești	C ₁ – 29,04	3,3	C ₁ – 25,36
				C ₂ – 90,54	63,19	C ₂ – 88,32*
2.	De rezerva	Nisip	Hănăsenii	B – 149,6		B – 149,6
			Noi	C ₁ – 393,4		C ₁ – 393,4
3.		Sărata Răzești		C ₁ – 29,04		C ₁ – 29,04
				C ₂ – 90,54		C ₂ – 90,54
4.		Argilă	Leova I	A – 93		A – 93
				B – 549		B – 549
				C ₁ – 925		C ₁ – 925
5.	Leova III, secția I		A – 52		A – 52	
			B – 46		B – 46	
			C ₁ – 264		C ₁ – 264	
6.	Nisip degresant	Leova		C ₁ – 269		C ₁ – 269
7.			Leova III	B – 51		B – 51
				C ₁ – 259		C ₁ – 259

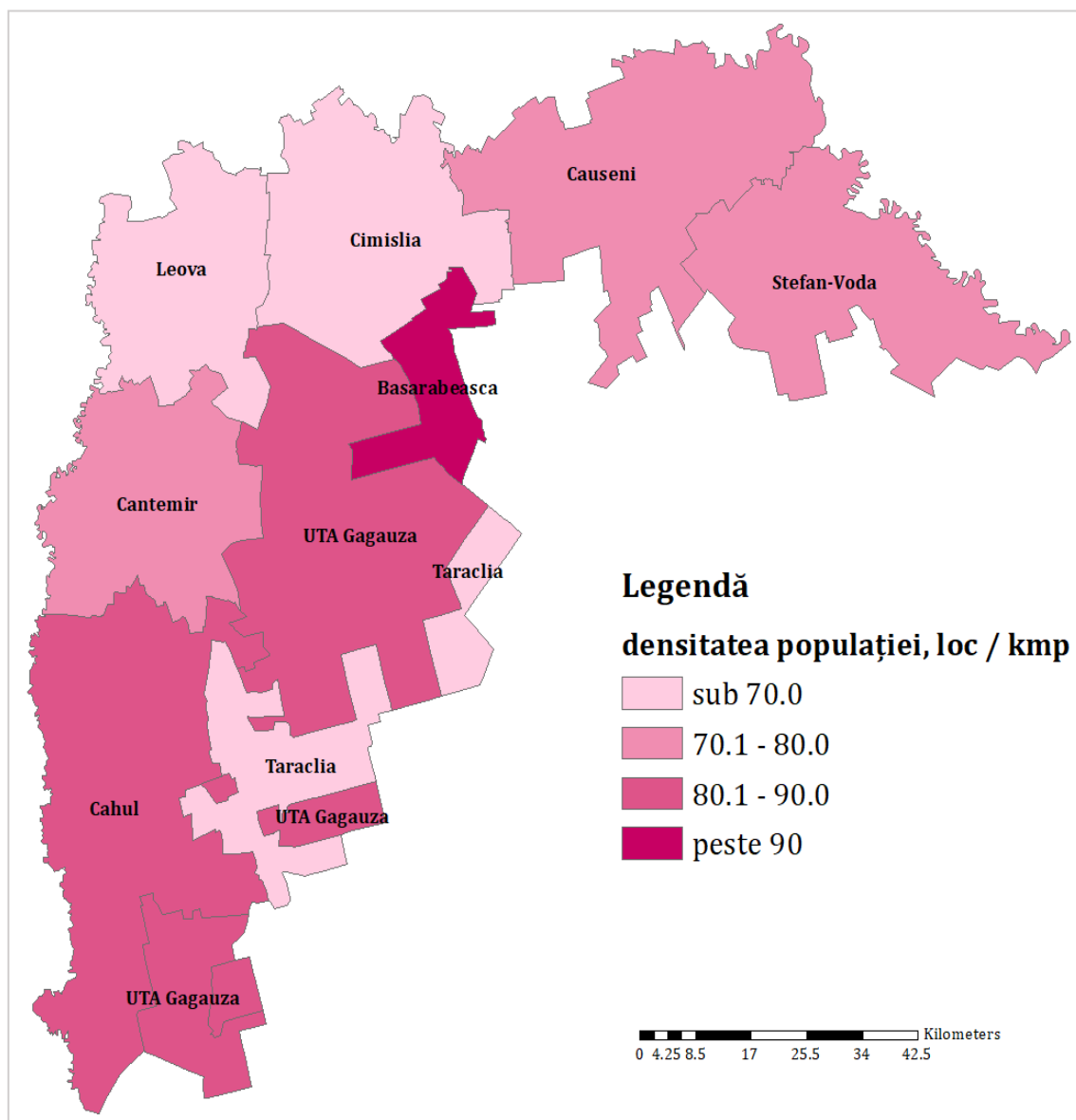
Sursa: elaborat în baza sursei [24] *creștere ca urmare a creșterii rezervelor prognozate

Localizarea și rezervele zăcămintelor minerale în raionul Basarabeasca la 1.01.2022, mii m³

Nr.	Categoria zăcămintului	Denumirea resurselor	Denumirea zăcămintului	Rezervele de balanță, mii m ³	Extrageri, mii m ³	Rezerve totale la 1.01.2022
1.	Pregătit pentru exploatare	Nisip	Abaclia	C ₁ – 38		C ₁ – 33
2.	De rezervă	Argilă	Basarabeasca	B – 196		B – 196
				C ₁ – 698		C ₁ – 698
3.	Nisip degresant	Basarabeasca		A – 74		A – 74
				B – 55		B – 55
				C ₁ – 238		C ₁ – 238

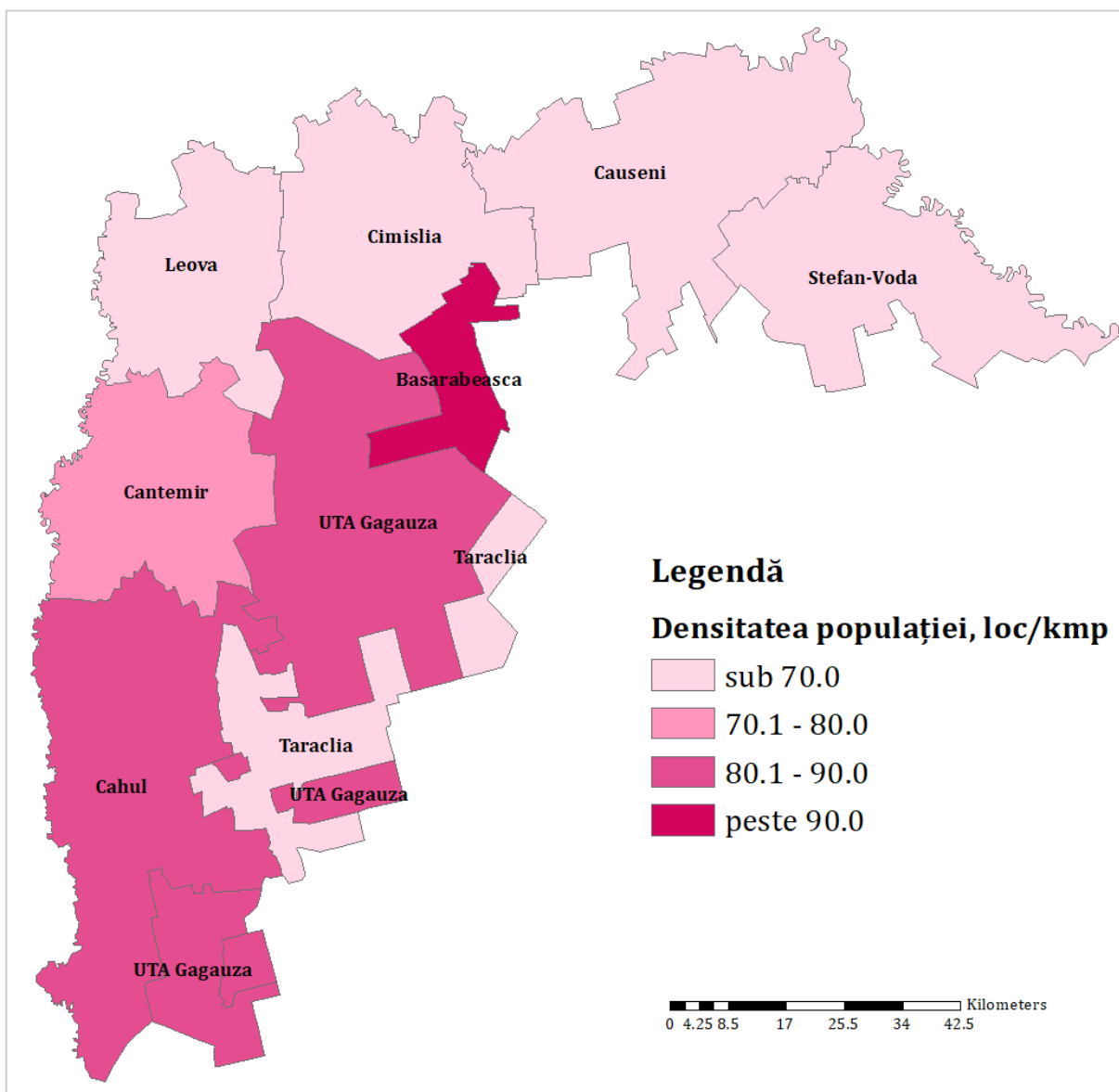
Sursa: elaborat în baza sursei [24]

Densitatea populației în Regiunea de Sud, 2004, loc/km²

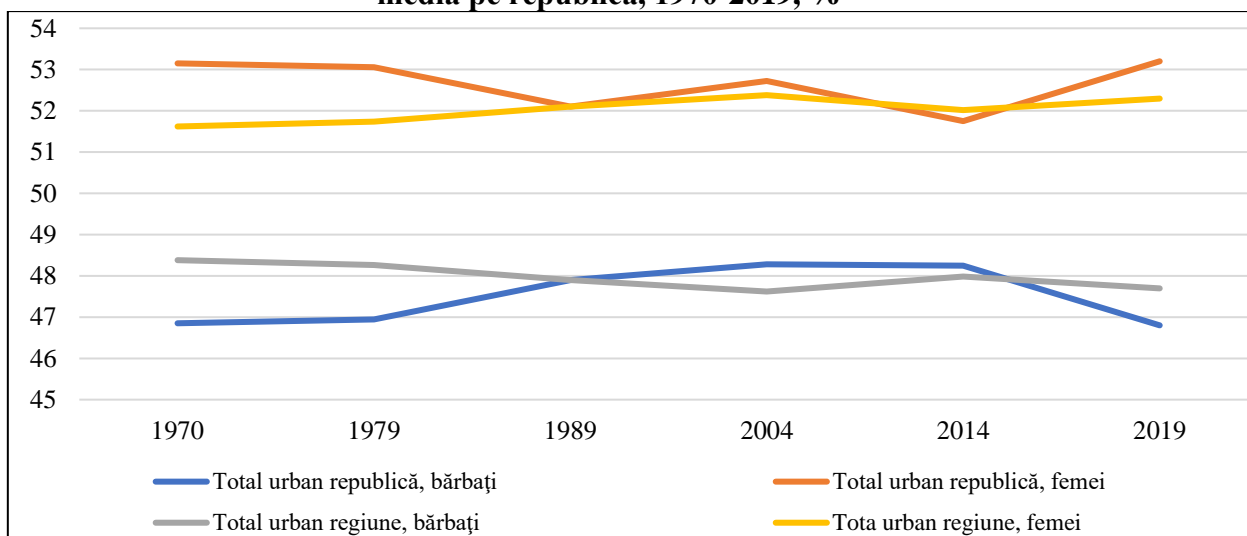
Sursa: elaborată în baza sursei [167]

Densitatea populației în Regiunea de Sud, 2019, loc/km²

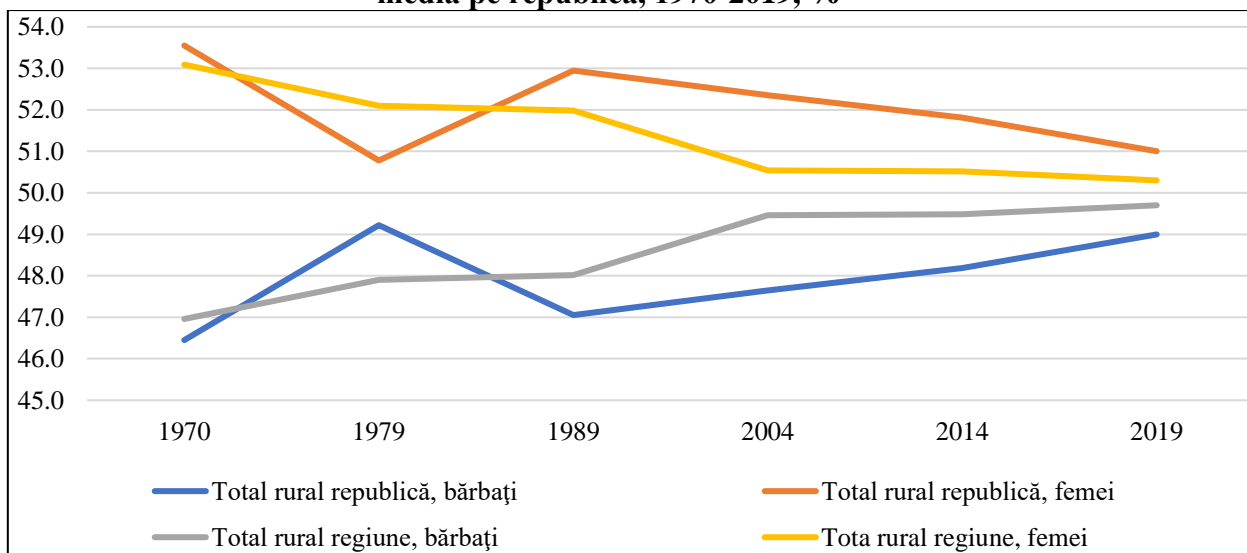
Sursa: elaborată în baza sursei [34]

Structura pe sexe a populației din mediul urban, Regiunea de Sud în comparație cu media pe republică, 1970-2019, %

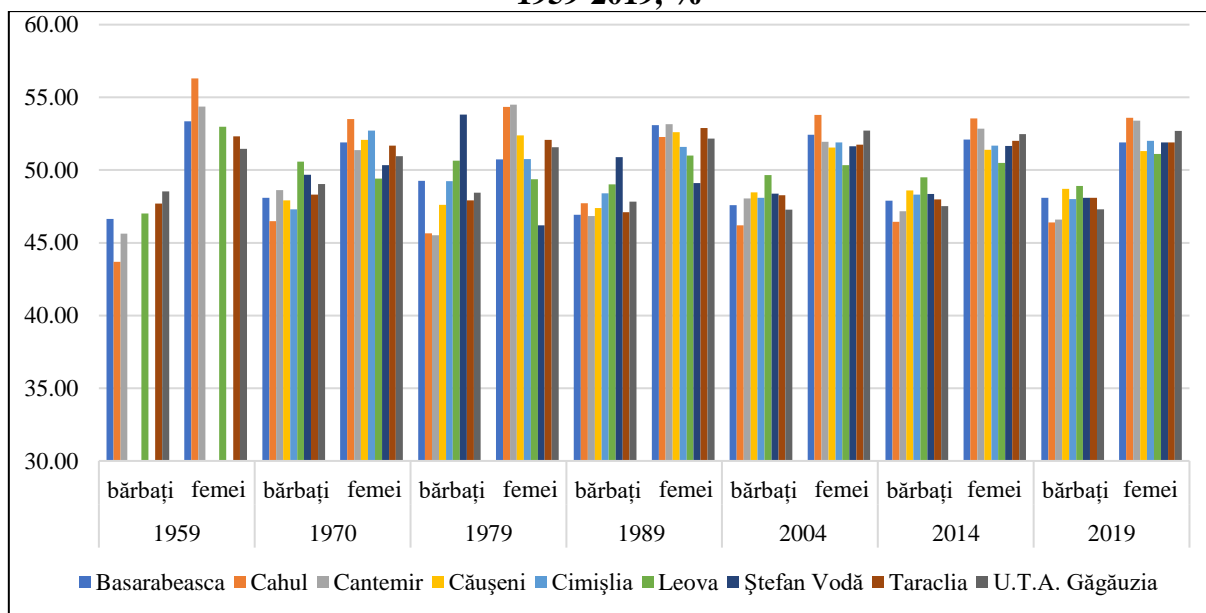
Sursa: elaborat în baza sursei [30, 34, 167, 211, 242, 243]

Structura pe sexe a populației din mediul rural, Regiunea de Sud în comparație cu media pe republică, 1970-2019, %

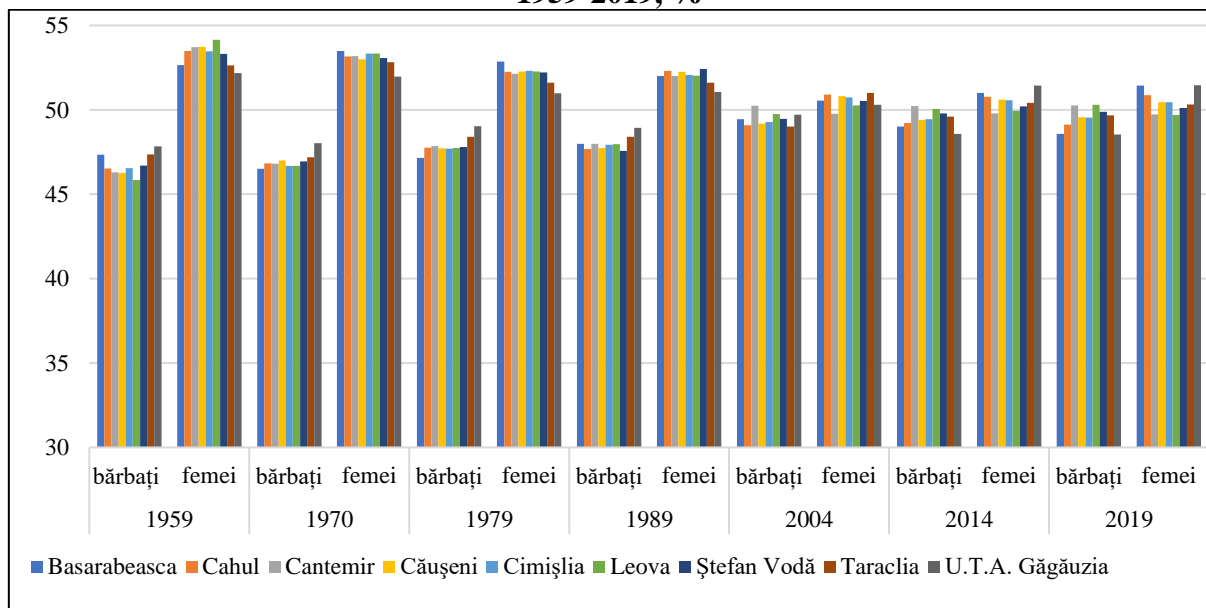
Sursa: elaborat în baza sursei [30, 34, 167, 211, 242, 243]

**Structura pe sexe a populației din mediu urban la nivel de unități administrative,
1959-2019, %**

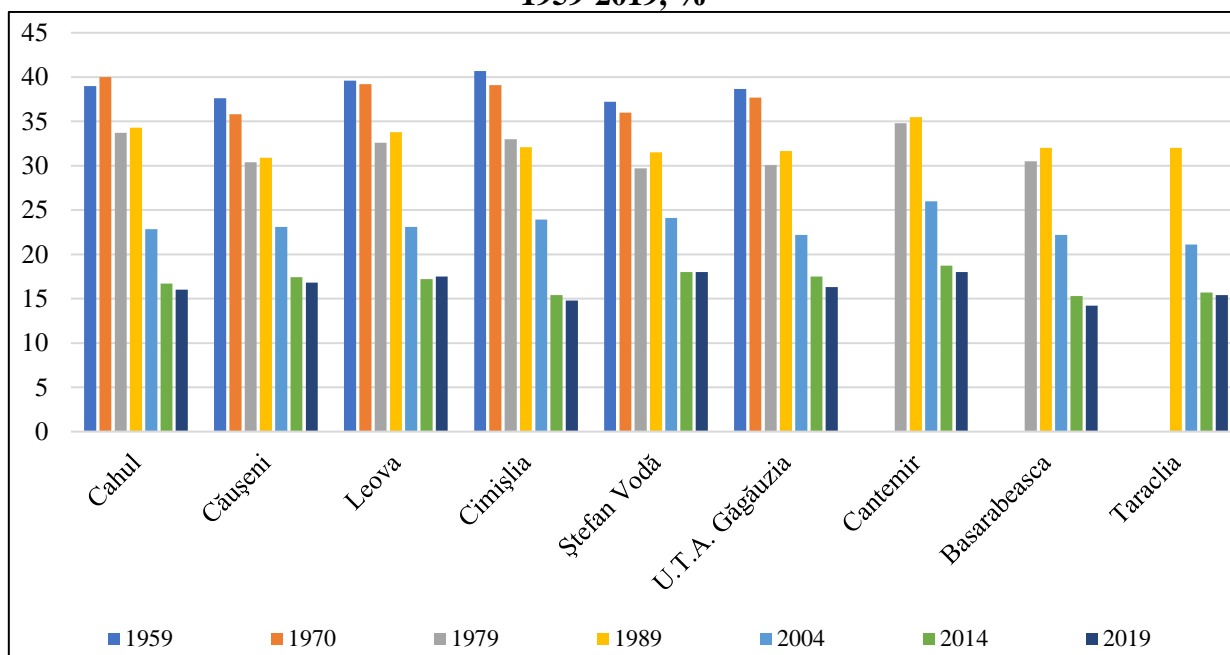
Sursa: elaborat în baza sursei [30, 34, 167, 211, 241, 242, 243]

**Structura pe sexe a populației din mediu rural la nivel de unități administrative,
1959-2019, %**

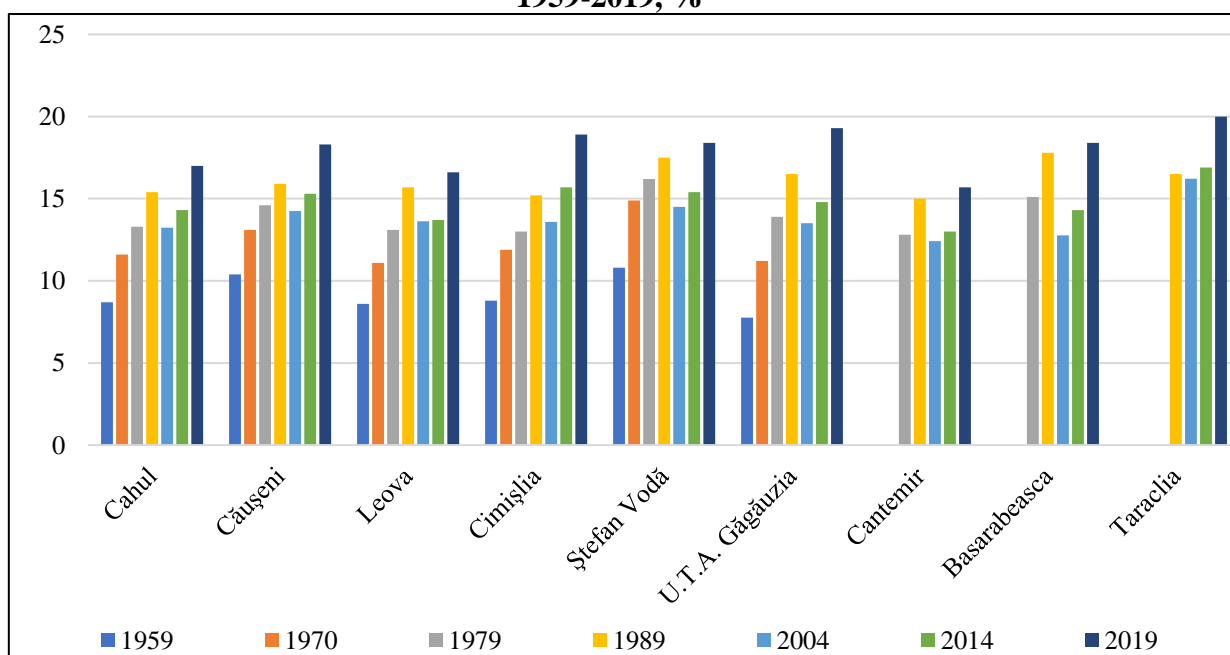
Sursa: elaborat în baza sursei [30, 34, 167, 211, 241, 242, 243]

**Dinamica ponderii populației cu vârsta de 0-15 ani în raioanele Regiunii de Sud,
1959-2019, %**

Sursa: elaborat în baza sursei [30, 34, 167, 211, 241, 242, 243]

**Dinamica populației peste vârsta aptă de muncă, în raioanele Regiunii de Sud,
1959-2019, %**

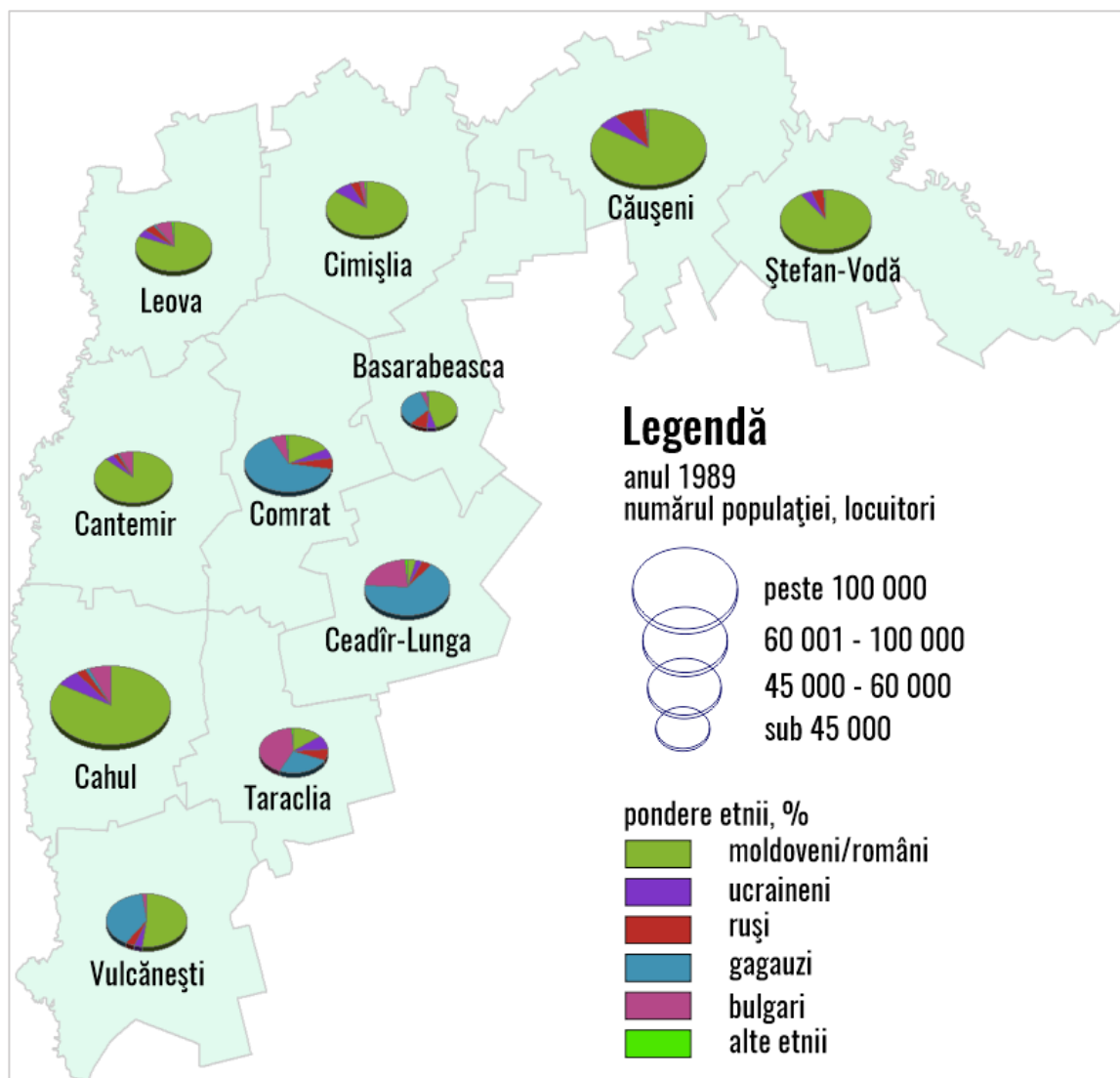
Sursa: elaborat în baza sursei [30, 34, 167, 211, 241, 242, 243]

Structura etnică a populației Regiunii de Sud la nivel de unități administrative, 1979 - 2014

		moldoveni	ucraineni	ruși	găgăuți	români	bulgari	evrei	belaruși	nemți	țigani	altele
Basarabeasca	1979*	49,88	7,79	1,03	22,13		7,39	0,54	0,21		0,53	0,99
	1989	45	6,6	11,6	30,2		4,7	0,6	0,3	0,2	0,1	0,6
	2004	69,77	6,72	8,86	7,66	0,24	5,33					1,41
	2014	66,91	5,51	8,51	7,43	5,15	4,97				0,97	0,55
Cahul	1979	73,11	7,52	3,89	3,21		10,97	0,01	0,08	0,29	0,3	0,6
	1989	81,3	6,3	2,8	1,1		7,5	0,5	0	0,1	0	0,2
	2004	76,32	6,58	6,46	3,07	1,76	4,88					0,93
	2014	71,25	4,88	4,59	2,69	11,63	4,11				0,23	0,62
Cantemir	1979	83,41	4,21	2,64	1,17		8,04	0,03	0,09	0,08	0,08	0,24
	1989	85,1	3,6	2,4	1		7,4	0,3	0	0,1	0	0,1
	2004	88,31	1,61	1,18	0,86	1,52	6,23					0,28
	2014	83,25	1,39	1,05	0,7	7,31	5,98				0,1	0,22
Căușeni	1979	81,06	6,35	9,18	0,74		1,58	0,15	0,12	0,45	0,1	0,28
	1989	82,2	5,6	10	0,3		1	0,3	0,1	0,2	0,3	0,1
	2004	87,66	2,72	4,24	0,72	3,14	1,22					0,29
	2014	87,02	2,01	3,53	0,68	5,36	1,17				0,02	0,21
Cimișlia	1979	82,19	7,13	5,85	0,92		3,06	0,25	0,07	0,08	0,23	0,22
	1989	83,1	7,9	4,4	0,7		2,7	0,5	0,2	0,2	0	0,2
	2004	86,95	5,54	3,89	0,46	0,54	2,2					0,42
	2014	84,69	4,88	3,67	0,41	3,97	2,01				0,15	0,23
Leova	1979	78,28	4,7	5,01	1,11		9,64	0,43	0,18	0,08	0,23	0,32
	1989	80,3	3,9	4,4	1		9	0,4	0,2	0,4	0,1	0,2
	2004	85,54	2,44	2,29	0,85	0,92	7,45					0,5
	2014	84,75	1,91	1,65	0,68	3,68	6,83				0,26	0,24
Ștefan Vodă	1979	87,79	4,99	6,06	0,12		0,2	0,02	0,13	0,18	0,3	0,21
	1989	88,5	4,8	5,4	0,1		0,2	0,3	0	0,2	0,2	0,4
	2004	92,53	3,09	2,72	0,09	0,8	0,21					0,57
	2014	89,86	2,53	2,13	0,07	4,71	0,17				0,31	0,22
Taraclia	1979**											
	1989	15,7	8,1	6,7	27,5		40,2	0,2	0	0,2	0,3	0,4
	2004	13,86	6,13	4,96	8,31	0,07	65,56					1,11
	2014	14,02	5,18	4,53	8,99	0,19	66,11				0,45	0,53
UTAG*** se formează în 1995	1979	25,19	4,95	5,29	49,47	0,00	13,79	0,11	0,25	0,11	0,39	0,46
	1989	24,73	4,03	4,43	54,83	0,00	10,77	0,57	0,07	0,17	0,03	0,33
	2004	4,81	3,16	3,82	82,13	0,02	5,15					0,91
	2014	4,69	2,47	3,24	83,79	0,04	4,89				0,27	0,6

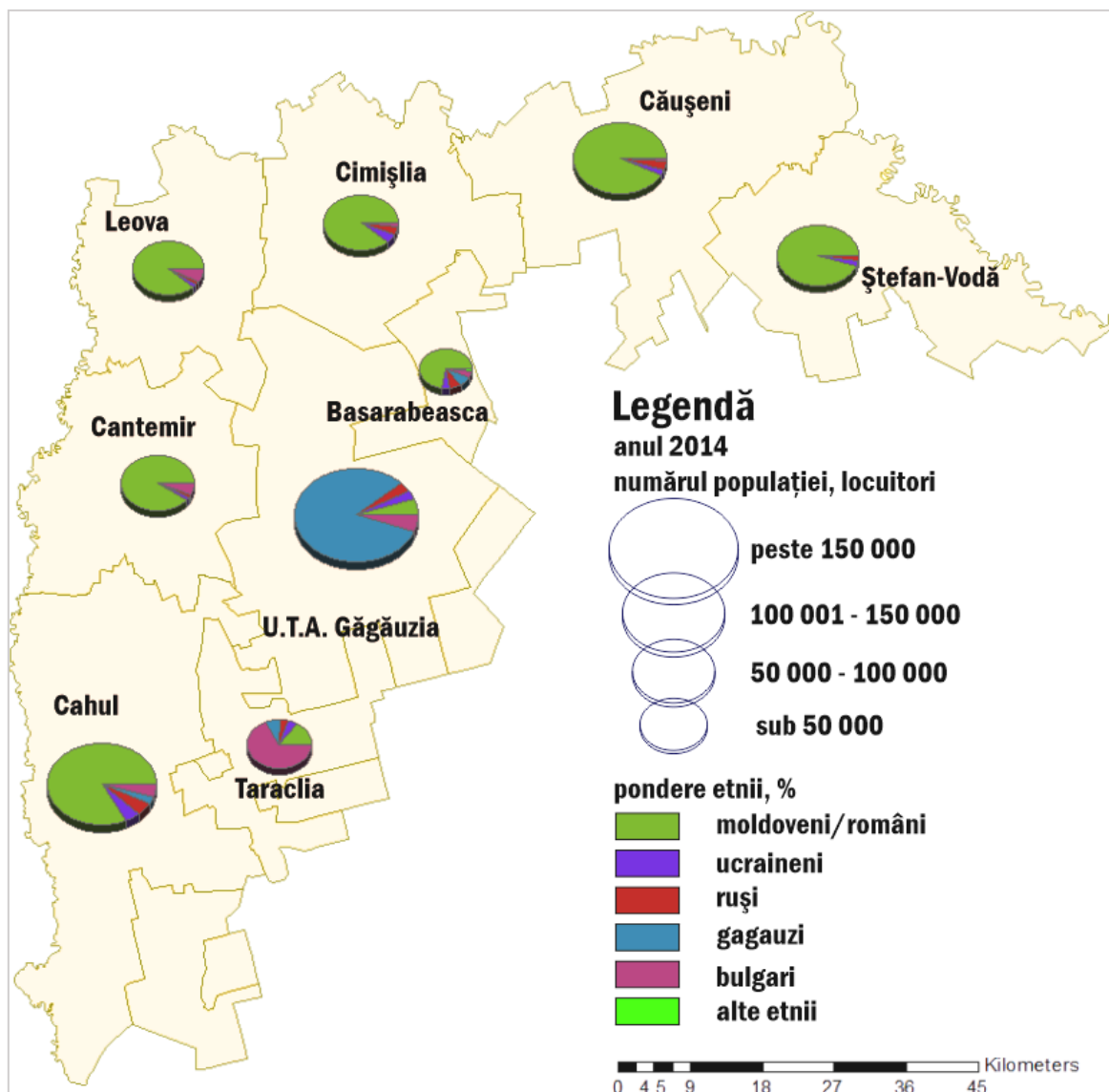
Sursa: elaborat în baza sursei [30, 167,211, 243]

Structura etnică a populației pe raioane în Regiunea de Sud, anul 1989

Sursa: elaborat în baza sursei [221]

Structura etnică a populației pe raioane în Regiunea de Sud, anul 2014

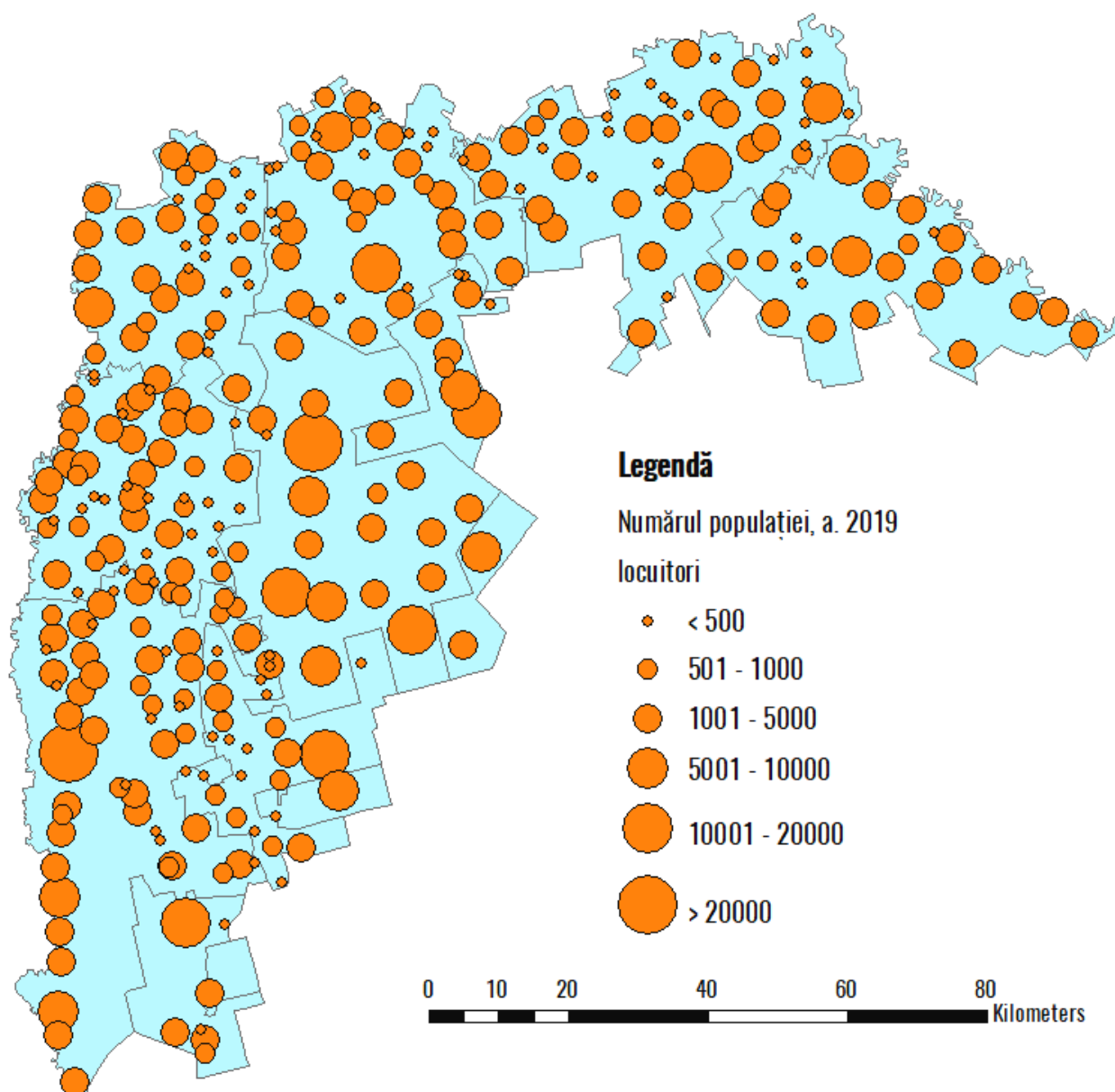

Sursa: elaborat în baza sursei [221]

Ponderea confesiilor la nivel de raioane în Regiunii de Sud, la anul 2014

Raion	Populația care a declarat religia din care:	Ortodoxă	Creștină de rit vechi	Catolică	Evangelică de confesiune augustină	Creștină evanghelic baptistă	Creștină după evanghelie	Adventistă de ziua a șaptea	Penticostală	Martorii lui Iehova*	Iudaism	Islam	Alte grupări religioase
Total populație	93,1	96,8	0,1	0,1	0,1	1,0	0,2	0,3	0,4	0,7	0,0	0,1	0,8
Total populație regiune	93,8	97,0	0,0	0,0	0,1	1,5	0,1	0,6	0,3	0,2	0,0	0,1	0,3
Basarabeasca	87,7	97,0	0,0	0,0	0,1	1,4	0,1	0,9	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1
Cahul	89,6	92,9	0,0	0,0	0,1	4,1	0,1	1,5	0,6	0,4	0,0	0,1	0,5
Cantemir	96,9	97,8	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,4	0,5	0,3	0,0	0,0	0,3
Căușeni	93,5	98,2	0,0	0,0	0,0	0,6	0,1	0,1	0,5	0,3	0,0	0,0	0,3
Cimișlia	95,2	97,4	0,0	0,1	0,2	0,8	0,0	1,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1
Leova	97,2	98,8	0,0	0,0	0,1	0,2	0,0	0,6	0,1	0,2	0,0	0,0	0,2
Ștefan Vodă	96,5	96,0	0,0	0,0	0,0	3,2	0,1	0,2	0,1	0,3	0,0	0,1	0,3
Taraclia	94,7	97,5	0,0	0,0	0,1	1,5	0,1	0,0	0,2	0,3	0,0	0,1	0,4
UTAG	93,4	97,4	0,0	0,0	0,2	1,0	0,1	0,7	0,2	0,2	0,0	0,1	0,3

Sursa: elaborat în baza sursei [30]

Clasificarea localităților Regiunii de Sud în funcție de numărul populației, anul 2019

Sursa: elaborat în baza sursei [34]

Numărul și vechimea tractoarelor aflate în proprietate la 01.03.10, în profil teritorial, unități

Unitatea administrativă	Total	Cu termen de fabricare	
		de 1- 10 ani	mai vechi de 10 ani
Total republică	24695	5603	19092
Basarabeasca	301	45	256
Cahul	1272	244	1028
Cantemir	832	235	597
Căușeni	1073	189	884
Cimișlia	767	176	591
Leova	518	114	404
Ștefan Vodă	986	163	823
Taraclia	543	101	442
UTAG	1618	327	1291
Total regiune	7910	1594	6316

Sursa: elaborat în baza sursei [166]

Numărul și vechimea autocamioanelor aflate în proprietate la 01.03.10, în profil teritorial, unități

Unitatea administrativă	Total	Cu termen de fabricare	
		de 1- 10 ani	mai vechi de 10 ani
Total republică	7604	816	6788
Basarabeasca	80	3	77
Cahul	271	35	236
Cantemir	228	46	182
Căușeni	223	14	209
Cimișlia	189	19	170
Leova	103	24	79
Ștefan Vodă	170	16	154
Taraclia	200	11	189
UTAG	522	61	461
Total regiune	1986	229	1757

Sursa: elaborat în baza sursei [166]

**Numărul și vechimea combinelor și mașinilor de recoltat aflate în proprietate la 01.03.10,
în profil teritorial, unități**

Unitatea administrativă	Total	Cu termen de fabricare	
		de 1- 10 ani	mai vechi de 10 ani
Total republică	3000	1003	1997
Basarabeasca	28	10	18
Cahul	148	43	105
Cantemir	103	37	66
Căușeni	108	26	82
Cimișlia	89	31	58
Leova	70	21	49
Ștefan Vodă	76	22	54
Taraclia	77	17	60
UTAG	203	48	155
Total regiune	902	255	647

Sursa: elaborat în baza sursei [166]

**Utilizarea fertilizanților chimici în întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești,
în mediu la 1 hectar de semănături, 2011-2021, kg**

	Cantitatea de fertilizanți chimici, în mediu la 1 hectar						Cantitatea medie pentru 2011-2021
	2011	2013	2015	2017	2019	2021	
Total țară	29,4	52,8	45,8	69,1	93,8	96,9	64,6
Basarabeasca	21,6	28,6	40,3	59,1	60,1	30,2	40,0
Cahul	17,4	29,3	28,2	60,8	84,4	88,1	51,4
Cantemir	26,2	36,5	39,2	87,7	101,8	78,5	61,6
Căușeni	25,2	27,9	55,6	83,4	88,3	97,3	62,9
Cimișlia	19,9	22,2	35,9	42,4	70	52,8	40,5
Leova	25,5	68,0	28,3	49,0	65,7	60,3	49,5
Ștefan Vodă	27,6	86,0	57,0	61,2	70,7	60,2	60,4
Taraclia	28,0	45,7	67,5	113,6	138,8	158,5	92,0
UTAG	13,6	19,3	29,4	61,1	125,3	66,4	52,5

Sursa: elaborat în baza sursei [200, 201, 202, 203, 204]

**Utilizarea fertilizanților naturali în întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești,
în mediu la un ha de semănături, în profil teritorial, 2011-2021, kg**

	Cantitatea de fertilizanți naturali, în mediu la 1 hectar					
	2011	2013	2015	2017	2019	2021
Total țară	0,04	0,05	0,07	0,05	0,08	0,13
Basarabeasca	-	-	-	-	0,02	
Cahul	-	-	-	-	0,13	
Cantemir	-	-	-	-		
Căușeni	-	-	-	-		
Cimișlia	0,02	-	0,04	-		
Leova	-	-	-	-		
Ștefan Vodă	0,08	0,08	-	-		
Taraclia	-	-	-	-		0,35
UTAG	-	-	0,01	-	0,01	

Sursa: elaborat în baza sursei [200, 201, 202, 203, 204]

Caracteristicile bazinelor acvatice din Regiunea de Sud, 2021

Unitatea Administrativă	total	uscat	acoperit cu vegetație	satisfăcător	înnămolit
Basarabeasca	17	16		1	
Cahul	104	20	25	38	21
Cantemir	49	12	2	30	5
Căușeni	100	18			82
Cimișlia	71		2	27	42
Leova	77	16	2	50	9
Ștefan Vodă	119	11	14	25	69
Taraclia	40	7	17	2	14
UTAG	63			39	24

Sursa: elaborat în baza sursei [146]

Modul de folosință a lacurilor/iazurilor, 2021

Unitatea Administrativă	generală	piscicultură	irigație	agrement	antierozivune	uscat
Basarabeasca	10	6	1			
Cahul	54	30	13		1	6
Cantemir	32	17				
Căușeni	5	89	6			
Cimișlia	5	49	12	1	4	
Leova	25	52				
Ștefan Vodă	29	87			3	
Taraclia	20	20				
UTAG	24	29				10

Sursa: elaborat în baza sursei [146]

Dinamica structurii terenurilor cu destinație agricolă în Republica Moldova, 1950-2021

Anul	Terenuri agricole						
	total	arabile		plantații multianuale		pășuni și fânețe	
	mii ha	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%
1950	2843,0	2124,0	74,7	177,0	6,2	542,0	19,1
1960	2763,5	1939,7	70,2	385,6	13,9	438,2	15,9
1970	2694,0	1911,0	70,9	418,0	15,5	365,0	13,6
1980	2604,0	1835,0	70,5	471,0	18,1	298,0	11,4
1990	2566,0	1739,4	67,8	470,6	18,3	356,0	13,9
2000	2541,0	1813,0	71,3	352,0	13,9	376,0	14,8
2010	2498,2	1846,9	73,9	298,8	12,0	352,5	14,1
2018	2496,5	1864,2	74,7	290,1	11,6	342,2	13,7
2021	2129,5	1535,4	72,1	263,0	12,4	310,9	14,6

Sursa: elaborat în baza sursei [28, 54, 55, 56, 196]

**Ponderea categoriilor de terenuri în structura fondului funciar pe raioane, în cadrul
Regiunii de Sud, 1965-2021, %**

	Anul	Basarabeasca	Cahul	Cantemir	Căușeni	Cimișlia	Căinari	Leova	Ștefan Vodă (Suvorov)	Taraclia	Comrat	Vulcănești	Ceadâr-Lunga	Media
Terenuri agricole	1965	0	86,9	0	75,2	88,1	0	88,8	85,8	0	90,6	87,5	88,4	86,4
	1975	0	85,3	0	85,8	84,7	0	82,5	85,9	0	85,3	86,2	87,4	85,4
	1985	83,1	85,0	84,3	85,9	82,9	0	83,5	84,1	86,5	85,0	86,5	86,7	84,8
	1995	79,6	75,9	77,2	82,3	80,9	70,8	76,5	81,1	81,2	80,1	82,2	80,7	79,1
	2018	77,5	74,9	74,3	77,9	77,1	0	74,9	78,5	81,2		79,6		77,4
	2021	77,5	75,0	74,3	77,9	77,0	0	75,0	78,7	81,6		79,7		77,4
Păduri și arbuști	1965	0	1,9	0	1,6	2,4	0	1,7	2,4	0	1,3	1,1	2,3	1,8
	1975	0	2,2	0	2,1	3,8	0	3,3	1,6	0	1,8	3,9	2,8	2,7
	1985	4,1	2,4	3,5	1,6	4,6	0	2,6	1,9	2,8	1,9	3,1	3,1	2,9
	1995	10,0	11,6	13,4	8,8	10,6	20,6	13,4	8,0	6,8	6,3	9,0	7,9	10,5
	2018	11,7	11,7	14,7	12,3	14,0	0	15,4	9,7	8,8		9,7		11,9
	2021	11,7	11,7	14,7	12,3	14,0	0	15,5	9,7	8,8		9,6		11,9
Ape	1965	0	2,1	0	1,5	0,6	0	1,6	1,6	0	0,6	2,6	1,0	1,5
	1975	0	1,2	0	0,9	1,2	0	1,2	1,2	0	1,0	2,0	1,4	1,9
	1985	2,7	1,6	1,3	1,1	1,6	0	2,4	2,3	1,0	2,0	2,8	1,2	1,8
	1995	2,5	5,5	1,8	2,0	1,9	1,8	1,9	4,3	3,2	2,8	3,9	3,4	2,9
	2018	2,5	5,2	2,3	2,4	1,8	0	4,3	4,9	2,6		3,1		3,0
	2021	2,5	5,2	2,3	2,4	2,0	0	2,1	4,9	2,6		3,1		3,0
Drumuri, construcții și altele	1965	0	8,6	0	9,2	8,6	0	8,5	9,6	0	7,4	8,5	8,0	8,6
	1975	0	11,3	0	11,2	10,3	0	11,1	11,2	0	9,8	10,0	8,4	10,4
	1985	10,1	11,0	10,9	11,3	10,8	0	10,4	11,5	8,4	9,9	8,8	8,9	10,2
	1995	7,9	6,9	7,5	6,9	6,8	6,8	8,3	6,6	8,9	8,1	7,7	7,9	7,5
	2018	8,9	8,1	8,7	7,4	7,1	0	7,5	6,9	7,0		7,4		7,7
	2021	7,2	5,8	5,2	5,5	6,1	0	5,5	5,4	6,2		6,2		5,9

Sursa: elaborat în baza sursei [28, 54, 55, 56, 185]

Ponderea terenurilor arabile pe raioane, în cadrul Regiunii de Sud, 1965 – 2021, %

Raioane	1965	1975	1985	1995	2018	2021
Basarabeasca	-	-	50,7	46,3	68,9	71,1
Cahul	59,9	58,3	56,3	50,0	76,1	76,3
Cantemir	-	-	-	50,8	71,2	69,7
Căușeni	61,2	61,1	62,0	57,7	74,7	74,6
Cimișlia	57,9	55,6	54,8	51,8	72,6	73,9
Leova	58,8	54,8	52,3	44,9	70,6	69,1
Suvorov (Ștefan Vodă)	63,8	61,7	61,2	59,0	77,7	76,9
Taraclia	-	-	55,9	51,4	79,8	75,5
Comrat	61,3	56,9	55,1	48,0	UTA Găgăuzia 75,5	76,8
Ceadâr-Lunga	63,3	61,7	63,2	56,0		
Vulcănești	65,5	61,3	57,8	50,0		

Sursa: elaborat în baza sursei [28, 54, 55, 56]

Ponderea plantațiilor multianuale pe raioane în cadrul Regiunii de Sud, 1965 – 2021, %

Raioane	1965	1975	1985	1995	2018	2021
Basarabeasca			19,8	16,2	12,4	10,6
Cahul	12,0	14,8	18,5	16,6	15,5	14,5
Cantemir				13,4	12,7	12,6
Căușeni	1,5	15,3	17,2	15,5	12,6	12,6
Cimișlia	11,5	14,4	15,5	15,0	12,1	11,1
Leova	12,0	14,6	19,8	13,9	10,0	9,6
Suvorov (Ștefan Vodă)	13,9	17,3	16,9	15,2	13,2	12,8
Taraclia			17,9	16,6	8,4	8,1
Vulcănești	11,3	14,7	21,7	17,6	UTA Găgăuzia 12,7	10,7
Comrat	10,3	15,2	18,7	15,4		
Ceadâr-Lunga	13,6	16,3	16,3	16,3		

Sursa: elaborat în baza sursei [28, 54, 55, 56]

Dinamica suprafețelor principalelor culturi agricole anuale, pe raioane comparativ cu total țară, 2007-2021, ha

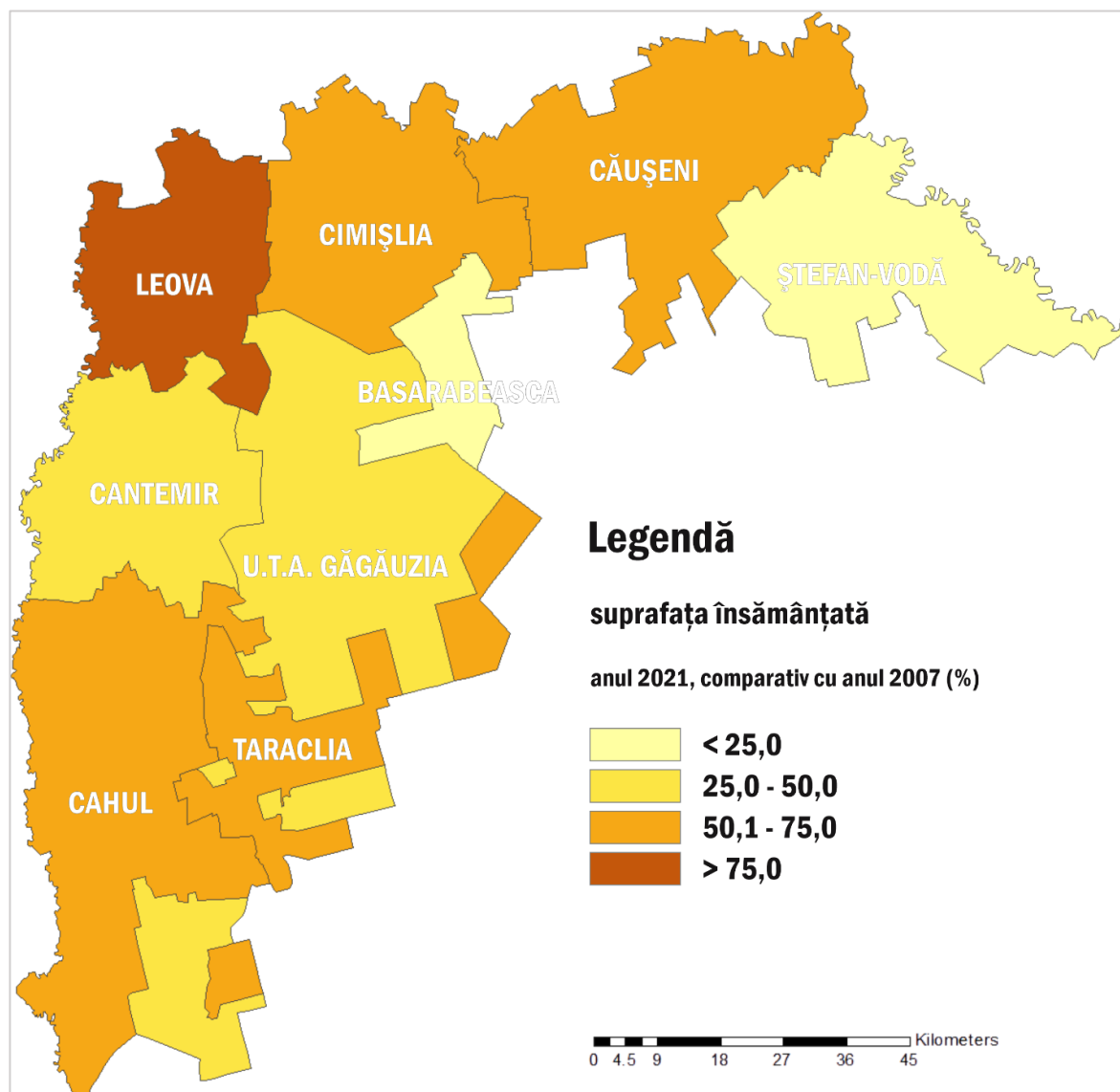
	Grâu total				Porumb boabe				Floarea soarelui			
	2007	2021	2021 în raport cu 2007		2007	2021	2021 în raport cu 2007		2007	2021	2021 în raport cu 2007	
			ha	%			ha	%			ha	%
Total pe țară	243715	310057	66342	0,3	89670	230064	140394	1,6	163027	347595	184568	1,1
Regiunea de Sud	91921	135696	43775	0,5	33903	77722	43819	1,3	54617	124854	70237	1,3
Basarabeasca	3588	3887	299	0,1	422	930	508	1,2	2461	5770	3309	1,3
Cahul	11743	18352	6609	0,6	4097	11994	7897	1,9	7220	18391	11171	1,5
Cantemir	5702	8474	2772	0,5	2962	9461	6499	2,2	4274	11702	7428	1,7
Causeni	9781	14923	5142	0,5	4178	12735	8557	2,0	5905	16121	10216	1,7
Cimislia	9092	14043	4951	0,5	1760	7073	5313	3,0	4739	15459	10720	2,3
Leova	3579	6871	3292	0,9	2513	9168	6655	2,6	3223	12923	9700	3,0
Stefan Voda	14559	17944	3385	0,2	5058	9311	4253	0,8	7450	15507	8057	1,1
Taraclia	8941	15273	6332	0,7	4017	5123	1106	0,3	5626	10075	4449	0,8
UTAG	24936	35929	10993	0,4	8896	11927	3031	0,3	13719	34138	20419	1,5

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Roada medie la hectar la principalele culturi agricole anuale, pe raioane, comparativ cu total pe țară 2007-2021, chintale

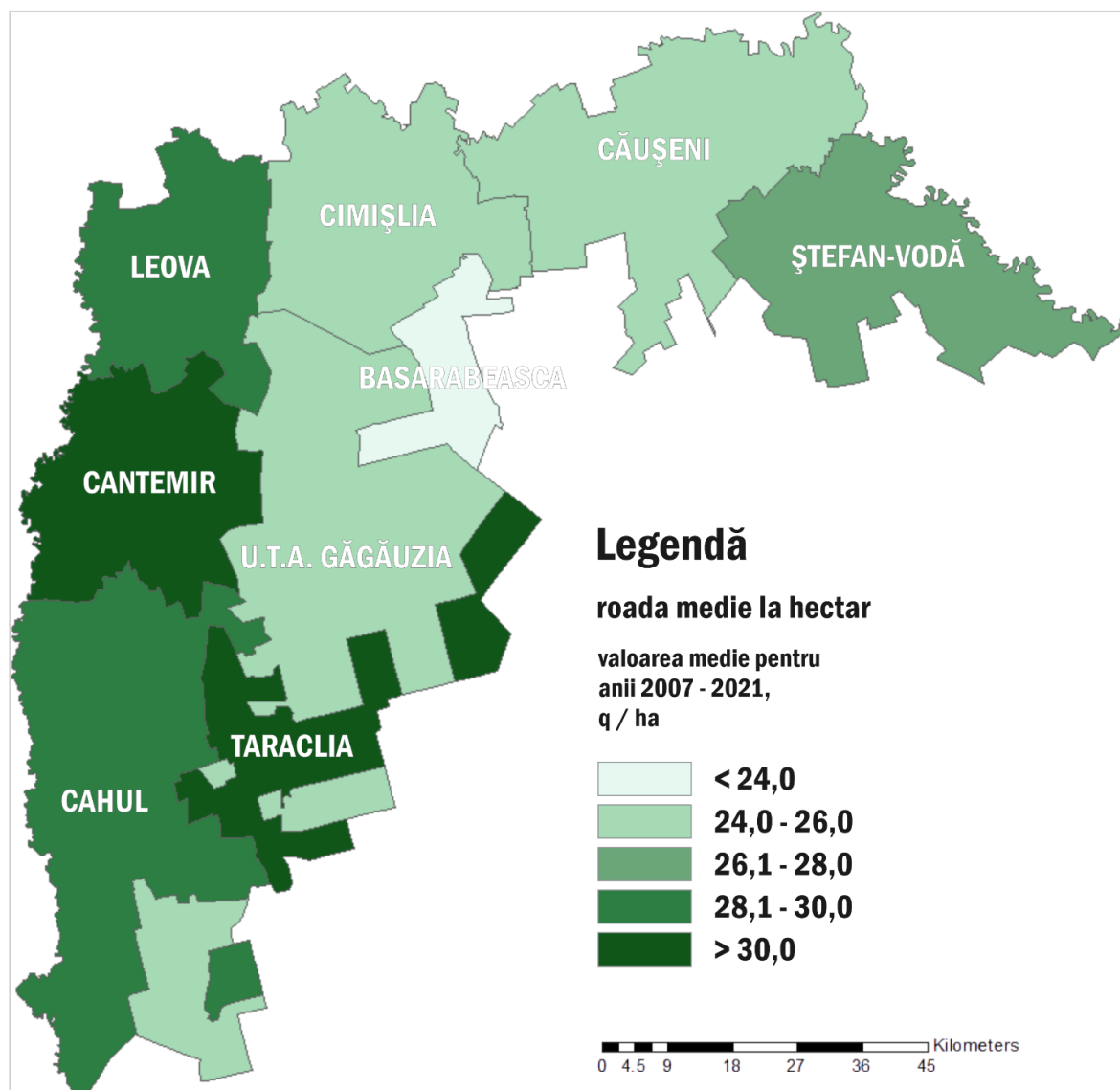
	Grâu	Floarea soarelui	Porumb boabe
Total țară	28,2	17,2	34,0
Basarabeasca	21,2	12,1	16,7
Cahul	28,3	16,1	31,4
Cantemir	30,1	18,1	34,5
Căușeni	24,9	15,2	30,9
Cimișlia	24,3	15,3	27,9
Leova	29,0	17,9	37,8
Stefan Voda	27,4	15,4	30,9
Taraclia	30,2	16,2	29,3
UTAG	25,9	15,1	25,7

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Dinamica suprafețelor însămânțate cu grâu în anul 2021, comparativ cu anul 2007 (%)

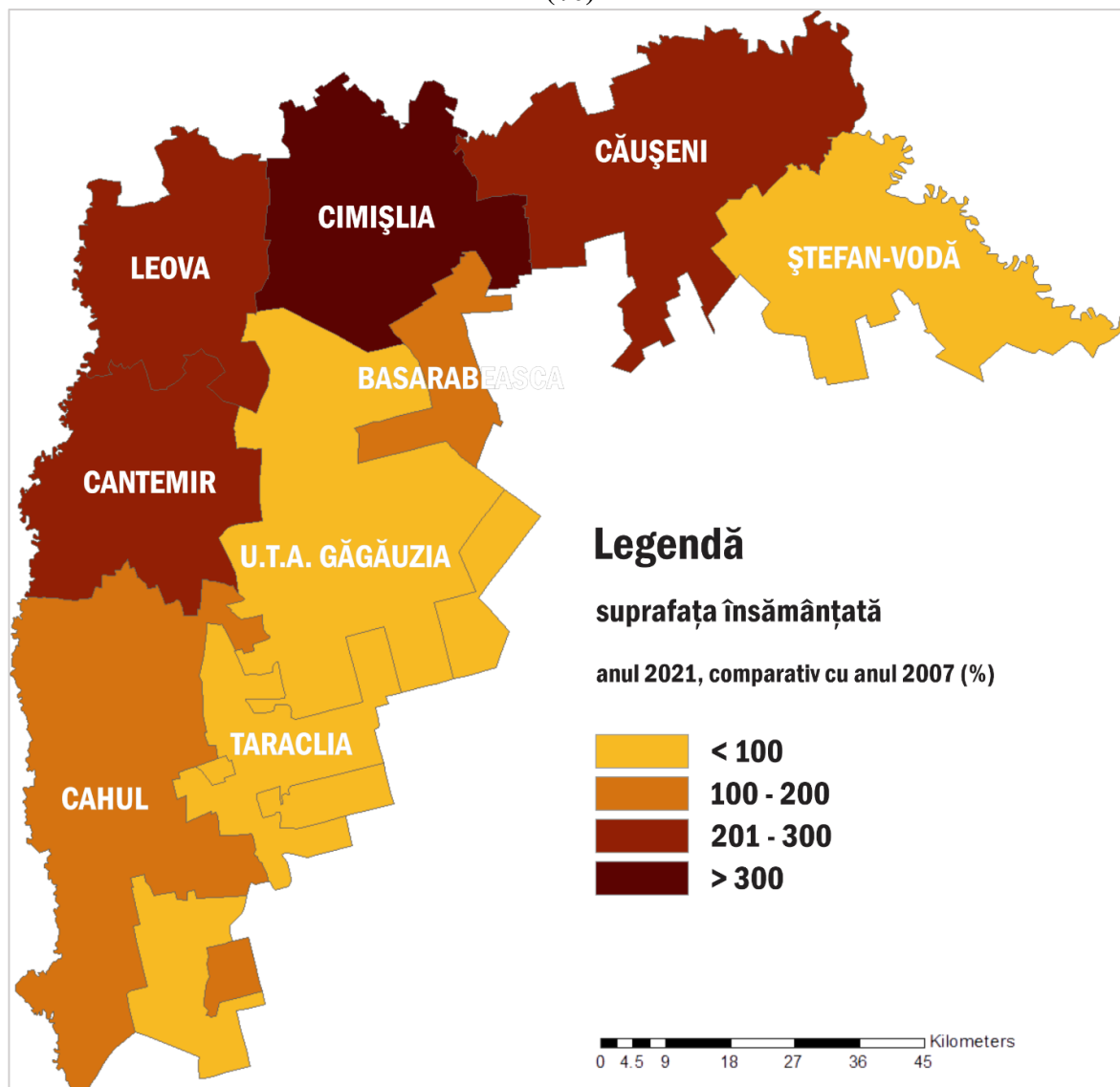
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Roada medie de grâu la hectar în perioada 2007-2021, chintale/hectar

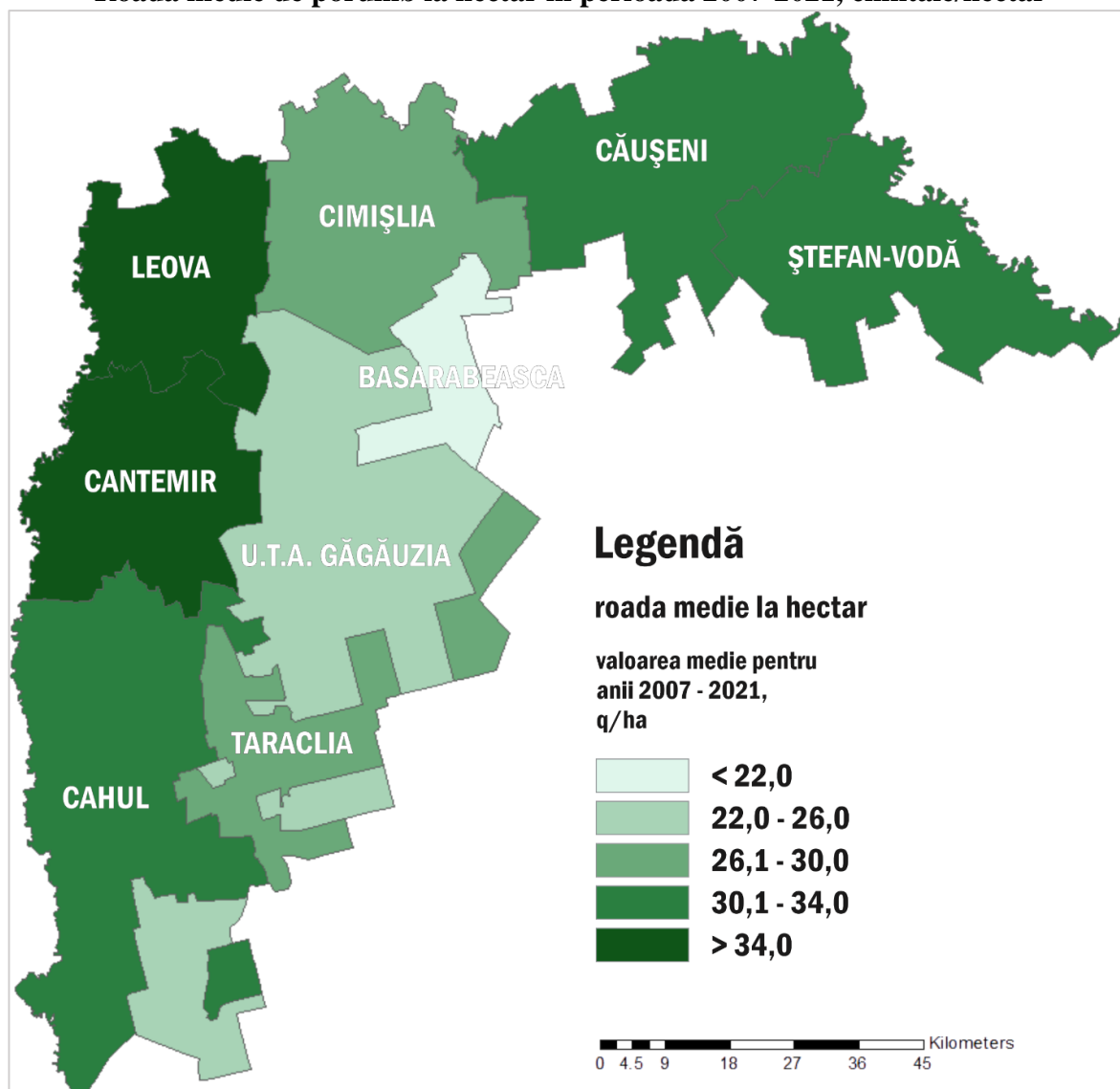
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Dinamica suprafețelor însămânțate cu porumb în anul 2021, comparativ cu anul 2007 (%)

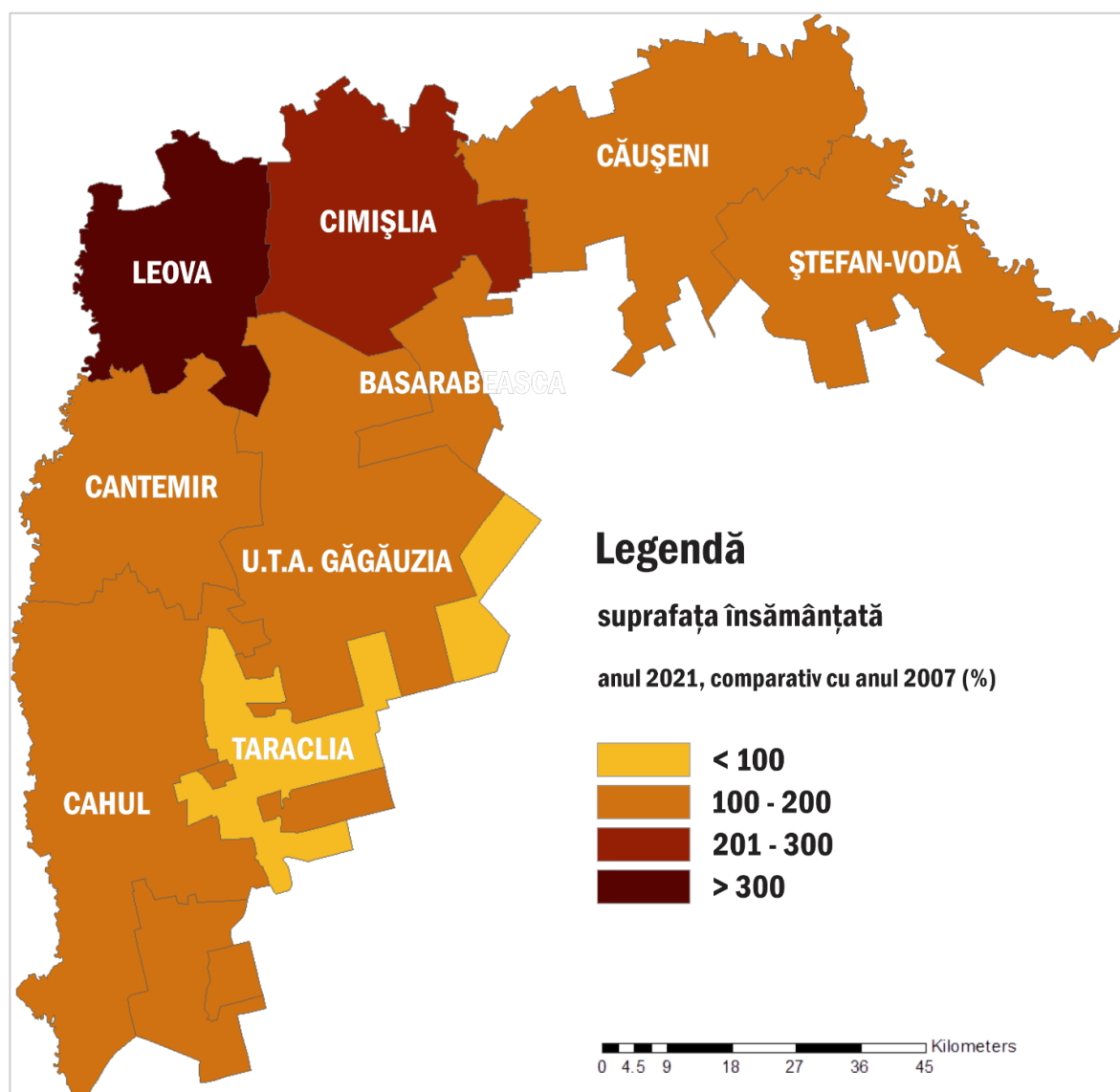
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Roada medie de porumb la hectar în perioada 2007-2021, chintale/hectar

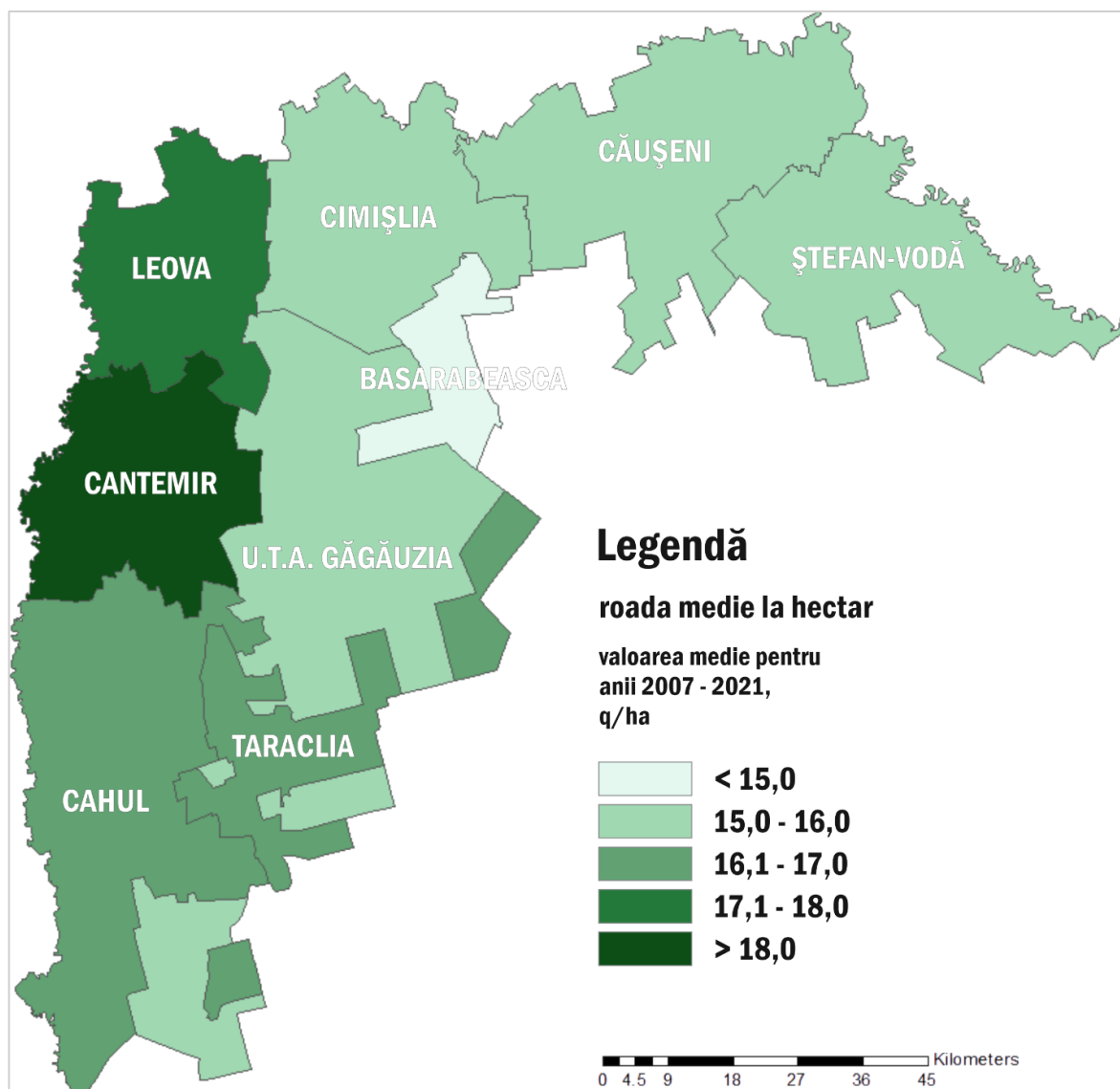
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Dinamica suprafețelor însămânțate cu floarea soarelui în anul 2021, comparativ cu anul 2007 (%)

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Roada medie la hectar de floarea soarelui în perioada 2007-2021, chintale/hectar

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Dinamica suprafețelor însămânțate cu legume de câmp în întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești, Regiunea de Sud comparativ cu totalul pe republică, 2007-2021, ha

Denumirea culturii	Suprafața în 2007		Suprafața în 2021		Diferența dintre suprafața ocupată în anul 2007 și 2021			
	total republică	total regiune	total republică	total regiune	republică		regiune	
					ha	%	ha	%
Roșii	1595	304	348	33	-1247	-78,2	-271	-89,1
Cartofi	3465	368	1664	116	-1801	-52,0	-252	-68,5
Bostani	68	3	76	46	8	11,8	43	1433,3
Castraveți	662	37	184	17	-478	-72,2	-20	-54,1
Dovleci	296	6	23	0	-273	-92,2	-6	-100,0
Morcovi	317	102	234	127	-83	-26,2	25	24,5
Ceapă uscată	747	299	487	167	-260	-34,8	-132	-44,1
Varză	647	65	218	28	-429	-66,3	-37	-56,9
Vânăta	165	28	54	7	-111	-67,3	-21	-75,0

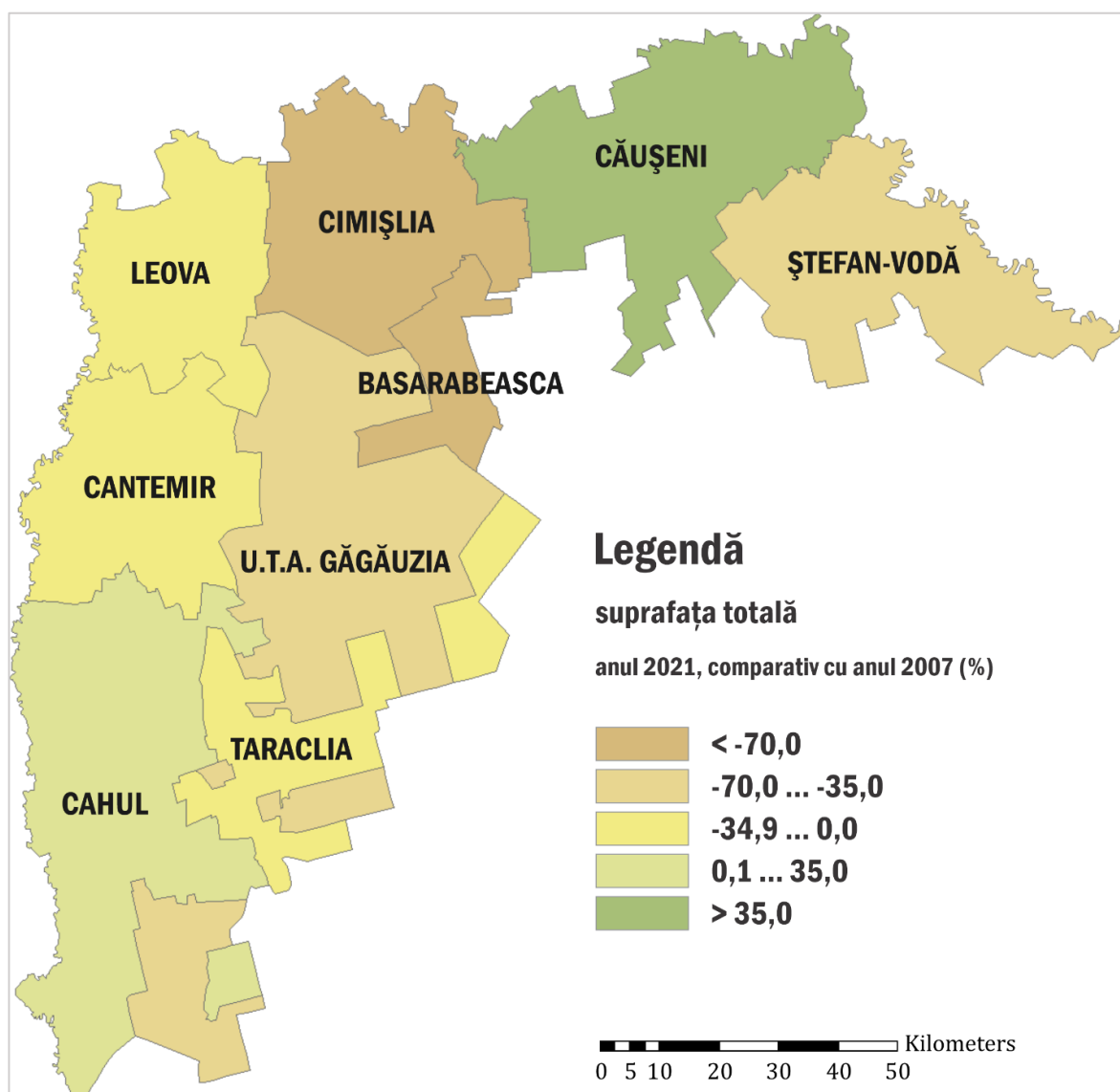
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Dinamica suprafețelor cultivate cu culturi multianuale în întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești, 2021 comparativ cu 2007, ha

	Vii soiuri tehnice			Vii soiuri de masă			Fructe sămânțoase			Fructe sâmburoase		
	suprafața totală		2021 în raport cu 2007	suprafața totală		2021 în raport cu 2007	suprafața totală		2021 în raport cu 2007	suprafața totală		2021 în raport cu 2007
	2007	2021	ha	2007	2021	ha	2007	2021	ha	2007	2021	ha
Total pe țara	37764	22065	-15699	4341	6430	2089	33264	26212	-7052	14192	19500	5308
Regiunea de Sud	27015	15304	-11711	3498	4398	900	5109	2306	-2803	6265	5580	-685
Basarabeasca	1301	350	-951	106	59	-47	273	66	-207	180	52	-128
Cahul	3145	3448	303	562	1336	774	330	49	-281	604	471	-133
Cantemir	2198	1442	-756	427	569	142	535	167	-368	1201	645	-556
Causeni	904	1301	397	482	447	-35	580	460	-120	360	1018	658
Cimislia	2601	756	-1845	244	525	281	546	44	-502	379	323	-56
Leova	1311	1075	-236	32	7	-25	278	46	-232	160	217	57
Stefan Voda	2723	1040	-1683	295	587	292	900	479	-421	1175	1289	114
Taraclia	4223	3008	-1215	695	356	-339	319	147	-172	594	280	-314
UTAG	8609	2884	-5725	1498	512	-986	1348	848	-500	1612	1283	-329

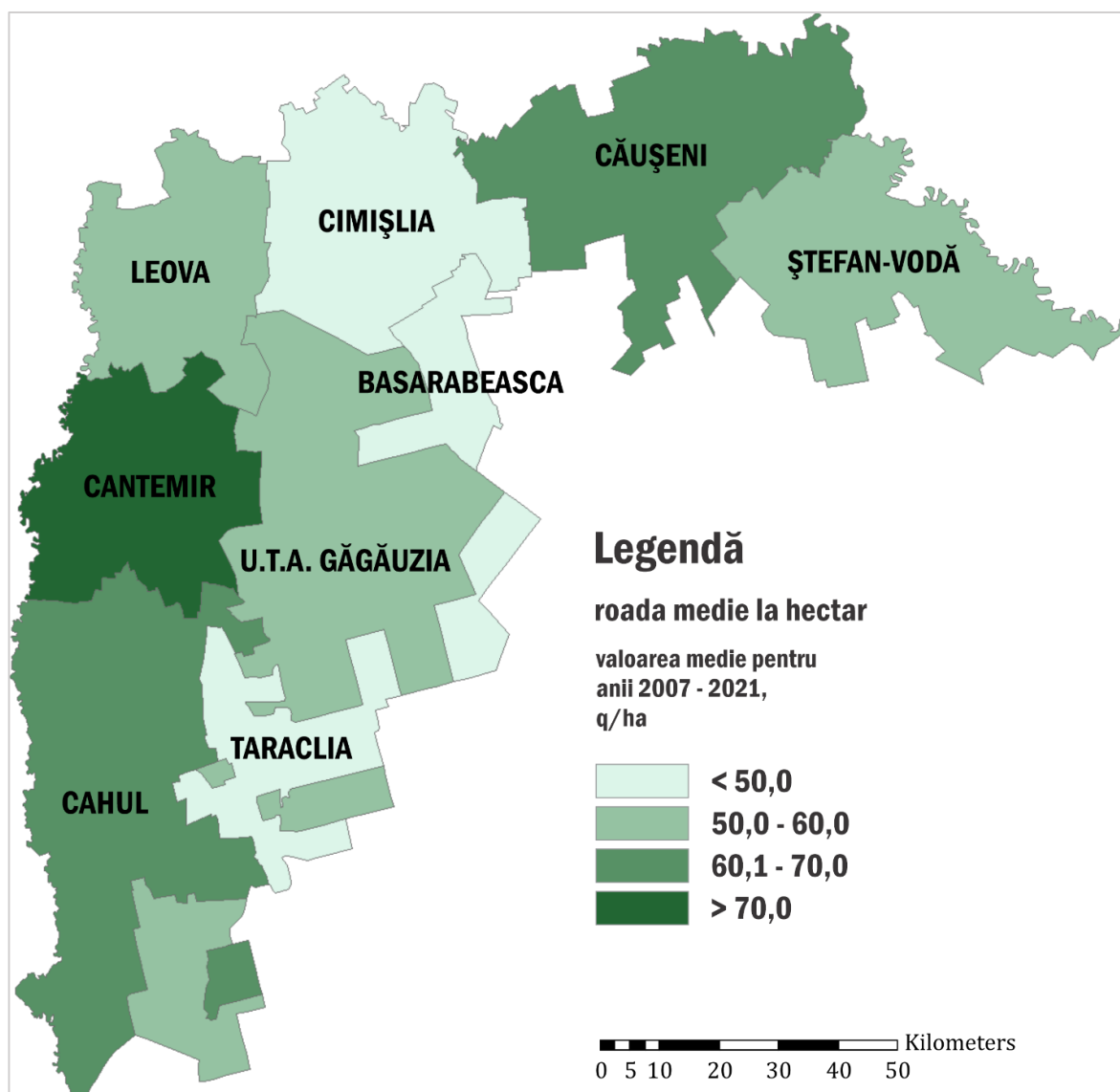
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Dinamica suprafețelor plantațiilor de viță de vie (soiuri tehnice), în anul 2021, comparativ cu anul 2007 (%)

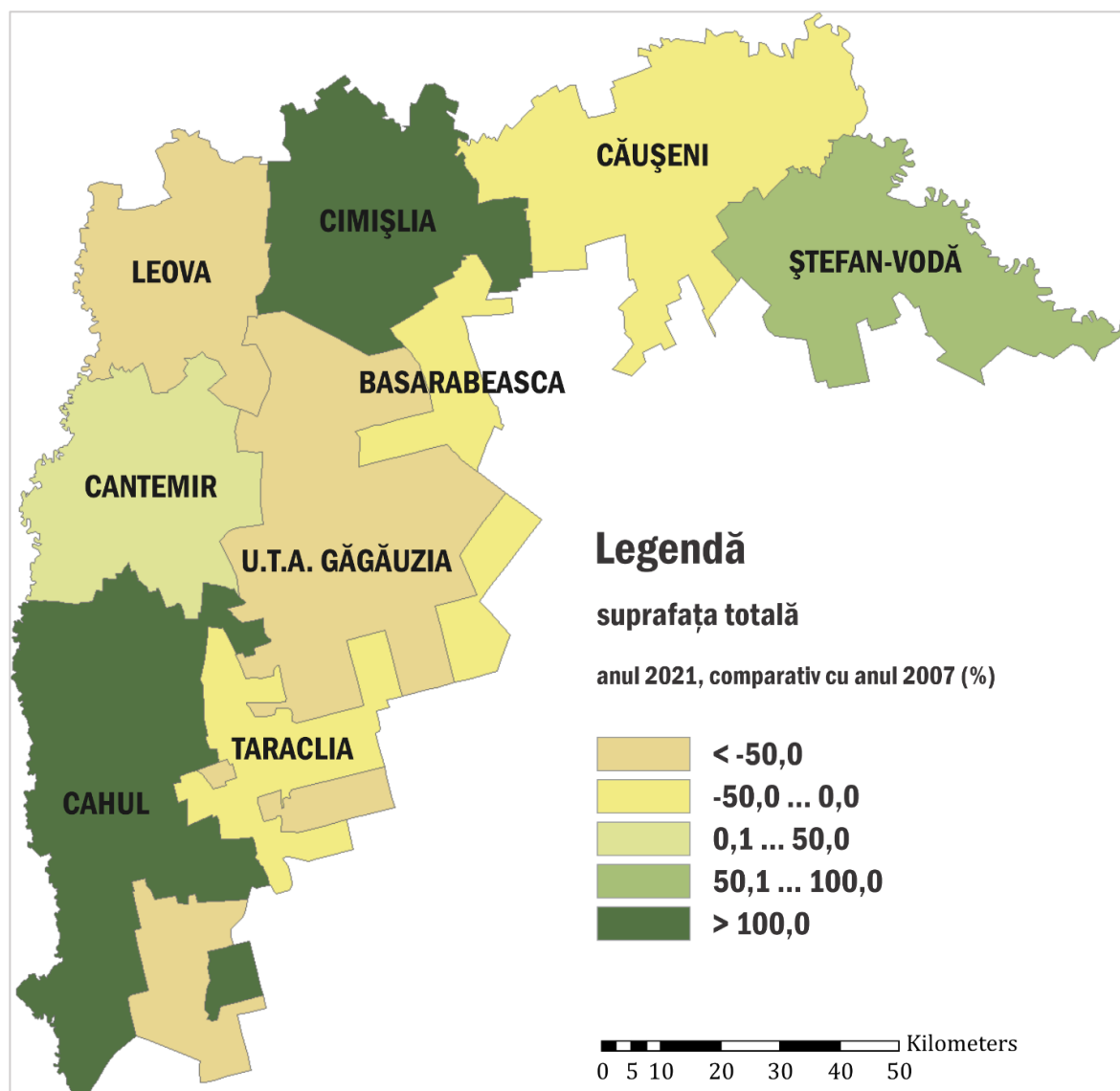
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

**Roada medie la hectar de struguri (soiuri tehnice), pentru anii 2007-2021,
chintale/hectar**

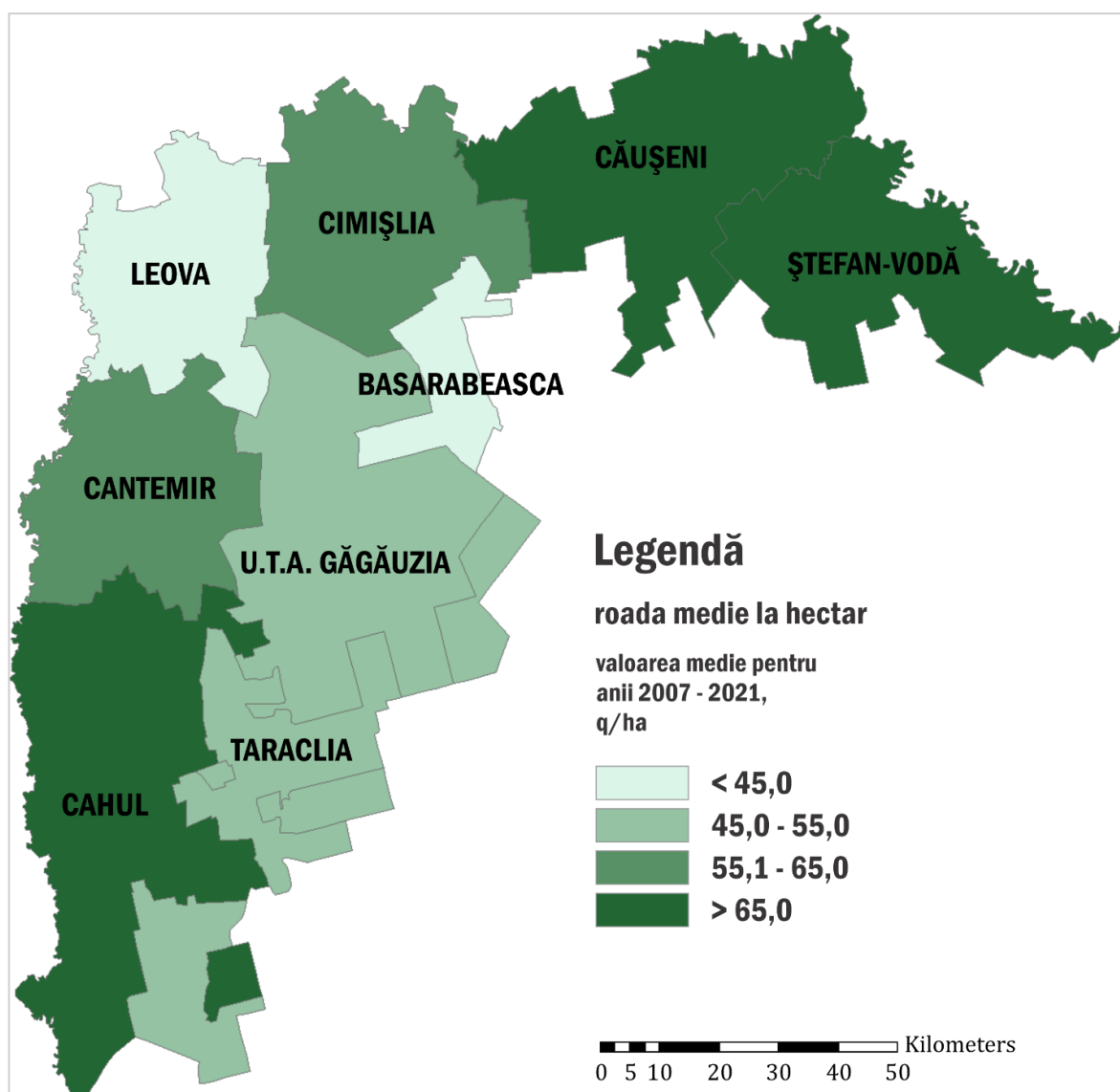
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Dinamica suprafețelor plantațiilor de viță de vie (soiuri de masa), în anul 2021, comparativ cu anul 2007 (%)

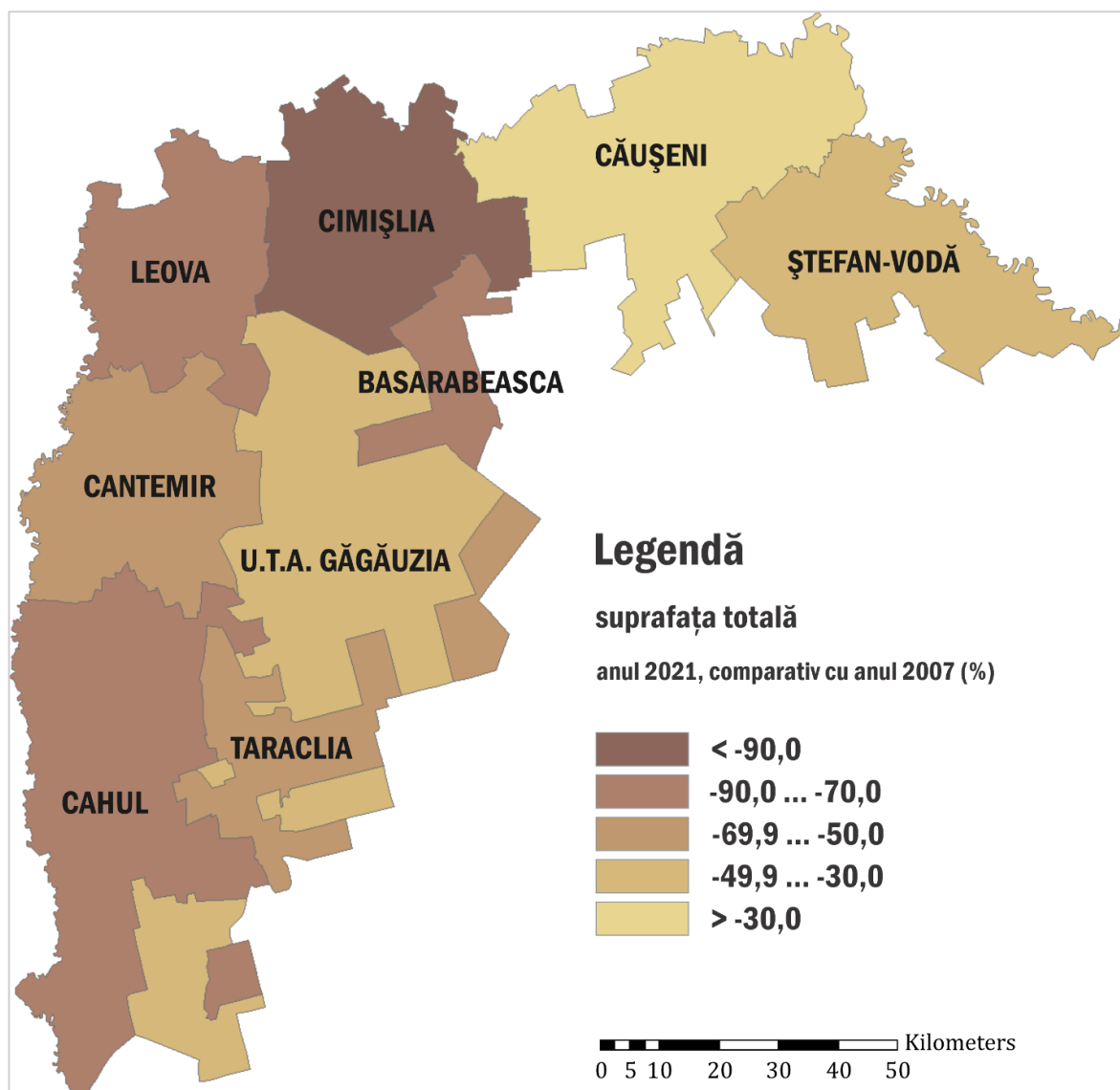
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

**Roada medie la hectar de struguri (soiuri de masa), pentru anii 2007-2021,
chintale/hectar**

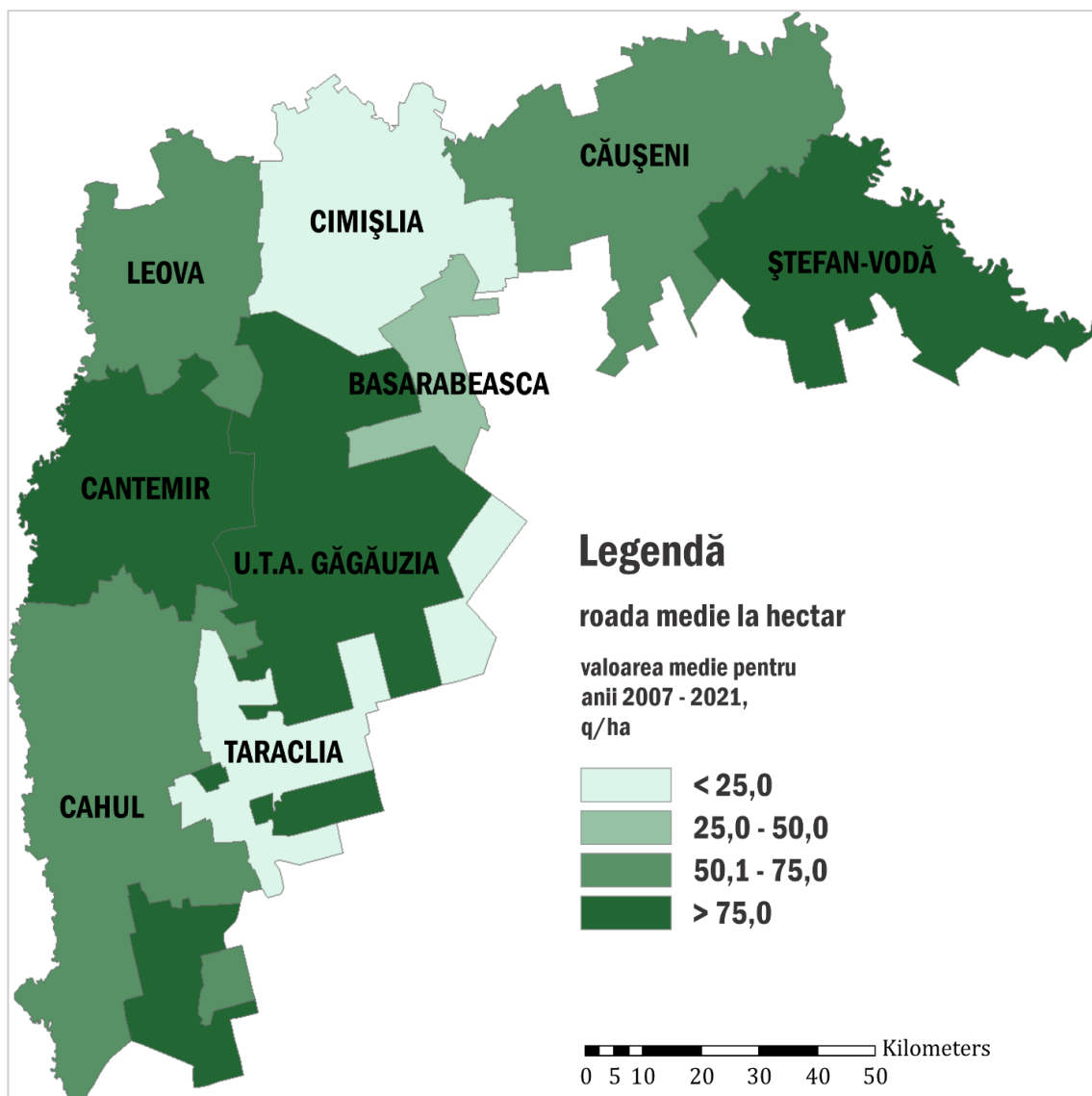
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Dinamica plantațiilor de fructe sămânțoase, în anul 2021, comparativ cu anul 2007 (%)

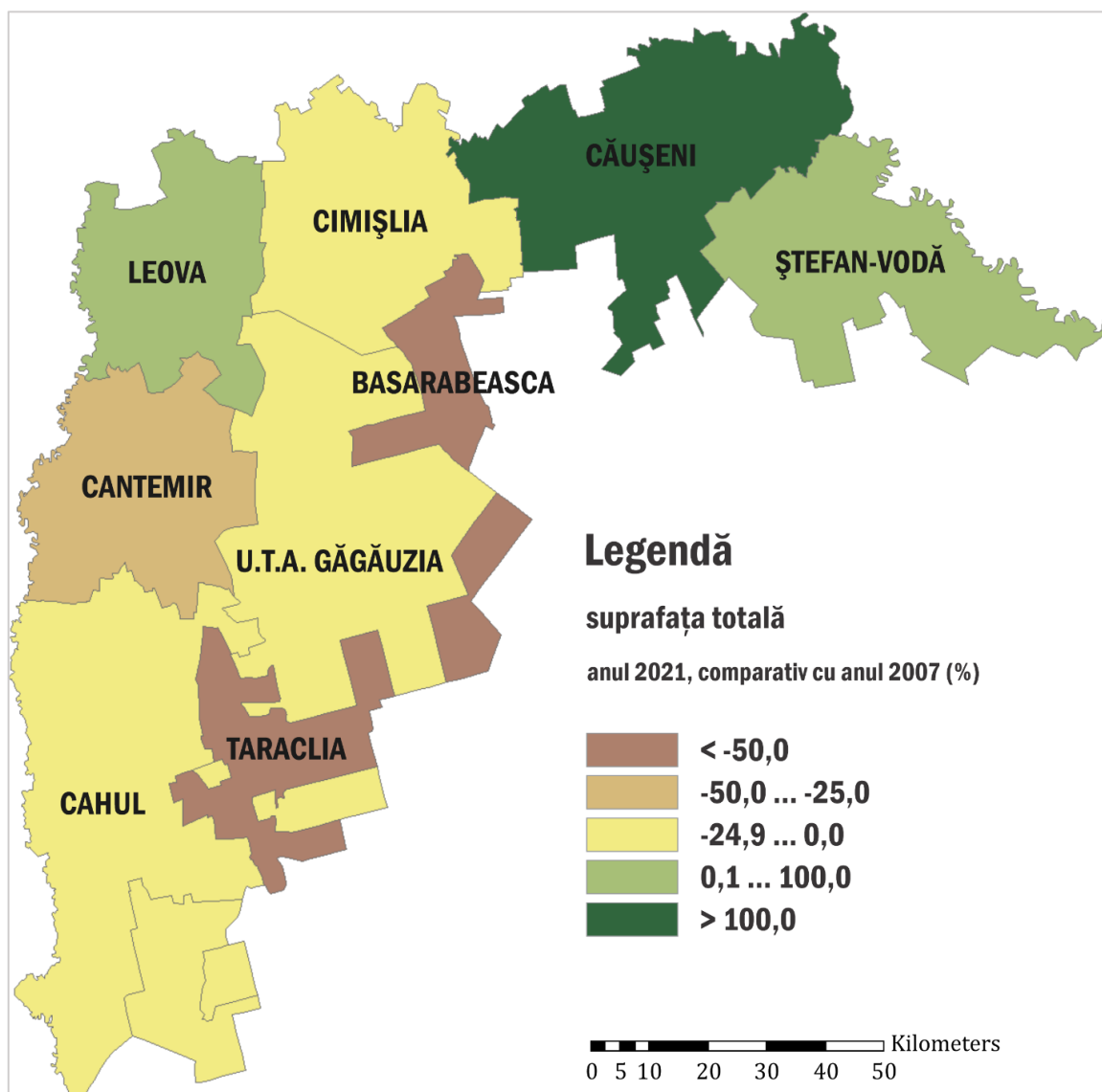
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

**Roada medie la hectar de fructe sămânțoase, valori medii pentru 2007-2021,
chintale/hectar**

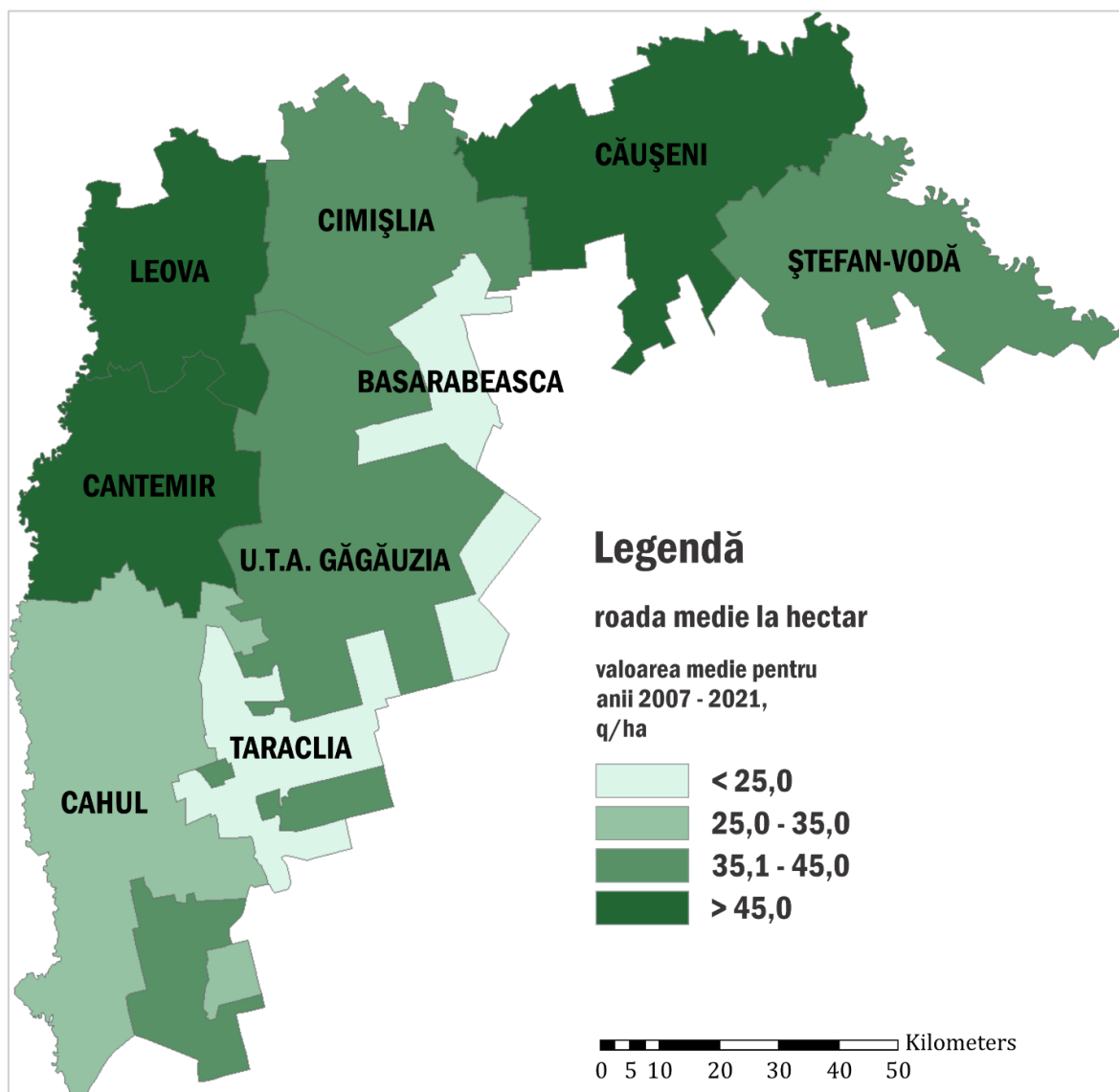
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Dinamica plantațiilor de fructe sâmburoase, în anul 2021, comparativ cu anul 2007 (%)

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Roda medie la hectar de fructe sâmburoase, valori medii pentru 2007-2021, chintale/hectar

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Numărul de familii de albine în întreprinderi agricole și gospodării țărănești, mii bucăți

	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2022	Numărul mediu	Creșterea în 2022 în raport cu 2007, %
Total republică	102,0	98,1	105,2	110,6	124,3	148,0	178,6	184,0	191	122,6	1,9
Nord	31,8	28,6	31,7	33,2	37,7	47,9	54,9	59,5	55,7	37,4	1,8
Centru	37,2	34,3	37,0	37,7	44,6	50,4	59,3	53,0	56,0	42,6	1,5
Sud	32,8	35,1	36,4	39,5	41,9	49,6	64,3	51,8	53,8	42,5	2,2
Basarabeasca	2,1	2,6	2,2	2,7	3,9	2,6	2,7	4,0	4,5	3,0	2,1
Cahul	2,7	3,9	3,1	3,2	4,2	5,1	6,2	6,0	7,3	4,6	2,6
Cantemir	3,0	2,2	2,1	3,1	3,0	3,2	4,9	6,9	7,5	4,0	2,5
Causeni	5,4	4,6	4,4	5,2	5,5	6,0	8,3	7,5	7,1	6,0	1,3
Cimislia	2,8	5,3	8,5	7,5	4,9	7,4	12,5	9,9	10,1	7,6	3,5
Leova	2,7	2,7	3,3	3,5	3,3	4,3	4,9	5,9	5,3	4,0	2,0
Stefan Voda	4,2	3,1	3,5	2,9	3,2	3,7	4,8	5,7	6,2	4,1	1,5
Taraclia	3,7	3,7	2,7	2,2	2,2	3,4	4,1	5,7	5,4	3,6	1,4
UTAGagauzia	5,9	6,8	6,5	9,0	11,6	13,6	15,4	15,0	19,7	11,5	3,3

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Efectivul de iepuri în gospodăriile de toate categoriile, 2007-2022, mii capete

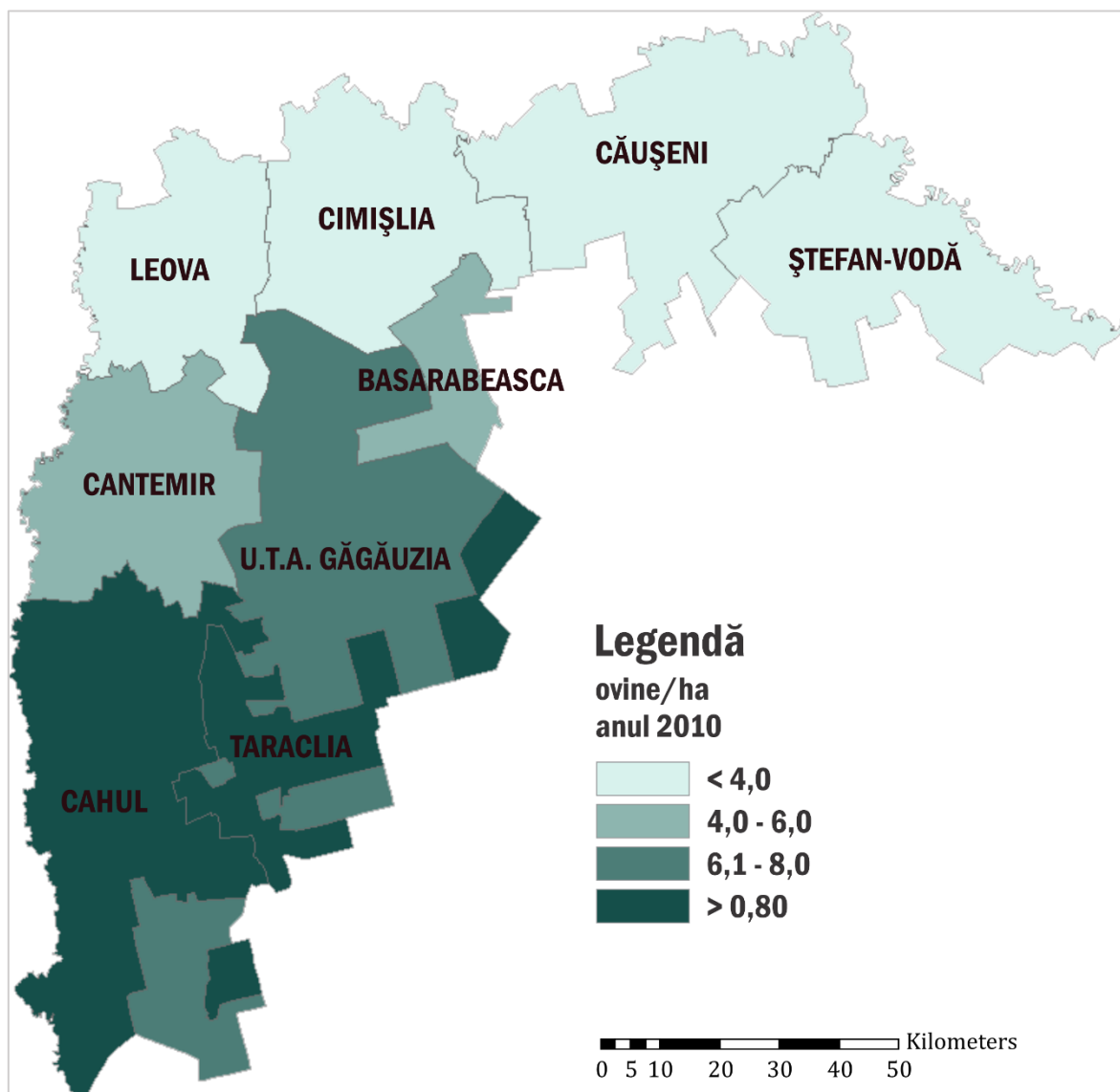
	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2022	Numărul mediu	Creșterea în 2022 în raport cu 2007, %
Total republică	325	248	277	266	326	366	351	319	384	318	1,2
Municipiul Chisinau	21	14	16	6	17	14	14	16	16	15	0,7
Nord	92	58	71	67	80	105	101	90	79	83	0,9
Centru	126	96	105	112	128	142	127	117	206	129	1,6
Sud	84	79	82	81	99	104	108	93	82	90	1,0
Basarabeasca	1	1	2	1	1	1	2	2	1	1	1,3
Cahul	12	15	12	9	9	17	15	12	11	12	1,0
Cantemir	9	7	10	9	10	11	10	9	10	10	1,1
Causeni	14	8	9	7	12	18	16	14	12	12	0,8
Cimislia	4	6	6	6	10	6	8	6	5	6	1,2
Leova	11	6	7	7	11	9	8	9	10	9	0,9
Stefan Voda	6	4	5	6	5	6	8	8	9	6	1,4
Taraclia	9	11	7	7	8	7	4	6	6	7	0,7
UTAGagauzia	14	18	20	26	28	24	33	24	13	22	1,0

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Efectivul de ovine și caprine în gospodăriile de toate categoriile, 2007-2022, mii capete

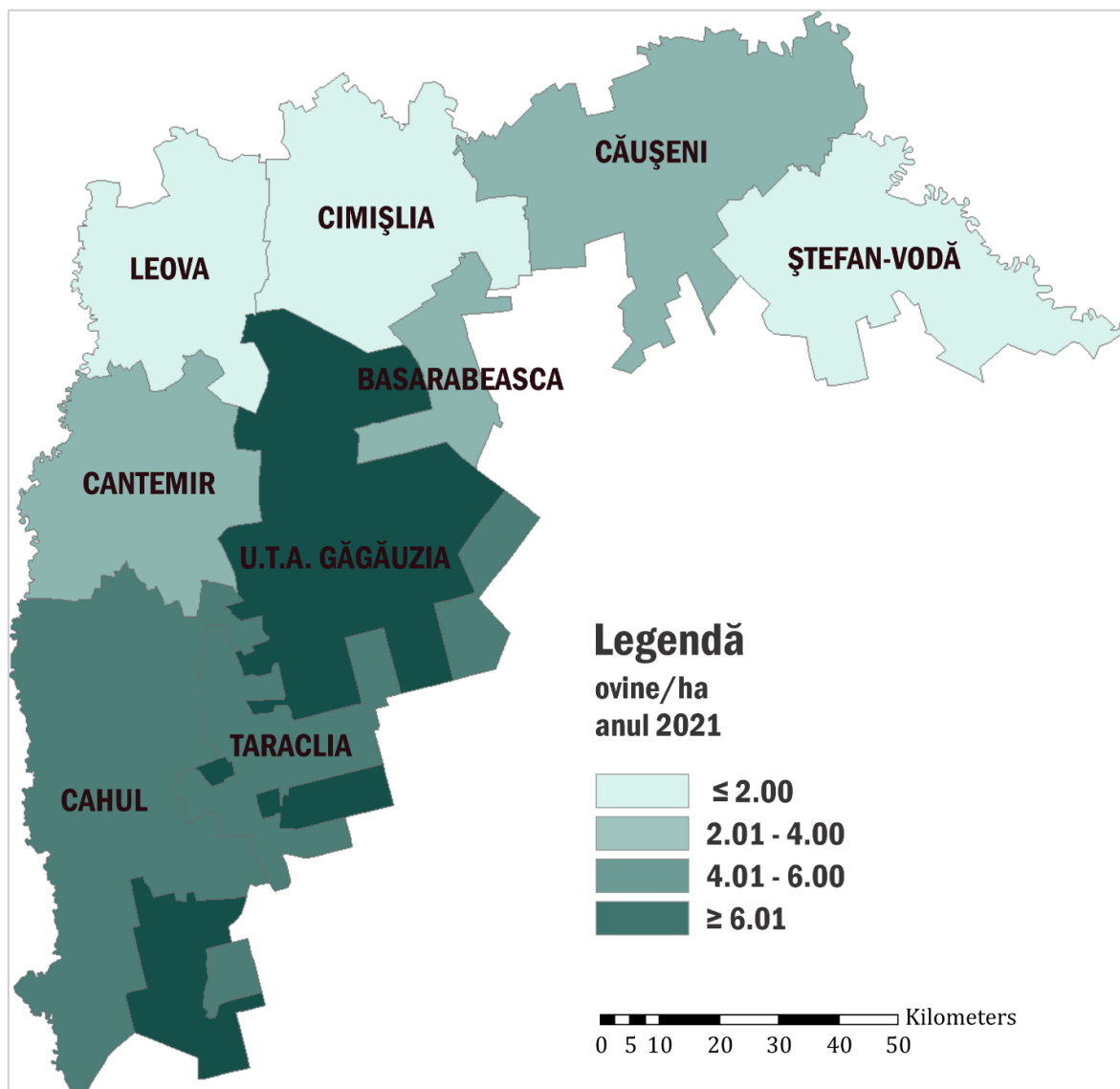
	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2022	Numărul mediu	Creșterea în 2022 în raport cu 2007, %
Total republică	947	865,7	905,4	823,9	874,7	869,7	769,9	616,8	577,8	805,7	-0,6
Municipiul Chișinău	6,9	5,9	6,1	5,5	6,5	6,3	5,4	4,1	4,1	5,6	-0,6
Nord	265,2	227,6	222,8	201,9	210,1	206,2	182,2	147,8	136,4	200,0	-0,5
Centru	245,4	213,8	227,8	209,4	220,6	219,1	190,2	146,5	139,2	201,3	-0,6
Sud	429,4	418,3	448,5	407	437,3	438	392	318,2	298	398,5	-0,7
Basarabeasca	19,8	18,2	29,4	18,5	19,6	19,3	18,7	14,8	12,5	19,0	-0,6
Cahul	78,2	72,8	73,4	71,8	71,8	73,2	61	53,7	55,4	67,9	-0,7
Cantemir	50	48	53	39,2	39,9	38,4	33,8	28,2	27,7	39,8	-0,6
Causeni	38	34,5	40,1	39	40	46,9	44	33,6	31,2	38,6	-0,8
Cimislia	34,6	34,6	38,1	31,3	30,3	29,6	21,7	15	15,5	27,9	-0,4
Leova	35,9	35,5	36,2	29,9	34,6	34,1	24	17,9	17,7	29,5	-0,5
Stefan Voda	12,9	12,3	12,1	10,8	12,5	12,2	9,7	9,1	7,4	11,0	-0,6
Taraclia	42,6	48,7	51,4	48,8	61,4	51,5	46,8	30,2	26,2	45,3	-0,6
UTAGagauzia	116,9	113,3	114,3	117,3	126,7	132,5	131,9	115,2	104	119,1	-0,9

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Densitatea ovinelor și caprinelor la un hectar de pășune și fânețe, 2010, capete

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Densitatea ovinelor și caprinelor la un hectar de pășune și fânețe, 2021, capete

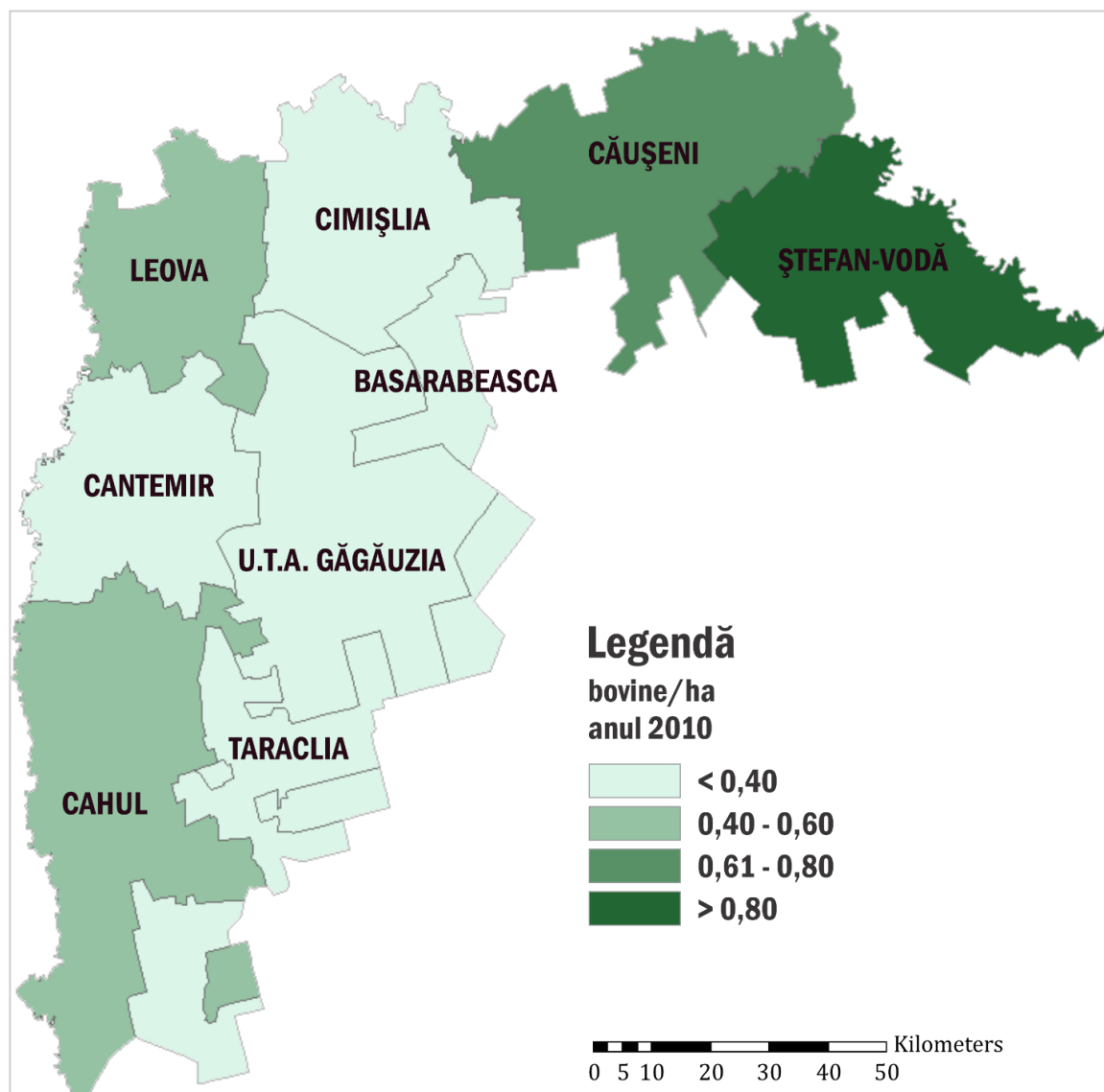
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Efectivul de bovine în gospodăriile de toate categoriile, 2007-2022, mii capete

	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2022	Numărul mediu	Creșterea în 2022 în raport cu 2007, %
Total republică	299,1	217,7	215,9	191,1	191,2	182,3	144,8	108,9	104	184	-0,35
Municipiul Chisinau	4,7	2,2	2,3	2,1	2	1,8	1,3	0,9	0,8	2	-0,17
Nord	136,5	103,9	99,7	88,5	87,6	85,4	68,7	53,4	50,7	86	-0,37
Centru	98,2	69,3	72,3	64,3	64,9	60,8	49	36	34,9	61	-0,36
Sud	59,5	42,1	41,5	36,1	36,5	34,2	25,7	18,4	17,4	35	-3,4
Basarabeasca	1,7	2,1	1,2	0,8	0,8	0,6	0,6	0,2	0,3	1	-0,18
Cahul	6,7	4,5	4,4	4	4,2	3,6	2,9	2	2	4	-0,30
Cantemir	5,9	4	3,8	3,5	3,2	2,9	1,9	1,1	1,1	3	-0,19
Causeni	12,2	8,5	9,4	8,2	8,3	8,7	6,5	4,1	3,5	8	-0,29
Cimislia	7,1	4,5	4,6	3,5	3,3	3	2,3	1,6	1,6	4	-0,23
Leova	5,9	4,6	4,5	3,4	3,6	3,4	1,8	1,1	1	3	-0,17
Stefan Voda	7,1	5,3	5,2	4,8	4,5	3,9	2,6	2,2	2	4	-0,28
Taraclia	3	1,9	1,9	1,7	1,7	1,4	1,3	0,9	0,8	2	-0,27
UTAGagauzia	9,4	6,2	6,1	6	6,5	6,4	5,5	4,7	4,7	6	-0,50

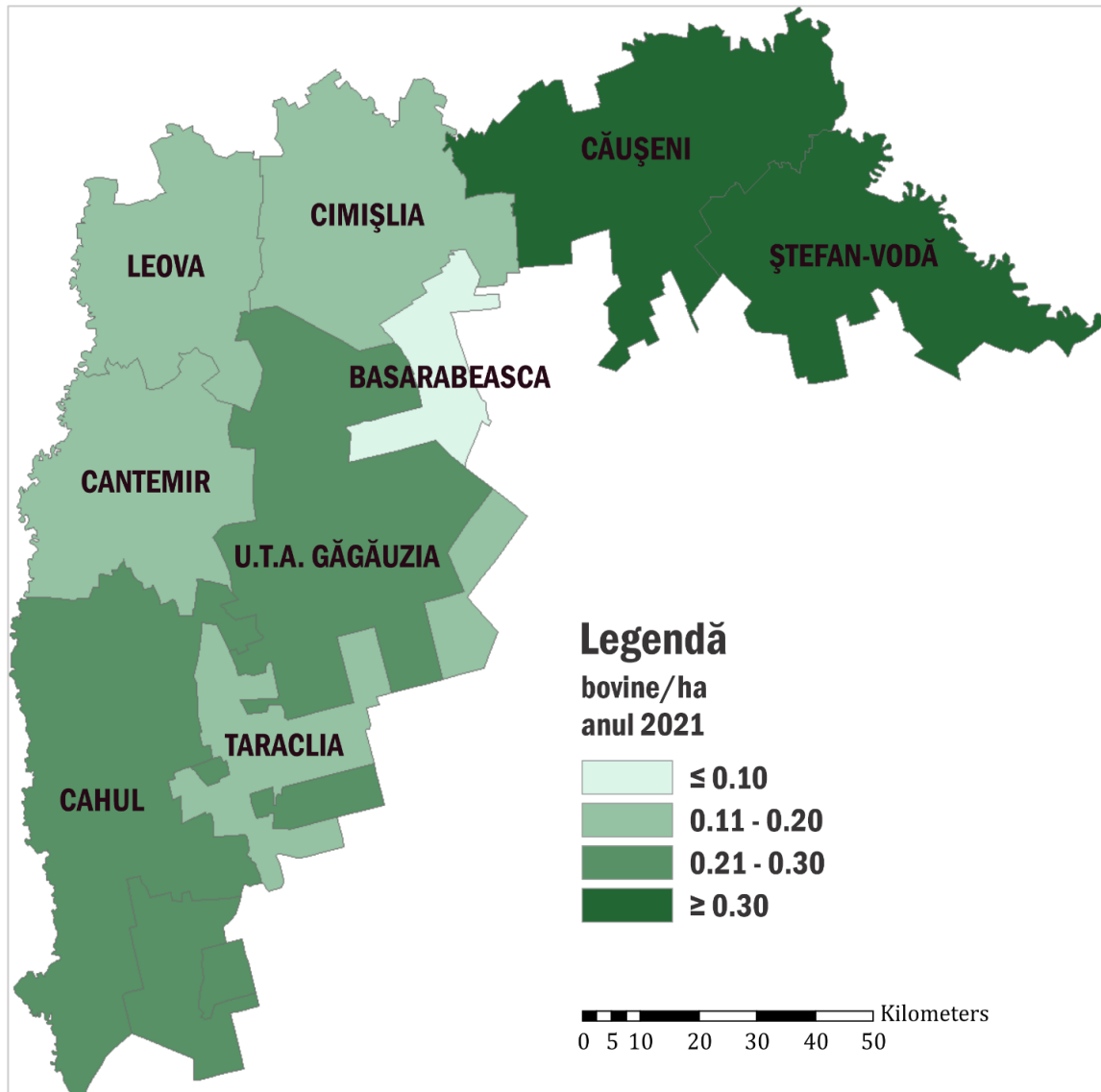
Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Densitatea bovinelor la un hectar de pășuni și fânețe, 2010, capete

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Densitatea bovinelor la un hectar de pășuni și fânețe, 2021, capete

Sursa: elaborat în baza sursei [35]

Valoarea producției industriale raportată la numărul populației pe unități administrative, în cadrul Regiunii de Sud, 2021

Unitatea administrativă	Valoarea producției industriale fabricate, milioane lei	Populația cu reședință obișnuită	Valoarea producției industriale per capita, lei
Basarabeasca	73,4	17 004	4316
Cahul	583,1	83 723	6965
Cantemir	98,9	38 476	2570
Căușeni	441,3	67 966	6493
Cimișlia	256,8	34 580	7426
Leova	66,7	35 267	1891
Ștefan Vodă	602	50 375	1195
Taraclia	710,4	32 813	21650
UTAG	2506,1	122 299	20492

Sursa: elaborat în baza sursei [31; 34]

Investițiile din remitențe pe unități administrative în cadrul programului pare 1+1, 2010-2013, lei MLD

Raionul	Numărul de beneficiari ai programului Pare 1+1	Suma totală a investiției	Suma finanțată prin programul Pare 1+1	Investiții ale populației
Basarabeasca	6	4354036	1147320	3206716
Cahul	6	2659764	1123400	1536364
Cantemir	8	4442592	1367340	3075252
Căușeni	3	1313679	600000	713679
Cimișlia	8	5660462	1396000	4264462
Leova	2	2247150	400000	1847150
Ștefan-Vodă	4	1863457	690000	1173457
Taraclia	2	2540526	400000	2140526
UTAG	3	2637766	550000	2087766
Total	42	27 719 432	7 674 060	20 045 372

Sursa: elaborat în baza sursei [158]

Structura PIB-ului Regional pe subramurile sferei serviciilor pe regiuni de dezvoltare și ani, %

Regiuni de dezvoltare	Ani	Subramurile serviciilor														
		F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T
Total pe tara	2013	6,7	13,7	4,5	1	4,8	2,8	9,4	1,9	1	3,3	5,1	3,5	0,6	1,1	0,1
	2016	6,9	14,3	4,8	1	4,9	3,3	8,6	2,3	1,1	3,4	4,7	3,5	0,6	1,3	0,2
	2019	8,6	15,6	4,9	1,1	4,8	3,6	7,3	1,9	1,3	3,5	4,5	3,7	0,7	1,4	0,2
	2020	10	15,1	3,5	0,7	4,9	3,1	8,2	2,1	1,0	3,9	5,0	4,6	0,8	1,3	0,1
Valoarea medie pentru 2013, 2016, 2019, 2020		8,1	14,7	4,4	1,0	4,9	3,2	8,4	2,1	1,1	3,5	4,8	3,8	0,7	1,3	0,2
Sud	2013	7,3	6,3	4,7	0,2	1,5	1,3	7	0,1	0,2	5,3	7,1	3,4	0,4	0,6	0,2
	2016	6,9	6,1	4,6	0,2	1,6	1,3	6,1	0,1	0,2	5,3	7,4	3,6	0,5	0,7	0,2
	2019	9,4	6,7	4,6	0,2	1,3	1,4	5,4	0,1	0,2	5	7,4	3,6	0,6	0,7	0,2
	2020	5,0	6,7	2,4	0,3	1,0	1,4	12,4	0,2	0,3	5,8	8,4	4,5	0,7	0,7	0,2
Valoarea medie pentru 2013, 2016, 2019, 2020		7,2	6,5	4,1	0,2	1,4	1,4	7,7	0,1	0,2	5,4	7,6	3,8	0,6	0,7	0,2
UTA Gagauzia	2013	2,1	9,5	1,4	0,5	1,7	1,6	7,7	0,3	0,8	4,3	7,5	3,2	0,7	0,7	0,2
	2016	1,8	9,1	1,4	0,5	1,6	1,6	7,8	0,3	0,7	4,2	7,7	2,7	0,6	0,8	0,3
	2019	2,7	9,9	1,4	0,5	1,3	1,8	7,1	0,2	0,8	4,1	7,5	2,9	0,7	0,9	0,3
	2020	7,8	8,0	1,9	0,4	1,3	2,2	11,0	0,4	0,5	4,4	7,9	3,2	0,8	0,8	0,2
Valoarea medie pentru 2013, 2016, 2019, 2020		3,6	9,1	1,5	0,5	1,5	1,8	8,4	0,3	0,7	4,3	7,7	3,0	0,7	0,8	0,3

F – Constructii; G - Comert cu ridicata si cu amănuntul; internet; H - Transport si depozitare; I - Activitati de cazare si aliment; J - Informatii si comunicatii; K - Activitati financiare si de asigurări; L - Tranzactii imobiliare; M - Activitati profesionale, stiintifice și tehnice; N - Activitati de servicii administrative; O - Admin publică si aparare; asigurare socială obligatorii; P – Invatamant; Q - Sanatate si asistenta sociala; R - Arta, activitati de recreere

S - Alte activitati de servicii; T - Activitati ale gospodariilor private

Sursa: elaborat în baza sursei [31]

Numărul de întreprinderi pe activități ale sferei serviciilor, pe regiuni de dezvoltare, 2015; 2021

Activități	Regiune	Întreprinderi					
		Număr		Dinamica în 2021 față de 2015		Cota parte a regiunilor din total domeniu pe țară, %	
		2015	2021	număr	%	2015	2021
F Construcții	Republica Moldova	2994	3726	732	24,4	100,0	100,0
	Municipiul Chisinau	2098	2414	316	15,1	70,1	66,1
	Nord	310	409	99	31,9	10,4	10,8
	Centru	428	642	214	50,0	14,3	16,5
	Sud și UTAG	158	261	103	65,2	5,3	6,6
G Comerț cu ridicata și cu amănuntul	Republica Moldova	20313	21151	838	4,1	100,0	100,0
	Municipiul Chisinau	13137	12828	-309	-2,4	64,7	62,5
	Nord	2556	2919	363	14,2	12,6	13,1
	Centru	3030	3548	518	17,1	14,9	16,0
	Sud și UTAG	1590	1856	266	16,7	7,8	8,3
H Transport și depozitare	Republica Moldova	2690	3272	582	21,6	100	100
	Municipiul Chisinau	1634	1867	233	14,3	60,7	58,4
	Nord	335	467	132	39,4	12,5	13,3
	Centru	502	630	128	25,5	18,7	19,6
	Sud și UTAG	219	308	89	40,6	8,1	8,7
I Activități de cazare și alimentație publică	Republica Moldova	1748	2157	409	23,4	100	100
	Municipiul Chisinau	1139	1354	215	18,9	65,2	64
	Nord	243	126	-117	-48,1	13,9	13,1
	Centru	229	335	106	46,3	13,1	14,7
	Sud și UTAG	137	180	43	31,4	7,8	8,2
J Informații și comunicații	Republica Moldova	1986	2888	902	45,4	100	100
	Municipiul Chisinau	1660	2451	791	47,7	83,6	84,7
	Nord	99	126	27	27,3	5	4,6
	Centru	159	214	55	34,6	8	7,5
	Sud și UTAG	68	97	29	42,6	3,4	3,2
K Activități financiare și asigurări	Republica Moldova	1054	1068	14	1,3	100	100
	Municipiul Chisinau	844	831	-13	-1,5	80,1	77,7
	Nord	96	110	14	14,6	9,1	10
	Centru	62	79	17	27,4	5,9	7,4
	Sud și UTAG	52	48	-4	-7,7	4,9	4,8
L Tranzacții imobiliare	Republica Moldova	3486	3960	474	13,6	100	100
	Municipiul Chisinau	2707	2994	287	10,6	77,7	74,8
	Nord	340	401	61	17,9	9,8	10,3
	Centru	264	372	108	40,9	7,6	9,8
	Sud și UTAG	175	193	18	10,3	5	5,1

Sursa: elaborat în baza sursei [31]

Numărul de întreprinderi pe activități ale sferei serviciilor pe unități administrative, 2015; 2021

			Basarabasca	Cahul	Cantemir	Causeni	Cimislia	Leova	Stefan Voda	Taraclia	UTAG
F Constructii	Număr	2015	3	39	4	17	15	12	20	8	40
		2021	3	57	11	33	26	11	25	14	81
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	0	18	7	16	11	-1	5	6	41
		%	1,0	1,5	2,7	1,9	1,7	0,9	1,3	1,8	2,0
G Comert cu ridicata si cu amanuntul	Număr	2015	46	319	35	184	143	72	111	89	591
		2021	44	343	59	221	141	136	135	90	687
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	-2	24	24	37	-2	64	24	1	96
		%	1,0	1,1	1,7	1,2	1,0	1,9	1,2	1,0	1,2
H Transport si depozitare	Număr	2015	5	34	3	31	12	8	20	33	73
		2021	5	43	8	44	22	12	21	33	120
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	0	9	5	13	10	4	1	0	47
		%	1,0	1,3	2,7	1,4	1,8	1,5	1,1	1,0	1,6
I Activitati de cazare si alimentatie publica	Număr	2015	4	27	5	7	9	5	12	9	59
		2021	7	35	4	8	13	12	12	8	82
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	3	8	-1	1	4	7	0	-1	23
		%	1,8	1,3	0,8	1,1	1,4	2,4	1,0	0,9	1,4
J Informatii si comunicatii	Număr	2015	2	9	1	8	5	2	5	8	28
		2021	2	14	3	14	8	0	6	8	42
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	0	5	2	6	3	-2	1	0	14
		%	1,0	1,6	3,0	1,8	1,6	0,0	1,2	1,0	1,5
K Activitati financiare si asigurari	Număr	2015	0	17	1	12	2	0	4	0	16
		2021	0	10	1	16	2	0	2	0	17
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	0	-7	0	4	0	0	-2	0	1
		%	0	0,6	1,0	1,3	1,0	0	0,5	0	1,1
L Tranzactii imobiliare	Număr	2015	3	61	0	15	7	2	11	15	61
		2021	4	64	0	22	13	6	12	11	61
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	1	3	0	7	6	4	1	-4	0
		%	1,3	1,0	0,0	1,5	1,9	3,0	1,1	-0,7	1,0

Sursa: elaborat în baza sursei [31]

**Numărul mediu de personal pe activități ale sferei serviciilor, pe regiuni de dezvoltare,
2015; 2021**

Activități	Regiune	Numarul mediu de personal					
		Număr		Dinamica în 2019 față de 2015		% din total angajați în domeniu pe țară	
		2015	2021	număr	%	2015	2021
F Constructii	Republica Moldova	28825	31524	2699	9,4	100	100
	Municipiul Chisinau	18588	19655	1067	5,7	64,5	62,3
	Nord	4118	4098	-20	-0,5	14,3	13,0
	Centru	4224	4917	693	16,4	14,7	15,6
	Sud și UTAG	1895	2854	959	50,6	6,6	9,1
G Comert cu ridicata si cu amanuntul	Republica Moldova	114528	126347	11819	10,3	100	100
	Municipiul Chisinau	75097	85652	10555	14,1	65,6	67,8
	Nord	16378	15725	-653	-4,0	14,3	12,4
	Centru	14389	15659	1270	8,8	12,6	12,4
	Sud și UTAG	8664	9311	647	7,5	7,6	7,4
H Transport si depozitare	Republica Moldova	42479	42025	-454	-1,1	100	100
	Municipiul Chisinau	31388	30119	-1269	-4,0	73,9	71,7
	Nord	4951	5091	140	2,8	11,7	12,1
	Centru	4333	4520	187	4,3	10,2	10,8
	Sud și UTAG	1807	2295	488	27,0	4,3	5,5
I Activitati de cazare si alimentatie publica	Republica Moldova	14530	14195	-335	-2,3	100	100
	Municipiul Chisinau	10796	10458	-338	-3,1	74,3	73,7
	Nord	1690	1467	-223	-13,2	11,6	10,3
	Centru	1412	1476	64	4,5	9,7	10,4
	Sud și UTAG	632	803	171	27,1	4,3	5,7
J Informatii si comunicatii	Republica Moldova	21710	28543	6833	31,5	100	100
	Municipiul Chisinau	20592	27109	6517	31,6	94,9	95,0
	Nord	356	549	193	54,2	1,6	1,9
	Centru	495	551	56	11,3	2,3	1,9
	Sud și UTAG	267	334	67	25,1	1,2	1,2
K Activitati financiare si asigurari	Republica Moldova	4221	4483	262	6,2	100	100
	Municipiul Chisinau	3620	3700	80	2,2	85,8	82,5
	Nord	315	420	105	33,3	7,5	9,4
	Centru	154	262	108	70,1	3,6	5,8
	Sud și UTAG	132	101	-31	-23,5	3,1	2,3
L Tranzactii imobiliare	Republica Moldova	15807	13621	-2186	-13,8	100	100
	Municipiul Chisinau	12316	10675	-1641	-13,3	77,9	78,4
	Nord	1624	1358	-266	-16,4	10,3	10,0
	Centru	1134	880	-254	-22,4	7,2	6,5
	Sud și UTAG	733	708	-25	-3,4	4,6	5,2

Sursa: elaborat în baza sursei [31]

**Numărul mediu de personal pe activități ale sferei serviciilor pe unități administrative,
2015; 2021**

			Basarabasca	Cahul	Cantemir	Causeni	Cimisia	Leova	Stefan Voda	Taracia	UTAG
F	Număr	2015	6	581	41	232	241	86	118	54	536
		2021	14	632	53	272	296	41	146	84	1316
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	8	51	12	40	55	-45	28	30	780
		%	2,3	1,1	1,3	1,2	1,2	0,5	1,2	1,6	2,5
G	Număr	2015	217	1974	297	957	961	476	417	470	2895
		2021	188	1993	338	1131	869	475	549	399	3369
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	-29	19	41	174	-92	-1	132	-71	474
		%	0,9	1,0	1,1	1,2	-0,9	1,0	1,3	0,8	1,2
H	Număr	2015	48	338	40	375	64	41	94	297	510
		2021	39	457	69	353	131	93	96	261	796
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	-9	119	29	-22	67	52	2	-36	286
		%	-0,8	1,4	1,7	0,9	2,0	2,3	1,0	0,9	1,6
I	Număr	2015	30	149	15	27	27	17	47	30	290
		2021	41	198	6	33	50	24	49	54	348
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	11	49	-9	6	23	7	2	24	58
		%	1,4	1,3	0,4	1,2	1,9	1,4	1,0	1,8	1,2
J	Număr	2015	21	29	2	25	11	7	14	32	126
		2021	14	53	11	37	24	0	10	34	151
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	-7	24	9	12	13	-7	-4	2	25
		%	0,7	1,8	5,5	1,5	2,2	0,0	0,7	1,1	1,2
K	Număr	2015	0	52	3	24	4	0	6	0	43
		2021	0	37	1	27	4	0	4	0	28
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	0	-15	-2	3	0	0	-2	0	-15
		%	0	0,7	0,3	1,1	1,0	0,0	0,7	0,0	0,7
L	Număr	2015	23	213	0	58	19	4	71	42	303
		2021	7	184	0	115	36	14	24	25	303
	Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	-16	-29	0	57	17	10	-47	-17	0
		%	-0,3	0,9	0,0	2,0	1,9	3,5	0,3	0,6	1,0

Sursa: elaborat în baza sursei [31]

Dinamica veniturilor din vânzări pe activități ale sferei serviciilor, pe regiuni de dezvoltare, 2015; 2021

Activități	Regiune	Venituri din vânzări, milioane lei					
		Venitul		Dinamica în 2021 față de 2015		% din total venituri din domeniu pe țară	
		2015	2021	număr	%	2015	2021
F Construcții	Republica Moldova	15056	25273,7	10217,7	1,7	100	100
	Municipiul Chișinău	12510	18369,9	5859,9	1,5	83,1	72,7
	Nord	780,06	1734,4	954,34	2,2	5,2	6,9
	Centru	1216,5	3443,06	2226,56	2,8	8,1	13,6
	Sud	549,32	5609,34	5060,02	10,2	3,6	22,2
G Comerț cu ridicata și cu amănuntul	Republica Moldova	127836	238001,3	110165	1,9	100	100
	Municipiul Chișinău	97818	182107,5	84289,5	1,9	76,5	76,5
	Nord	12038	19657,0	7619	1,6	9,4	8,3
	Centru	13218	27150,6	13932,6	2,1	10,3	11,4
	Sud	4762,9	4835,6	72,7	1,0	3,7	2,0
H Transport și depozitare	Republica Moldova	16284	20951,5	4667,5	1,3	100	100
	Municipiul Chișinău	12529	14974,2	2445,2	1,2	76,9	71,5
	Nord	1825	2738,9	913,9	1,5	11,2	13,1
	Centru	1346,6	2082,6	736	1,5	8,3	9,9
	Sud	583,2	795,3	212,1	1,4	3,6	3,8
I Activități de cazare și alimentație publică	Republica Moldova	2489,4	4465,1	1975,7	1,8	100	100
	Municipiul Chișinău	2085,1	3749,7	1664,6	1,8	83,8	84,0
	Nord	184,84	269,3	84,46	1,5	7,4	6,0
	Centru	144,68	282,2	137,52	2,0	5,8	6,3
	Sud	74,74	105,9	31,16	1,4	3	2,4
J Informații și comunicații	Republica Moldova	11687	18149,8	6462,8	1,6	100	100
	Municipiul Chișinău	11576	17637,2	6061,2	1,5	94,7	97,2
	Nord	40,47	139,7	99,23	3,5	0,3	0,8
	Centru	52,97	319,5	266,53	6,0	0,5	1,8
	Sud	16,81	43,3	26,49	2,6	0,1	0,2
K Activități financiare și asigurări	Republica Moldova	7340,9	4082,69	-3258,2	-0,6	100	100
	Municipiul Chișinău	7228,3	3862,3	-3366	-0,5	98,5	94,6
	Nord	41,61	123,92	82,31	3,0	0,6	3,0
	Centru	23,07	48	24,93	2,1	0,3	1,2
	Sud	47,99	48,46	0,47	1,0	0,7	1,2
L Tranzacții imobiliare	Republica Moldova	3797,4	4788,8	991,4	1,3	100	100
	Municipiul Chișinău	3281,1	4442,5	1161,4	1,4	86,4	92,8
	Nord	196,08	192,3	-3,78	-1,0	5,2	4,0
	Centru	257,72	117,0	-140,72	-0,5	6,8	2,4
	Sud	62,48	84,5	22,02	1,4	1,6	1,8

Sursa: elaborat în baza sursei [31]

Dinamica veniturilor din vânzări pe activități ale sferei serviciilor, pe unități administrative, 2015; 2021, mln lei

			Basarabesca	Cahul	Cantemir	Căușeni	Cimișlia	Leova	Stefan Voda	Taraclia	UTAG	
F	Construcții	Număr	2015	1,62	148	9,6	52,1	54,1	24,4	43,2	8,8	207,5
			2021	9,02	383,2	175,7	88,6	122,3	7	93,7	49,3	797,5
		Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	7,4	235,2	166,1	36,5	68,2	-17,4	50,5	40,5	589,9
			%	5,6	2,6	18,4	1,7	2,3	-0,3	2,2	5,6	3,8
G	Comerț cu ridicat și cu amănuntul	Număr	2015	44,9	761,7	170,6	447,3	716,3	197,4	153,8	204,0	2066,8
			2021	60,8	1357,9	287,0	1057,3	803,2	274,8	320,8	243,9	4680,5
		Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	15,9	596,2	116,4	609,9	86,9	77,4	167,0	39,9	2613,6
			%	1,4	1,8	1,7	2,4	1,1	1,4	2,1	1,2	2,3
H	Transport și depozitare	Număr	2015	4,8	90,0	4,1	96,9	13,4	6,4	15,8	130,4	221,4
			2021	5,2	244,2	20,8	208,2	37,6	33,8	22,9	153,3	429,9
		Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	0,4	154,2	16,7	111,3	24,2	27,4	7,1	22,9	208,5
			%	1,1	2,7	5,1	2,1	2,8	5,3	1,4	1,2	1,9
I	Activități de cazare și	Număr	2015	2,2	16,8	3,5	2,1	2,2	2,02	9,5	2	34,5
			2021	4,3	35,5	3,3	7,9	10,8	5,2	9,0	18,4	69,4
		Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	2,1	18,7	-0,2	5,8	8,6	3,2	-0,5	16,4	34,8
			%	2,0	2,1	-1,0	3,8	5,0	2,6	-0,9	9,2	2,0
J	Informații și comunicații	Număr	2015	1,7	1,9	0,1	1,7	1,7	0,6	1,4	2,3	5,3
			2021	1,1	18,9	3,8	4,8	4,7	0	3,1	5,6	11,4
		Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	-0,6	17	3,7	3,1	3,0	-0,6	1,7	3,3	6,1
			%	-0,6	9,7	29,2	2,9	2,8	0	2,2	2,4	2,2
K	Activități financiare și	Număr	2015	0	3,4	21,9	1,9	18,6	0	0,2	0	1,9
			2021	0	3,7	0	31,2	0,8	0	0,1	0	1,3
		Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	0	0,3	-21,9	29,2	-17,8	0	-0,1	0	-0,6
			%	0	1,1	0	16,0	0,0	0	-0,5	0	0,7
L	Tranzacții imobiliare	Număr	2015	1,4	17,5	0	1,7	1,6	0,06	5,2	3,8	31,1
			2021	0,1	38,5	0	39,0	3,6	2,9	1,4	3,9	48,8
		Dinamica în 2021 în raport cu 2015	număr	-1,3	21	0	37	2	2,8	-3,8	0,1	17,7
			%	-0,1	2,2	0	23,4	2,2	46,6	-0,3	1,0	1,6

Sursa: elaborat în baza sursei [31]

Numărul mediu de elevi la 1000 locuitori și raportul elev/cadre didactice în instituțiile de învățământ primar și secundar general, 2013/2014 – 2020/2021

	2013/14		2020/21		Diferența dintre numărul de elevi din 2020/21 și 2013/14, nr.	Diferența dintre numărul de elevi din 2020/21 și 2013/14, %	Diferența dintre numărul de elevi la un cadru didactic 2020/2021 și 2013/2014, nr.	Diferența dintre numărul de elevi la un cadru didactic 2020/2021 și 2013/2014, %
	total elevi, nr.	elevi/ cadru did, nr.	total elevi, nr.	elevi/ cadru did, nr.				
Total pe țara	352053	11	334375	12	-17678	-5,0	1	9,1
Municipiul Chișinău	78807	11	94872	14	16065	20,4	3	27,3
Regiunea Nord	93529	10	83702	11	-9827	-10,5	1	10,0
Regiunea Centru	108143	12	94705	13	-13438	-12,4	1	8,3
Regiunea Sud	70107	11	59686	11	-10421	-14,9	0	0,0
Basarabeasca	2576	11	2081	12	-495	-19,2	1	9,1
Cahul	12828	10	10747	12	-2081	-16,2	2	20,0
Cantemir	6525	11	5062	11	-1463	-22,4	0	0,0
Căușeni	9545	12	8272	13	-1273	-13,3	1	8,3
Cimișlia	5730	12	4023	12	-1707	-29,8	0	0,0
Leova	5343	10	4247	11	-1096	-20,5	1	10,0
Stefan Voda	7351	11	5885	12	-1466	-19,9	1	9,1
Taraclia	4058	9	3523	9	-535	-13,2	0	0,0
UTAG	16151	10	15846	12	-305	-1,9	2	20,0

Sursa: elaborat în baza sursei [37]

Numărul medicilor și a paturilor în spitale la 1000 locuitori, 2003-2017

	2003		2017		Numărul medicilor		Numărul paturilor	
	numărul paturilor	numărul medicilor	numărul paturilor	numărul medicilor	diferența dintre 2017 și 2003, nr	diferența dintre 2017 și 2003, %	diferența dintre 2017 și 2003, nr,	diferența dintre 2017 și 2003, %
Total pe tara	66,8	35,1	51,9	36,7	-14,9	-22,3	1,6	4,6
Ministerul Sănătății - total	60,5	30,4	46,5	29	-14	-23,1	-1,4	-4,6
Municipiul Chișinău	37,6	34,1	27,6	26	-10	-26,6	-8,1	-23,8
Nord	43,2	22,4	33,2	18,6	-10	-23,1	-3,8	-17,0
Centru	31,9	14,8	22,8	15,7	-9,1	-28,5	0,9	6,1
Sud	44,4	16,8	25,7	14,0	-18,7	-42,1	-2,9	-17,0
Basarabeasca	42,2	19,6	25,6	15,7	-16,6	-39,3	-3,9	-19,9
Cahul	54,9	17,5	25,7	17,8	-29,2	-53,2	0,3	1,7
Cantemir	34,1	11,6	26,8	10,7	-7,3	-21,4	-0,9	-7,8
Căușeni	45	16,3	25	13,8	-20	-44,4	-2,5	-15,3
Cimișlia	38,5	12	26,2	14,5	-12,3	-31,9	2,5	20,8
Leova	34,6	15,1	26	10,7	-8,6	-24,9	-4,4	-29,1
Stefan Voda	43,4	20,1	25,1	13,3	-18,3	-42,2	-6,8	-33,8
Taraclia	51,5	17,7	24,9	11,5	-26,6	-51,7	-6,2	-35,0
UTA Găgăuzia	55,2	21,6	30,6	17,8	-24,6	-44,6	-3,8	-17,6

Sursa: elaborat în baza sursei [41]

Sisteme funcționale de alimentare cu apă *, unități 2008-2018

	2008	2010	2012	2014	2016	2018	Diferența dintre 2018 și 2008	
							unități	%
Total pe tara	514	611	677	784	1115	1168	654	127,2
Municipiul Chisinau	20	20	18	15	15	14	-6	-30,0
Nord	100	109	125	161	246	267	167	167,0
Centru	192	251	275	341	535	553	361	188,0
Sud	186	219	248	267	319	334	148	79,6
Basarabeasca	12	13	15	15	16	16	4	33,3
Cahul	16	18	20	25	47	55	39	243,8
Cantemir	2	3	8	11	22	24	22	1100,0
Causeni	33	40	53	58	61	62	29	87,9
Cimislia	51	53	59	56	58	62	11	21,6
Leova	2	5	5	8	8	9	7	350,0
Stefan Voda	26	40	41	46	56	56	30	115,4
Taraclia	16	17	12	12	14	13	-3	-18,8
UTA Gagauzia	28	30	35	36	37	37	9	32,1

Sursa: elaborat în baza sursei [36]

*BNS oferă date cu privire la sistemele funcționale de asigurare cu apă până la anul 2018

Propuneri pentru îmbunătățirea situației social-economice la nivel de unități administrativ-teritoriale din Regiunea de Sud

Raionul Basarabeasca atestă cea mai mare scădere a densității populației din 2004 până în 2019, pondere mare a vârstnicilor, prin urmare necesită a se acorda o atenție sporită dezvoltării sectorului social și susținerii creșterii numărului populației. Prezența localităților cu un număr mare a populației servește ca și premisă pentru construcția întreprinderilor industriale în sate. Ca și sursă de materie primă pot servi zăcămintelor nevalorificate de *nisip degresant* (Basarabeasca) și de *nisip* (Abaclia), *argilă* (Basarabeasca). Pentru dezvoltarea mai dinamică a agriculturii se recomandă sporirea numărului de gospodării țărănești mai, de peste 10 ha, creșterea ponderii suprafețelor agricole irigate. Pentru prestarea unor servicii medicale mai calitative se recomandă creșterea numărului de medici și paturi în spitale. Pentru impulsivarea dezvoltării turismului este necesară construcția unităților de cazare.

Raionul Cahul Dezvoltarea economică poate fi impulsivată de valorificarea zăcămintelor de *argilă pentru cheramzit* (Roșu), *argilă nisipoasă* (Colibaș, Slobozia Mare), *nisip* (Manta, Cahul) și de dezvoltarea orașului Cahul – ca pol de creștere urbană regională. Pentru dezvoltarea dinamică a agriculturii este necesară sporirea numărului de gospodării țărănești de peste 10 ha, creșterea ponderii suprafețelor agricole irigate, sporirea suprafețelor cultivate cu soiuri tehnice și de masă de vii, creșterea vizibilității școlilor de meserii din orașul Cahul. Sectorul serviciilor necesită a fi susținut prin sporirea calității drumurilor locale, scăderea numărului de elevi la un cadru didactic, creșterea numărului de medici, sporirea nivelului de acces la surse de apă potabilă, promovarea sectorului turistic și creșterea nivelului de utilizare a unităților de cazare, cercetarea mai detaliată a orizonturilor de ape iodurare și bromurare din Cahul, Chioselia, Gotești, Ciumai și de ape minerale potabile în satul Moscovei, construcția stațiunilor balneoclimatice și promovarea acestora în țară și peste hotare.

Raionul Cantemir Necesită impulsivarea dezvoltării industriale în special în orașul Cantemir și creșterea nivelului de urbanizare. La fel este recomandată construcția întreprinderilor industriale în baza resurselor nevalorificate de: *argilă pentru cheramzit* (Larguța, Cociulia), *argilă nisipoasă* (Tartaul, Porumbesti), *argilă bentonică* (Larguța), *nisip* (Cociulia) și a forței de muncă libere din localitățile mari din raion. Dezvoltarea mai dinamică a agriculturii necesită creșterea ponderii gospodăriilor țărănești mai, de peste 10 ha, a suprafețelor agricole irigate, a suprafețelor cultivate cu grâu, cu porumb, floarea soarelui, soiuri de masă și tehnice de vii, fructe sămânțoase și sămburoase. Sectorul serviciilor necesită investiții în construcția/ reparația

drumurilor locale, creșterea numărului de paturi în spitale, sporirea nivelului de acces la surse de apă potabilă, construcția unităților de cazare. Ca și premisă pentru dezvoltarea unei stațiuni balneoclimatice pot servi apele *minerale potabile* în satul Șamalia.

Raionul Căușeni Este necesară o politică mai dinamică de susținere a tinerilor (ponderea vârstnicilor, peste 18%) și de oferire a locurilor de muncă în special în localitățile mari. Ca și premisă pentru dinamizarea dezvoltării industriale servesc zăcămintele nevalorificate de *argilă* (Cîrnățeni), *argilă nisipoasă* (Căușeni II), *nisip* (Fîrlădeni). Dezvoltarea agriculturii necesită sporirea numărului de gospodării țărănești mai, de peste 10 ha, creșterea ponderii suprafețelor agricole irigate, creșterea suprafețelor cultivate cu soiuri de masă și tehnice de vii, culturi sămburoase, dar și reducerea suprafețelor cultivate cu grâu. Dezvoltarea sectorului serviciilor necesită investiții în creșterea calității drumurilor naționale și locale, scăderea numărului de elevi la un cadru didactic, creșterea numărului de medici și paturi în spitale, promovarea mai dinamică a sectorului turistic și creșterea nivelului de utilizare a unităților de cazare.

Raionul Cimișlia Necesită promovarea mai intensă a politicilor de susținere a populației, or atestă în perioada anilor 2014-2019 cea mai mare scădere a numărului populației, cea mai mică densitate a populației din regiune 64 loc și este unicul raion care atestă creștere a valorilor mortalității. Dezvoltarea industrială poate fi impulsionată de valorificarea zăcămintelor de *argilă* (Mihailovca, Suvorovca) și *nisip* (Bafîr, Troițcoe). Dezvoltarea mai dinamică a agriculturii necesită sporirea numărului de gospodării țărănești de peste 10 ha, creșterea ponderii suprafețelor agricole irigate, reducerea suprafețelor cultivate cu grâu, cu porumb, floarea soarelui și creșterea suprafețelor cultivate cu soiuri de masă de vii și culturi sămburoase, creșterea vizibilității școlilor de meserii din orașul Cimișlia. Sectorul serviciilor necesită creșterea calității drumurilor naționale și locale, creșterea numărului de medici, promovarea sectorului turistic și creșterea nivelului de utilizare a unităților de cazare.

Raionul Leova necesită intensificarea dezvoltării industriale, premisă pentru care poate servi valorificarea zăcămintelor de *argilă* (Leova), a de *nisip degresant* (Leova) și creșterea volumului producției industriale fabricate. Dezvoltarea agriculturii necesită sporirea numărului de gospodării țărănești de peste 10 ha, creșterea ponderii suprafețelor agricole irigate, reducerea suprafețelor cultivate cu grâu, creșterea suprafețelor cultivate cu porumb, soiuri tehnice de vii, culturi sămburoase. Sectorul serviciilor necesită investiții mai mari în drumurile locale, creșterea numărului de medici și paturi în spitale, micșorarea numărului de elevi la un cadru didactic, sporirea nivelului de acces la surse de apă potabilă, creșterea vizibilității locațiilor turistice și a nivelului de utilizare a unităților de cazare.

Raionul Ștefan Vodă este necesară o politică mai productivă de atragere a tinerilor din motivul ponderii mari a vârstnicilor (peste 18%). Sectorul industrial poate fi dinamizat prin construcția întreprinderilor de prelucrare a *nisipului* din zăcămintele Tudora, Crocmaz, Ciobruciu. Pentru dezvoltarea mai dinamică a agriculturii este necesară sporirea numărului de gospodării țărănești de peste 10 ha, creșterea ponderii suprafețelor agricole irigate, creșterea suprafețelor cultivate cu soiuri de masă și tehnice de vii, fructe sămânțoase, sămburoase. Sectorul serviciilor necesită investiții în creșterea calității drumurilor locale și naționale, a numărului de medici și paturi în spitale, scăderea numărului de elevi la un cadru didactic. La fel este necesară sporirea gradului de vizibilitate pe plan intern și extern a obiectivelor turistice și creșterea nivelului de utilizare a unităților de cazare.

Raionul Taraclia dezvoltarea dinamică necesită o atenție sporită creșterii numărului populației întrucât înregistrează a doua cea mai mică densitate a populației în regiune 64,3 și cea mai mare pondere a vârstnicilor 20%. Sectorul industrial se poate dezvolta mai intens ca urmare a valorificării zăcămintelor de *nisip degresant* (Taraclia), *argilă nisipoasă* (Taraclia, Albota, Tvardița). Pentru impulsivizarea dezvoltării agriculturii este necesară sporirea numărului de gospodării țărănești de peste 10 ha, creșterea ponderii suprafețelor agricole irigate, creșterea suprafețelor cultivate cu grâu. Sectorul serviciilor necesită creșterea calității drumurilor locale, a numărului de medici și paturi în spitale, a accesului la sursele de apă potabilă. Este necesară impulsivizarea dezvoltării sectorului turistic și a nivelului de utilizare a unităților de cazare.

UTAG se confruntă cu problema îmbătrânirii populației, ponderea vârstnicilor, depășește 18%, astfel este necesar să se aplice măsuri de susținere a populației tinere prin crearea locurilor de muncă în special în localitățile cu un număr mare de populație, răspândite în regiune. Ca și premisă pentru dezvoltarea localităților rurale pot servi zăcămintele de *argilă* (Cociulia, Comrat), *argilă pentru cheramzit* (Ceadâr-Lunga, Comrat), a *nisipului degresant* (Vulcănești, Ceadâr-Lunga, Comrat), *argilă nisipoasă* (Cazaclia, Avdarma, Cișmicioi, Vulcănești II), *nisip* (Comrat, Vulcănești), *nisip pentru produse din silicați* (Ceadâr Lunga). Pentru dezvoltarea mai dinamică a agriculturii este necesară creșterea ponderii suprafețelor agricole irigate; creșterea suprafețelor cultivate cu soiuri tehnice de vii, fructe sămânțoase și sămburoase. Sectorul serviciilor necesită creșterea calității drumurilor locale, a numărului de medici și paturi în spitale, scăderea numărului de copii la un cadru didactic. Premisă pentru dezvoltarea sectorului serviciilor o poate constitui valorificarea orizonturi de ape iodurare și bromurare în Vulcănești și Ceadâr–Lunga în scopuri curative, dar și creșterea nivelului de utilizare a unităților de cazare.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, Adelina REVENCO, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Adelina REVENCO

CURRICULUM VITAE

Nume: REVENCO

Prenume: Adelina

Cetățenia: Republica Moldova

Studii: școlare: școala medie din satul Pietrosu, raionul Fălești

superioare: profilul Geografie, specializarea geografie și biologie,
Universitatea de Stat din Tiraspol, Chișinău R. Moldova

master: Magistru în Geografie, Universitatea de Stat din Tiraspol, Chișinău,
Republica Moldova

doctorat: Academia de Studii Economice, Chișinău Republica Moldova

Tema de cercetare: Probleme și oportunități în dezvoltarea Regiunii
de Sud în contextual integrării europene (studiu de geografie umană
a Republicii Moldova)

Conducător științific Matei Constantin, profesor, dr. hab.

Activitatea științifică și didactică:

- 2021 – Șef-adjunct Secția Managementul Calității, Lector universitar,
prezent Facultatea Biologie și Geoștiințe, Universitatea de Stat din Moldova
- 2020 – 2021 Șef Secție Evaluare, Lector universitar, Facultatea Biologie și
Pedologie, Universitatea de Stat din Moldova
- 2010 - 2014 Studii de doctorat, Academia de Studii Economice, Chișinău, 154.01:
Geografie economică și socială
- 2010 – 2020 șef Secție Studii și Managementul Calității, Lector universitar,
Universitatea Academiei de Științe a Moldovei (redenumită
Universitatea de Stat „Dimitrie CANTEMIR”)
- 2001 – 2010 profesoară de Geografie și Biologie, Colegiul Financiar Bancar ”A.
Diordiță”, Chișinău
- 2002 – 2004 studii de master, Universitatea de Stat din Tiraspol, Facultatea de
Geografie, Chișinău
- 1997 – 2001 profesoară de Geografie și Biologie, Liceul Teoretic „Ion Vatamanu”,
orașul Strășeni
- 1995 – 1997 profesoară de Geografie și Biologie, Școala Profesional-Tehnică nr. 55,
Chișinău
- 1990 – 1995 studentă, Universitatea de Stat din Tiraspol, Facultatea de Geografie,
Chișinău, R. Moldova

Stagii de formare:

1. Modulul „Competențe psiho-pedagogice în mediul universitar” din cadrul programului de formare continuă „Exercițiu de învățare prin colaborare intrauniversitară”, în volum de 60 ore (2 cr), 18.01 -30.01.2023.
2. Sesiunea de training Implementarea Standardului de Calificare, domeniul de formare profesională 0421 Drept. 2 credite. Chișinău, 25-26 ianuarie 2023.
3. Seminar de instruire Implementarea Standardului de Calificare, domeniul de formare profesională 0400 Științe administrative. 2 credite. Chișinău, 26-27 ianuarie 2023.
4. Modulul „Cultura limbii în mediul universitar” din cadrul programului de formare continuă „Exercițiu de învățare prin colaborare intrauniversitară”, în volum de 30 ore (1 cr), 17.01 -18.01.2023.
5. Seminarul de dezvoltare a competențelor profesionale în cadrul proiectului: „Consolidarea capacității și funcționalității sistemului de management intern al calității din USM”. Chișinău, 4-5 februarie 2022.
6. Sesiuni de formare cu tema: „Asigurarea internă a calității, elaborarea de rapoarte de evaluare internă (autoevaluare) și promovarea colaborării interinstituționale, pe baza Standardelor și liniilor directoare pentru asigurarea calității în Spațiul European al Învățământului Superior (ESG) 2015” în cadrul Proiectului Învățământul Superior din Moldova, proiect gestionat de MEC.Formator: Prof.Dr.ing. Simona LACHE, Director al Departamentului Acreditare, ARACIS; Vicerector pentru Internaționalizare și Evaluarea Calității, Universitatea Transilvania Brașov. Chișinău, 21-24 iunie 2022.
7. Seminar Științific „Evaluarea indicatorilor Dezvoltării Umane (IDU) a localităților urbane și rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord”, Institutul de Ecologie și Geografie, organizat în cadrul Proiectului 20.80009.707.11: Evaluarea stabilității ecosistemelor urbane și rurale în scopul asigurării dezvoltării durabile. 11 noiembrie 2022;
8. Sesiunea de instruire și formare online privind managementul calității programelor de studii la formele de Învățământ la Distanță și Învățământ cu Frecvență Redusă. ARACIS, 26 martie 2021;
9. Atelierul „Cercetarea în era digitală” din cadrul programului de formare continuă „Instruirea și cercetarea în contextul digitalizării mediului academic” în volum de 30 ore (1 credit), inclusiv 10 ore contact direct. 31.03-13.04.2021;
10. Atelierul „Starea de bine în contextul instruirii digitalizate” din cadrul programului de formare continuă „Instruirea și cercetarea în contextul digitalizării mediului academic” în volum de 30 ore (1 credit), inclusiv 10 ore contact direct. 23.03-06.04.2021;
11. Atelierul „Didactica digitală” din cadrul programului de formare continuă „Instruirea și cercetarea în contextul digitalizării mediului academic” în volum de 30 ore (1 credit), inclusiv 10 ore contact direct. 15.03-29.03.2021;
12. Seminar de dezvoltare profesională Comment intégrer la qualité dans le pilotage académique à l’université? Chișinău, 12-13, 19-20 ianuarie 2021;
13. Seminar de formare a competențelor manageriale în cadrul proiectului Assurance Qualité et Gouvernance Universitaire: La consolidation de la capacité et de la fonctionnalité du système institutionnel de management de la qualité dans l’Université d’Etat de Moldova. Chișinău, 4-5 decembrie 2020;

14. Mobilitate academică: Staff mobility for training1 mobili ti agreement, în Universitatea din Oradea România, contract 2017-1-RO01-KA107-036561, 18-25.06.2019;
15. Training Misiune de Asistență Tehnică Procedurile de recunoaștere și echivalare a studiilor și a calificărilor: limite și oportunități, Oficiul Național Erasmus+ din Moldova, 24.10.2019, Chișinău;
16. Cursul de formare continua „Noul cadru de referință al curriculumului universitar”, Chișinău, Universitatea de Stat din Molodva, 04.12.2018;
17. Seminar Științific Geopolitica conflictelor actuale, organizator Asociația de Geopolitică „Ion Conea”, România în perteneriat cu Asociația de Geografie și Etnologie EGEA-Molodva, 27-28.02.2015, Chișinău;
18. Peacebuilding Antropology Course, organizat de European Educational and Cultural Center hereby certifies that, Chișinău, 7-11.05.2012;
19. Cursuri de perfecționare în cadrul Institutului de Științe ale Educației la disciplina Geografie, 2009, Chișinău;
20. Cursuri de perfecționare în cadrul Institutului de Științe ale Educației la disciplina Biologie, 2009, Chișinău;
21. Cursuri de perfecționare în cadrul Institutului de Științe ale Educației la disciplina Geografie, 2003, Chișinău;
22. Cursuri de perfecționare în cadrul Institutului de Științe ale Educației la disciplina Biologie, 2002, Chișinău.

Participări în proiecte științifice naționale și internaționale:

1. Membră a proiectului UQA 2 within the QFORTE Project (Enhancement of Quality Assurance in higher education system in Moldova), 15.11.2020-14.11.2023
2. Project Erasmus+ DEFEP "Distance Education of the Future: EU Best Practices in Response to the Demands of Modern Higher Education Students and the Labour Market", 2023-2026.

Participări la manifestări științifice (naționale și internaționale):

1. Conferința științifică internațională „Latinitate, romanitate, românitate”, ediția VI, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2022;
2. Conferința Internațională de Istorie „Acta Historica Civitatis Lugosiensis”, ediția a II, Lugoj, România, 28-30 septembrie 2022.
3. Conferința științifică internațională „Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice”, Ediția III, Universitatea de Stat „Dimitrie CANTEMIR”, Chișinău, 2019;
4. Conferința științifică internațională „Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice”, Ediția II, Universitatea de Stat „Dimitrie CANTEMIR”, Chișinău, 2018;
5. Conferința științifică națională cu participare internațională – „Mediul și dezvoltarea durabilă”, Ediția IV-a, Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chișinău), Chișinău, 2018;
6. Conferința Internațională „Didactics-Past, Present and Future Perspectives”, 4th edition, Universitatea „1 decembrie 2018” Alba Iulia, România, 18-19.05.2018;
7. Conferință Științifică internațională „The rural development in the context European competitiveness”, Universitatea „Spiru HARET”, București, România, 27-29.04.2018;

8. Conferința Internațională „Comunități Etnice și Diaspora în timp și spațiu”, Chișinău, Universitatea Academiei de Științe a Moldovei, 29-30.06.2017;
9. Conferință Științifică Internațională – „Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii”, ASEM, Chișinău, 2012 Conferință Științifică internațională – „Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii”, ASEM, Chișinău, 2012;
10. Conferință Științifică cu participare internațional consacrată aniversării a 65-a a USM „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare”, 21-22 septembrie 2011;
11. Conferință Științifică Internațională – „Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii”, ASEM, Chișinău, 2010 Conferință Științifică internațională – „Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii”, ASEM, Chișinău, 2010;
12. Conferință Științifico – Practică cu participare internațională, Ediția a V-a, „Posibilități și limite ale evoluției Republicii Moldova spre economia de piață funcțională; Aspecte informaționale ale tranziției la economia de piață”, Colegiul Financiar- Bancar „A. Diordiță”, Chișinău, 2009;
13. Simpozionul jubiliar internațional „Mediul și dezvoltarea durabilă” (70 ani de la fondarea Facultății de Geografie), Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chișinău), Chișinău, 2008;
14. Conferință Științifico – Practică cu participare internațională, Ediția a IV-a, „Posibilități și limite ale evoluției Republicii Moldova spre economia de piață funcțională”, Colegiul Financiar – Bancar „A. DIORDIȚĂ”, Chișinău, 2005;
15. Simpozionul internațional „Integrarea europeană și competitivitatea economică”, Academia de Studii Economice din Moldova (ASEM), Chișinău, 2004.

Lucrări științifice și științifico-metodice publicate:

1. **REVENCO, Adelina**, 2020 „*Structura economiei regiunii economice de sud a Republicii Moldova între anii 2013-2017*” In: „*Provocări și tendințe actuale în cercetarea componentelor naturale și socio-economice ale ecosistemelor urbane și rurale*” In Ediție specială dedicată aniversării octogenare a dr. habilitat, profesorului universitar, Laureatului Premiului de Stat, *Constantin Matei, fondatorului Școlii de Geografie Umană în Republica Moldova*, Chișinău, Republica Moldova: Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, 2020, pp. 85-91. ISBN 978-9975-89-160-8.
2. **REVENCO, Adelina**, 2020, „*Evoluția economică a regiunii de sud a Republicii Moldova și revenirea la proprietatea privată a terenurilor agricole*”. In *Studia Universitatis Moldaviae* (Seria Științe Umanistice). nr. 4 (134), pp. 213-227. ISSN 1811-2668.
3. **REVENCO, Adelina**, 2019 „*Trecerea la alte forme de proprietate asupra terenurilor în Regiunea Economică de Sud și UTA Găgăuzia în perioada 1991-2018*” In „*Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice*”. Ediția a 3-a, Chișinău, Republica Moldova, Universitatea de Stat „Dimitrie CANTEMIR”, 22 noiembrie 2019, pp. 450-457. ISBN 978-9975-108-85-0
4. **REVENCO, Adelina**, REVENCO, M., DOMENCO R. 2019 „*Modificarea structurii fondului funciar al Regiunii Economice de Sud și Unității Teritorial Administrative Găgăuzia în perioada anilor 1964-2018*”. În „*Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice*”, Conferința științifică internațională, ediția III, Universitatea de Stat „Dimitrie CANTEMIR”, Chișinău, 22 noiembrie 2019, pp. 457- 462. ISBN 978-9975-108-85-0
5. **REVENCO, A.** 2018 „*Resursele de substanțe minerale utile, premisă pentru dezvoltarea economică a Regiunii Economice de Sud și Unității Teritorial Administrative Găgăuzia*”.

- In „*Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice*” Conferința științifică internațională, ediția II, Universitatea de Stat „Dimitrie CANTEMIR”, Chișinău, 2018, pp. 354-361, ISBN 978-9975-3178-9-4.
6. **REVENCO, A.** REVENCO, M., DOMENCO R. 2018 „*Modificarea structurii fondului agricol al Regiunii economice de sud și Unității Teritorial Administrative Găgăuzia în perioada anilor 1950-2018*”. In „*Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice*”, Conferința științifică internațională, ediția II, Universitatea de Stat „Dimitrie CANTEMIR”, Chișinău, 2018 pp. 284-290. ISBN 978-9975-3178-9-4.
 7. **REVENCO, A.** REVENCO, M. 2018 „*Evoluția fenomenului de urbanizare a Regiunii de sud a Republicii în perioada 1959-2017*”. In „*Mediul și dezvoltarea durabilă*”, Conferința științifică națională cu participare internațională, ediția IV-a, Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chișinău), Chișinău, 2018, pag. 120-125, ISBN 978-9975-76-253-3.
 8. **REVENCO, A.** 2018 „*Asigurarea cu forță de muncă a unităților administrative din sudul Republicii Moldova factor sau impediment pentru dezvoltarea economică*”. In „*Mediul și dezvoltarea durabilă*” Conferința științifică națională cu participare internațională, ediția IV-a, Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chișinău), Chișinău, 2018, pag. 114-119; ISBN 978-9975-76-253-3.
 9. REVENCO, A. 2018 „Changes in the national structure of population in the Southern economic region of the Republic of Moldova in the period 1979-2014”, In: ”Annals of Spiru Haret University. Economic Series.” Vol. 18 nr 2 (2018), pp. 97-115, 0,12 c.a. ISSN: 2393-1795; ISSN-L: 2068-6900.
- Disponibil: <http://anale.spiruharet.ro/economics/article/view/1825>
10. REVENCO, M., REVENCO, A. 2016. „*Geografia umană și economică a lumii. (America de Nord, America de Sud, Africa, Australia, Oceania)*” Inidcații Metodice. Editura „Biotehdesing”, 50 pp., Chișinău, 2016.
 11. REVENCO, M., **REVENCO, A.** 2016. „*Geografia umană și economică a lumii. (America de Nord, America de Sud, Africa, Australia, Oceania)*” Suport de curs. Editura „Biotehdesing” 250 pp., Chișinău, 2016.
 12. PORT, A., REVENCO, A., CLAPCO, S., 2014, „Cluster-ul educațional-științific – structură eficientă în asigurarea calității instruirii prin cercetare”, Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”, Chișinău 2014 nr. 1(32), pp. 38-41. ISSN 1857-0461.
 13. REVENCO, M., **REVENCO, A.** 2014. „*Geografia umană și economică a lumii. (Asia)*” Inidcații Metodice. Editura „Biotehdesing”, Chișinău, 2014, 60 p.
 14. REVENCO, M., **REVENCO, A.** 2014. „*Geografia umană și economică a lumii. (Asia)*” Suport de curs. Editura „Biotehdesing”, Chișinău, 2014, 260 p.
 15. **REVENCO A.**, DOMENCO R., BACIU S., BACIU T., 2013. „*Geografia Turismului*” Note de curs. Editura „Biotehdesing”, Chișinău, 2013, 97 p.
 16. REVENCO, M., **REVENCO, A.** 2013. „*Geografia umană și economică a lumii. (Europa)*” Inidcații Metodice. Editura „Biotehdesing”, Chișinău, 2013, 50 p.
 17. REVENCO, M., **REVENCO, A.** 2013. „*Geografia umană și economică a lumii. (Europa)*” Suport de curs. Editura „Biotehdesing”, Chișinău, 2013, 250 p.
 18. Cerințe privind elaborarea, prezentarea și evaluarea tezelor de licență și masterat (Ghid metodic). Colectiv de autori: CLABCO, S., REVENCO, A., BOBÎNĂ GH.... (coordonatori Duca M., Port A.) Chișinău: Biotehdesing. 2012.

19. REVENCO, M., **REVENCO, A.**, BEJAN, I. 2012. „*Geografia ramurilor economiei mondiale*” Indicații metodice. Editura „Biotehdesing”, Chișinău, 2012, 50 p.
20. REVENCO, M., **REVENCO, A.**, BEJAN, I. 2012. „*Geografia ramurilor economiei mondiale*” Suport de curs. Editura „Biotehdesing”, Chișinău, 2012, 250 p.
21. **REVENCO, A.**, BEJAN, I. 2012, „Beneficiile utilizării resurselor naturale cercetate, din Regiunea economică de sud a Republicii Moldova”. In „Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii”, Conferință Științifică Internațională –, ASEM, Chișinău, 2012.
22. **REVENCO, A.** 2011 „*Aprecierea fondului turistic antropoc al Regiunii Economice de Sud a Republicii Moldova*”. In „*Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare*”, rezumatatele comunicărilor științifice ale Conferinței Științifice cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a a USM, 21-22 septembrie 2011, Științe ale naturii și exacte, Vol. I, Chișinău, pag. 285-288, ISBN 978-9975-71-138-8.
23. SOCHIRCĂ, V., **REVENCO, A.** 2010, „*Potențialul economic al regiunii economice de sud în contextul integrării regionale*” In „Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii” Conferință Științifică internațională, ASEM, Chișinău, 2010.
24. **REVENCO, A.** 2009, „*Dezvoltarea economică a Republicii Moldova în perioada de tranziție*”. In „*Posibilități și limite ale evoluției Republicii Moldova spre economia de piață funcțională; Aspecte informaționale ale tranziției la economia de piață*”, Conferință Științifico-Practică cu participare internațională, ediția a V-a, Colegiul Financiar - Bancar „A. Diordiță”, Chișinău, 2009.
25. REVENCO, M., **REVENCO, A.** 2008, „*Problemele dezvoltării economice în condițiile globalizării*” In „Mediul și dezvoltarea durabilă” (70 ani de la fondarea Facultății Geografie), Simpozionul jubiliar internațional, 13-15 noiembrie 2008, Chișinău.
26. **REVENCO, A.**, 2008, „*Riscuri și provocări la adresa securității economice a Republicii Moldova în condițiile globalizării*”. In „Mediul și dezvoltarea durabilă” (70 ani de la fondarea Facultății Geografie), Simpozionul jubiliar internațional, 13-15 noiembrie 2008, Chișinău.
27. **REVENCO, A.** 2005, „*Potențialul de resurse naturale al Republicii Moldova - premisă pentru schimbările economice internațională*” In „*Posibilități și limite ale evoluției Republicii Moldova spre economia de piață funcțională*”, Conferință Științifico-Practică cu participare internațională, ediția a IV-a, 2005, Colegiul Financiar-Bancar din Chișinău.
28. **REVENCO, A.** 2004, „*Relațiile economice dintre Republica Moldova și România*” In „*Integrarea europeană și competitivitatea economică*”, Simpozion internațional, 23-24 septembrie 2004, Academia de Studii Economice Chișinău.

Premii, mențiuni, distincții, titluri onorifice:

1. Diploma Academiei de Științe a Moldovei, 2013
2. Bursa de performanță științifică „În memoriam Mircea CHIUHRUI”, 26.05.2017, Chișinău
3. Diploma de onoare a Academiei de Științe a Moldovei, 2019
4. Diploma de onoare a Ministerului Educației Culturii și Cercetării, 2019
5. Diploma de recunoștință a Universității de Stat „Dimitrie Cantemir”, 2021

Apartenența la societăți/ asociații științifice naționale și internaționale:

1. Membră a Asociației de Geografie și Etnologie EGEA
2. Membră a Societății Geografilor din România

Competențe lingvistice:

	Înțelegere		Vorbire		Scriere
	Ascultare	Citire	Participare la conversație	Discurs oral	
Franceză	B1	B1	A1	A1	B1
Engleză	B1	B1	A1	A1	B1
Rusă	C1	C 1	C 1	C 1	C 1

Competențe digitale:

Cunoștințe PC de bază: Word, Excel

Multimedia – Microsoft PowerPoint

Date de contact serviciu (adresă, telefon, e-mail):

1. Chișinău, strada A. Mateevici, 60
2. tel. +373 67560173;
3. @-mail adelina.revenco@usm.md